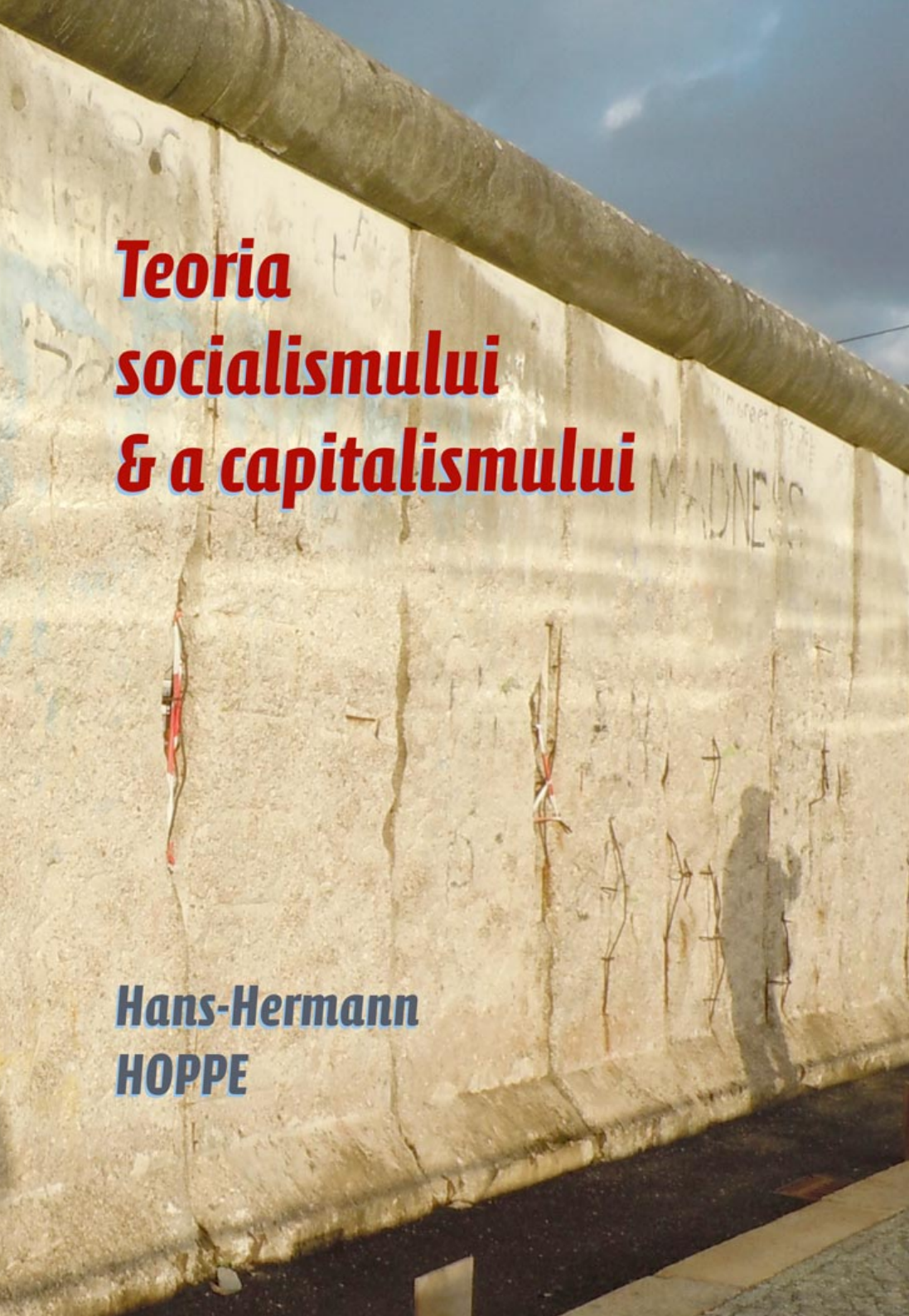
Teoria
socialismului
& a capitalismului
Hans-Hermann
HOPPE

TEORIA SOCIALISMULUI ȘI A CAPITALISMULUI

Hans-Hermann Hoppe

TEORIA SOCIALISMULUI ȘI A CAPITALISMULUI

cu două capitole suplimentare:

Activitatea bancară, statele națiune și politica internațională

Constituția și strategia libertății

MISES
ROMÂNIA

Institutul Ludwig von Mises România
mulțumește membrilor și donatorilor săi pentru
generozitatea cu care au făcut posibilă apariția
acestei cărți și în special susținătorilor:

Luminița Petrulian,
Centrul de limbi străine FIDES

Titlurile originale ale textelor conținute în acest volum:

A Theory of Socialism and Capitalism
Traducere de Emanuel Mihail Socaciu

On the Law and Economics of Socialism and Desocialization
Traducere de Elena Diana Costea și Dan Cristian Comănescu

Banking, Nation States and International Politics: A Sociological Reconstruction of the Present Economic Order
Traducere de Mihai Vladimir Topan

Published with permission from Hans-Hermann Hoppe.

Ediție îngrijită de Tudor Smirna
Corectură: Alexandru Odea

© 2010 Institutul Ludwig von Mises România pentru întregul volum.

mises.ro

ISBN: 978-973-0-09608-8

Cuprins

1. Introducere 7

2. Proprietate, Contract, Agresiune, Capitalism, Socialism 15

3. Socialismul în stil rus 29

4. Socialismul în stil social-democrat 49

5. Socialismul conservatorismului 75

6. Socialismul ingineriei sociale și fundamentele analizei economice 107

7. Justificarea etică a capitalismului și de ce este socialismul moralmente inacceptabil 139

8. Fundamentele socio-psihologice ale socialismului sau teoria statului 161

9. Producția capitalistă și problema monopolului 185

10. Producția capitalistă și problema bunurilor publice 207

11. Activitatea bancară, statele-națiune și politica internațională 237

12. Constituția și strategia libertății 277

Bibliografie 299

1
Introducere

Studiul care urmează, axat pe analiza economiei, politicii și moralei socialismului și capitalismului, este un tratat sistematic de teorie politică. Interdisciplinar în intenție, tratatul va discuta problemele centrale ale economiei politice și filosofiei politice: cum poate fi organizată societatea, astfel încât să fie promovată producerea avuției și să fie eliminată sărăcia, și cum poate fi structurată aceasta, astfel încât ordinea socială să fie una dreaptă.

Dar, în cursul acestui demers, voi atinge în mod constant și voi aduce în atenție probleme politice și sociale în sensul mai restrâns și mai comun al acestor termeni. De fapt, unul dintre principalele scopuri ale acestui tratat este acela de a dezvolta și de a explica instrumentele conceptuale și argumentative, de ordin economic și moral, care sunt necesare pentru a analiza și a evalua orice tip empiric de sistem politic sau social, pentru a înțelege sau a estima orice proces de schimbare socială, și pentru a explica sau a interpreta similaritățile, la fel ca și diferențele de structură socială între două sau mai multe societăți diferite, oricare ar fi acestea.

La sfârșitul acestui tratat, ar trebui să devină evident faptul că doar prin intermediul unei teorii economice sau morale, care nu este ea însăși derivată din experiență, ci mai degrabă pornește de la o propoziție logic incontestabilă (care este un lucru foarte diferit de o „axiomă postulată arbitrar") și ajunge într-o manieră pur deductivă (folosindu-se poate, în plus, de anumite asumpții empirice sau testabile empiric) la rezultate care sunt ele însele inatacabile din punct de vedere logic (și care de aceea nu necesită niciun fel de testare empirică), va fi posibilă organizarea

sau interpretarea unei mase altfel haotice, hiper-complexe de fapte sau opinii izolate și lipsite de legătură despre realitatea socială, cu scopul de a forma un sistem conceptual economic sau moral care să fie coerent și adevărat. Speranța mea este de a putea demonstra faptul că, în lipsa unei astfel de teorii, economia și filosofia politică nu pot fi considerate altceva decât o bâjbâială prin întuneric producătoare, în cel mai bun caz, de opinii arbitrare despre ceea ce ar fi putut să cauzeze cutare sau cutare lucru, sau despre ceea ce este mai bun sau mai rău decât alte lucruri: adică opinii ale căror contrarii pot fi în general susținute la fel de bine (ceea ce înseamnă că, într-un sens strict, nu pot fi susținute deloc).

În particular, va fi dezvoltată o teorie a proprietății și a drepturilor de proprietate. Va fi demonstrat faptul că socialismul, care nu este în niciun caz o invenție a marxismului secolului al XIX-lea, ci este cu mult mai vechi, trebuie să fie conceptualizat ca o interferență instituționalizată cu proprietatea privată și cu cerințele ei, sau ca o agresiune împotriva acestora. Capitalismul, pe de altă parte, este un sistem social bazat pe recunoașterea explicită a proprietății private și a schimburilor contractuale non-agresive între posesorii de proprietăți private. După cum va deveni clar pe parcursul acestui tratat, implicită în această remarcă este opinia că trebuie să existe, prin urmare, diferite tipuri și grade ale socialismului și capitalismului, adică diferite grade în care drepturile de proprietate ale persoanelor sunt respectate sau ignorate. Societățile nu sunt pur și simplu capitaliste sau socialiste. Într-adevăr, toate societățile existente sunt într-o oarecare măsură socialiste. (Chiar și Statele Unite, în mod sigur o societate relativ mai capitalistă decât majoritatea celorlalte, sunt, așa cum se va vedea, surprinzător de socialiste și devin tot mai mult astfel pe măsura trecerii timpului.)

Prin urmare, unul dintre scopurile acestei lucrări este de a demonstra că gradul total de socialism, adică gradul total de interferență cu drepturile de proprietate într-o țară dată, explică avuția totală a acesteia. Cu cât o țară este mai socialistă, cu atât mai stânjenit va fi procesul de producere a noii avuții și de conservare a celei existente, și cu atât mai săracă va rămâne sau va deveni acea țară[1]. Faptul că Statele Unite sunt, în general,

[1] Pentru a evita de la început orice neînțelegere: teza prezentată aici este că avuția totală a *oricărei* societăți date va fi relativ sporită, adică va crește mai mult decât ar face-o altfel, dacă gradul total de socialism va scădea, și invers. De

mai bogate decât Europa de Vest, iar Germania de Vest mult mai bogată decât Germania de Est poate fi explicat prin gradul mai scăzut de socialism al acestor țări, la fel cum poate fi explicat faptul că Elveția este mai prosperă decât Austria, sau faptul că Anglia, care în secolul al XIX-lea era cea mai bogată țară din lume, a decăzut acum până la a fi numită, pe bună dreptate, o țară cu un ritm scăzut de dezvoltare.

Dar nu mă voi ocupa exclusiv de efectele asupra bogăției totale, nici doar de latura economică a problemei. În primul rând, pentru analiza diferitelor tipuri de socialism pentru care există exemple reale, istorice (exemple care, bineînțeles, adesea nu poartă numele de „socialism", ci

---

exemplu, Statele Unite și-ar îmbunătăți standardul de viață adoptând mai mult capitalism (deasupra nivelului care ar fi altfel atins), la fel ca și Germania, etc. Totuși, este o sarcină relativ diferită aceea de a explica pozițiile relative (în ceea ce privește avuția totală) din *diferite* societăți la un moment dat, pentru că în acest caz, desigur, „ceteris" nu mai sunt în mod necesar și „paribus", din moment ce alte lucruri, în plus față de gradul *existent* de socialism, afectează fără îndoială avuția totală a unei societăți. De exemplu, *istoria* unei societăți are un efect considerabil asupra avuției sale actuale. Fiecare societate este bogată sau săracă nu doar datorită acțiunii unor condiții prezente, ci și a unor condiții trecute: datorită acumulării sau distrugerii capitalului de către tații și bunicii noștri. Se poate, deci, cu ușurință întâmpla ca o societate care este mai capitalistă în prezent să fie totuși în mod semnificativ mai săracă decât una mai socialistă. Același rezultat, doar aparent paradoxal, poate apărea deoarece pot exista (și există) diferențe între societăți în privința altor factori operaționali din trecut sau din prezent, și care afectează producerea avuției. Pot exista, și există, de exemplu, diferențe în ceea ce privește etica muncii și/sau în ceea ce privește tradițiile și viziunile dominante asupra lumii în diferite societăți, iar aceste diferențe pot da seama de neconcordanțele (sau similaritățile) în privința producerii avuției, existente între societăți care sunt sau nu diferite în ceea ce privește gradul lor prezent de socialism. De aceea, modul cel mai bun și cel mai direct de a ilustra validitatea tezei că gradul de socialism este invers proporțional cu avuția unei societăți, în orice analiză socială *comparativă*, ar fi acela de a compara societăți care, cu excepția diferențelor în gradul existent de socialism, sunt identice în privința istoriei lor și a caracteristicilor socio-psihologice actuale ale oamenilor, sau sunt cel puțin foarte asemănătoare, cum ar fi, de exemplu, Germania de Vest și Germania de Est: aici efectul prezis se observă într-adevăr, în cel mai dramatic mod, așa cum se va arăta în cele ce urmează.

primesc o denumire mai atrăgătoare[2]), este important să se explice de ce și în ce fel, orice intervenție, mică sau mare, indiferent unde s-ar produce, dă naștere unui efect particular de subminare a structurii sociale, efect pe care un observator superficial și lipsit de pregătire teoretică, orbit de o consecință „pozitivă" imediată a unei anumite intervenții, s-ar putea să nu îl perceapă. Cu toate acestea, efectul negativ există și, după o oarecare întârziere, va cauza probleme într-un alt loc din țesătura socială, mai numeroase sau mai severe decât cele rezolvate anterior prin intervenția inițială. Astfel, de exemplu, efectele pozitive extrem de vizibile ale politicilor socialiste cum ar fi „mâncare ieftină", „chirii mici", diverse „gratuități", nu sunt lucruri venite din cer, fără legătură cu nimic altceva, ci mai degrabă fenomene care trebuie să fie plătite într-un fel sau altul: prin hrană mai puțină și de o mai proastă calitate, prin crize de locuințe, prin mahalale și cocioabe, prin corupție și cozi și, mai departe, prin standarde de viață mai scăzute, prin acumularea redusă a capitalului și/sau prin consumul sporit de capital. Nici măcar un fapt mult mai puțin evident, dar aproape întotdeauna menționat ca „pozitiv" – un sentiment sporit al solidarității între oameni, valoarea mai înaltă atașată lucrurilor cum ar fi familia, rudele sau prietenii, care este observat la est-germani în comparație cu vest-germanii mai „individualiști" și mai egoiști – nu este un fapt simplu, izolat și neanalizabil. Astfel de sentimente sunt rezultatul unui sistem social de crize constante și de șanse mereu reprimate ale indivizilor de a-și îmbunătăți situația prin propriile mijloace. În Germania de Est, pentru a duce la bun sfârșit cele mai simple activități de rutină, cum ar fi o reparație la casă, pentru care în alte țări nu este nevoie decât de un telefon, depinzi în mare măsură de relațiile „personale" (în comparație cu relațiile impersonale de afaceri); iar acolo unde viața ta „publică" este pusă sub observația constantă a „societății", pur și simplu ești nevoit să te retragi în viața privată.

Vor fi analizate mai în detaliu efectele subminante particulare care sunt produse: (1) de o politică marxistă tradițională de naționalizare ori de socializare a mijoacelor de producție sau, mai degrabă, de exproprierea proprietarilor particulari de mijloace de producție; (2) de o politică

[2] Întâmplător, în Statele Unite „socialismul" este numit „liberalism", iar socialiștii sau social-democrații de acolo, care se autodenumesc „liberali", ar detesta în general să fie numiți „socialiști".

revizionistă, social-democrată, de redistribuție egalitară a veniturilor; (3) de o politică bazată pe o atitudine conservatoare de prezervare a *status-quo*-ului prin reglementări economice și comportamentale și prin controlul prețurilor; și (4) de un sistem bazat pe o atitudine tehnocrată de intervenție și inginerie socială și economică graduală, pragmatică.

Aceste tipuri de politici, care vor fi analizate secvențial, nu sunt complet omogene, și nici nu se exclud reciproc. Fiecare dintre ele poate fi aplicată în diverse grade, existând moduri diferite de a acționa în cadrul fiecăreia dintre aceste categorii distincte de politici, iar diferitele scheme pot fi într-o oarecare măsură combinate. De fapt, fiecare societate dată constituie o mixtură a tuturor acestor tipuri, în măsura în care ea este rezultatul acțiunii diverselor forțe politice, ale căror forță și influență au variat în timp. Motivul pentru care acestea vor fi analizate separat (în afara celui evident că nu toate problemele pot fi discutate concomitent) este acela că ele constituie scheme politice asociate unor grupuri sociale, mișcări, partide etc., clar delimitabile, și că fiecare afectează nivelul general de avuție într-un mod oarecum diferit.

Socialismul nu va fi analizat doar dintr-o perspectivă economică. Desigur că socialismul, și în special ramura sa marxistă sau așazis „științifică", s-a pretins întotdeauna a fi un mod de organizare a societății superior din punct de vedere economic (în afara celorlalte pretinse calități ale sale), în comparație cu așa-zisa „anarhie capitalistă a producției"[3]. Dar socialismul nu se prăbușește în momentul în care este demonstrat faptul că lucrurile stau exact invers, și că aduce sărăcie, nu belșug. Cu siguranță că, odată înțeles acest lucru, socialismul își pierde mult din atractivitate în ochii majorității oamenilor. Totuși, nu acesta este, în mod evident, scopul argumentativ al socialismului, atâta vreme cât pretenția sa – oricare i-ar fi performanțele *economice* – este aceea de a reprezenta o moralitate mai înaltă, de a fi mai drept, de a avea o fundamentare etic superioară.

Totuși, putem spera că, printr-o analiză atentă a teoriei proprietății implicită în diferitele versiuni ale socialismului, acest tratat va evidenția faptul că nimic nu poate fi mai departe de adevăr. Se va demonstra

[3] Să ne amintim sentințele repetate, începând din primele zile ale comunismului ruso-sovietic și mergând până la Hrusciov, potrivit cărora lumea capitalistă va fi în curând surclasată din punct de vedere economic.

că teoria proprietății presupusă de socialism, în mod normal, nu va supraviețui nici măcar primului test (o condiție necesară, dacă nu și suficientă) cerut regulilor de comportament uman care se pretind a fi justificate sau justificabile din punct de vedere moral. Acest test, așa cum este formulat în așa-numita regulă de aur sau, în mod similar, în imperativul categoric kantian, cere unei reguli, pentru a fi dreaptă, să fie una *generală,* aplicabilă fiecărei persoane în același fel. Regula nu poate specifica obligații și drepturi diferite pentru diferite categorii de oameni (una pentru roșcați, una pentru cei cu părul în alte culori, una pentru femei și una pentru bărbați), deoarece o astfel de regulă „particularistă" nu ar putea fi niciodată, natural, acceptată de toată lumea ca echitabilă, nici măcar în principiu. Totuși, regulile particulariste, de tipul „Eu pot să te lovesc, dar tu nu ai voie să ma lovești", stau, așa cum va deveni clar pe parcursul acestui tratat, la baza tuturor formelor de socialism puse în practică. Nu doar din punct de vedere economic, ci și din perspectiva moralei, socialismul se dovedește a fi un sistem de organizare socială prost conceput. În ciuda reputației sale publice nefavorabile, învingător detașat este capitalismul, un sistem social bazat pe recunoașterea proprietății private și a relațiilor contractuale dintre posesorii de proprietăți private. Se va demonstra că teoria proprietății presupusă de capitalism nu numai că trece primul test al „universalizării", ci se dovedește a fi precondiția logică (*die Bedingung der Moeglichkeit*[4]) a oricărui tip de justificare argumentativă: oricine ar argumenta în favoarea *oricărui lucru*, și în special în favoarea anumitor norme, susținând că acestea sunt echitabile, trebuie, cel puțin implicit, să presupună validitatea normelor referitoare la proprietate presupuse de capitalism. De aceea, a nega validitatea acestora ca norme universal acceptabile și a argumenta în favoarea socialismului, este auto-contradictoriu.

Reconstrucția moralei proprietății private și justificarea ei etică conduc prin urmare la o reevaluare a socialismului și, așa cum se va dovedi, a instituției statului (ce reprezintă prin excelență ideile socialiste asupra proprietății), dependentă de impozitare și de calitatea de membru (cetățenia) pe care aceasta o atribuie în mod forțat indivizilor. Lipsite de vreun temei economic sau moral solid pentru existența lor, socialismul

[4] N.t: Condiția de posibilitate (în germană, în original).

și statul sunt prin urmare reduse la fenomene cu o relevanță doar socio-psihologică, și vor fi explicate în acești termeni.

Astfel condusă, discuția revine în final la economie. Capitolele finale se referă la sarcina constructivă de a explica funcționarea unei ordini sociale pur capitaliste, ca alternativa la socialism care este cerută de argumente morale și economice. Mai concret, ele vor fi dedicate analizei modului în care un sistem social bazat pe o etică a proprietății private ar putea face față problemei monopolului și a producerii așa-numitelor bunuri publice, în particular a producerii securității, adică a poliției și serviciilor judiciare. Se va argumenta că, în ciuda celor scrise într-o mare parte a literaturii economice consacrate monopolului și bunurilor publice, ori cele două probleme sunt false ori, atunci când nu sunt false, nu sunt suficiente pentru a demonstra vreo deficiență economică într-un sistem pur al pieței. Mai degrabă, o ordine capitalistă va fi cea care va oferi întotdeauna, fără excepție și în mod necesar, cel mai eficient mod de a satisface dorințele cele mai puternice ale consumatorilor voluntari, incluzând aici domeniul poliției și al tribunalelor. Odată îndeplinită această sarcină constructivă, argumentul se va rotunji în întregime, iar demolarea credibilității intelectuale a socialismului, din perspectivă economică și morală, va fi completă.

2

Proprietate, Contract, Agresiune, Capitalism, Socialism

Înainte de a trece la domeniul mai incitant al analizei diverselor politici din perspectiva economiei și filosofiei politice, este esențial să introducem și să explicăm conceptele fundamentale folosite în cursul studiului nostru. Într-adevăr, conceptele explicate în acest capitol – proprietate, contract, agresiune, capitalism și socialism – sunt atât de fundamentale încât nu poate fi evitată folosirea lor, uneori fie și doar implicită. Din nefericire, totuși, faptul că în analiza oricărui tip de acțiune umană și/sau oricărui tip de relație interpersonală, trebuie să ne folosim de aceste concepte, nu implică faptul că fiecare dintre noi posedă o înțelegere exactă a lor. Lucrurile par să stea exact pe dos. Deoarece conceptul de proprietate, spre exemplu, este atât de fundamental încât fiecare pare să aibă o înțelegere imediată a lui, cei mai mulți dintre oameni nu îi consacră o atentă reflecție și, în consecință, pot produce în cel mai bun caz doar o definiție foarte vagă. Dar a porni de la definiții imprecis formulate sau doar asumate și a construi pe baza acestora o rețea complexă de gândire nu poate să ducă decât la dezastre intelectuale. Pentru că, în acest caz, impreciziile și deficiențele originare vor invada și vor distorsiona tot ceea ce derivă din ele. Pentru a evita această situație, conceptul de proprietate trebuie să fie clarificat cel dintâi.

Alături de conceptul de acțiune, *proprietatea* este cea mai fundamentală categorie a științelor sociale. De fapt, toate celelalte concepte care urmează să fie introduse în acest capitol – agresiune, contract, capitalism și socialism – pot fi definite în termenii proprietății: *agresiunea* fiind

agresiune împotriva proprietății, *contractul* o relație non-agresivă între posesorii de proprietăți, *socialismul* o politică instituționalizată de agresiune împotriva proprietății, iar *capitalismul* o politică instituționalizată de recunoaștere a proprietății și a contractelor.

Să începem cu elucidarea precondiției necesare pentru apariția conceptului de proprietate.[1] Pentru ca un astfel de concept să apară, trebuie să existe o raritate a bunurilor. Dacă nu ar exista raritatea, și dacă toate bunurile ar fi de tipul unor așa-numite „bunuri libere", a căror folosire de către o persoană oarecare, indiferent de scop, nu ar exclude în niciun fel (nu ar restrânge sau nu s-ar interfera cu) folosirea acelui bun de către o altă persoană pentru orice alt scop, atunci nu ar fi nevoie de niciun fel de proprietate. Dacă, să spunem, datorită unei supraabundențe paradisiace a bananelor, consumul meu actual de banane nu reduce deloc stocul meu viitor (consumul posibil), și nici stocul prezent sau viitor de banane al unei alte persoane, atunci atribuirea de drepturi de proprietate, în acest caz asupra bananelor, ar fi superfluă. Pentru dezvoltarea conceptului de proprietate, este necesar ca bunurile să fie rare, astfel încât să poată apărea conflicte în privința folosirii acestor bunuri. Funcția drepturilor de proprietate este tocmai aceea de a evita astfel de ciocniri posibile pornind de la folosirea unor resurse rare, prin atribuirea unor drepturi de posesiune exclusivă. Prin urmare, proprietatea este un concept normativ: un concept creat pentru a face posibilă o interacțiune non-conflictuală prin stipularea unor reguli (norme) de comportament care creează obligații reciproce în privința unor resurse rare.[2] Nu este

[1] Cf. D. Hume, *A Treatise of Human Nature* (ed. Selby-Bigge), Oxford, 1968, esp. 3, 2, p. 484; și „Enquiry Concerning the Principles of Morals", în Hume, *Enquiries*, (ed. Selby-Bigge), Oxford, 1970; cf., de asemenea, L. Robbins, *Political Economy: Past and Present*, London, 1977, în special pp. 29-33.

[2] Întâmplător, caracterul *normativ* al conceptului de proprietate clarifică și precondiția suficientă pentru apariția sa în calitate de concept. În afara rarității bunurilor, trebuie să existe și „raționalitatea agenților", adică aceștia trebuie să fie capabili să comunice, să discute, să argumenteze, și în special *trebuie să fie capabili să se angajeze în argumentație asupra unor probleme normative*. Dacă nu ar exista astfel de abilitate comunicațională, conceptele normative nu ar fi, pur și simplu, de niciun folos. Noi nu încercăm, de exemplu, să evităm ciocniri asupra utilizării unor resurse rare cu, să spunem, un elefant, prin definirea unor drepturi de proprietate, deoarece nu putem discuta cu un elefant pentru a ajunge la un

necesară o analiză aprofundată pentru a vedea că peste tot există cu adevărat o raritate a bunurilor de toate tipurile, iar nevoia ca drepturile de proprietate să existe devine astfel evidentă. De fapt, chiar dacă am presupune că trăim în Grădina Edenului, acolo unde ar exista o supraabundență a tuturor lucrurilor de care este nevoie, nu doar pentru menținerea vieții, dar și pentru a ne bucura de tot confortul posibil prin simpla întindere a mâinii, conceptul de proprietate tot ar trebui să apară cu necesitate. Pentru că, până și în aceste circumstanțe „ideale", corpul fiecărei persoane tot ar fi o resursă rară, existând astfel nevoia stabilirii unor reguli în privința proprietății, și mai precis în privința proprietății asupra propriului corp. Nu suntem obișnuiți să ne gândim la corpurile noastre în termenii unor bunuri rare, dar imaginându-ne cea mai ideală situație la care am putea spera, și anume Grădina Edenului, devine posibil să ne dăm seama că propriul corp al fiecăruia este într-adevăr *prototipul* unui bun rar pentru a cărui folosire trebuie să fie stabilite într-un fel sau altul drepturi de proprietate, adică drepturi de posesiune exclusivă, cu scopul de a evita conflictele.

De fapt, atâta vreme cât o persoană acționează,[3] adică atâta vreme cât ea încearcă în mod intenționat să transforme o stare de lucruri care este percepută și evaluată subiectiv ca fiind mai puțin satisfăcătoare într-o stare care îi apare a fi mai avantajoasă, această acțiune implică cu necesitate o alegere în ceea ce privește folosirea corpului acelei persoane. Iar a alege, adică a prefera un lucru sau o stare altor lucruri sau stări, implică evident faptul că nu toate plăcerile sau satisfacțiile posibile pot fi experimentate în același timp, ci mai degrabă trebuie să renunțăm la ceva considerat a fi mai puțin valoros pentru a obține altceva pe care

---

acord asupra drepturilor de proprietate. Evitarea unor ciocniri viitoare într-un astfel de caz este o problemă exclusiv *tehnică* (prin opoziție cu una normativă).

[3] Ar trebui să observăm faptul că o persoană nu poate în mod intenționat să *nu* acționeze, deoarece până și încercarea de a nu acționa, adică decizia cuiva de a *nu* face nimic și de a rămâne în poziția sau starea ocupată anterior s-ar clasifica ca o acțiune, făcând ca această propoziție să fie aprioric adevărată, adică să fie o propoziție care să nu poată fi infirmată prin experiență, deoarece oricine ar încerca să o infirme ar fi nevoit să opereze o alegere și să dea corpului său, vrând-nevrând, o utilizare specifică.

îl considerăm mai valoros.[4] Astfel, actul alegerii implică întotdeauna existența costurilor, cu alte cuvinte a renunțării la plăceri posibile pentru că mijloacele necesare pentru a le obține sunt rare și sunt blocate într-o folosire alternativă care promite rezultate mai bine evaluate decât oportunitățile la care s-a renunțat.[5] Nici chiar în Grădina Edenului nu aș putea, *simultan,* să mănânc un măr, să fumez o țigară, să beau ceva, să mă cațăr într-un copac, să citesc o carte, să construiesc o casă, să mă joc cu pisica, să conduc o mașină etc. Aș fi nevoit să operez alegeri, și aș putea să fac lucrurile doar pe rând. Iar situația ar sta astfel deoarece există un singur corp pe care îl pot folosi pentru a face toate aceste lucruri și a mă bucura de satisfacția care derivă din acțiunile mele. Nu sunt în posesia unei supraabundențe de corpuri care să-mi permită să mă bucur simultan de toate satisfacțiile posibile, într-o singură fracțiune de secundă. Raritatea m-ar constrânge, de asemenea, și în altă privință: atâta vreme cât resursa limitată numită „corp" nu este indestructibilă și nu este echipată cu sănătate și energie eterne, ci este mai degrabă un organism cu o perioadă de viață determinată, timpul ar fi și el o resursă rară. Timpul folosit pentru urmărirea scopului A reduce timpul rămas pentru urmărirea altor scopuri. Și cu cât este nevoie de o perioadă mai lungă pentru a obține rezultatul dorit, cu atât mai mari vor fi costurile implicate în așteptare, și cu atât mai mare trebuie să fie satisfacția anticipată, pentru ca aceste costuri să fie justificate.

Astfel, din cauza rarității corpului și a timpului, reglementările privind proprietatea ar trebui să fie stabilite chiar și în Grădina Edenului. În lipsa acestora, și presupunând acum că există mai multe persoane, că razele lor de acțiune se intersectează, și că nu există niciun fel de sincronizare a intereselor și de armonie prestabilită între aceste persoane, conflictele privind folosirea corpului cuiva ar fi inevitabile. Eu aș putea, de exemplu, să doresc să-mi folosesc corpul pentru a savura o ceașcă de ceai, în timp ce altcineva ar putea dori să înceapă o relație erotică cu

[4] Cf. L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, în special Partea 1; M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970; de asemenea L. Robbins, *Nature and Significance of Economic Science*, London, 1936.

[5] Despre conceptul de cost, cf. în special M. Buchanan, *Cost and Choice*, Chicago, 1969; *L.S.E. Essays on Cost* (ed. Buchanan and Thirlby), Indianapolis, 1981.

acest corp, împiedicându-mă astfel să-mi beau ceaiul și reducând, de asemenea, timpul rămas pentru a-mi urmări propriile scopuri prin mijlocirea acestui corp. Pentru evitarea unor astfel de posibile conflicte, trebuie să fie formulate reguli de posesiune exclusivă. De fapt, atâta vreme cât există acțiune, există și necesitatea stabilirii unor norme privitoare la proprietate.

Pentru ca lucrurile să rămână simple și neîncărcate de detalii derutante, să presupunem în continuare, pe o altă latură a analizei, că locuim într-adevăr în Grădina Edenului, unde doar corpurile fiecăruia, spațiul pe care îl ocupă aceste corpuri și timpul sunt resurse rare. Ce ar putea să ne spună prototipul bunului rar, și anume corpul unei persoane, despre proprietate și despre derivatele sale conceptuale?

Deși, până și într-o lume în care există un singur tip de resursă rară, toate genurile de norme care reglementează posesiunea exclusivă asupra unor mijloace limitate sunt în principiu imaginabile (de exemplu, o regulă cum ar fi „În zilele de luni, eu voi fi cel care hotărăște ce utilizări vor avea corpurile noastre, în zilele de marți tu vei stabili aceste utilizări etc."), este evident că nu toate ar avea aceleași șanse să fie propuse și acceptate. Prin urmare, cel mai bun mod de a începe analiza pare să fie pornind de la acea normă privitoare la proprietate, care ar fi cel mai probabil să fie acceptată de locuitorii Grădinii Edenului ca „poziție naturală" în privința atribuirii drepturilor de posesiune exclusivă asupra corpurilor. Să menționăm că în acest stadiu al argumentului nu ne interesează încă etica, problema justificării morale a normelor. Astfel, deși pot să admit foarte bine încă din start că voi argumenta într-adevăr, mai încolo, că poziția naturală este singura acceptabilă etic, și deși sunt, de asemenea, convins că ea este cea naturală *deoarece* este acceptabilă moral, în acest stadiu naturalitatea nu implică nicio conotație morală. Ea intenționează să fie doar o categorie socio-psihologică utilizată pentru a indica faptul că această poziție s-ar bucura probabil de cel mai mare sprijin în opinia publică.[6] Într-adevăr, naturalitatea ei se reflectă în sim-

[6] Merită menționat aici faptul că validitatea a ceea ce urmează, desigur, nu depinde în niciun fel de corectitudinea descrierii poziției naturale ca „naturală". Chiar dacă cineva ar fi dispus să acorde așa-numitei poziții naturale doar statutul unui punct de pornire arbitrar, analiza noastră își păstrează validitatea. Termenul nu are importanță, ceea ce contează este ce e de fapt poziția naturală și ce implică ea ca atare. Analizele ce urmează se ocupă exclusiv de *această* problemă.

plul fapt că, vorbind despre corpuri, este aproape imposibil de evitat și folosirea unor expresii privitoare la posesie (indicând posesia). În mod normal, ne referim la un corp ca la corpul unei persoane specifice: corpul meu, al tău, al lui, etc. (în treacăt fie spus, același lucru se întâmplă întotdeauna atunci când vorbim despre acțiuni); și nu avem nici cea mai mică problemă în a distinge ceea ce este al meu, al tău, etc.; în mod evident, procedând astfel, noi atribuim titluri de proprietate și distingem între posesorii legitimi ai unor resurse rare.

Care *este*, atunci, poziția naturală privitoare la proprietate, implicită în modul natural de a vorbi despre corpuri? Fiecare persoană are dreptul exclusiv de posesie asupra propriului corp, între granițele suprafeței acestuia. Fiecare persoană poate da corpului său acele întrebuințări pe care le crede cele mai potrivite pentru realizarea intereselor, bunăstării sau satisfacției sale imediate sau viitoare, atâta vreme cât nu se interferează cu dreptul altei persoane de a controla folosirea propriului corp. Această „posesiune" asupra propriului corp implică dreptul persoanei de a invita (a fi de acord ca) alte persoane să facă unele lucruri cu acel corp: dreptul meu de a face ceea ce vreau cu corpul meu implică dreptul de a cere sau permite altcuiva să-mi folosească corpul, să-l iubească, să-l examineze, să-i injecteze medicamente sau droguri, să-i modifice aparența fizică sau chiar să-l lovească, să-l rănească ori să-l omoare, dacă acest lucru îmi place și sunt de acord cu el. Relațiile interpersonale de acest tip sunt *schimburi contractuale*, și astfel vor fi numite în continuare. Ele se caracterizează prin faptul că se ajunge la un acord asupra folosirii unor resurse rare, bazat pe respectul reciproc și pe recunoașterea de către fiecare participant la schimb a controlului exclusiv al fiecăruia asupra propriului corp. Prin definiție, astfel de schimburi contractuale, deși nu în mod necesar avantajoase pentru toți participanții *dacă sunt privite retrospectiv* (s-ar putea să nu-mi placă înfățișarea mea după ce chirurgul a făcut fetei mele exact ceea ce i-am spus să facă) sunt întotdeauna, și în mod necesar, reciproc avantajoase *ex ante* pentru fiecare participant, pentru că altfel schimbul pur și simplu nu ar avea loc.

Dacă, pe de altă parte, este realizată o acțiune care invadează sau schimbă, în lipsa unui acord, integritatea fizică a corpului altei persoane și dă acelui corp o utilizare care nu face plăcere acelei persoane, atunci această acțiune, în conformitate cu poziția naturală privitoare la pro-

prietate, este numită *agresiune*.[7] Dacă cineva ar încerca să-și satisfacă dorințele sexuale sau sadice violând sau lovind corpul unei alte persoane, fără a avea consimțământul explicit al acesteia, fapta sa ar constitui agresiune. La fel, ar constitui agresiune dacă o persoană ar fi împiedicată fizic să îndeplinească anumite acțiuni cu propriul corp, acțiuni care ar putea să nu fie pe *gustul* altcuiva (cum ar fi să poarte șosete roz sau păr cârlionțat, sau să se îmbete în fiecare zi, sau întâi să doarmă și apoi să filozofeze în loc să procedeze în ordinea inversă), dar care, dacă ar fi într-adevăr realizate, nu ar cauza prin sine nicio schimbare în integritatea fizică a corpului unei alte persoane.[8] Prin definiție, deci, un act agresiv implică întotdeauna și în mod necesar faptul că o persoană, realizându-l, își sporește satisfacția pe seama unei scăderi în satisfacția avută de o altă persoană.

Care este temeiul subiacent al acestei poziții naturale în privința proprietății? La baza teoriei naturale a proprietății stă ideea de a fundamenta atribuirea unui drept de posesiune exclusiv pe existența unei legături obiective și intersubiectiv constatabile între posesor și obiectul posedat și, *mutatis mutandis*, de a numi agresive toate revendicările privind proprietatea care pot invoca în favoarea lor doar dovezi subiective. În vreme ce eu pot invoca în sprijinul revendicării privind proprietatea asupra corpului meu faptul obiectiv că am fost primul ocupant al acestui corp, primul său utilizator, nimeni altcineva care ar pretinde dreptul

[7] Să observăm din nou că termenul „agresiune" este utilizat aici fără conotații evaluative. Doar mai târziu în cursul acestui tratat voi demonstra că agresiunea, așa cum a fost ea definită, nu este justificabilă moral. Cuvintele sunt goale; singurul lucru care contează este ce *este* cu adevărat ceea ce numim agresiune.

[8] Atunci când, în capitolul 7, voi discuta problema justificării morale, voi reveni asupra importanței distincției pe care tocmai am trasat-o între agresiunea ca violare a integrității *fizice* a cuiva și, pe de altă parte, violarea integrității sistemului de valori al cuiva, lucru ce nu este clasificat ca agresiune. Pentru moment, este suficient să observăm că există același tip de necesitate tehnică pentru orice teorie a proprietății (și nu doar pentru poziția naturală descrisă aici) ca delimitarea drepturilor de proprietate ale unei persoane în raport cu cele ale alteia să fie formulată în termeni *fizici, obiectivi, intersubiectiv constatabili*. Altfel, ar fi imposibil pentru un actor să determine *ex ante* dacă vreuna dintre acțiunile sale constituie sau nu o agresiune, iar funcția socială a normelor privitoare la proprietate (a *oricăror* norme privitoare la proprietate) nu ar mai fi îndeplinită pur și simplu din motive tehnice.

de a controla același corp nu poate invoca ceva asemănător. Nimeni nu poate numi corpul meu un produs al voinței sale, așa cum pot pretinde eu că este produsul voinței mele; o astfel de pretenție la dreptul de a determina folosirea resursei rare „corpul meu" ar fi o revendicare venită din partea unor non-utilizatori, a unor non-producători, și ar fi bazată doar pe o opinie subiectivă, adică pe o simplă declarație verbală că lucrurile ar trebui să stea în cutare și cutare fel. Desigur, astfel de revendicări verbale pot să trimită (și probabil că o vor face întotdeauna) și la anumite *fapte* („Sunt mai mare, sunt mai deștept, sunt mai sărac, sunt o persoană foarte specială etc.") și ar putea încerca să se auto-legitimeze în acest mod. Dar asemenea fapte nu stabilesc (și nici nu o pot face) vreo legătură obiectivă între o resursă rară dată și una sau mai multe persoane. Posesiunea fiecăruia asupra oricărei resurse particulare ar putea fi la fel de bine stabilită sau exclusă pe astfel de temeiuri. Tocmai aceste revendicări la adresa proprietății, extrase din joben, cu legături pur verbale între proprietari și lucrurile deținute sunt cele care, conform teoriei naturale a proprietății, sunt denumite agresive. Prin comparație, revendicarea mea asupra corpului meu poate trimite la o legătură naturală determinată; și o poate face pentru că propriul meu corp a fost *produs*, iar tot ceea ce este produs (în contrast cu lucrurile „date") se află, logic, într-o relație determinată cu un anumit producător (sau cu anumiți producători); corpul meu a fost produs *de mine*. Pentru a evita orice neînțelegeri, să spunem că „a produce" nu înseamnă „a crea din nimic" (la urma urmelor, corpul meu este și el un lucru natural dat), ci înseamnă a modifica un lucru dat natural în conformitate cu un plan, a transforma natura. „A produce" nu este nici același lucru cu a spune „a transforma fiecare părticică a unui lucru" (în fond, corpul meu are o mulțime de părți în privința cărora nu am făcut nimic!); înseamnă, în schimb, a transforma un lucru în interiorul granițelor sale sau, mai precis, a produce granițe pentru lucruri. În fine, „a produce" nu înseamnă nici a spune că procesul de producție trebuie să continue la nesfârșit (uneori, eu dorm, iar atunci corpul meu nu este, cu siguranță, un produs al acțiunilor mele!), înseamnă pur și simplu că un lucru a fost produs în trecut și poate fi recunoscut ca atare. Astfel de revendicări privitoare la proprietate, care pot fi derivate din trecut, care delimitează eforturi

productive, și care pot fi legate de anumiți indivizi în rol de producători, sunt cele numite „naturale" sau „non-agresive".[9]

Ideile de bază ale capitalismului și socialismului ar trebui să fie, de acum, aproape clare. Dar, înainte de a părăsi pentru totdeauna Grădina Edenului, ar trebui să aruncăm o privire asupra *consecințelor* introducerii unor elemente ale proprietății justificate prin agresiune în Paradis, deoarece acest pas va ajuta la elucidarea, pur și simplu, a problemei economice și sociale centrale a oricărui tip de socialism real; adică a oricărui tip de socialism existent într-o lume caracterizată de o raritate atotprezentă, cu a cărui analiză ne vom ocupa în capitolele care urmează.

Chiar și acolo unde curge lapte și miere, este evident că oamenii pot să opteze pentru stiluri de viață diferite, pot să-și fixeze scopuri diferite, să aibă standarde diferite cu privire la tipul de personalitate pe care vor să și-l dezvolte și la realizările pentru care să lupte. Este drept că nimeni nu ar trebui să muncească pentru a trăi, de vreme ce va exista o supraabundență a tuturor lucrurilor. Dar, spus pe șleau, poți totuși să alegi între a deveni un bețiv sau un filosof, adică, mai tehnic, poți să dai corpului tău utilizări care să-i ofere persoanei ce acționează o satisfacție mai mult sau mai puțin imediată, sau poți să dai corpului tău utilizări care să dea rod doar într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat. Deciziile de tipul primelor menționate ar putea fi denumite „decizii de consum". Pe de altă parte, deciziile de a-ți utiliza corpul pentru acțiuni care vor fi răsplătite abia mai târziu, adică opțiuni provocate de o recompensă ori o satisfacție anticipată într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, și care cer autorului să suporte costurile așteptării (timpul este și el o resursă rară!) pot fi denumite „decizii de investiții" – adică

[9] Merită menționat faptul că dreptul de proprietate provenit din producție își găsește limitarea naturală numai atunci când, la fel ca în cazul copiilor, lucrul produs este la rândul său un agent/producător. În conformitate cu teoria naturală a proprietății, un copil, odată născut, este în aceeași măsură proprietarul propriului corp ca și oricine altcineva. Prin urmare, nu doar că un copil se poate aștepta să nu fie agresat fizic ci, ca proprietar al propriului corp, un copil are în special dreptul de a-și abandona părinții odată ce este fizic capabil să-i părăsească și de a spune „nu" la posibilele lor încercări de a-l readuce acasă. Părinții au drepturi speciale privitoare la copiii lor – provenind din statutul lor unic de producători ai copiilor - doar în măsura în care îndeplinesc rolul de tutori ai copilului atât timp cât acesta este fizic incapabil să plece și să spună „nu".

decizii de a investi în „capital uman", în capitalul întruchipat de propriul corp fizic.[10] Să presupunem acum că este introdusă proprietatea justificată prin agresiune. În timp ce înainte fiecare persoană era proprietarul exclusiv al corpului său și putea să decidă singură dacă să devină un beţiv sau un filosof, de acum este stabilit un sistem în care dreptul unei persoane de a determina cum să-și folosească propriul corp este îngrădit sau complet eliminat, fiind în schimb delegat, parțial sau integral, unei alte persoane care nu este legată în mod natural, ca producător, de acel corp. Care ar fi consecința acestui fapt? Abolirea proprietății private asupra propriului corp poate fi realizată în diferite grade: non-producătorii pot avea dreptul de a determina toate utilizările corpului meu în orice moment sau dreptul lor de a o face poate fi restrâns doar la anumite momente și/sau acțiuni, iar aceste restricții pot fi la rândul lor flexibile (non-producătorii având dreptul de a modifica după plac definițiile restrictive) sau fixate odată pentru totdeauna, efectele putând fi, prin urmare, mai mult sau mai puțin drastice. Dar, indiferent în ce grad ar avea loc, socializarea proprietății produce întotdeauna și în mod necesar două tipuri de efecte. Primul efect, „economic" în sensul mai restrâns al termenului, este o reducere a investițiilor în capital uman, așa cum au fost ele definite mai sus. Atât timp cât nu se sinucide și hotărăște să rămână în viață, proprietarul natural al corpului nu poate să nu ia decizii cu privire la acel corp, indiferent cât de restrâns i-ar fi dreptul de proprietate. Dar cum el nu mai poate acum decide singur, fără amestecul celorlalți, cum să-și utilizeze corpul, valoarea pe care i-o atașează acestuia este mai mică; satisfacerea dorințelor, adică venitul psihic pe care i-l poate procura propriul corp atunci când îi sunt date anumite utilizări, este redusă deoarece spectrul opțiunilor disponibile a fost limi-

[10] Despre costurile muncii și așteptării, cf. teoriei preferinței de timp, așa cum a fost ea expusă de L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, capitolele 5,18, 21; *Socialism*, Indianapolis, capitolul 8; M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, capitolele 6, 9; de asemenea E. v. Boehm-Bawerk, *Kapital und Kapitalzins. Positive Theory des Kapitals*, Meisenheim, 1967; F. Fetter, *Capital, Interest and Rent,* Kansas City, 1976.

Pentru o prezentare critică a termenului „capital uman", în special a tratamentului absurd pe care l-a primit acest concept în lucrările unor economiști de la Chicago (în special G. Becker, *Human Capital*, New York, 1975), cf. A. Rubner, *The Three Sacred Cows of Economics*, New York, 1970.

tat. Atunci, cum fiecare acțiune implică cu necesitate costuri (după cum am explicat mai sus), și cum există o tendință dată de a depăși costurile în schimbul recompenselor sau al profiturilor anticipate, proprietarul natural este pus în fața unei situații în care costurile acțiunii trebuie reduse pentru a le alinia venitului redus anticipat. În Grădina Edenului, nu rămâne decât un singur mod de a realiza acest lucru: prin scurtarea timpului de așteptare, prin reducerea costurilor așteptării și alegerea unui curs al acțiunii care promite o răsplată mai rapidă. Astfel, introducerea proprietății justificate prin agresiune, conduce la o tendință de reducere a deciziilor de investiții și favorizează deciziile de consum. Mai pe șleau spus, conduce la o tendință de a transforma filosofii în bețivi. Această tendință este permanentă; mai pronunțată atunci când amenințarea intervenției asupra drepturilor proprietarului natural este permanentă, și mai puțin pronunțată în măsura în care amenințarea este redusă la anumite momente și acțiuni. În orice caz, totuși, rata investițiilor în capital uman este mai scăzută decât dacă dreptul de control exclusiv al proprietarilor naturali asupra propriilor corpuri ar rămâne neatins și absolut.

Cel de-al doilea efect poate fi numit social. Introducerea unor elemente de proprietate bazată pe agresiune implică apariția unor modificări în structura socială, a unei schimbări în compoziția societății în ceea ce privește tipurile de personalitate sau de caracter. Abandonarea teoriei naturale a proprietății implică evident o redistribuire a veniturilor. Venitul psihic al persoanelor în rolul lor de utilizatori ai „propriului" corp natural, de persoane care se exprimă cu ajutorul acestui corp și obțin satisfacții făcând acest lucru, este redus *pe seama* sporirii venitului psihic al unor persoane în rolul lor de invadatori ai corpurilor altora. Devine relativ mai dificil și mai costisitor să obții satisfacții din folosirea propriului corp fără a invada corpurile altora și relativ mai puțin dificil și costisitor să obții satisfacții folosind corpurile altor persoane pentru propriile scopuri. Acest fapt nu implică, singur, nicio schimbare socială, dar dacă adoptăm o singură asumpție empirică, implicația apare: dacă presupunem că dorința de a obține satisfacții, pe seama unei scăderi a satisfacției disponibile pentru ceilalți, prin instrumentalizarea corpurilor acestora, există ca dorință umană, că ea s-ar putea să nu fie prezentă la fiecare și în același grad, dar că există uneori la unii oameni și în anumite

grade și că, deci, este posibil să fie suprimată sau încurajată și favorizată de un aranjament instituțional dat, atunci consecințele sunt iminente. Și, cu siguranță, această asumpție este adevărată. Atunci, redistribuirea șanselor de a obține venituri trebuie să aibă ca rezultat sporirea numărului celor care folosesc agresiunea pentru a obține satisfacții personale și/sau a celor care devin mai agresivi, adică a celor care trec din ce în ce mai mult de la roluri non-agresive la roluri agresive, și care își modifică încet personalitatea ca o consecință a acestui fapt; iar această transformare în structura caracterului, în compoziția morală a societății, conduce la rândul său la o altă reducere a nivelului investițiilor în capital uman.

Pe scurt, prin aceste două efecte am indicat deja motivele fundamentale pentru care socialismul este un sistem inferior din punct de vedere economic celui bazat pe instituția proprietății private. Într-adevăr, ambele efecte vor reapărea în mod repetat în cursul analizei pe care urmează să o intreprindem asupra politicilor socialiste. Tot ce ne mai rămâne deocamdată de făcut este să explicăm teoria naturală a proprietății în ceea ce privește lumea reală a rarității atotprezente, deoarece acesta este punctul de plecare pentru toate formele socialismului real.

Cu toată existența unor diferențe evidente între corpuri și toate celelalte resurse rare, toate distincțiile conceptuale pot fi trasate și aplicate din nou fără niciun fel de dificultate. Spre deosebire de corpuri, care nu sunt niciodată „ale nimănui", ci au întotdeauna un proprietar natural, toate celelalte resurse rare pot într-adevăr să nu fie în proprietatea nimănui. Așa se întâmplă atâta vreme cât ele rămân în starea lor naturală, nefolosite de nimeni. Ele devin proprietatea cuiva atunci când sunt tratate ca resurse rare, adică atunci când sunt ocupate de cineva între anumite granițe obiective și li se dă o folosire determinată. Acest act de achiziționare a unor resurse care nu erau anterior în proprietatea nimănui este numit „apropriere originară".[11] Odată ce sunt apropriate resurse care nu erau în proprietatea nimănui, devine o agresiune să le modifici caracteristicile fizice fără permisiunea proprietarului sau să restrângi spectrul de utilizări pe care proprietarul le poate da acestor resurse, atâta vreme cât o anumită utilizare nu afectează caracteristicile fizice ale proprietății altcuiva – la fel ca și în cazul corpurilor. Doar în condițiile

[11] Despre teoria aproprierii originare, cf. J. Locke, *Two Treatises of Government* (ed. Laslett), Cambridge, 1960, în special 2, 5.

unei relații contractuale, adică atunci când proprietarul natural al unei resurse rare își dă explicit acordul, este posibil ca altcineva să utilizeze și să modifice lucruri apropriate anterior. Și doar dacă proprietarul originar sau cel anterior transferă titlul său de proprietate în mod deliberat altcuiva, fie în schimbul a ceva, fie sub formă de cadou, poate această altă persoană să devină proprietarul respectivului lucru. Totuși, spre deosebire de corpuri, care din același motiv „natural" nu pot nicicând să nu aibă un proprietar și nu pot niciodată să fie cedate *complet* de către proprietarul natural, ci pot fi doar „împrumutate" atâta vreme cât durează acordul proprietarului, în mod natural toate celelalte resurse rare pot fi „alienate", iar la titlul de proprietate asupra lor se poate renunța definitiv.[12]

Un sistem social bazat pe această poziție naturală asupra atribuirii drepturilor de proprietate este, și va fi de acum denumit, *pur capitalist*. Și, de vreme ce ideile sale pot fi de asemenea identificate ca idei dominante ale dreptului privat, adică ale normelor care reglementează relațiile dintre persoane particulare, ar putea să fie numit și sistem pur al dreptului privat.[13] Acest sistem se bazează pe ideea că, pentru a fi nonagresive, revendicările privind proprietatea trebuie să se sprijine pe faptul „obiectiv" al unui act de apropriere originară, pe proprietatea anterioară, sau pe o relație contractuală reciproc avantajoasă. Această relație poate însemna fie o cooperare deliberată între deținătorii de proprietăți, fie transferul deliberat al titlurilor de proprietate de la un proprietar la

[12] Despre distincția, derivând natural din caracterul unic al corpului unei persoane în contrast cu toate celelalte bunuri rare, între titluri de proprietate „inalienabile" și „alienabile", cf. W. Evers, „Toward a Reformation of a Law of Contracts", în *Journal of Libertarian Studies*, 1977.

[13] Suprapunerea dreptului public peste cel privat l-a corupt și l-a compromis pe ultimul, într-o oarecare măsură, peste tot în lume. Totuși, nu este greu să descâlcești sistemele existente ale dreptului privat și să găsești ceea ce am numit poziție naturală ca alcătuind elementele centrale ale acestora - un fapt care subliniază încă o dată „naturalitatea" acestei teorii a proprietății. Cf. de asemenea capitolul 8, nota 13.

altul. Dacă acest sistem este modificat și este instituită în schimb o politică ce atribuie drepturi de control exclusiv, oricât de parțiale, asupra unor mijloace rare, unor persoane sau grupuri de persoane care nu pot să invoce niciun act de utilizare anterioară a lucrurilor în cauză, nicio relație contractuală cu un proprietar-utilizator anterior, atunci acest sistem va fi denumit *socialism* (parțial).

Sarcina următoarelor patru capitole va fi aceea de a explica modul în care diferitele căi de a devia de la un sistem capitalist pur, diferitele metode de a redistribui titlurile de proprietate de la deținătorii naturali ai lucrurilor (adică de la oameni care au dat o utilizare specifică unor resurse particulare și sunt deci legați în mod natural de ele, către oameni care nu au făcut încă nimic cu resursele, ci au formulat doar o revendicare verbală, declarativă în privința acestora), conduc la scăderea investițiilor și la creșterea consumului, și în plus cauzează o modificare în compoziția populației, favorizând persoanele non-productive în relație cu cele productive.

3

Socialismul în stil rus

Am definit socialismul ca o politică instituționalizată de redistribuire a titlurilor de proprietate. Mai precis, este vorba despre un transfer al titlurilor de proprietate de la persoane care au dat de fapt o utilizare unor resurse rare sau care le-au obținut prin contract de la persoane care făcuseră acest lucru, către persoane care nici nu au utilizat lucrurile în cauză, nici nu le-au achiziționat prin contract. Am indicat apoi care ar fi consecințele socio-economice ale unui astfel de sistem de atribuire a titlurilor de proprietate pentru o lume extrem de nerealistă, cum ar fi Grădina Edenului: o reducere a investițiilor în capital uman și o motivație sporită pentru evoluția unor tipuri neproductive de personalitate.

Aș dori acum să lărgesc și să concretizez această analiză a socialismului și a impactului său socio-economic, luând în considerare versiuni diferite, deși la fel de tipice, ale acestui sistem. În acest capitol mă voi concentra asupra analizei a ceea ce majoritatea oamenilor au ajuns să privească drept „socialismul prin excelență" (dacă nu drept singurul tip de socialism existent), acesta fiind probabil cel mai potrivit punct de pornire pentru orice discuție a socialismului. Acest „socialism prin excelență" este un sistem social în care mijloacele de producție, adică resursele rare folosite pentru a produce bunuri de consum, sunt „naționalizate" sau „socializate".

Într-adevăr, deși Karl Marx, și asemenea lui majoritatea intelectualilor de stânga contemporani nouă, a fost preocupat aproape exclusiv de analiza defectelor economice și sociale ale capitalismului, și în scrierile sale a făcut doar câteva remarci vagi și generale asupra problemei

constructive a organizării procesului de producție în socialism (alternativa pretins superioară capitalismului), nu există nicio îndoială că el a considerat această organizare ca fiind piatra de temelie a politicii socialiste și cheia pentru un viitor mai bun și mai prosper.[1] În consecință, socializarea mijloacelor de producție a fost de atunci susținută de către toți socialiștii cu vederi marxist-ortodoxe. Nu doar partidele comuniste din Occident ne pregătesc oficial acest lucru, deși ele devin din ce în ce mai reținute în a o recunoaște, pentru a putea câștiga puterea. În toate partidele socialiste și social-democrate occidentale există de asemenea o minoritate fățișă, elocventă, mai mult sau mai puțin numeroasă și cu o oarecare influență, care susține cu ardoare o astfel de schemă și propune socializarea, dacă nu a tuturor mijloacelor de producție, cel puțin a celor aparținând marii industrii. Cel mai important lucru este că sectoare mai mici sau mai mari ale industriilor naționalizate au devenit parte a realității sociale chiar și în țările considerate a fi „cele mai capitaliste"; și desigur că o socializare aproape completă a mijloacelor de producție a fost încercată în Uniunea Sovietică, și mai târziu în toate țările est-europene aflate sub influență sovietică, la fel ca și în alte țări din întreaga lume. Analiza care urmează ar trebui deci să ne permită să înțelegem problemele economice și sociale ale societăților caracterizate prin naționalizarea mijloacelor de producție. În particular, ar trebui să ne ajute să înțelegem problemele centrale care copleșesc Rusia și sateliții ei, în măsura în care aceste țări au purtat o politică de socializare întratâta încât se poate spune pe bună dreptate că aceasta este caracteristica lor structurală dominantă. Datorită acestui fapt, tipul de socialism pe care-l investigăm este numit „în stil rus".[2]

---

[1] Despre marxism și dezvoltarea sa, cf. L. Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, 3 vols., Oxford, 1978; W. Leonhard, *Sovietideologie. Die politischen Lehren,* Frankfurt/M., 1963.

[2] Atunci când vorbim despre socialismul de tip rus, este evident că operăm o abstractizare dintr-o mulțime de date concrete care caracterizează orice sistem social și cu privire la care societățile pot fi diferite. Socialismul de tip rus este ceea ce M. Weber a numit un „tip ideal". La el „se ajunge prin intensificarea unilaterală a unuia sau a mai multor aspecte și prin integrarea lor într-o reprezentare conceptuală imanent consistentă a unei multiplicități de fenomene individuale dispersate și discrete" (M. Weber, *Gesammelte Aufsaetze zur Wissenschaftlehre*, Tübingen, 1922, p. 21). Dar a sublinia caracterul abstract al conceptului nu în-

În ceea ce privește forțele motivaționale aflate în spatele diferitelor scheme de socializare, ele sunt fățiș egalitariste. Odată ce permiți existența proprietății private asupra mijloacelor de producție, permiți apariția diferențelor. Dacă eu dețin resursa A, atunci tu nu o deții, iar relațiile noastre cu respectiva resursă sunt diferite. Abolind proprietatea privată, pozițiile tuturor față de mijloacele de producție sunt egalizate dintr-o lovitură, sau cel puțin așa pare. Fiecare devine coproprietar asupra tuturor mijloacelor de producție, fapt ce reflectă pozițiile egale ale tuturor ca ființe umane. Iar temeiul economic al unei astfel de scheme este că se presupune a fi mai eficientă. Pentru un observator neinstruit, nefamiliarizat cu funcția de coordonare a acțiunilor îndeplinită de prețuri, capitalismul bazat pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție pare pur și simplu haotic. Pare a fi un sistem risipitor, caracterizat prin dublarea eforturilor, competiție ruinătoare și lipsa acțiunilor concertate, coordonate. După cum l-au denumit peiorativ marxiștii, este o „anarhie a producției". Doar atunci când proprietatea colectivă este substituită celei private, pare să devină posibilă eliminarea risipei prin introducerea unui singur plan de producție, coordonat și cuprinzător.

Totuși, mai importante decât motivațiile și promisiunile, sunt aranjamentele prin care se realizează efectiv socializarea mijloacelor de

---

seamnă deloc a-i indica vreo deficiență. Din contră, chiar scopul construirii de tipuri ideale este acela de a scoate la iveală acele trăsături pe care indivizii înșiși le privesc ca reprezentând asemănări sau deosebiri relevante de sens și de a nu le lua în considerare pe cele pe care ei înșiși le consideră a fi de mică importanț, sau lipsite total de importanță pentru înțelegerea fie a propriilor acțiuni, fie a acțiunilor altei persoane. Mai concret, descrierea socialismului de tip rus la nivelul de abstracție pe care l-am ales aici și dezvoltarea mai jos a unei tipologii a diferitelor forme de socialism ar trebui să fie înțelese ca o încercare de a reconstrui acele distincții conceptuale pe care oamenii le folosesc pentru a se atașa ideologic de diferite partide politice sau mișcări sociale, permițând astfel o înțelegere a acelor forțe ideologice care de fapt dau forma societăților zilelor noastre. Despre tipurile ideale ca precondiții ale cercetării istorico-sociologice, cf. L. v. Mises, *Epistemological Problems of Economics*, New York, 1981, în special p. 75 și următoarele; *Human Action*, Chicago, 1966, în special p. 59 și următoarele. Despre metodologia „reconstrucției sensurilor" în cercetarea socială empirică, cf. H.-H. Hoppe, *Kritik der kausalwissenschaftlichen Sozialforschung*, Opladen, 1983, cap. 3.

producție.[3] Regulile privind proprietatea, adoptate în cadrul unei politici de socializare și care constituie principiile legale fundamentale ale unor țări de tipul Rusiei, se caracterizează prin două trăsături complementare. În primul rând, nimeni nu este proprietarul mijloacelor de producție socializate; ele sunt deținute „social", ceea ce, într-un sens mai strict, înseamnă că niciunei persoane sau grup de persoane, și nici tuturor membrilor societății la un loc, nu le este permis să le achiziționeze sau să le vândă și să păstreze pentru sine beneficiile de pe urma vânzării. Utilizarea lor este determinată de oameni care nu se află în rolul proprietarului, ci al administratorului unor lucruri. În al doilea rând, niciunei persoane, niciunui grup de persoane, și nici tuturor membrilor societății la un loc, nu le este permis să se angajeze în investiții private și să creeze noi mijloace de producție private. Ei nu pot investi nici prin transformarea resurselor existente, folosite neproductiv, în resurse productive, nici prin economii, nici prin punerea laolaltă a resurselor cu alți oameni, nici printr-o combinație a acestor tehnici. Investițiile pot fi făcute doar de administratorii resurselor, și niciodată pentru un profit privat, ci numai în numele comunității de administratori cu care ar trebui să fie împărțite posibilele profituri rezultate de pe urma investițiilor.[4]

Ce înseamnă o astfel de economie a administratorilor? În particular, la ce duce trecerea de la o economie bazată pe teoria naturală a proprietății la o economie socializată? Ar trebui să facem, în trecere, două observații care deja vor clarifica întrucâtva promisiunile socialiste de egalitate și eficiență menționate mai sus. A-l declara pe fiecare coproprietarul a tot nu rezolvă decât nominal problema diferențelor datorate proprietății. Nu rezolvă problema subiacentă reală: aceea a diferențelor în puterea de a controla mersul lucrurilor. Într-o economie bazată pe proprietatea privată, proprietarul este cel care hotărăște ce trebuie făcut cu mijloacele de producție. Într-o economie socializată, acest lucru nu se mai întâmplă, deoarece nu mai există proprietar. Totuși, rămâne pro-

[3] Pentru ceea ce urmează, cf. în special L. v. Mises, *Socialism*, Indianapolis, 1981.

[4] Desigur, această scoatere completă în afara legii a investițiilor private, se aplică doar la o economie *total* socializată. Dacă, pe lângă partea socializată a economiei, există și o parte privată, atunci investițiile private vor deveni doar limitate și îngrădite în măsura în care economia este socializată.

blema a ceea ce trebuie făcut cu mijloacele de producție, iar ea trebuie să fie rezolvată într-un fel sau altul, presupunând că nu există o armonie prestabilită și presincronizată a intereselor tuturor oamenilor (altfel nu s-ar mai pune niciun fel de problemă), ci mai degrabă un oarecare dezacord între oameni. Doar una dintre opinii poate fi aleasă, iar la celelalte trebuie, *mutatis mutandis*, să se renunțe. Dar, în acest punct, vor exista din nou inegalități între oameni: opinia unei persoane sau a unui grup trebuie să învingă în disputa cu alte opinii. Diferența dintre o economie bazată pe proprietatea privată și una socializată se referă doar la *cum* se decide a cui voință va fi hotărâtoare în cazul unui dezacord. În capitalism, există cineva care are controlul, și alții care nu îl au, deci există diferențe reale între oameni; dar problema opiniei decisive este rezolvată prin aproprierea originară și prin contract. În socialism, de asemenea, trebuie să existe cu necesitate diferențe reale între cei ce dețin controlul și cei ce nu-l dețin; atâta doar că, în cazul socialismului, poziția celor a căror opinie prevalează nu este decisă prin utilizarea anterioară a unor bunuri sau prin contract, ci prin mijloace politice.[5] Această diferență este cu certitudine una extrem de importantă, iar discuția noastră se va întoarce la ea în acest capitol, precum și în capitolele care urmează, dar pentru moment este suficient să spunem că – în pofida promisiunilor egalitariste ale socialismului – nu este vorba, în privința puterii de control, de o diferență între un sistem non-egalitarist și unul egalitarist.

A doua observație se leagă strâns de prima și vizează capacitatea de coordonare pretins superioară a socialismului. Din nou, la o privire mai atentă vom vedea că diferența este doar iluzorie, și se formează numai la nivelul semanticii: a spune că o economie a proprietarilor particulari este înlocuită de o economie naționalizată creează impresia că locul unei multitudini de unități de luare a deciziilor este luat dintr-o dată de o singură astfel de unitate. De fapt, nu se modifică nimic. Există la fel de mulți indivizi, cu la fel de multe interese diferite, ca și înainte. Prin urmare, la fel ca și capitalismul, socialismul trebuie să găsească o soluție la problema modului de a coordona utilizările diverselor mijloace de

[5] Diferența crucială și corelată dintre capitalism și socialism este aceea că în primul sistem acțiunile voluntare ale consumatorilor determină în ultimă instanță structura și procesul de producție, pe când în socialism acest lucru este realizat de producătorii-administratori. Cf. în special Cap. 9 de mai jos.

producție, date fiind viziunile diferite ale oamenilor despre felul în care poate fi realizată coordonarea. Din nou, diferența dintre socialism și capitalism este una între două *moduri* de a realiza coordonarea, și nu una între coordonare și haos, așa cum insinuează semantica socialistă. În loc să lase indivizii să facă pur și simplu ceea ce vor, capitalismul coordonează acțiunile constrângându-i pe oameni să respecte proprietatea utilizatorilor anteriori. Pe de altă parte, socialismul, în loc să-i lase pe oameni să facă orice le place, coordonează planurile individuale impunând planul unei persoane sau al unui grup de persoane, *indiferent* care ar fi proprietatea și acordurile de schimb reciproc anterioare.[6] Este aproape evident că și această diferență este, la rândul ei, de o extremă importanță. Dar nu este, așa cum ar dori să ne facă să credem socialiștii marxiști, o diferență între planificarea socială și lipsa totală a planificării; dimpotrivă, de îndată ce mecanismele de coordonare ale socialismului și capitalismului sunt scoase la lumină și reconstruite, pretenția de eficiență sporită a socialismului începe imediat să-și piardă mult din credibilitate, iar teza opusă pare mai convingătoare.

Cât este de bine întemeiată într-adevăr această teză, și de ce mecanismele de coordonare ale capitalismului, nu cele ale socialismului, se dovedesc a fi economic superioare, va deveni clar în momentul în care lăsăm deoparte diferențele aparente, pentru a ne concentra asupra celor reale, și luăm în considerare redistribuirea titlurilor de proprietate, deci a venitului, care este presupusă de renunțarea la capitalism în favoarea unei economii a administratorilor, așa cum am caracterizat-o mai sus. Din perspectiva teoriei naturale a proprietății – fundamentul pe care se sprijină capitalismul – adoptarea principiilor de bază ale economiei administratorilor ar însemna ca titlurile de proprietate să fie redistribuite de la producători și de la utilizatorii efectivi ai mijloacelor de producție, precum și de la cei care au achiziționat aceste mijloace prin consimțământ reciproc de la utilizatorii anteriori, înspre o comunitate de administratori în care, în cel mai bun caz, fiecare să devină admi-

[6] Mises scrie: „Caracteristica esențială a socialismului este că în cadrul lui nu acționează decât o singură *voință*. Nu contează cui îi aparține aceasta. Conducătorul poate fi un rege uns sau un dictator care conduce în virtutea *charismei* sale, el poate fi un Führer sau un consiliu de Führer-i numit prin vot popular. Important este că folosirea tuturor factorilor de producție este direcționată de un singur agent." (L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, p. 695).

nistratorul a ceea ce deținea anterior. Dar, chiar și în acest caz, fiecare utilizator anterior și fiecare contractant ar avea de suferit, deoarece nu ar mai putea vinde mijloacele de producție și păstra pentru sine beneficiul de pe urma vânzării, nici nu și-ar putea apropria profitul rezultat din folosirea acestor mijloace, și de aceea, *pentru el*, valoarea mijloacelor de producție ar scădea. *Mutatis mutandis*, fiecare non-utilizator și noncontractant al acestor mijloace de producție ar fi favorizat prin promovarea la rangul de administrator al acestora, având cel puțin parțial un cuvânt de spus în privința unor resurse pe care nici nu le-a folosit anterior, nici nu a contractat folosirea lor, iar venitul *său* ar crește.

În plus față de această schemă de redistribuire, mai există una, presupusă de prohibirea formării de nou capital privat, sau de gradul de limitare (dependent de mărimea părții socializate din economie) sub care acest proces trebuie să aibă loc: o redistribuire de la oameni care au renunțat la un consum posibil și în schimb au economisit fonduri pe care să le utilizeze productiv, cu scopul de a produce viitoare bunuri de consum, și care acum nu mai pot face acest lucru, sau au mai puține opțiuni disponibile, înspre cei care nu au economisit și care prin adoptarea schemei de redistribuire primesc un cuvânt de spus, chiar dacă nu unul decisiv, asupra fondurilor celor ce au economisit.

Consecințele socio-economice ale unei politici de socializare sunt presupuse, în esență, de aceste remarci. Dar, înainte de a le privi mai în detaliu, ar putea fi util să revedem și să clarificăm principalele trăsături ale lumii reale în care ar urma să acționeze această schemă. Ar trebui să reamintim faptul că avem de-a face cu o lume în schimbare; că, în plus, omul poate să învețe lucruri cu privire la lume și că deci nu știe astăzi în mod necesar ce va ști la un moment ulterior; că o mulțime de bunuri sunt rare și, în consecință, omul are o multitudine de nevoi pe care nu și le poate satisface în același timp și/sau fără a sacrifica satisfacerea altor nevoi; din acest motiv, omul trebuie să aleagă și să-și ordoneze nevoile într-o scară a preferințelor în conformitate cu stringența pe care aceste nevoi o au pentru el; că, mai specific, nici procesul apropriерii originare a unor resurse percepute ca fiind rare, nici procesul de producere a unor mijloace de producție noi sau cel de menținere a celor existente, nici procesul de contractare a schimburilor, nu sunt lipsite de costuri. Ar trebui să reamintim faptul că toate aceste activități costă cel puțin *timp*,

care ar putea fi folosit altfel, de exemplu ca timp liber; și, în plus, nu ar trebui să uităm faptul că avem de-a face cu o lume caracterizată prin diviziunea muncii, și nu cu una de producători autarhici, cu o lume în care producția este realizată pentru o piață a consumatorilor independenți.

Păstrând toate aceste lucruri în minte, ne putem deci întreba care sunt efectele socializării mijloacelor de producție? Pentru început, care sunt efectele „economice", în sensul colocvial al termenului? Există trei efecte, strâns corelate.[7] În primul rând – și acesta este efectul general imediat al tuturor tipurilor de socialism – va avea loc o scădere relativă a ratei investițiilor, a ratei formării capitalului. De vreme ce „socializarea" îi favorizează pe cei ce nu folosesc, nu produc și nu contractează mijloacele de producție și, *mutatis mutandis*, mărește costurile pentru utilizatori, producători și contractanți, va scădea numărul celor care îndeplinesc aceste roluri. Vor fi apropriate mai puține resurse naturale a căror raritate este percepută, se vor produce mai puțini factori de producție și vor fi menținuți mai puțini dintre cei existenți, și se va contracta mai puțin. Cauza este că toate aceste activități implică costuri, iar costurile lor au crescut, și există cursuri alternative ale acțiunii, cum ar fi activitățile de consum și agrement, care devin în același timp mai puțin costisitoare și deci mai deschise și mai disponibile. În același fel, deoarece fluxul investițional a scăzut și nu mai este permisă transformarea economiilor private în investiții, sau pentru că investițiile au scăzut în măsura în care economia a fost socializată, se va economisi mai puțin și se va consuma mai mult, se va munci mai puțin și mai mult timp va fi alocat distracției. La urma urmei, nu mai poți deveni capitalist, sau posibilitatea de a deveni unul a fost restrânsă, deci există cel puțin un motiv în minus pentru a economisi! Este inutil să mai precizăm că rezultatul va fi o scădere a cantității de bunuri ce pot constitui obiectul schimburilor și o scădere a standardului de viață în termenii acestor bunuri. Și pentru că aceste standarde de viață scăzute sunt *impuse* oamenilor și nu sunt rezultatul alegerii naturale a consumatorilor care își modifică deliberat preferințele relative pentru consum și, respectiv, pentru bunuri comercializabile produse prin muncă, mai precis pentru că ele sunt resimțite ca o sărăcire forțată, va apărea o tendință de a compensa astfel

[7] Cf. L. v. Mises, *Socialism*, Indianapolis, 1981, în special partea a doua; de asemenea *Human Action*, Chicago, 1966, în special cap. 25, 26.

de pierderi prin apariția economiei subterane și a muncii la negru, și prin crearea piețelor negre.

În al doilea rând, o politică de socializare a mijloacelor de producție va avea ca rezultat folosirea risipitoare a acestor mijloace, adică o folosire care, în cel mai bun caz, va satisface nevoi secundare și, în cel mai rău caz, nu va satisface niciun fel de nevoi, ci doar va mări costurile.[8] Motivul constă în existența și inevitabilitatea schimbării! Odată ce este admisă posibilitatea unei modificări în structura cererii consumatorilor, în cunoștințele tehnologice și în mediul natural în care trebuie să aibă loc procesul de producție – iar toate aceste lucruri se întâmplă în mod constant și neîncetat – trebuie să fie admis și faptul că există o nevoie constantă și nesfârșită de reorganizare și redirecționare a întregii structuri sociale de producție. Există întotdeauna nevoia de a retrage vechile investiții din anumite domenii de producție și de a le redirecționa, împreună cu noi investiții, în alte domenii, ceea ce face ca anumite unități productive, anumite ramuri, sau chiar anumite sectoare ale economiei să se restrângă, iar altele să se extindă. Să presupunem acum – și este exact ceea ce se întâmplă într-o schemă de socializare – că este sau complet ilegal, sau extrem de dificil să vinzi unor persoane private mijloacele de producție deținute colectiv. Acest proces de reorganizare a structurii producției va fi atunci cel puțin serios îngreunat, dacă nu va fi cumva stopat total. Motivul este în esență unul simplu, dar cu toate acestea de mare importanță. Pentru că mijloacele de producție nu pot fi vândute, sau pentru că vinderea lor este foarte dificilă pentru administratorul care joacă rolul vânzătorului sau pentru persoana particulară care le cumpără, ori chiar pentru amândoi, nu există prețuri de piață pentru mijloacele de producție, sau formarea unor astfel de prețuri este obstrucționată și făcută mai costisitoare. Dar atunci administratorul-producător al mijloacelor de producție socializate nu mai poate evalua în mod corect costurile monetare reale implicate în utilizarea mijloacelor de producție sau în operarea oricăror transformări în structura producției, nici nu mai poate compara aceste costuri cu venitul monetar anticipat din vânzări. Nefiindu-i permis să accepte niciun fel de oferte de

[8] Pentru ceea ce urmează, cf. de asemenea F. A. Hayek, (ed.), *Collectivist Economic Planning*, Londra, 1935; *Journal of Libertarian Studies*, 5, 1, 1981 (O critică economică a socialismului).

la indivizi particulari care ar putea vedea un mod alternativ de utilizare a unor mijloace de producție date, sau fiindu-i restrânsă posibilitatea de a accepta astfel de oferte, administratorul pur și simplu nu știe ce pierde, care sunt oportunitățile la care se renunță, și prin urmare nu este capabil să stabilească corect costurile monetare ale păstrării acestor resurse. El nu poate descoperi dacă modul său de a le folosi ori de a le modifica folosirea este eficient în termenii venitului monetar, sau dacă venitul monetar este de fapt mai mic decât costurile, ceea ce va cauza o scădere absolută a valorii totale a bunurilor de consum produse. Nu poate stabili nici dacă modul său de a produce ca răspuns la cererea consumatorilor este cel mai eficient (în comparație cu alte moduri alternative imaginabile) pentru satisfacerea celor mai stringente nevoi ale consumatorilor, sau dacă nevoi mai puțin intense sunt satisfăcute pe seama neglijării celor mai intense, ceea ce va duce cel puțin la o scădere relativă a valorii bunurilor produse. Fără a avea acces nerestricționat la mijloacele calculului economic, pur și simplu nu există niciun mod de a cunoaște toate aceste lucruri. Desigur, un administrator poate încerca să facă tot ceea ce ține de el pentru a reuși. S-ar putea uneori chiar să reușească, dar nu există niciun mod de a se asigura de aceasta. Dar, în orice caz, cu cât este mai mare piața de consum pe care trebuie să o deservească, și cu cât este mai dispersată printre mai mulți indivizi cunoașterea preferințelor diverselor grupuri de consumatori, a circumstanțelor speciale datorate perioadei istorice și spațiului geografic, precum și a posibilităților tehnologice, cu atât este mai probabil ca ei să greșească. Se va produce cu necesitate o alocare defectuoasă a mijloacelor de producție, cu risipe și crize ca două fețe ale aceleiași monede. Prin obstrucționarea și, mai mult decât atât, prin scoaterea totală în afara legii a posibilității ca antreprenorii privați să cumpere mijloacele de producție de la administratori, un sistem al producției socializate împiedică realizarea deplină a oportunităților de îmbunătățire a activității economice, așa cum sunt ele întrevăzute. Din nou, abia dacă mai merită menționat faptul că și acest lucru produce sărăcie.[9]

În al treilea rând, socializarea mijloacelor de producție are ca efect o sărăcire relativă, adică o scădere a standardului general de viață, și prin

[9] Despre piața liberă ca precondiție necesară pentru calculul economic și alocarea rațională a resurselor, cf. de asemenea cap. 9, 10 de mai jos.

aceea că duce la suprautilizarea factorilor de producție dați. Motivul rezidă, iarăși, în situația specială în care se află administratorul, în comparație cu cea a proprietarului privat. Un proprietar particular care are dreptul de a vinde factorii de producție și de a păstra pentru sine venitul monetar rezultat va încerca, din această cauză, să evite orice creștere a producției care ar avea loc pe seama scăderii valorii capitalului utilizat. Obiectivul său este de a maximiza valoarea produselor sale *plus* cea a resurselor folosite pentru producerea lor, pentru că este și proprietarul unora, și al celorlalte. Deci el va înceta să mai producă atunci când valoarea produsului marginal va fi mai mică decât deprecierea capitalului folosit pentru a-l produce. De exemplu, el va reduce costurile deprecierii capitalului implicat în producție și se va angaja, în locul producției, în conservarea capitalului, dacă anticipează că prețurile viitoare ale produselor sale vor crește, și invers. Situația administratorului, adică structura motivațiilor cu care se confruntă, este destul de diferită. Deoarece el nu poate vinde mijloacele de producție, motivația sa de a nu produce, prin urmare de a nu utiliza capitalul necesar producției pe seama unei reduceri excesive a valorii capitalului, a fost cel puțin relativ redusă, dacă nu a dispărut întru totul. Este adevărat că, din moment ce administratorul dintr-o economie socializată nu poate nici să-și aproprieze sumele rezultate din vânzarea produselor, ci trebuie să le predea comunității largi de administratori, pentru a decide asupra folosirii lor, motivația sa de a produce și de a vinde produsele este, de asemenea, relativ redusă. Exact acest fapt este cel care explică rata mai scăzută a formării capitalului. Dar, atâta vreme cât administratorul muncește și produce, evident că există un interes al său de a câștiga un venit, chiar dacă nu poate fi folosit pentru formarea de capital privat, ci doar pentru consum privat și/sau pentru crearea de avuție privată, folosită neproductiv. Lipsa posibilității ca administratorul să vândă mijloacele de producție implică deci faptul că motivația sa de a-și spori *propriul venit* privat pe seama scăderii valorii capitalului crește. În consecință, în măsura în care el își percepe venitul ca dependent de cantitatea de produse (salariul pe care i-l plătește comunitatea de administratori poate fi dependent de această cantitate!) motivația sa de a mări cantitatea pe seama scăderii valorii capitalului va spori. Mai mult, de vreme ce administratorul real, în măsura în care nu este identic cu comunitatea administratorilor, nu poate fi niciodată total

și permanent supravegheat, putând astfel să obțină venituri din utilizarea mijloacelor de producție pentru scopuri private (de exemplu pentru producerea de bunuri folosite privat, în afara pieței, sau pentru schimburi pe piața neagră), el va fi încurajat să mărească cantitatea de bunuri produse pe seama scăderii valorii capitalului, dacă percepe venitul său ca depinzând de această producție privată. În orice caz, va apărea consumarea capitalului existent și suprautilizarea acestuia; un consum sporit al capitalului implică din nou o sărăcire relativă, deoarece producția de bunuri viitoare care să poată constitui obiect al schimbului va fi, prin urmare, redusă.

Deși acest lucru este implicat în analiza celor trei consecințe economice ale socializării mijloacelor de producție – investiții reduse, alocarea defectuoasă a resurselor și suprautilizarea capitalului, care toate duc la scăderea standardului de viață – este interesant și de mare importanță, pentru a obține o înțelegere completă a societăților de tip rus, să specificăm faptul că această analiză se aplică și la factorul de producție muncă. și în privința muncii, socializarea duce la scăderea investițiilor, alocare defectuoasă și suprautilizare. În primul rând, deoarece proprietarii factorului muncă nu mai pot să lucreze pentru sine, sau oportunitățile lor de a face acest lucru sunt restrânse, vor exista în general mai puține investiții în capital uman. În al doilea rând, de vreme ce proprietarii muncii nu-și mai pot vinde serviciile celui care plătește mai mult (în măsura în care economia este socializată, existența ofertanților separați având control independent asupra unor factori de producție specifici și complementari, inclusiv asupra banilor necesari pentru a plăti munca, și care își asumă oportunitățile și riscurile în mod independent, pe cont propriu, nu mai este permisă!), costul monetar al utilizării unui anumit factor de muncă, sau al combinării sale cu factori complementari, nu mai poate fi stabilit, și de aici vor apărea tot felul de alocări defectuoase ale muncii. Iar în al treilea rând, deoarece deținătorii muncii într-o economie socializată se vor alege, în cel mai bun caz, doar cu o parte a rezultatelor muncii lor, în timp ce restul va aparține comunității de administratori, va exista o motivație sporită din partea administratorilor de a-și suplimenta venitul privat pe seama scăderii valorii de capital în-

corporate în cei care muncesc, și prin urmare va rezulta o suprautilizare a muncii.[10]

În ultimul rând, dar cu siguranță la fel de important, o politică de socializare a mijloacelor de producție afectează structura tipurilor de personalitate în cadrul societății, structură a cărei importanță poate fi cu greu exagerată. Așa cum s-a precizat în mod repetat, adoptarea socialismului de tip rus în locul capitalismului bazat pe teoria naturală a proprietății implică acordarea unui avantaj relativ celor care nu utilizează, nu produc și nu contractează mijloacele de producție, cu privire la titlurile de proprietate asupra acestora și cu privire la veniturile care pot fi obținute prin utillizarea lor. Dacă oamenii au interesul de a-și stabiliza veniturile și, dacă este posibil, de a le spori, și dacă ei pot trece relativ ușor de la rolul producătorului-utilizator sau al contractantului la cel al non-utilizatorului, non-producătorului sau al non-contractantului – asumpții a căror validitate, cu siguranță, poate fi cu greu contestată – atunci, ca reacție la schimbarea în structura motivației datorată socializării, oamenii se vor angaja din ce în ce mai mult în activități non-productive și non-contractuale și, pe măsura trecerii timpului, personalitățile lor se vor schimba. Capacitatea anterioară de a percepe și de a anticipa situațiile în care bunurile sunt rare, de a exploata oportunitățile productive, de a fi conștient de posibilitățile tehnologice, de a anticipa modificările în structura cererii, de a dezvolta strategii de marketing și de a detecta șansa unor schimburi reciproc avantajoase, pe scurt, capacitatea de a munci, de a iniția activități productive și de a reacționa la nevoile altor oameni, se va diminua, dacă nu va dispărea întru totul. Oamenii vor deveni alții, cu alte abilități și, dacă dintr-o dată politica s-ar schimba și capitalismul ar fi reintrodus, ei nu s-ar putea reîntoarce imediat la vechile lor personalități și nu și-ar putea redobân-

[10] Printre altele, acest lucru demonstrează că o economie socializată va fi chiar mai puțin productivă decât una sclavagistă. Într-o economie sclavagistă, care desigur că suferă la rândul ei de o motivație relativă scăzută de a munci din partea sclavilor, stăpânul de sclavi, care poate să vândă sclavul și să păstreze pentru sine valoarea de piață a acestuia, nu ar avea un interes comparabil de a cere de la sclavul său un volum de muncă atât de mare încât să reducă valoarea sclavului până la punctul în care ea ajunge să fie mai mică decât valoarea producției sale marginale. Pentru un administrator al muncii, nu există nicio astfel de limitare. Cf. și G. Reisman, *Government Against the Economy*, New York, 1979.

di spiritul productiv, nici chiar dacă ar dori-o. Pur și simplu, ei vor fi uitat cum se face acest lucru și vor fi nevoiți să-l reînvețe încet, cu mari costuri psihice care se cer plătite, tot așa cu aceiași oameni suportaseră mari costuri pentru suprimarea inițială a abilităților productive. Dar acesta este doar jumătate din tabloul consecințelor sociale ale socializării. El poate fi completat dacă ne reamintim remarcile de mai sus în privința diferențelor aparente dintre capitalism și socialism. Va fi astfel evidențiată cealaltă latură a schimbării tipurilor de personalitate cauzată de socializare, complementară pierderii capacității productive, pe care tocmai am menționat-o. Să ne reamintim faptul că socialismul, la rândul său, trebuie să rezolve problema de a decide cine urmează să controleze și să coordoneze diferitele mijloace de producție. Contrar soluției capitaliste la această problemă, atribuirea către indivizi a diferitelor poziții în structura de producție este, în socialism, o chestiune *politică*, adică o problemă rezolvată fără a lua în considerare utilizatorii și producătorii anteriori și existența unor schimburi contractuale, reciproc agreate, ci prin impunerea voinței unei persoane asupra altei voințe, aflate în dezacord cu aceasta. Evident, poziția unei persoane în structura de producție are un efect imediat asupra venitului său, fie în termenii bunurilor care pot constitui obiectul schimbului, fie în termenii venitului psihic, ai statutului social, etc. În consecință, cum oamenii vor să-și îmbunătățească veniturile și să urce spre poziții mai bine evaluate în ierarhia administratorilor, ei vor fi tot mai mult nevoiți să-și folosească talentele politice. Pentru a urca în ierarhia veniturilor, devine irelevant dacă ești sau nu un producător sau un contractant mai eficient (ori, cel puțin, importanța acestui fapt este redusă). În schimb, este din ce în ce mai important să ai abilitățile specifice unui politician, adică ale unei persoane care reușește să obțină sprijin public pentru poziția sa prin persuasiune, demagogie și intrigă, prin promisiuni, mită și amenințări. În funcție de intensitatea dorinței de a obține venituri mai mari, oamenii vor trebui să petreacă mai puțin timp pentru a-și dezvolta abilitățile productive și mai mult timp pentru a-și cultiva talentele politice. și, deoarece oameni diferiți posedă abilitățile productive și pe cele politice în grade diferite, alți oameni vor urca acum înspre vârful ierarhiei, astfel că vom găsi un număr mereu sporit de politicieni peste tot în ordinea ierarhică a administratorilor. De la baza ierarhiei până în vârful ei, vom afla peste tot oameni

incompetenți pentru a face lucrurile pe care ar trebui să le facă. Pentru cariera unui administrator, nu constituie o amenințare faptul de a fi stupid, indolent, ineficient și nepăsător, atâta vreme cât posedă abilități politice superioare. În consecință, astfel de oameni vor avea în grijă mijloacele de producție în toate economiile socializate.[11]

O privire asupra Rusiei și a altor țări din blocul estic în care politica de socializare a mijloacelor de producție a fost înfăptuită într-o măsură considerabilă poate fi de ajutor pentru ilustrarea adevărului concluziilor de mai sus. Chiar și o familiarizare superficială cu aceste țări este suficientă pentru a sesiza validitatea primeia și a celei mai importante dintre concluziile noastre. Standardul general de viață în țările blocului estic, deși într-adevăr diferit de la țară la țară (o diferență care va trebui ea însăși să fie explicată prin gradul de strictețe cu care schema de socializare a fost și este aplicată în practică), este în mod clar mai scăzut decât cel din așa-numitele țări capitaliste din vest. (Acest lucru este adevărat chiar dacă gradul în care țările occidentale sunt socializate, deși diferit de la țară la țară, este destul de considerabil el însuși, și de obicei subestimat cu mult, așa cum va deveni clar în capitolele care urmează.) Deși teoria nu face, și nu poate face o predicție precisă despre cât de drastic va fi efectul de sărăcire produs de o politică de socializare, cu excepția faptului că va fi un efect ușor perceptibil, merită cu certitudine să menționăm că atunci când o socializare aproape completă a fost pentru întâia oară pusă în practică în Rusia, imediat după sfârșitul primului război mondial, această experiență a costat, în sensul literal al expresiei, milioane de vieți. A fost nevoie, după doar câțiva ani, de o modificare notabilă a tipurilor de politici, modificare realizată în 1921 prin Noua Politică Economică (NPE), care a reintrodus elemente ale proprietății private, pentru a atenua aceste efecte dezastruoase până la niveluri care să se dovedească tolerabile.[12] Într-adevăr, schimbările

[11] Cf. H.-H. Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat*, Opladen, 1987, în special cap.5, 3.2.

[12] Desigur că Rusia a fost dintru început o țară săracă, având la dispoziție puțin capital acumulat, pe care să se poată baza și pe care să-l consume în caz de „urgență". Despre istoria socio-economică a Rusiei Sovietice, cf. B. Brutzkus, *Economic Planning in Soviet Russia*, Londra, 1935; de asemenea, A. Nove, *Economic History of the USSR*, Harmondsworth, 1969; de asemenea S. Wellisz, *The Economies of the Soviet Bloc*, New York, 1964.

repetate ale politicilor aplicate au făcut ca Rusia să treacă nu doar o dată prin experiențe similare. Rezultate similare ale politicii de socializare, deși oarecum mai puțin drastice, au fost resimțite în toate țările est-europene după sfârșitul celui de-al doilea război mondial. În aceste țări, de asemenea, privatizarea moderată a micilor ferme, a meseriilor și a micilor afaceri a trebuit să fie permisă în mod repetat pentru a preveni prăbușiri economice complete.[13] Cu toate acestea, în ciuda unor astfel de reforme (care, printre altele, demonstrează faptul că, contrar propagandei socialiste, proprietatea privată, și nu socială, este cea care îmbunătățește performanța economică), și în ciuda faptului că munca la negru, activitățile productive ilegale, trocul și piețele negre sunt fenomene atotprezente în toate aceste țări, exact așa cum prezice teoria, precum și a faptului că această economie subterană preia o parte din sarcină și ajută la îmbunătățirea stării de lucruri, standardul de viață în țările blocului estic este lamentabil de scăzut. Bunuri de consum fundamentale, de toate tipurile, lipsesc cu desăvârșire, se găsesc în cantități mult prea mici sau sunt de o calitate extrem de proastă.[14]

Cazul Germaniei de Vest și al celei de Est este deosebit de instructiv. Aici, istoria ne oferă un exemplu care se apropie atât de mult de un experiment social controlat, încât este probabil greu de crezut că s-ar putea obține unul mai bun. O populație destul de omogenă, având în mare măsură aceeași istorie, aceeași cultură, aceeași structură socială a tipurilor de personalitate și aceeași etică a muncii, a fost divizată după înfrângerea Germaniei hitleriste în cel de-al Doilea Război Mondial. În Germania de Vest, mai curând datorită unor circumstanțe norocoase decât a presiunii opiniei publice, a fost adoptată o economie bazată pe o piață remarcabil de liberă. Sistemul anterior de control total al prețurilor a fost abolit dintr-o lovitură și a fost introdusă o libertate aproape totală a mișcării, a

[13] Despre sistemul economic al blocului est-european dominat de Rusia Sovietic, cf. T. Rakowska-Harmstone (ed.), *Communism in Eastern Europe*, Bloomington, 1984; H. H. Hohmann, M. Kaser și K. Thalheim (eds.), *The New Economic Systems of Eastern Europe*, Londra, 1975; C. M. Cipolla (ed.), *Economic History of Europe. Contemporary Economies*, vol.2, Glasgow, 1976.

[14] Despre viața de zi cu zi în Rusia, cf. H. Smith, *The Russians*, New York, 1983; D. K. Willis, *Klass. How Russians Really Live*, New York, 1985; S. Pejovich, *Life in the Soviet Union*, Dallas, 1979; M. Miller, *Rise of the Russian Consumer*, Londra, 1965.

comerțului și a ocupațiilor.[15] Pe de altă parte, în Germania de Est, aflată sub dominația Rusiei Sovietice, a fost introdusă socializarea mijloacelor de producție, adică exproprierea proprietarilor privați anteriori. Două cadre instituționale diferite, două structuri diferite ale motivației, au fost prin urmare aplicate aceleiași populații. Diferența dintre rezultate este impresionantă.[16] Deși ambele țări se bucură o poziție bună în blocurile din care fac parte (Germania Occidentală având cel mai ridicat standard de viață printre marile națiuni europene occidentale, iar Germania de Est mândrindu-se cu statutul de cea mai dezvoltată dintre țările blocului estic), standardul de viață în vest este atât de ridicat în comparație cu cel din est, iar diferența s-a mărit atât de mult în timp încât, în ciuda transferului unor sume de bani considerabile dinspre vest înspre est (atât din partea guvernului, cât și a cetățenilor privați) și în ciuda politicilor din ce în ce mai socialiste din vest, vizitatorul care trece din partea occidentală în cea orientală a Germaniei este pur și simplu șocat intrând într-o lume complet diferită și pauperizată. De fapt, deși toate țările est-europene se confruntă cu problema emigrației (oameni care

[15] Cf. L. Erhard, inițiatorul și exponentul politic major al politicii economice germane postbelice, *Prosperity through Competition,* New York, 1958; și *The Economics of Succes*, Londra, 1968. Pentru teoreticienii germani ai „soziale Marktwirtschaft", cf. W. Eucken, *Grundsaetze der Wirtschaftpolitik*, Hamburg, 1967; W. Roepke, *A Humane Economy,* Chicago, 1960; și *Economics of a Free Society*, Chicago, 1963. Pentru o critică a politicii economice vest-germane ca insuficient de capitalistă și marcată de inconsistențe care vor duce la intervenții din ce în ce mai socialiste în cursul timpului, cf. observațiilor profetice ale lui L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, p. 723.

[16] Pentru studii comparative ale celor două Germanii, cf. E. Jesse (ed.), *BRD und DDR*, Berlin, 1982; H. Hammel (ed.) *BRD-DDR. Die Wirtschaftssysteme*, München, 1983; de asemenea K. Thalheim, *Die wirtschaftliche Entwicklung der beiden Staaten in Deutschland*, Opladen, 1978.

Un studiu comparativ onest, dar cu o mentalitate empirică naivă, care ilustrează în cel mai bun caz faptul că statistica economică are foarte puțin de-a face cu realitatea percepută de persoanele care o trăiesc este cel al lui P. R. Gregory și R. C. Stuart, *Comparative Economic Systems*, Boston, 1985, cap. 13 (Germania de Vest și de Est). Pentru o critică valoroasă a statisticii economice, cf. O. Morgenstern, *National Income Statistics: A Critique of Macroeconomic Aggregation*, San Francisco, 1979. Pentru o critică și mai profundă, cf. L. v. Mises, *Theory of Money and Credit,* Irvington, 1971, partea a doua, cap. 5.

doresc să plece în occidentul capitalist mai prosper, cu oportunitățile sale sporite) și deși toate aceste țări au adoptat un control mai sever al frontierelor, devenind un fel de lagăre gigantice de prizonieri pentru a preveni scurgerea populației, cazul Germaniei este cel mai izbitor. În lipsa diferențelor lingvistice, în mod tradițional cea mai severă barieră naturală pusă în fața emigranților, diferența dintre standardele de viață ale celor două Germanii s-a dovedit a fi atât de mare, iar emigrația dinspre est înspre vest a luat asemenea proporții, încât în 1961, regimul socialist al Germaniei de Est a fost nevoit, ca un ultim pas disperat, să închidă complet granița sa occidentală. Pentru a menține populația în interiorul țării, a trebuit să construiască un sistem nemaiîntâlnit în lume de ziduri, sârmă ghimpată, garduri electrice, câmpuri de mine, dispozitive care trag automat, turnuri de observație etc., în lungime de aproape 900 de mile, cu singurul scop de a-și împiedica proprii cetățeni să fugă de consecințele socialismului de tip rus.

În afara exemplificării consecinței principale a socializării, cazul celor două Germanii, prin caracterul său experimental, se dovedește a fi deosebit de util pentru ilustrarea adevărului celorlalte concluzii derivate teoretic. Luând în considerare poziții sociale comparabile, aproape nicăieri în vest nu vom găsi oameni care să lucreze atât de puțin, de încet sau de neglijent (deși *timpul* de lucru, mai mare în est, este desigur reglementat!) cum o fac omologii lor est-germani. Acest lucru, cu siguranță, nu se întâmplă datorită unor pretinse diferențe de mentalitate sau de etică a muncii deoarece, din punct de vedere istoric, ele sunt într-o măsură covârșitoare identice, ci pentru că motivația de a munci este considerabil redusă de o politică ce închide efectiv toate, sau cele mai multe dintre oportunitățile pentru investiția privată. Munca eficientă în Germania de Est este probabil să se găsească în economia subterană. Ca reacție la diferitele diminuări ale motivației de a munci, și în special de a munci în economia controlată „oficial", există printre est-germani o tendință de a se retrage din viața publică și de a sublinia importanța spațiului privat, a familiei, rudelor, prietenilor și cunoștințelor, tendință care depășește în mod semnificativ tot ceea ce întâlnim în vest.[17]

[17] Despre viața din Germania de Est, cf. E. Windmoeller și T. Hoepker, *Leben in der DDR*, Hamburg, 1976.

Există de asemenea și ample dovezi ale alocării defectuoase a resurselor, așa cum ne-ar conduce teoria să anticipăm. Deși fenomenul factorilor de producție care nu sunt folosiți (sau cel puțin nu în mod continuu), ci sunt pur și simplu inactivi datorită absenței factorilor complementari, poate desigur să fie observat în vest, în est el este observabil peste tot, ca o trăsătură permanentă a vieții (trebuie menționat, din nou, că în cazul Germaniei acest lucru nu se datorează unor diferențe în talentele organizatorice). Deși în Occident este în mod normal destul de dificil să indici care ar fi acele modificări în utilizarea anumitor mijloace de producție care ar avea drept rezultat o îmbunătățire generală a cantității bunurilor de consum, și se cere un talent antreprenorial special pentru a o face, acest lucru este relativ ușor de realizat în țările blocului estic. Aproape toți cei care muncesc în Germania de Est cunosc multe moduri de a da mijloacelor de producție utilizări mai urgente decât cele curente, în care ele sunt evident risipite și cauzează crize ale altor bunuri, pentru care există o cerere mai mare. Dar, deoarece acești oameni nu pot să liciteze folosirea mijloacelor de producție, și trebuie în schimb să treacă prin proceduri politice încâlcite pentru a iniția orice schimbare, nu poate fi făcut (și, într-adevăr, nici nu se face) mare lucru.

Experiența coroborează și ceea ce s-a spus despre cealaltă față a monedei: suprautilizarea mijloacelor de producție aflate în proprietate publică. În Germania de Vest există astfel de bunuri publice și, așa cum era de așteptat, ele se află într-o stare relativ proastă. Dar în Germania de Est (și la fel, dacă nu chiar mai rău, stau lucrurile și în celelalte țări aflate sub dominația sovietică), unde toți factorii de producție se află în proprietatea publică, factorii de producție, mașinile sau clădirile deteriorate, nereparate, ruginite, insuficient îngrijite, sau pur și simplu vandalizate, sunt atotrăspândite. Mai mult, criza ecologică este mult mai dramatică în est decât în vest, în ciuda stării de relativă subdezvoltare a economiei generale, și toate aceste situații nu sunt, așa cum o dovedește suficient de clar cazul Germaniei, rezultatul unor diferențe în înclinațiile „naturale" ale oamenilor de a le păsa și de a fi atenți.

În fine, în ceea ce privește modificările prezise teoretic în structura socială și în tipurile de personalitate, a te plânge de superiorii tăi este un fenomen comun oriunde în lume. Dar, în țările care au adoptat socialismul de tip rus, acolo unde atribuirea de poziții în ierarhia adminis-

tratorilor este și trebuie să fie o problemă în întregime *politică*, astfel de nemulțumiri la adresa unor superiori total incompetenți, necalificați și ridicoli sunt, deși nu mai zgomotoase, în schimb mai frecvente, mai severe și mai bine întemeiate, iar ca o consecință oamenii decenți sunt mai des aduși la stări de disperare sau cinism. Deoarece un număr de est-germani încă mai merg în Germania de Vest la o vârstă la care sunt încă membri ai forței de muncă, (unii ca fugari, dar mai adesea pentru că s-a plătit pentru ei un soi de răscumpărare), există de asemenea și suficient material empiric pentru a ilustra concluzia că, pe termen lung, o economie socializată va reduce capacitățile productive ale oamenilor. Printre cei care trec în vest, există un număr semnificativ de oameni care duceau niște vieți productive destul de normale în est, dar care, în ciuda absenței oricăror bariere lingvistice și culturale, se dovedesc incapabili să se adapteze la societatea occidentală (cu cererea ei sporită pentru abilități și personalități productive și competitive), sau au mari dificultăți în a o face.

4

Socialismul în stil social-democrat

În precedentul capitol am analizat versiunea marxistă ortodoxă a socialismului – socialismul în stil rus, așa cum a fost ea numită – și am explicat efectele ei asupra procesului de producție și asupra structurii morale a societății. Am continuat prin a arăta că pauperizarea relativă, consecință teoretic previzibilă a socializării, se dovedește a fi atât de puternică încât, de fapt, o politică de socializare a mijloacelor de producție nu ar putea fi niciodată dusă până la capătul ei logic, anume socializarea *tuturor* factorilor de producție, fără a cauza un dezastru economic imediat. Într-adevăr, mai devreme sau mai târziu, în toate instanțierile reale ale socialismului marxist a fost necesară reintroducerea unor elemente ale proprietății private asupra mijloacelor de producție, pentru a preveni sau a depăși falimentul evident. Totuși, nici chiar socialismul moderat, „de piață", nu poate împiedica o sărăcire relativă a populației, dacă ideea producției socializate nu este abandonată în întregime, odată pentru totdeauna.

Mai mult decât orice argument teoretic, experiența dezamăgitoare a socialismului de tip rus a fost cea care a dus la declinul constant al popularității socialismului marxist ortodox și care a impulsionat apariția și dezvoltarea socialismului modern de tip social-democrat, de care ne vom ocupa în acest capitol. Fără îndoială, ambele tipuri de socialism derivă din aceleași surse ideologice.[1] Ambele au o motivație egalitaristă,

[1] Cf. L. Kolakowski, *Main Currents of Marxism*, 3 vols., Oxford, 1978; de asemenea W. Leonhard, *Sovietideologie heute. Die politischen Lehren*, Frankfurt am Main, 1963.

cel puțin în teorie[2], și împărtășesc în esență același țel final: abolirea capitalismului ca sistem social bazat pe proprietatea privată și formarea unei noi societăți, caracterizată printr-o solidaritate frățească și prin eradicarea raritățiI bunurilor; o societate în care fiecare este retribuit „după nevoile sale". Totuși, chiar de la începuturile mișcării socialiste, la mijlocul secolului al nouăsprezecelea, au existat idei divergente privitoare la metodele cele mai adecvate pentru atingerea acestui țel. Deși în general a existat un acord cu privire la necesitatea socializării mijloacelor de producție, s-au exprimat întotdeauna opinii divergente privitoare la maniera de acțiune. Pe de o parte, au existat în interiorul mișcării socialiste apărători ai unui curs revoluționar al acțiunii. Ei susțineau, pentru stabilizarea noii ordini, răsturnarea violentă a guvernelor existente, exproprierea completă a tuturor capitaliștilor dintr-o lovitură și dictatura temporară (adică până când raritatea ar fi fost, conform promisiunilor, eradicată) a proletariatului, adică a celor care nu erau capitaliști și care trebuiau să-și vândă munca. Pe de altă parte, au existat reformiștii care susțineau o abordare gradualistă. Raționamentul lor era că, prin lărgirea dreptului de vot, și în ultimă instanță printr-un sistem al sufragiului universal, victoria socialismului ar putea fi obținută prin acțiune democratică, parlamentară. Acest lucru s-ar întâmpla deoarece capitalismul, conform doctrinei socialiste comune, ar produce o tendință de proletarizare a societății, adică o tendință ca tot mai puțini oameni să muncească pentru sine, și ca tot mai mulți să fie angajații altora. În conformitate cu credința socialistă comună, această tendință ar produce la rândul ei o conștiință proletară de clasă tot mai uniformă care, la rândul ei, ar conduce la o răsturnare radicală a opiniei votanților în favoarea partidului socialist și, credeau ei, cum această strategie era mult mai apropiată opiniei publice (mult mai atrăgătoare pentru muncitorii în majoritate pașnici și în același timp mult mai puțin terifiantă pentru capitaliști), prin adoptarea ei, succesul final al socialismului ar deveni și mai sigur.

Ambele forțe au coexistat în interiorul mișcării socialiste, deși relația dintre ele era uneori destul de încordată, până la revoluția bolșevică din Rusia, care s-a produs în octombrie 1917. În practică, mișcarea socialistă urmase în general calea reformistă, deși pe terenul dezbaterii

[2] Cf. nota 16 de mai jos despre utilizarea unei practici oarecum diferite.

ideologice varianta revoluționară[3] fusese dominantă. Evenimentele din Rusia au modificat această stare de lucruri. Cu Lenin în frunte, socialiștii revoluționari și-au realizat pentru întâia oară programul, iar mișcarea socialistă ca întreg a trebuit să adopte o poziție față de experiența rusă. Ca o consecință, mișcarea socialistă s-a divizat în două ramuri, reprezentate de două partide diferite: un partid comunist mai mult sau mai puțin în favoarea evenimentelor din Rusia, și un partid socialist sau social-democrat care manifesta rezerve, sau era împotriva acestora. Totuși, dezbinarea nu a apărut în problema socializării; ambele partide îi erau favorabile. A fost o divizare deschisă în problema schimbării revoluționare sau parlamentar-democratice. Puși în fața experienței reale a revoluției ruse – violența, vărsarea de sânge, practica exproprierilor necontrolate, faptul că mii de noi lideri, foarte adesea cu o reputație îndoielnică sau pur și simplu cu caractere obscure, inferioare, au fost propulsați pe scena politică – social-democrații, în încercarea lor de a câștiga sprijinul public, au simțit că trebuie să-și abandoneze imaginea revoluționară și să devină, nu doar în practică ci și în teorie, un partid vădit reformist și democratic. Chiar și unele partide comuniste occidentale, oricât ar fi fost de atașate unei teorii a schimbării revoluționare, dar având la fel de multă nevoie de susținere publică, au simțit că trebuie să găsească ceva de reproșat, cel puțin modului specific bolșevic de realizare a revoluției. Și aceste partide, la rândul lor, au considerat din ce în ce mai mult că este necesar să joace un joc reformist și democratic, chiar dacă numai în practică.

Totuși, acesta a fost doar primul pas în transformarea mișcării socialiste produsă în urma experienței revoluției ruse. Următorul pas, așa cum am indicat, a fost forțat de experiența întunecată a performanțelor economice sovietice. Indiferent de viziunile lor diferite asupra dezirabilității schimbării revoluționare și la fel de nefamiliarizați sau incapabili sau nedispuși să înțeleagă raționamentele economice abstracte, socialiștii și comuniștii laolaltă au putut încă, într-un soi de lună de miere pe care au simțit că noul experiment ar merita-o, să nutrească cele mai iluzorii

[3] Cf. E. Bernstein, *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemocratie*, Bonn, 1975, ca exponent major al curentului reformist-revizionist; K. Kautsky, *Bernstein und das sozialdemocratische Programm*, Bonn, 1976, ca exponent al ortodoxiei marxiste.

speranțe în privința realizărilor economice ale unei politici de socializare. Dar această perioadă nu a putut să dureze la nesfârșit, iar după o vreme faptele au trebuit să fie înfruntate, iar rezultatele evaluate. Pentru orice observator decent și neutru al stării de lucruri, iar mai târziu pentru orice vizitator sau călător atent, a devenit evident că socialismul de tip rus nu însemna mai multă avuție, ci mai degrabă *mai puțină* și că, mai presus de toate, era vorba despre un sistem care, nevoit să permită chiar și mici insule de formare a capitalului privat, își recunoștea de fapt propria inferioritate economică, chiar dacă numai implicit. Pe măsură ce această experiență a devenit mai pe larg cunoscută, și în particular atunci când, după cel de-al Doilea Război Mondial, experimentul sovietic a fost repetat în țările Europei de Est, producând exact aceleași rezultate și infirmând astfel teza că harababura sovietică se datora doar mentalității asiatice specifice a poporului, partidele socialiste din vest (atât comuniste, cât și social-democrate) au fost forțate, în goana lor după susținerea publică, să-și modifice din nou programele. Comuniștii vedeau acum neajunsuri serioase și în introducerea programului de socializare în Rusia, și cochetau tot mai mult cu ideea unei planificări și a unui proces decizional mai descentralizate, precum și cu ideea socializării parțiale, adică a unei socializări care să atingă doar marile firme și industrii (deși ei nu au abandonat niciodată pe deplin ideea unei producții socializate).[4] Partidele socialiste și social-democrate, pe de altă parte, mai puțin atrase dintru început de modelul rus al socialismului, și prin politica lor hotărât reformist-democratică deja dispuse să accepte compromisuri cum ar fi socializarea parțială, au fost nevoite să recurgă la adaptări suplimentare. Aceste partide, ca reacție la experiența rusă și la cea est-europeană, au renunțat tot mai explicit la noțiunea de producție socializată și au subliniat din ce în ce mai mult ideea că impozitarea și egalizarea veniturilor și, într-o altă mișcare, egalizarea oportunităților, sunt adevărata piatră de temelie a socialismului.

Deși această trecere de la socialismul de tip rus la unul de tip social-democrat a avut și încă mai are loc în toate societățile occidentale, ea nu este pretutindeni la fel de intensă. În mare, dacă luăm în considerare

[4] Despre ideea „socialismului de piață", cf. unuia dintre reprezentanții săi de frunte, O. Lange, „On the Economic Theory of Socialism", în M. I. Goldman (ed.), *Comparative Economic Systems*, New York, 1971.

doar cazul Europei, înlocuirea vechiului tip de socialism cu cel nou a fost cu atât mai pronunțată cu cât a fost mai directă și mai imediată experiența socialismului de tip rus pentru populația din țările în care partidele comuniste și socialiste trebuiau să-și găsească susținători și votanți. Dintre toate țările occidentale mari, în Germania de Vest, unde contactul cu acest tip de socialism este cel mai direct și unde milioane de oameni au încă ocazia de a vedea cu proprii lor ochi nenorocirile aduse locuitorilor Germaniei de Est, înlocuirea a fost cea mai completă. Aici, în 1959, social-democrații au adoptat (sau mai degrabă au fost siliți de opinia publică să adopte) un nou program al partidului, din care toate urmele evidente ale trecutului marxist au fost șterse cu grijă, care menționa aproape explicit importanța proprietății private și a piețelor, care vorbea despre socializare doar ca despre o simplă posibilitate, și care în schimb sublinia cu tărie importanța măsurilor redistributive. Aici, susținătorii unei politici de socializare a mijloacelor de producție din interiorul partidului social-democrat au fost de atunci, în mod sistematic, copleșiți ca număr. Și, tot aici, partidele comuniste, chiar și atunci când s-au pronunțat doar în favoarea unei socializări pașnice și parțiale, au devenit insignifiante.[5] În țări mai îndepărtate față de cortina de fier, cum ar fi Franța, Spania, Italia și, de asemenea, Marea Britanie, schimbarea a fost mai puțin dramatică. Cu toate acestea, se poate spune, fără riscul de a greși, că astăzi doar socialismul de tip social-democrat, având-u-i ca cei mai tipici reprezentanți pe social-democrații vest-germani, poate pretinde o popularitate largă în occident. De fapt, și în parte datorită influenței Internaționalei Socialiste (asociația partidelor socialiste și social-democrate), se poate spune azi că socialismul de tip social-democrat este una dintre cele mai răspândite ideologii ale timpului nostru, influențând tot mai mult nu doar programele și politicile practice promovate de partidele explicit socialiste (și într-o mai mică măsură pe cele susținute de comuniștii occidentali), ci și pe cele adoptate de grupuri care nici în visele lor cele mai fanteziste *nu și-ar spune* „socialiste" (cum

[5] Despre ideologia social-democraților germani, cf. T. Meyer (ed.), *Democratischer Sozialismus*, München, 1980; G. Sshwan (ed.), *Democratischer Sozialismus fuer Industriegesellschagten,* Frankfurt/M, 1979.

ar fi grupul democraților „liberali" de pe coasta estică a Statelor Unite).[6] Iar pe terenul politicii internaționale, ideile socialismului social-democrat, și în special ideea unei abordări redistributive a așa-numitului conflict Nord-Sud, au dobândit aproape statutul unei poziții oficiale printre oamenii „bine informați" și „bine intenționați"; este un consens care se întinde cu mult dincolo de cei care se consideră a fi socialiști.[7]

Care sunt trăsăturile centrale ale socialismului de tip social-democrat? Există în esență două astfel de caracteristici. Prima, într-un contrast pozitiv cu socialismul tradițional de tip marxist, este că socialismul social-democrat nu scoate în afara legii proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și chiar acceptă ideea ca *toate* mijloacele de producție să fie deținute privat – cu excepția doar a educației, a transporturilor și comunicațiilor, a băncilor centrale, a poliției și a tribunalelor. În principiu, fiecare are dreptul de a-și apropria și de a deține în mod privat mijloace de producție, de a le vinde, de a le cumpăra sau de a produce altele noi, de a le da cadou sau de a le închiria altcuiva printr-un aranjament de tip contractual. Dar a doua caracteristică este aceea că niciun proprietar al mijloacelor de producție nu este și proprietarul de drept al *întregului* venit ce poate fi obținut prin utilizarea lor, și niciunui proprietar nu îi este permis să decidă cât anume din *totalul* venitului rezultat din producție să aloce pentru consum și cât pentru investiții. În schimb, o parte a venitului rezultat de pe urma producției aparține de drept societății și trebuie să-i fie cedată, pentru a fi apoi redistribuită

[6] Faptele ce indică social-democratizarea mișcării socialiste sunt ascensiunea partidului socialist și declinul corelat al partidului comunist ortodox în Franța; apariția unui partid social-democrat ca rival al partidului laburist, mai ortodox, în Marea Britanie; moderarea doctrinei comuniștilor italieni, singurul partid comunist occidental care a rămas puternic, înspre politici tot mai social-democrate; și dezvoltarea partidelor socialiste de tip social-democrat în Spania și Portugalia sub conducerea lui Gonzales și Soares, ambii având legături strânse cu social-democrația germană. Mai mult, partidele socialiste din Scandinavia, care în mod tradițional au urmat modelul german și care mai târziu au oferit adăpost sigur câtorva socialiști germani proeminenți în timpul persecuției naziste (exemplele cel mai notabile fiind W. Brandt și B. Kreisky), au avut multă vreme idei revizioniste.

[7] Despre poziția social-democrată în privința conflictului Nord-Sud, cf. *North-South: A Programme for Survival*, Comisia independentă pentru probleme ale dezvoltării internaționale (președinte: W. Brandt), 1980.

membrilor săi individuali în conformitate cu anumite idei de egalitate sau de dreptate distributivă. Mai mult, cu toate că părțile din venit care aparțin societății și producătorului pot să fie fixe la un moment dat, ele sunt în principiu flexibile, iar determinarea mărimii lor nu este o decizie a producătorului, ci una care aparține de drept societății.[8]

Văzută din perspectiva teoriei naturale a proprietății (teorie subiacentă capitalismului), adoptarea acestor reguli constituie o încălcare agresivă a drepturilor proprietarului natural. Ar trebui să reamintim faptul că, în această teorie a proprietății, producătorul-utilizator al mijloacelor de producție poate face cu ele orice dorește, iar venitul rezultat de pe urma utilizării lor constituie un venit privat, pe care îl poate folosi, de asemenea, după voie, atâta vreme cât nu modifică integritatea fizică a proprietății altcuiva și cât se bazează exclusiv pe schimburi contractuale. Din punctul de vedere al teoriei naturale a proprietății, nu avem de-a face cu două procese distincte: producerea venitului și apoi, după ce acesta a fost produs, distribuirea sa. Există un singur proces: venitul este distribuit automat prin producerea sa, iar proprietarul său este producătorul. Prin comparație, socialismul în stil social-democrat susține exproprierea parțială a proprietarului natural prin redistribuirea unei părți a venitului obținut din producție în favoarea unor oameni care, indiferent ce alte merite ar avea, cu siguranță că *nu* au produs venitul în cauză și nici *nu* au avut vreo revendicare contractuală asupra acestuia. În plus, beneficiarii redistribuirii au dreptul de a determina în mod unilateral (adică fără a fi nevoiți să aștepte consimțământul producătorului afectat), cât de departe poate merge această expropriere parțială.

Din această descriere ar trebui să reiasă clar faptul că, în pofida impresiei pe care socialismul în stil social-democrat intenționează să o creeze publicului, diferența dintre cele două tipuri de socialism nu este una de natură categorică. Mai degrabă, este o chestiune de grad. Desigur, prima regulă menționată pare să deschidă calea pentru o diferență fun-

[8] Să observăm din nou că această caracterizare a socialismului de tip social-democrat are statutul unui „tip ideal" (cf. Cap. 3, nota 2). Ea nu trebuie luată ca o descriere a politicii sau ideologiei unui partid real. Mai degrabă, ar trebui să fie înțeleasă ca o încercare de a reconstrui ceea ce a ajuns să fie esența socialismului modern de tip social-democrat, subiacentă, ca nucleu unificator, unei realități mult mai diversificate de programe și politici ale diferitelor partide sau mișcări purtând diferite nume.

damentală, prin aceea că permite existența proprietății private. Dar cea de-a doua regulă permite în principiu exproprierea întregului venit obținut de producător, reducând astfel dreptul său de proprietate la unul pur nominal. Desigur, socialismul în stil social-democrat nu este *nevoit* să meargă atât de departe, până la a reduce proprietatea privată la una doar cu numele. Și putem admite că, deoarece partea din venit pe care producătorul trebuie să o cedeze societății poate de fapt să fie una destul de moderată, efectul practic poate fi o diferență extraordinară între cele două tipuri de socialism în ceea ce privește performanțele economice. Cu toate acestea, trebuie să observăm că, din punctul de vedere al non-producătorilor, gradul de expropriere a venitului producătorilor este un expedient – ceea ce este suficient pentru a reduce diferența, odată pentru totdeauna, la una doar de grad. Implicațiile pentru producător ale acestui aspect important ar trebui sa fie evidente. Înseamnă că, oricât de mic ar fi nivelul actual de expropriere, eforturile sale productive se desfășoară sub amenințarea continuă că, în viitor, partea din venit care trebuie cedată societății va fi în mod unilateral mărită. Nu este nevoie de prea multe explicații pentru a vedea cum acest lucru sporește riscul, sau costul producției, și prin aceasta contribuie la scăderea ratei investițiilor.

Cu această afirmație, am făcut deja un prim pas în analiza care urmează. Care sunt consecințele economice, în sensul colocvial al termenului, ale adoptării unui sistem al socialismului de tip social-democrat? După tot ceea ce tocmai s-a spus, probabil că nu va mai fi deloc surprinzător să auzim că, cel puțin în privința direcției lor generale, efectele acestui sistem sunt foarte asemănătoare cu cele ale socialismului tradițional de tip marxist. Totuși, în măsura în care socialismul de tip social-democrat se mulțumește cu exproprierea parțială și cu redistribuirea veniturilor producătorilor, câteva dintre efectele de pauperizare ce rezultă în urma unei politici de socializare deplină a mijloacelor de producție pot fi evitate. Atâta vreme cât aceste resurse pot fi încă vândute și cumpărate, este evitată cea mai tipică problemă a unei economii a administratorilor: aceea că nu există prețuri de piață pentru mijloacele de producție, și prin urmare nu sunt posibile nici calculul monetar, nici contabilitatea, ceea ce conduce la alocări defectuoase și la risipirea de resurse rare în utilizări care sunt, în cel mai bun caz, de importanță secundară. În plus, efectul de suprautilizare a mijloacelor de producție este cel puțin ate-

nuat. De asemenea, cum investițiile private și formarea de capital sunt încă posibile (în măsura în care o parte venitului rezultat din producție îi este lăsată producătorului pentru a o folosi după voie), în socialismul de tip social-democrat există, prin comparație, o motivație relativ mai puternică de a munci, de a economisi și de a investi.

În niciun caz, însă, nu pot fi evitate toate efectele de pauperizare. Socialismul de tip social-democrat, oricât de bine ar arăta în comparație cu cel de tip rus, conduce totuși în mod necesar, prin comparație cu ceea ce se întâmplă în capitalism[9], la o reducere a investițiilor, și deci a avuției viitoare. Luându-i proprietarului-producător o parte oricât de mică a venitului obținut din producție și acordând-o unor persoane care nu au produs venitul în cauză, costurile de producție (care nu se situează niciodată la nivelul zero, deoarece producția, aproprierea și contractarea presupun întotdeauna cel puțin folosirea timpului, care ar putea fi utilizat în alte scopuri, cum ar fi, de exemplu, odihna, distracția sau munca la negru) cresc și, *mutatis mutandis*, costurile non-producției sau/și ale producției subterane scad, fie și numai cu puțin. În consecință, vor exista relativ mai puțină producție și mai puține investiții chiar dacă, pentru motive ce vor fi discutate în curând, nivelul absolut de producție și de avuție ar putea totuși să crească. Va exista relativ mai mult timp alocat agrementului, mai mult consum, mai multă muncă la negru și, prin urmare, una peste alta, se va produce o relativă sărăcire. Iar această tendință va fi cu atât mai puternică cu cât va fi mai mare partea din venit redistribuită, și cu cât va fi mai mare probabilitatea ca ea să fie mărită în viitor prin decizii unilaterale, non-contractuale, ale societății.

Multă vreme, ideea de departe cea mai populară pentru realizarea țelului general al politicilor socialiste de tip social-democrat a fost aceea de a redistribui venitul monetar prin intermediul impozitului pe venit sau al unui impozit general pe vânzări. O analiză a acestei tehnici va clarifica poziția noastră și va evita unele neînțelegeri și concepții eronate întâlnite frecvent în privința efectului general de sărăcire relativă. Care este efectul economic al introducerii impozitului pe venit sau pe vânzări acolo unde un astfel de impozit nu exista înainte, sau al ridicării nivelu-

[9] Pentru ceea ce urmează, cf; L. v. Mises, *Socialism,* Indianapolis, 1981, în special partea a V-a; *Human Action*, Chicago, 1966, în special partea a VI-a.

lui existent de impozitare?[10] În încercarea de a răspunde la această întrebare, voi ignora complicațiile ce rezultă din existența diferitelor moduri posibile de a redistribui banii obținuți din impozite către diferite persoane sau grupuri de persoane – toate aceste subiecte vor fi discutate mai târziu în acest capitol. Aici vom lua însă în considerare doar faptul general, adevărat prin definiție pentru toate sistemele redistributive, că orice redistribuție a banilor impozitați este un transfer de la producătorii de venit monetar și de la destinatarii prin contract ai banilor, către persoane care nu sunt nici producători, nici deținători ai veniturilor monetare contractuale. Introducerea sau mărirea impozitelor implică astfel faptul că venitul monetar obținut din producție este redus pentru producător și mărit pentru persoane aflate în rolul de non-producători sau non-contractanți. Acest lucru modifică costurile relative ale producției pentru venituri monetare față de cele ale non-producției sau ale producției pentru venituri non-monetare. În consecință, în măsura în care această modificare este percepută de către oameni, ei se vor orienta din ce în ce mai mult înspre consum și/sau înspre producția în vederea trocului, reducând în același timp eforturile lor productive pentru obținerea de venituri monetare. În orice caz, cantitatea de bunuri care pot fi cumpărate cu bani va scădea, ceea ce înseamnă că puterea de cumpărare a banilor va fi mai mică, iar standardul general de viață se va afla în declin.

Împotriva acestui raționament se aduce uneori argumentul că observația empirică arată adesea cum o creștere a nivelului de impozitare este de fapt însoțită de o creștere, și nu o scădere a produsului intern brut (PIB), și că deci raționamentul de mai sus, oricât de plauzibil, trebuie să fie considerat nevalid din punct de vedere empiric. Acest pretins contraargument indică o simplă neînțelegere: o confuzie între reducerea relativă și cea absolută. În analiza anterioară s-a ajuns la concluzia că efectul unor impozite mai mari este o reducere relativă a producției pentru venituri monetare, adică o reducere în comparație cu nivelul de producție care ar fi fost atins dacă nu s-ar fi modificat nivelul de impozitare. Nu se spune nimic aici cu privire la cantitatea absolută produsă. De fapt, o creștere în termeni absoluți a PIB-ului nu doar că este compatibilă cu analiza noastră, ci poate fi privită ca un fenomen perfect normal în măsura în care sporirea productivității este posibilă și are loc în realitate.

[10] Cf. M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977.

Dacă a devenit posibil, printr-o îmbunătățire a tehnologiei de producție, să produci o cantitate mai mare la costuri identice, sau o cantitate identică la costuri reduse, atunci coincidența dintre creșterea impozitelor și sporirea cantității produse nu este deloc surprinzătoare. Dar, fără îndoială, aceasta nu afectează câtuși de puțin validitatea afirmațiilor făcute mai sus cu privire la sărăcirea *relativă* cauzată de impozitare.

O altă obiecție care se bucură de o oarecare popularitate este aceea că mărirea impozitelor duce la o reducere a veniturilor monetare, și că această reducere sporește utilitatea marginală a banilor în comparație cu cea a altor forme de venit (cum ar fi agrementul) și că, prin urmare, în loc de a slăbi tendința oamenilor de a munci pentru venituri monetare, ea ajută de fapt la întărirea acestei tendințe. Această observație, fără îndoială, este perfect adevărată. Dar este greșit să credem că invalidează cu ceva teza sărăcirii relative. În primul rând, pentru a obține o imagine completă, ar trebui să notăm faptul că prin impozitare nu doar că se reduc veniturile monetare pentru unii oamenii (pentru producători), ci sunt sporite simultan veniturile monetare pentru alții (pentru non-producători), iar pentru aceștia din urmă utilitatea marginală a banilor, și prin urmare disponibilitatea lor de a munci pentru venituri monetare, vor scădea. Trebuie să mai adăugăm însă ceva, căci până acum impresia ar putea fi că, pur și simplu, impozitarea nu afectează deloc cantitatea totală de bunuri destinate schimbului – deoarece ea reduce utilitatea marginală a veniturilor monetare pentru unii și o mărește pentru alții, cele două efecte anulându-se reciproc. O astfel de impresie ar fi însă greșită. De fapt, această teză ar fi o negare a ceea ce a fost presupus din start: și anume că o creștere a impozitelor, adică o contribuție monetară sporită impusă producătorilor care nu sunt de acord cu acest lucru, a avut loc în realitate și a fost percepută ca atare – și prin urmare ar implica o contradicție logică. Eroarea din opinia că impozitarea este „neutră" în ceea ce privește cantitatea produsă devine intuitiv evidentă imediat ce argumentul este dus până la extrem. S-ar ajunge la afirmația că până și exproprierea completă a întregului venit monetar al producătorilor și transferul lui către un grup de non-producători nu ar schimba cu nimic lucrurile, și că lenea din ce în ce mai mare a non-producătorilor rezultată ca urmare a acestei redistribuiri ar fi compensată în întregime de o poftă din ce în ce mai mare de muncă din partea producătorilor (ceea

ce este cu siguranță absurd). Ceea ce se ignoră în acest mod de a raționa este faptul că introducerea impozitării sau o creștere a nivelului existent de impozitare nu doar că implică favorizarea non-producătorilor pe seama producătorilor, ci modifică simultan, pentru ambele categorii, costurile atașate diferitelor metode de a obține un venit monetar sporit. Este acum relativ mai puțin costisitor să obții un venit monetar suplimentar *prin mijloace non-productive*, adică nu *producând* efectiv mai multe bunuri, ci participând la procesul de achiziție non-contractuală a unor bunuri *deja produse*. Chiar dacă producătorii sunt într-adevăr mai motivați să obțină mai mulți bani ca o consecință a măririi impozitului, vor face acest lucru, din ce în ce mai mult, nu prin intensificarea eforturilor lor productive, ci prin metode exploatatoare. Aceasta explică de ce impozitarea nu este, și nici nu poate fi vreodată neutră. Prin impozitarea (sporită) este instituționalizată o nouă structură legală a motivației: una care schimbă costurile relative ale *producției* pentru venituri monetare și ale non-producției, incluzând aici non-producția în scopuri de agrement și non-producția cu scopul de a obține venituri monetare, precum și costurile producției pentru venituri nemonetare (troc). Iar dacă o astfel de structură diferită a motivației este aplicată uneia și aceleiași populații atunci, în mod necesar, rezultatul va fi o scădere a cantității totale de bunuri produse pentru venituri monetare.[11]

Deși impozitele pe venituri și pe vânzări reprezintă cele mai comune tehnici, ele nu epuizează registrul de metode redistributive al socialismului de tip social-democrat. Indiferent de modul în care sunt redistribuiți banii proveniți din impozite în favoarea indivizilor ce compun o societate dată, și indiferent, de exemplu, în ce măsură este egalizat venitul monetar, atâta vreme cât acești indivizi pot avea (și în fapt au) stiluri de viață diferite, și atâta vreme cât ei alocă în proporții diferite venitul pe care îl realizează pentru consum sau pentru acumularea de avuție privată folosită non-productiv, mai devreme sau mai târziu vor apărea din nou diferențe semnificative între oameni, dacă nu în privința venitului lor monetar, atunci în privința avuției lor private. Și nu ar fi deloc sur-

[11] În plus, nu trebuie să uităm că, și dacă ar conduce la mai multă muncă din partea celor impozitați, un nivel mai înalt de impozitare va reduce, în orice caz, timpul de agrement disponibil pentru aceștia, și deci și nivelul lor de viață. Cf. M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, pp. 95 ș.u..

prinzător ca aceste diferențe să devină din ce în ce mai pronunțate dacă ar exista o lege pur contractuală a moștenirilor. De aceea, socialismul de tip social-democrat, motivat fiind de zelul său egalitar, include și avuția privată în politicile sale și o impozitează, folosind în special un impozit pe moștenire pentru a da satisfacție protestului popular împotriva „bogățiilor nemuncite" ale moștenitorilor.

Din punct de vedere economic, aceste măsuri reduc imediat gradul de formare a avuției private. Cum impozitarea face mai costisitor faptul de a te bucura de avuția ta privată, se va forma mai puțină avuție, va apărea mai mult consum – inclusiv cel al stocurilor existente de avuție utilizată non-productiv – iar standardul general de viață, care depinde la rândul său, fără îndoială, de înlesnirile datorate avuției private, va scădea.

La concluzii similare în ceea ce privește efectele de sărăcire se ajunge atunci când este analizat al treilea domeniu major al politicilor fiscale – cel al „înzestrărilor naturale". Din motive ce vor fi discutate mai jos, acest domeniu, alături de cele două tradiționale (impozitarea venitului monetar și a avuției private), a dobândit o importanță sporită în timp datorită ideii egalizării șanselor. Nu a fost nevoie de prea mult timp pentru a se descoperi faptul că poziția unei persoane în viață nu depinde exclusiv de venitul monetar sau de avuția în materie de bunuri folosite pentru scopuri non-productive. Există și alte lucruri importante în viață și care aduc venituri suplimentare, deși nu neapărat sub forma banilor sau a altor bunuri de schimb: o familie bună, educația, sănătatea, aspectul fizic plăcut, etc. Voi numi aceste bunuri care nu pot constitui obiect al schimbului și care produc venit (psihic) „înzestrări naturale". Socialismul redistributiv, condus de idei egalitariste, este iritat și de existența diferențelor în privința acestor înzestrări și încearcă, dacă nu să le elimine, atunci măcar să le modereze. Dar înzestrările naturale, fiind bunuri care nu pot constitui obiect al schimbului, nu pot fi ușor expropriate și redistribuite ulterior. Nici nu este prea practic, ca să nu spunem mai mult, să atingi acest scop reducând în mod direct venitul non-monetar mai mare derivat de unii oameni din astfel de înzestrări până la nivelul venitului celor mai puțin înzestrați, prin metode cum ar fi, de exemplu, a nenoroci sănătatea unora pentru a-i face egalii celor bolnavi sau a-i desfigura pe cei arătoși pentru a-i face să arate la fel ca

semenii lor urâți, mai puțin norocoși.[12] Astfel, metoda comună pe care o susține socialismul de tip social-democrat pentru a crea „egalitatea șanselor" este impozitarea înzestrărilor naturale. Acei oameni despre care se crede că ar obține un venit non-monetar mai ridicat datorită unei asemenea înzestrări, sunt supuși unui impozit suplimentar, pe care îl plătesc în bani. Acești bani sunt ulterior redistribuiți celor al căror venit analog este relativ scăzut, pentru a compensa acest lucru. Un impozit suplimentar, de exemplu, este plătit de către cei sănătoși, pentru a-i ajuta pe cei bolnavi să-și plătească doctorii, sau de către cei arătoși, pentru a-i ajuta pe cei urâți să-și plătească operația estetică sau să cumpere băutură pentru a-și putea îneca amarul. Consecințele economice ale unor astfel de scheme redistributive ar trebui să fie clare. În măsura în care venitul psihic reprezentat, de exemplu, de sănătate, necesită un efort productiv costisitor și care cere timp, și în măsura în care oamenii pot, în principiu, să-și abandoneze rolurile productive în favoarea unora non-productive, sau să-și canalizeze eforturile productive înspre domenii diferite de producere a unor bunuri șanjabile sau non-șanjabile, deloc (sau mai puțin) impozitate, ei vor face acest lucru (datorită costurilor sporite presupuse de producerea sănătății personale). Producția totală de sănătate se va reduce, ceea ce înseamnă că standardul general de sănătate va scădea. Chiar și în cazul înzestrărilor cu adevărat naturale, cum ar fi inteligența, în privința căreia se admite că oamenii nu pot face mare lucru, vor rezulta consecințe de același tip, deși cu o întârziere de o generație. Dându-și seama că a devenit relativ mai costisitor să fii inteligent și mai puțin costisitor să nu fii inteligent, și dorind ca progeniturile lor să obțină pe cât de mult venit (de toate tipurile) este posibil, motivația persoanelor inteligente de a produce urmași va scădea, iar a celor mai puțin inteligente va crește. Date fiind legile geneticii, rezultatul va fi o populație per total mai puțin inteligentă. În plus, în orice caz de impozitare a înzestrărilor naturale, de la exemplul sănătății până la cel al inteligenței, deoarece venitul impozitat este cel monetar, va apărea o tendință similară celei rezultate de pe urma impozitului pe venit,

[12] O prezentare de tip literar a introducerii unei astfel de politici, supervizată de „vigilența sporită a agenților Serviciului American pentru Identificarea celor Dezavantajați" a fost făcută de K. Vonnegut în „Harrison Bergeron", în K. Vonnegut, *Welcome to the Monkey House*, New York, 1970.

adică o tendință de reducere a eforturilor pentru obținerea de venituri monetare și de angajare crescândă în tot felul de activități productive urmărind venituri non-monetare sau în tot felul de întreprinderi non-productive. Desigur, toate aceste lucruri reduc odată în plus standardul general de viață.

Totuși, nu am spus încă tot ceea ce este de spus despre consecințele socialismului de tip social-democrat, deoarece el produce efecte îndepărtate, dar deloc lipsite de importanță, asupra structurii social-morale a societății (efecte care devin vizibile doar atunci când luăm în considerare efectele pe termen lung ale introducerii politicilor redistributive). Nu este probabil o surpriză faptul că, și în această privință, diferența dintre socialismul de tip rus și cel de tip social-democrat, deși extrem de interesantă la nivelul unor detalii, nu este dintre cele mai importante..

Ar trebui reamintit faptul că efectul primului sistem asupra formării tipurilor de personalitate este dublu, reducând pe de o parte motivația oamenilor de a-și dezvolta talentele productive și favorizând concomitent dezvoltarea celor politice. Exact aceasta este și consecința generală a socialismului de tip social-democrat. Cum socialismul de tip social-democrat favorizează rolurile non-productive, la fel ca și pe cele productive care scapă atenției publice și, prin urmare, impozitării, caracterul populației se modifică în consecință. Acest proces poate fi unul lent, dar atâta timp cât durează structura specială a motivației stabilită prin politicile redistributive, el se desfășoară constant. Va avea loc o scădere a investițiilor în dezvoltarea și îmbunătățirea abilităților productive și, ca o consecință, oamenii vor deveni din ce în ce mai puțin capabili să-și asigure singuri veniturile, prin producție sau pe cale contractuală. Iar cum nivelul de impozitare crește și cercul veniturilor impozitate se lărgește, se vor dezvolta din ce în ce mai mult tipuri de personalitate pe atât de șterse, de uniforme și de mediocre pe cât este posibil – cel puțin în ceea ce privește aparența publică. În același timp, cum venitul fiecăruia devine în mod simultan dependent de considerente politice, adică de decizia societății asupra modului de redistribuire a impozitelor (decizie la care se ajunge, bineînțeles, nu prin contract, ci prin impunerea voinței unei persoane asupra voinței altora, recalcitranți!), cu cât va fi mai mare această dependență, cu atât vor fi nevoiți oamenii să se implice mai mult în activități politice, adică cu atât mai mult timp și energie vor fi nevoiți

să investească în dezvoltarea talentelor lor speciale de a obține avantaje pe seama celorlalți (într-un mod non-contractual) sau de a evita apariția acestei exploatări.

Diferența dintre cele două tipuri de socialism rezidă (doar) în faptul că, în socialismul de tip rus, controlul societății asupra mijloacelor de producție, și deci asupra venitului produs prin utilizarea lor, este complet, și nu pare să existe loc pentru dezbaterea politică asupra gradului adecvat de politizare a societății. Problema este rezolvată – la fel cum este rezolvată la celălalt capăt al spectrului, în capitalismul pur, acolo unde nu există deloc spațiu pentru politică și toate relațiile sunt exclusiv contractuale. În socialismul de tip social-democrat, pe de altă parte, controlul social asupra venitului privat este de fapt doar unul parțial, iar controlul sporit sau complet există doar ca un drept încă neactualizat al societății, doar ca amenințare potențială atârnând deasupra capetelor producătorilor privați. Dar faptul de a trăi sub amenințarea unui impozit total, mai degrabă decât a fi astfel impozitat în realitate, explică o trăsătură interesantă a socialismului de tip social-democrat, legată de dezvoltarea sa generală înspre un caracter din ce în ce mai politizat. Explică de ce, într-un sistem al socialismului de tip social-democrat, tipul de politizare este diferit de cel specific socialismului de tip rus. În cel de-al doilea sistem, se cheltuiesc în mod neproductiv timpul și eforturile, în discuții despre cum să fie redistribuit venitul aflat în proprietate socială. Și în primul sistem, bineînțeles, se întâmplă acest lucru, dar se cheltuiește de asemenea timp și efort pentru certuri politice asupra a cât de mari sau de mici ar trebui de fapt să fie părțile de venit administrate social. Într-un sistem în care mijloacele de producție sunt socializate și în care acest subiect este definitiv închis, se poate observa relativ mai mult cinism, mai multă resemnare, și o mai accentuată retragere din viața publică. Pe de altă parte, în socialismul de tip social-democrat, acolo unde chestiunea este încă deschisă, și unde producătorii, la fel ca și non-producătorii, pot încă să nutrească o oarecare speranță de a-și îmbunătăți poziția prin scăderea sau creșterea impozitelor, retragerea în sfera privată este mai puțin prezentă. În schimb, oamenii se implică mai des, într-o manieră

activă, în agitația politică, acționând fie în favoarea controlului sporit al societății asupra veniturilor produse privat, fie împotriva lui.[13]

Explicate fiind atât similaritatea generală, cât și diferența specifică dintre cele două tipuri de socialism, ne rămâne sarcina de a prezenta o scurtă analiză a unor forțe ce influențează evoluția generală către tipuri de personalitate non-productive și politizate. Acestea sunt rezultatul abordărilor diferite în problema pattern-ului dezirabil al distribuției veniturilor. Atât socialismul de tip rus, cât și cel de tip social-democrat, se confruntă cu problema distribuției venitului care se întâmplă să fie controlat social. Pentru socialismul de tip rus, problema este aceea a salariilor ce urmează să fie plătite indivizilor cărora le-au fost atribuite diferite poziții în economia administratorilor. Pentru socialismul redistributiv, problema este cât anume din banii proveniți din impozitare să fie alocați și cui. Deși în principiu există nenumărate moduri de a opera redistribuirea, filosofia egalitaristă a ambelor tipuri de socialism reduce în practică opțiunile disponibile la trei tipuri generale.[14] Primul este reprezentat de metoda egalizării, mai mult sau mai puțin, a venitului monetar al tuturor (și poate a egalizării avuției private, folosite non-productiv). Profesorii, doctorii, constructorii, minerii, directorii de fabrică și femeile de serviciu câștigă cu toții cam același salariu, sau diferența între salariile lor este considerabil redusă.[15] Nu este nevoie de o analiză prea aprofun-

[13] Despre fenomenul politizării, cf. de asemenea K. S. Templeton (ed), *The Politicalization of Society*, Indianapolis, 1977.

[14] Despre preocuparea socialismului ortodox și a celui de tip social-democrat pentru egalitate, cf. S. Lukes, „Socialism and Equality", în L. Kolakowski și S. Hampshire (eds.), *The Socialist Idea*, New York, 1974; de asemenea B. Williams, „The Idea of Equality", în P. Laslett și W. G. Runciman (eds), *Philosophy, Politics, and Society*, seria a doua, Oxford, 1962.

Pentru o critică a conceptului socialist de egalitate, cf. M. N. Rothbard, „Freedom, Inequality, Primitivism and the Division of Labour", în K. S. Templeton (ed), *The Politicalization of Society*, Indianapolis, 1977; și *Egalitarianism as a Revolt against Nature*, Washington, 1974; H. Schoeck, *Envy*, New York, 1976, și *Ist Leistung unanstaendig*?, Osnabrueck, 1971; A. Flew, *The Politics of Procrustes*, London, 1980; și *Sociology, Equality and Education*, New York, 1976.

[15] Tradițional, această abordare a fost susținută, cel puțin în teorie, de socialismul marxist ortodox – în linia faimosului dicton al lui Marx din a sa „Critică a programului de la Gotha" (K. Marx, *Selected Works*, vol. 2, London, 1942, p. 566), „de la fiecare după puteri, fiecăruia după nevoi". Totuși, realitatea economică a

dată pentru a ne da seama că această abordare reduce cel mai drastic motivația de a munci, deoarece nu există nicio diferență fundamentală (în privința salariilor) între cineva care muncește conștiincios toată ziua și cineva care mai mult taie frunze la câini. Astfel, utilitatea negativă a muncii fiind un fapt, oamenii vor tăia din ce în ce mai multe frunze la câini, iar salariul mediu ce pare să fie garantat fiecăruia va scădea constant (în termeni relativi). Prin urmare, această abordare duce la o intensificare a tendinței de retragere, la deziluzie, cinism și, *mutatis mutandis*, contribuie la o relativă rarefiere a atmosferei generale de politizare. Cea de-a doua abordare are scopul mai moderat de a garanta un venit minim care, deși în mod normal corelat cumva venitului mediu, îi este inferior.[16]

---

forțat țările socialiste în stil rus să facă, în practică, concesii considerabile. În general, au fost într-adevăr făcute eforturi de a egaliza veniturile monetare (presupuse ca vizibile) pentru diferitele ocupații dar, pentru a menține economia în stare de funcționare, a fost necesară introducerea unor diferențe considerabile în ceea ce privește veniturile non-monetare, mai puțin vizibile (cum ar fi privilegiile speciale în privința călătoriilor, educației, locuințelor, cumpărăturilor etc.).

Survolând literatura de specialitate, P. Gregory și R. Stuart (*Comparative Economic Systems*, Boston, 1985), menționează: „...câștigurile sunt mai egal distribuite în Europa de Est, Iugoslavia și Uniunea Sovietică decât în Statele Unite. Pentru URSS, acesta pare să fie un fenomen relativ nou, de vreme ce, până în 1957, câștigurile din Uniunea Sovietică erau mai inegale decât cele din SUA." Totuși, în țările cu o economie în stil sovietic, „un volum relativ mai mare de resurse ... este alocat prin alte mecanisme decât piața ..." (p. 502). În concluzie: „Venitul este distribuit mai inegal în țările capitaliste în care statul joacă un rol redistributiv relativ minor ...(Statele Unite, Italia, Canada). Totuși, chiar și acolo unde statul joacă un rol redistributiv major (Regatul Unit, Suedia), distribuirea veniturilor pare să fie ceva mai inegală decât în țările socialiste cu economie planificată (Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria). Uniunea Sovietică, în 1966, pare să aibă o distribuție mai puțin egalitară a veniturilor decât colegele sale est-europene" (p. 504). Cf., de asemenea, F. Parkin, *Class Inequality and Political Order*, New York, 1971, în special cap. 6.

[16] Această abordare este în mod tradițional cea mai tipică pentru socialismul de tip social-democrat. În ultima vreme, ea a primit un sprijin mult mediatizat, din partea economiștilor profesioniști, prin propunerea lui M. Friedman de introducere a unui „impozit negativ pe venit" (Friedman, *Capitalism and Freedom*, Chicago, 1962, cap. 12) și, dintr-o perspectivă filosofică, prin **„prin**cipiul diferenței" al lui John Rawls (Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, 1971, pp. 60, 75 ș.u., 83). În consecință, ambii autori s-au bucurat de multă atenție

Această abordare reduce, la rândul ei, motivația de a munci deoarece, în măsura în care ei sunt doar producători de venit marginal, realizând din producție venituri ce abia depășesc cu puțin pragul minim, oamenii vor fi acum mai înclinați să muncească mai puțin sau chiar deloc, și în schimb să profite de timpul destinat agrementului și să se mulțumească cu venitul minim. Astfel, veniturile unui număr mai mare de oameni vor scădea sub nivelul minim, sau mai mulți oamenii își vor păstra ori vor dobândi acele caracteristici care condiționează plătirea unor salarii minime și din nou, ca o consecință, venitul mediu căruia îi este corelat salariul minim va scădea sub nivelul care ar fi fost altfel atins. Dar, desigur, motivația de a munci este redusă într-un grad mai mic în cea ce-a doua schemă decât în prima. Pe de altă parte, cea de-a doua abordare va duce la un nivel relativ mai ridicat de politizare activă (și la unul relativ mai scăzut de retragere resemnată) deoarece, spre deosebire de venitul mediu, care poate fi obiectiv identificat, nivelul la care este fixat venitul minim este o problemă complet subiectivă și arbitrară, care astfel este extrem de adecvată pentru a deveni un subiect politic permanent.

Fără îndoială, cel mai înalt grad de politizare activă este atins atunci când se alege a treia abordare a distribuirii. Țelul acesteia, a cărui realizare care câștigă tot mai multă importanță pentru social-democrație, este obținerea egalității șanselor.[17] Ideea este de a crea, prin măsuri redistribuționiste, o situație în care șansa fiecăruia de a dobândi orice venit sau poziție posibilă în viață este egală (exact ca într-o loterie în

din partea intelectualilor din partidele social-democrate. În general, Friedman a fost găsit vinovat doar pentru faptul că nu a vrut fixeze venitul minim destul de sus - dar, oricum, nu avea la dispoziție nici un criteriu principial pentru a-l fixa undeva. Despre Rawls, care dorește să sileacă „persoana cea mai avantajată" să-i permită „celei mai puțin avantajate" să-i ia o parte din avuție ori de câte ori acest lucru i-ar îmbunătăți poziția, s-a crezut uneori chiar că merge prea departe cu egalitarismul său. Cf. G. Schwan, *Sozialsmus und Demokratie. Theorie eine konsequent sozialdemokratischen Politik*, Stuttgart, 1982, cap. 3 D.

[17] Un exemplu al cercetării egalității șanselor influențate de social-democrație, în special în privința educației, este oferit de C. Jencks, *Inequality,* London, 1973; importanța sporită a ideii egalizării șanselor explică și torentul de studii sociologice asupra „calității vieții" și „indicatorilor sociali" care au început să curgă pe la sfârșitul anilor '60. Cf., de exemplu, A. Szalai și F Andrews (eds), *The Quality of Life*, London, 1980.

care toate biletele au aceleași șanse de a fi câștigătoare sau perdante) și, în plus, de a avea la dispoziție un mecanism corectiv care să ajute la rectificarea situațiilor de „neșansă nemeritată" (indiferent ce ar însemna acest lucru) care ar putea să apară în cursul respectivului joc de noroc. Desigur că, în sens literal, această idee este absurdă: nu există niciun mod de a egaliza șansele cuiva care locuiește în Alpi cu șansele cuiva care locuiește pe malul mării. În plus, pare destul de clar că ideea unui mecanism corectiv este incompatibilă cu ideea loteriei. Totuși, exact gradul înalt de nebulozitate este cel care contribuie la atractivitatea acestui concept pentru public. Ce este o șansă, ce face ca o șansă să fie sau nu diferită, mai bună sau mai rea, cât de mare și de ce tip să fie compensarea necesară pentru a egaliza șanse ce nu pot fi egalizate în termeni fizici (ca în exemplul cu Alpii și malul mării), ce este neșansa nemeritată și ce este rectificarea, toate acestea sunt chestiuni total subiective. Ele sunt dependente de evaluări subiective, inerent schimbătoare, și există prin urmare (dacă acest concept al egalității șanselor este într-adevăr aplicat) un rezervor nesecat de cereri distributive, pentru toate genurile de motive și pentru toate genurile de oameni. Aceasta se întâmplă, în special, deoarece egalizarea șanselor este compatibilă cu revendicarea unor *diferențe* în ceea ce privește veniturile monetare sau avuția privată. A și B pot avea același venit și pot fi la fel de bogați, dar A poate să fie negru, sau femeie, sau să aibă o vedere slabă, sau să locuiască în Texas, sau poate avea zece copii, sau poate fi necăsătorit, sau poate fi bătrân, în timp ce B să fie cu totul diferit. Prin urmare, A poate argumenta că șansele sale de a obține tot ceea ce este posibil în viață sunt diferite, ori chiar mai slabe decât cele ale lui B, și că ar trebui cumva să primească o compensație, ceea ce ar face ca veniturile monetare ale celor doi, inițial egale, să devină diferite. B, la rândul său, ar putea să argumenteze în același mod, prin simpla răsturnare a evaluării șanselor. Ca o consecință, va rezulta un grad de politizare nemaiauzit. Totul ar părea acum echitabil, iar producătorii și non-producătorii deopotrivă, primii pentru scopuri defensive, iar ceilalți pentru scopuri agresive, vor fi conduși să cheltuiască tot mai mult timp pentru a formula, a distruge și a respinge revendicările distributive. Și, bineînțeles, această activitate (la fel ca și angajarea în activități de agrement), este neproductivă. Dar, într-un contrast clar cu activitățile de agrement, ea implică și cheltuirea

timpului cu scopul explicit de a stingheri în fapt atât bucuria celui care altfel s-ar bucura în liniște de avuția produsă, cât și producerea de avuție nouă.

Dar nu numai că politizarea sporită este stimulată (până dincolo de nivelul presupus în general de socialism) prin promovarea ideii egalizării șanselor; ci vom întâlni și în acest caz (iar aceasta este probabil una dintre cele mai interesante trăsături ale noului socialism de tip social-democrat, în comparație cu forma sa tradițională marxistă), un caracter nou și diferit al acestei politizări. Pentru orice politică de distribuire, trebuie să existe oameni care să o susțină și să o promoveze. În mod normal, deși nu întotdeauna, susținerea vine de la cei care au cel mai mult de profitat de pe urma ei. Astfel, într-un sistem al egalizării veniturilor și avuției, la fel ca și în cazul politicilor venitului minim, suporterii politizării vieții sociale sunt în special „săracii". Având în vedere că de obicei se întâmplă ca aceștia să fie cei cu capacități intelectuale (și în special cu abilități verbale) slabe, ne putem explica de ce politicii pare să-i lipsească acut rafinamentul intelectual (ca să nu spunem mai mult). Mai direct spus, politica tinde să fie cu totul anostă, stupidă și oribilă, chiar și pentru un mare număr de săraci. Pe de altă parte, prin adoptarea ideii egalizării șanselor, diferențele de venit monetar și de avuție nu doar că sunt tolerate, ci devin chiar mai pronunțate, cu condiția ca ele să fie justificabile prin anumite discrepanțe subiacente în structura oportunităților, pe care aceste diferențe să le poată compensa. La acest gen de politică pot participa, la rândul lor, și „bogații". De fapt, ei fiind aceia care, în medie, sunt posesorii unor abilități verbale superioare, iar sarcina de a defini șansele ca bune sau slabe fiind în mod esențial dependentă de puterile retoricii persuasive, am putea spune că aceștia joacă pe terenul lor. Astfel, cei bogați vor deveni acum forța dominantă în susținerea procesului de politizare. Din ce în ce mai mult, din rândurile lor vor fi selectați liderii partidelor socialiste, și astfel aparența și retorica politicii socialiste vor primi o formă diferită, devenind din ce în ce mai intelectualizate și atrăgând o nouă clasă de susținători.

Am atins, în analiza socialismului de tip social-democrat, stadiul în care este nevoie de câteva succinte remarci și observații care să ajute la *ilustrarea* validității concluziilor teoretice de mai sus. Deși acest lucru nu afectează validitatea concluziilor la care am ajuns, dependentă ex-

clusiv de adevărul premiselor și de corectitudinea deducțiilor, nu există din nefericire niciun caz aproape perfect, cvasi-experimental, care să ilustreze efectele socialismului de tip social-democrat în comparație cu cele ale capitalismului, așa cum a fost, pentru socialismul de tip rus, cazul celor două Germanii. Ilustrarea va presupune o comparație între societăți clar diferite, pentru care *ceteris*, în mod clar, nu sunt și *paribus*, nemaifiind astfel posibil să asociem univoc anumite cauze cu anumite efecte. Adesea, experiența socialismului de tip social-democrat pur și simplu nu a durat îndeajuns, sau a fost întreruptă în mod repetat prin politici care în niciun caz nu pot fi clasificate ca ținând de socialismul de tip social-democrat. Sau, când acest lucru nu s-a întâmplat, politicile social-democrate au fost amestecate de la bun început (ca urmare a compromisurilor politice), cu politici atât de diferite (sau chiar contradictorii), încât în realitate diversele cauze și efecte sunt atât de întrețesute că niciun fel de dovezi ilustrative izbitoare nu pot fi aduse în favoarea *niciunei* teze cu un anume grad de particularitate. Sarcina de a descâlci cauzele și efectele devine iarăși una autentic teoretică, lipsită de puterea specială de convingere pe care o posedă dovezile produse experimental.

Cu toate acestea, există anumite dovezi, chiar dacă de o calitate ceva mai îndoielnică. În primul rând, la nivelul observațiilor globale, teza generală a sărăcirii relative produse de socialismul redistributiv este ilustrată de faptul că standardul de viață este mai ridicat în SUA decât în Europa Occidentală (sau, mai concret, decât în țările Comunității Europene – CE) , iar diferența a devenit mai mare în timp. Cele două regiuni sunt, în mare, comparabile în ceea ce privește mărimea populației, diversitatea culturală și etnică, tradiția și moștenirea trecutului, ca și înzestrările naturale, dar Statele Unite sunt comparativ mai capitaliste, iar Europa este mai socialistă. Cu greu ar putea vreun observator neutru să nu remarce acest lucru, indicat și de măsurători globale, cum ar fi cheltuielile statului ca procent din PIB, cheltuieli care se ridică aproximativ la 35% în SUA și la 50% sau mai mult în Europa de Vest. Este grăitor și faptul că țările europene (în special Marea Britanie) au prezentat rate mai impresionante de creștere economică în secolul al XIX-lea, care a fost constant descris de istorici ca perioadă a liberalismului clasic, decât în secolul al XX-lea care, prin contrast, a fost considerat a fi unul al socialismului și etatismului. În același mod, validitatea teoriei

este ilustrată de faptul că Europa de Vest este tot mai mult depășită în privința ratelor de creștere economică de către țările Pacificului, cum ar fi Japonia, Hong Kong, Singapore și Malaezia. Acestea din urmă, adoptând o direcție relativ mai capitalistă, au atins între timp un standard de viață mult mai ridicat decât țările înclinate spre socialism, care au pornit la drum cam în aceeași perioadă, și de pe aceeași bază de dezvoltare economică (cum ar fi India).

Trecând la observații mai puțin generale, sunt instructive recentele experiențe ale Portugaliei. În 1974, regimul socialist-conservator autocrat al lui Salazar (pentru acest tip de socialism, vezi capitolul următor), care a făcut din Portugalia una dintre cele mai sărace țări ale Europei, a fost răsturnat printr-o revoltă și înlocuit cu socialismul redistributiv (cu elemente de naționalizare), iar de atunci standardul general de viață a scăzut și mai mult, transformând literalmente această țară într-o regiune a lumii a treia. Grăitoare este și experiența socialistă a Franței lui Mitterand, care a produs o deteriorare imediată a situației economice, atât de evidentă (cele mai clare indicii fiind creșterea drastică a numărului șomerilor și devaluarea repetată a monedei), încât după mai puțin de doi ani reducerea netă a sprijinului public pentru guvern a provocat o inversare a sensului politicilor, aproape comică prin aceea că guvernul a ajuns să nege complet ceea ce cu doar câteva săptămâni înainte susținuse cu titlul de cele mai ferme convingeri.

Totuși, cel mai instructiv caz poate fi din nou oferit de Germania, cea occidentală de această dată.[18] Din 1949 până în 1966 a funcționat un guvern liberal-conservator ce a demonstrat un remarcabil angajament față de principiile economiei de piață, deși amestecate încă de la început cu un grad considerabil de elemente socialist-conservatoare, care în timp au câștigat tot mai multă importanță. În orice caz, dintre toate marile națiuni europene, Germania de Vest a fost în acea perioadă, în termeni relativi, cea mai capitalistă, rezultatul fiind că societatea germană a devenit cea mai prosperă societate a Europei, cu rate de creștere care le-au depășit cu mult pe cele ale vecinilor. Până în 1961, milioane de refugiați germani, iar mai apoi milioane de muncitori din țările Europei Meridionale, au fost integrați de această economie în expan-

[18] Pentru ceea ce urmează, cf. de asemenea R. Merklein, Griff in die eigene Tasche, Hamburg, 1980; și Die Deutschen Werden aermer, Hamburg, 1982.

siune, iar șomajul și inflația au fost aproape necunoscute. Apoi, după o scurtă perioadă de tranziție, din 1969 până în 1982 (un interval de timp aproape egal), conducerea a fost preluată de un guvern socialist-liberal, de orientare social-democrată. Acesta a mărit considerabil impozitele și contribuțiile pentru asigurările sociale, a sporit numărul funcționarilor publici, a alocat sume suplimentare provenite din impozite pentru programe sociale deja existente și a creat noi astfel de programe, și a mărit în mod semnificativ cheltuielile pentru toate genurile de așa-numite „bunuri publice", realizând astfel o pretinsă egalizare a șanselor și creștere a „calității vieții". Adoptând o politică keynesiană a cheltuielilor publice finanțate prin deficit și a inflației neanticipate, efectele creșterii veniturilor minime garantate social pentru non-producători pe seama creșterii impozitelor pentru producători au putut fi amânate pentru câțiva ani (motto-ul politicii economice a fostului cancelar vest-german Helmut Schmidt a fost „mai bine 5%, inflație decât 5% șomaj"). Totuși, amânarea nu a făcut decât ca efectele să fie chiar mai dramatice ceva mai târziu, de vreme ce expansiunea creditului și inflația neanticipată au creat și prelungit starea de supra-investiție (sau mai degrabă de investiții greșit direcționate) tipică pentru o perioadă de boom. Rezultatul a fost nu doar o inflație mai mare de 5%, ci și creșterea constantă a șomajului până aproape de 10%. Creșterea PIB-ului a devenit tot mai lentă, până când, în ultimii ani ai perioadei discutate, a ajuns să scadă în termeni absoluți. În loc să fie o economie în expansiune, ea a devenit una în care numărul absolut al angajaților scăzuse. Muncitorii străini au fost supuși unor noi și noi presiuni să părăsească țara, iar simultan alte și alte bariere au fost așezate în calea imigrației. Și, în timp ce se desfășurau toate aceste procese, importanța economiei subterane creștea constant.

Dar toate acestea nu au fost decât efectele cele mai evidente, de natură economică (dacă operăm cu o definiție îngustă). Au existat și efecte de un tip diferit, a căror importanță s-a manifestat, de fapt, pe termen mai lung. Odată cu instalarea guvernului socialist-liberal, ideea egalizării șanselor a fost adusă în prim-planul scenei ideologice. Și, așa cum a prezis teoria, în special răspândirea oficială a doctrinei *mehr Democratie wagen* („să riscăm mai multă democrație") – inițial unul dintre cele mai populare sloganе ale noii ere, lansat de Willy Brandt – a fost cea care a condus la un nivel de politizare cum nu mai existase vreodată. Toate

genurile de revendicări erau formulate în numele egalității șanselor; și aproape că n-a existat o sferă a vieții, de la copilărie la bătrânețe, și de la agrement la condițiile de muncă, care să nu fi fost examinată intens pentru detectarea unor posibile diferențe între diverse persoane, în ceea ce privește șansele definite ca relavante. Nu este deloc surprinzător că astfel de diferențe au fost descoperite constant[19] și că, în consecință, domeniul politicii părea să se extindă aproape de la o zi la alta. „Nu există problemă care să nu fie politică", se putea auzi din ce în ce mai des. Pentru a putea rămâne în frunte, partidele la putere au fost nevoite să se schimbe și ele. În special social-democrații, prin tradiție un partid muncitoresc, au trebuit să-și formeze o nouă imagine. Ideea egalizării șanselor câștigând teren, acest partid a devenit din ce în ce mai mult, și în mod cu totul predictibil, partidul inteligheției (verbale), al profesorilor și al cercetătorilor din științele sociale. Iar acest „nou" partid, aproape ca și când ar fi dorit să demonstreze faptul că un proces de politizare va fi susținut în special de către cei care au de profitat de pe urma schemelor distributive și că sarcina de a defini șansele este esențialmente arbitrară, fiind o chestiune de retorică, a făcut din canalizarea celor mai diverse energii politice existente înspre domeniul egalizării, întâi de toate, a oportunităților educaționale, una din preocuparile sale centrale. În particular, social-democrații au „egalizat" șansele pentru educația liceală și universitară, nu doar oferind gratuit respectivele servicii, ci efectiv *plătind* mari grupuri de studenți pentru a le folosi. Această politică nu doar că a mărit cererea pentru pedagogi, profesori, și specialiști din domeniul științelor sociale, ale căror salarii, în mod natural, proveneau din impozite. Ea a condus însă în practică, oarecum ironic pentru un partid socialist care argumentează că egalizarea oportunităților educaționale va implica un transfer de venit de la bogați la săraci, la subvenționarea celor mai inteligenți cu prețul unei reduceri complementare a venitului celor mai puțin inteligenți și, în măsura în care numărul celor inteligenți este mai mare în clasa de sus și în cea de mijloc, la subvenționarea celor bogați de către cei săraci.[20] Ca un rezultat al acestui proces de politi-

[19] Cf., ca exemplu reprezentativ, W. Zapf (ed), *Lebensbedingungen in der Bundesrepublik*, Frankfurt/M, 1978.

[20] Despre acest subiect, cf. A. Alchian, „The Economic and Social Impact of Free Tuition", în A. Alchian, *Economic Forces at Work*, Indianapolis, 1977.

zare condus de un număr sporit de profesori plătiți din impozite, care câștigau influență asupra unui număr sporit de studenți, s-a produs (la fel de predictibil) o modificare a mentalității oamenilor. Din ce în ce mai mult, era considerată întru totul normală satisfacerea tuturor genurilor de cereri prin mijloace politice și revendicarea tuturor genurilor de pretinse drepturi împotriva celor despre care se presupunea că sunt mai avantajați și a proprietăților lor. Și pentru o întreagă generație de oameni formați în această perioadă, devenea din ce în ce mai puțin natural să se gândească la îmbunătățirea propriei situații prin eforturi productive sau prin contracte. Astfel, atunci când, datorită politicii redistribuționiste, a apărut efectiv criza economică, oamenii erau mai puțin pregătiți decât oricând să o depășească, deoarece, în timp, aceleași politici au slăbit exact abilitățile și talentele devenite acum cele mai necesare. Grăitor este faptul că, atunci când guvernul socialist-liberal a fost înlocuit, în 1982, în special ca urmare a performanțelor sale economice evident deplorabile, opinia dominantă era încă aceea că criza ar trebui să fie depășită nu prin eliminarea cauzelor sale (creșterea condițiilor minime garantate pentru non-producători și non-contractanți), ci mai degrabă printr-o altă măsură redistribuționistă: prin egalizarea forțată a timpului de lucru disponibil pentru angajați și pentru șomeri. Și, în acest spirit, noul guvern liberal-conservator nu a făcut de fapt mai mult decât să încetinească rata măririi impozitelor.

5

Socialismul conservatorismului

În ultimele două capitole, au fost discutate formele cele mai cunoscute ale socialismului, identificate ca atare, și care sunt derivate în cea mai mare parte, într-adevăr, din aceleași surse ideologice: socialismul de tip rus, reprezentat prin excelență de țările comuniste ale blocului estic, și socialismul de tip social-democrat, având cele mai tipice reprezentări în partidele socialiste și social-democrate ale Europei Occidentale, și într-o mai mică măsură în „liberalii" din Statele Unite. Au fost analizate regulile privitoare la proprietate subiacente politicilor acestora, și a fost prezentată ideea că principiile privitoare la proprietate ale socialismului de tip rus sau social-democrat pot fi aplicate în grade diferite: pot fi socializate toate mijloacele de producție sau doar unele, se pot percepe impozite și se pot opera redistribuiri pentru întregul venit, și pentru aproape toate tipurile de venit, sau aceste politici pot afecta doar o mică parte a doar câtorva tipuri de venit. Dar, așa cum am demonstrat prin mijloace teoretice și, mai puțin constrângător, prin câteva dovezi empirice ilustrative, atâta vreme cât aceste principii sunt adoptate *într-o măsură oricât de mică*, și atâta vreme cât nu se abandonează odată pentru totdeauna noțiunea de drepturi de proprietate ale non-producătorilor (non-utilizatorilor) și non-contractanților, rezultatul nu poate fi decât o sărăcire relativă.

Prezentul capitol va arăta că același lucru este valabil și în cazul conservatorismului, deoarece acesta este, de asemenea, o formă de socialism. La rândul său, conservatorismul produce sărăcire, cu atât mai dramatică, cu cât este aplicat mai hotărât. Dar, înainte de a trece la o analiză economică sistematică și detaliată a modurilor particulare în

care conservatorismul produce acest efect, ar fi bine să facem o scurtă incursiune istorică, pentru a înțelege mai corect de ce conservatorismul este într-adevăr o formă de socialism și cum este el corelat celor două forme egalitariste ale socialismului, dicutate anterior.

În general, înaintea secolului al optsprezecelea, în Europa și în restul lumii a existat un sistem social „feudal" sau „absolutist" (care era de fapt un feudalism la scară mai largă).[1] În termeni abstracți, ordinea socială feudală se caracteriza printr-un nobil regional, ce-și revendica proprietatea asupra unui teritoriu (incluzând aici toate resursele și bunurile aferente acestuia), și destul de des asupra oamenilor care-l locuiau, fără a-și fi apropriat originar aceste lucruri prin utilizare sau prin muncă, și fără să aibă o revendicare contractuală asupra lor. Din contră, teritoriul sau, mai bine zis, diversele sale părți și bunurile aferente, fuseseră înainte ocupate activ, utilizate și produse de alți oameni („proprietarii naturali"). Prin urmare, revendicările privitoare la proprietate ale nobililor feudali nu se bazau pe nimic. De aceea, practica (fondată pe aceste pretinse drepturi de proprietate) de a închiria proprietarilor naturali pământul și alți factori de producție în schimbul unor bunuri și servicii unilateral fixate de stapânul feudal, trebuia să fie impusă împotriva voinței acestor proprietari, prin forță brută și violență armată, cu ajutorul unei caste nobile de militari care erau recompensați de stăpânul feudal pentru serviciile aduse permițându-li-se să participe la metodele și procedeele sale de exploatare și să beneficieze de pe urma lor . Pentru omul obișnuit, supus acestei ordini, viața însemna tiranie, exploatare, stagnare economică, sărăcie, foamete și disperare.[2]

Așa cum era de așteptat, sistemului i s-a opus rezistență. Totuși, fapt destul de interesant (dintr-o perspectivă contemporană), negustorii și comercianții au fost cei care au devenit opozanții principali ai sistemului feudal, și nu populația țărănească, care avea cel mai mult de suferit din cauza ordinii existente. Cumpărând bunuri la un preț mai

[1] Pentru ceea ce urmează, cf. în special strălucitului eseu al lui M. N. Rothbard, „Left and Right: The Prospects for Liberty", în *Egalitarianism as a Revolt Against Nature*, Washington, 1974.

[2] Despre structura socială a feudalismului, cf. M. Bloch, *Feudal Society*, Chicago, 1961; P. Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, London, 1974; R. Hilton (ed.), *The Transition from Feudalism to Capitalism*, London, 1978.

mic într-un loc, călătorind și apoi vânzându-le la un preț mai mare în alt loc, subordonarea primilor față de vreun stăpân feudal era relativ slabă. Ei erau esențialmente o clasă de oameni „internaționali", traversând constant granițele diferitelor teritorii feudale. De aceea, pentru a-și putea desfășura afacerile, ei cereau un sistem legal stabil, cu validitate internațională: un sistem de reguli, valabil indiferent de timp și loc, care să definească proprietatea și contractul, și care ar fi facilitat evoluția instituțiilor de credit, bancare și de asigurări, esențiale pentru orice activitate comercială pe scară mare. În mod natural, acest lucru a creat fricțiuni între negustori și stăpânii feudali, reprezentanți ai diferitelor sisteme legale regionale și arbitrare. Negustorii au devenit clasa proscrisă a feudalismului, permanent amenințați și hărțuiți de casta de nobili militari ce încerca să-i aducă sub control.[3]

Pentru a face față acestei amenințări, negustorii au fost nevoiți să se organizeze și să ajute la înființarea unor mici centre comerciale fortificate, chiar în vecinătatea centrelor puterii feudale. Ca arii de parțială extra-teritorialitate, și bucurându-se cel puțin de o libertate limitată, ele au atras în curând o parte tot mai mare a țărănimii care încerca să fugă de exploatarea feudală și de mizeria economică, și au crescut până la a ajunge mici orașe, provocând dezvoltarea unor meserii și ocupații productive ce nu ar fi putut să apară în mediul de exploatare și instabilitate legală caracteristic ordinii feudale. Acest proces a fost mai pronunțat acolo unde puterile feudale erau relativ slabe și unde puterea era dispersată între mai mulți nobili rivali (care aparțineau adesea micii nobilimi). Spiritul capitalismului a înflorit pentru întâia oară, iar comerțul și producția au atins cele mai mari niveluri, în orașele din nordul Italiei, în orașele Ligii Hanseatice și în cele ale Flandrei.[4]

---

[3] Cf. R. Pirenne, *Medieval Cities. Their Origins and the Revival of Trade*, Princeton, 1974, cap. 5, în special pp. 126 ș.u.; de asemenea cf. M. Tigar și M. Levy, *Law and the Rise of Capitalism*, New York, 1977.

[4] Merită subliniat faptul că, contrar celor ce ne învață diverși istorici naționaliști, revitalizarea comerțului și industriei a fost cauzată de *slăbiciunea* statelor centralizate, de *caracterul anarhic* prin excelență al sistemului feudal. Această intuiție a fost evidențiată de J. Baechler în *The Origins of Capitalism*, New York, 1976, în special cap. 7. El scrie: „Expansiunea constantă a pieței, atât în dimensiuni cât și în intensitate, a fost rezultatul absenței unei ordini politice care să se extindă peste întreaga Europă Occidentală." (p. 73) „Expansiunea capitalis-

Dar această emancipare parțială față de restricțiile și de stagnarea feudalismului nu a fost decât temporară, și a fost urmată de reacții și de declin. Acest lucru s-a datorat în parte chiar slăbiciunilor din interiorul noii clase a negustorilor. Modul feudal de a gândi în termenii diferitelor ranguri atribuite oamenilor, în termeni de subordonare și putere, și de ordine ce trebuie impusă prin coerciție, era încă mult prea înrădăcinat în mințile oamenilor. De aceea, în aceste nou apărute centre comerciale a fost stabilit curând un nou set de reglementări și restricții noncontractuale (de această dată de origine „burgheză"), s-au format bresle care restrângeau libera concurență și a apărut o nouă oligarhie comercială.[5] Mai important, totuși, pentru acest proces reacționar, a fost un alt fapt. În tentativa lor de a se elibera de intervențiile exploatatoare ale diferiților stăpâni feudali, negustorii au fost nevoiți să-și caute aliați naturali. Lesne de înțeles, ei au găsit astfel de aliați printre acei stăpâni feudali care, deși comparativ mai puternici decât colegii lor nobili, își aveau centrele de putere la o distanță relativ mai mare față de orașele comerciale care le cereau ajutorul. Aliindu-se cu clasa negustorilor, ei încercau să obțină mai multă putere decât aveau deja, pe seama altor nobili mai mici.[6] Pentru a-și atinge țelul, ei au acordat la început centrelor urbane

---

mului își datorează originea și rațiunea de a fi anarhiei politice ... Colectivismul și managementul de stat au repurtat succese doar în manuale (să ne gândim, de exemplu, la aprecierea constant pozitivă pe care acestea o dau colbertinismului)." (p. 77) „Orice putere tinde să devină absolută. Dacă nu este absolută, înseamnă că există un tip de limitări care intră în acțiune ... cei care se aflau în pozițiile puterii centrale au încercat fără încetare să erodeze aceste limitări. Nu au reușit niciodată, dintr-un motiv care mi se pare și el legat de sistemul internațional: o limitare a puterii de a acționa în afară și amenințarea constantă a unui atac extern (cele două caracteristici ale unui sistem multi-polar) implică faptul că puterea este limitată și intern și trebuie să se bazeze pe centre autonome de luare a deciziilor, de care poate să se folosească doar cu moderație." (p. 78).

Despre rolul presiunilor ecologice și reproductive pentru emergența capitalismului, cf. M. Harris, *Cannibals and Kings*, New York, 1978, cap. 14 .

[5] Pentru aceasta, cf. abordării mai degrabă entuziaste a lui H. Pirenne, *Medieval Cities*, Princeton, 1974, pp. 208 ș.u..

[6] Despre această coaliție, cf. H. Pirenne, *Medieval Cities*, Princeton, 1974. „Interesul clar al monarhiei era de a-i sprijini pe adversarii marilor feudali. Natural, li s-a acordat ajutor de ori câte ori acest lucru a fost posibil fără ca monarhia să devină obligată față de aceste clase de mijloc care, ridicându-se

în ascensiune câteva scutiri de la obligațiile „normale" ale supușilor legii feudale și le-au oferit protecție față de puterile feudale vecine, asigurând astfel existența acestor centre ca spații ale unei libertăți parțiale. Dar, imediat ce coaliția a reușit în încercarea sa de a slăbi puterea nobililor locali, iar aliatul „străin" al orașelor comericale s-a impus ca putere reală în afara teritoriilor sale tradiționale, acesta a făcut un pas suplimentar, impunându-se ca putere feudală superioară, adică sub forma unei monarhii care a suprapus propriile sale reguli exploatatoare peste cele ale sistemului feudal deja existent. Absolutismul se născuse; iar cum acesta nu era decât un feudalism la scară mai largă, declinul economic a reapărut, orașele s-au dezintegrat, iar stagnarea și mizeria s-au făcut iarăși simțite.[7]

Abia către sfârșitul secolului al șaptesprezecelea și începutul celui de-al optsprezecelea s-a confruntat feudalismul cu un nou atac, cu adevărat puternic. De această dată, atacul a fost mai dur, deoarece nu mai era pur și simplu vorba de o încercare a oamenilor practici (negustorii) de a-și asigura sfere de libertate relativă, pentru a-și dezvolta afacerile. Era din ce în ce mai mult vorba despre o bătălie ideologică purtată împotriva feudalismului. Reflecția intelectuală asupra cauzelor ascensiunii și declinului comerțului și industriei, precum și un studiu mai intens al dreptului roman, și în special al dreptului natural (care fuseseră ambele redescoperite în cursul străduinței negustorilor de a dezvolta un drept internațional al comerțului și de a-l justifica în fața prevederilor rivale ale legii feudale), au condus la o înțelegere mai corectă a conceptului de libertate, și a rolului libertății ca precondiție a prosperității economice.[8] Cum aceste idei, al căror apogeu l-a reprezentat expunerea lor în lucrări cum ar fi cele „Două tratate despre cârmuire" ale lui John Locke (1688) și „Avuția națiunilor", scrisă de Adam Smith (1776), s-au răspândit și

împotriva nobililor feudali, luptau, indiferent de scopurile și intențiile fixate, în interesul prerogativelor regale. A-l accepta pe rege ca arbitru al conflictului a însemnat, pentru ambele părți, a-i recunoaște suveranitatea ... Era imposibil ca regalitatea să nu sesizeze toate acestea și să nu exploateze fiecare șansă de a-și arăta bunăvoința față de comunele care, fără să o dorească, lucrau atât de bine în numele ei." (p. 179-80, cf. de asemenea pp. 227 ș.u.).

[7] Cf. P. Anderson, *Lineages of Absolutism*, London, 1974.

[8] Cf. L. Tigar și M. Levy, *Law and the Rise of Capitalism*, New York, 1977.

s-au înrădăcinat în mințile unui număr mereu crescând de oameni, vechea ordine și-a pierdut legitimitatea. Vechea manieră de gândire în termeni de obligații feudale a fost treptat înlocuită de ideea unei societăți contractuale. În fine, ca expresii practice ale schimbării stării de lucruri în opinia publică, s-au produs Glorioasa Revoluție din Anglia (1688), Revoluția Americană din 1776 și Revoluția Franceză din 1789. După aceste revoluții nimic nu a rămas la fel. Ele au dovedit, o dată pentru totdeauna, că vechea ordine nu era invincibilă, și au aprins noi speranțe de progres viitor pe drumul înspre libertate și prosperitate.

Liberalismul, așa cum a ajuns să fie numită mișcarea ideologică ce a provocat aceste evenimente care au schimbat fața lumii, a ieșit mai puternic decât oricând din aceste revoluții și a devenit, pentru ceva mai mult de o jumătate de secol, forța ideologică dominantă în Europa Occidentală. Era partidul libertății și al proprietății private obținute prin producție și prin contract, statului atribuindu-se doar rolul de instanță menită să aplice aceste reguli naturale.[9] Rămășițele sistemului feudal fiind încă atotprezente, oricât de zguduit le-ar fi fost fundamentul ideologic, partidul liberal era partidul ce reprezenta o societate tot mai liberalizată, deregularizată și contractualistă, atât înăuntru cât și în afară, adică atât în privința afacerilor și a relațiilor interne, cât și a celor externe. Iar cum, la presiunea ideilor liberale, societățile europene au devenit tot mai eliberate de restricțiile feudale, acesta a devenit, de asemenea, partidul Revoluției Industriale, care a fost cauzată și stimulată de însuși acest proces de liberalizare. Dezvoltarea economică a atins un ritm fără precedent în istoria omenirii. Industria și comerțul înfloreau, iar formarea și acumularea de capital a atins noi niveluri. Deși standardul de viață nu s-a îmbunătățit imediat pentru fiecare, a devenit posibilă susținerea unui mai mare număr de oameni care, cu doar câțiva ani înainte, în condițiile feudalismului, ar fi murit prin înfometare din lipsa avuției economice, și care altfel nu ar fi putut supraviețui. În plus, cum creșterea populației s-a stabilit la un nivel inferior celui al ratei de creștere a capitalului, acum fiecare putea nutri în mod realist speranța că un standard de viață mai bun îl așteaptă chiar după colț.[10]

---

[9] Cf. L. v. Mises, *Liberalismus,* Jena, 1929; de asemenea, cf. E.K. Bramsted și K. J. Melhuish (ed.), *Western Liberalism*, London, 1978.

[10] Cf. F. A. Hayek (ed.), *Capitalism and Historians*, Chicago, 1963.

Pe acest fundal istoric (oarecum simplificat, desigur, în această prezentare) trebuie văzute și înțelese fenomenul conservatorismului ca o formă de socialism, și relația sa cu cele două versiuni de socialism izvorâte din marxism. Toate formele de socialism sunt reacții ideologice la provocarea lansată de dezvoltarea liberalismului; dar pozițiile lor față de liberalism și de feudalism (vechea ordine la a cărei răsurnare a contribuit liberalismul) diferă considerabil. Dezvoltarea liberalismului a stimulat schimbările sociale într-un ritm, într-o proporție, și în forme cum nu mai fuseseră întâlnite. Liberalizarea societății însemna că, din ce în ce mai mult, își puteau păstra poziția socială câștigată doar acei oameni care erau capabili să producă mai eficient și cu cele mai mici costuri posibile pentru a satisface cele mai stringente nevoi ale consumatorilor voluntari, și care se bazau doar pe relații de tip contractual în achiziționarea factorilor de producție și, în special, a muncii. Imperiile susținute exclusiv prin forță se prăbușeau ca urmare a acestei presiuni. Iar cum cererea consumatorilor, la care trebuia acum să se adapteze tot mai mult structura producției (și nu invers), se modifica în mod constant, iar apariția de noi afaceri devenea tot mai puțin regularizată (în măsura în care ea era rezultatul aproprierii originare și/sau a contractelor), nu mai era asigurată poziția nimănui în ierarhia veniturilor și a avuției. În schimb, mobilitatea socială verticală a crescut într-o proporție semnificativă, deoarece nici deținătorii anumitor factori de producție, nici ofertanții de muncă nu mai erau imuni la modificările cererii. Prețurile sau veniturile stabile nu le mai erau garantate.[11]

Vechiul socialism marxist și noua formă social-democrată reprezintă reacțiile egalitariste și progresiste la această provocare produsă de schimbare, incertitudine și mobilitate. La fel ca și liberalismul, ele salută distrugerea feudalismului și dezvoltarea capitalismului. Ele sunt conștiente că sistemul capitalist este cel care a eliberat oamenii din legăturile exploatatoare ale feudalismului și care a provocat îmbunătățiri economice enorme, și înțeleg faptul că acest sistem, prin dezvoltarea forțelor de producție pe care a adus-o cu sine, a fost, din perspectiva evoluționistă, un pas necesar și pozitiv pe drumul înspre socialism. Socialismul, așa

[11] Despre dinamica socială a capitalismului, ca și despre resentimentele pe care le cauzează aceasta, cf. D. Mc. C. Wright, *Democracy and Progress*, New York, 1948; și *Capitalism*, New York, 1951.

cum este conceput în cele două variante, nutrește aceleași scopuri ca și liberalismul: libertatea și prosperitatea. Dar se presupune că socialismul ar duce mai departe realizările liberale, înlocuind capitalismul (anarhia productivă a competitorilor privați, ce aduce cu sine mai sus menționata schimbare, mobilitate, incertitudine și neliniște în țesătura socială), atunci când el atinge cel mai înalt stadiu de dezvoltare, cu o economie planificată și coordonată rațional, care împiedică insecuritatea produsă de această schimbare să fie resimțită la nivelul individului. Desigur că, din nefericire, așa cum au demonstrat în mod suficient precedentele două capitole, această idee este una mai degrabă eronată. Tocmai determinându-i pe indivizi, prin măsuri redistribuționiste, să devină insensibili la schimbare, li se ia acestora motivația de a se adapta rapid la schimbările viitoare și, prin urmare, valoarea bunurilor produse, în termenii evaluărilor efectuate de consumatori, scade. Și tocmai pentru că un singur plan înlocuiește o multitudine de planuri aparent necoordonate, libertatea individuală este redusă și, *mutatis mutandis*, stăpânirea unor oameni asupra altora este accentuată.

Conservatorismul, pe de altă parte, este răspunsul anti-egalitarist și reacționar la modificările dinamice provocate de liberalizarea societății. El este anti-liberal și, mai degrabă decât să recunoască realizările liberalismului, tinde să idealizeze și să glorifice vechiul sistem feudal, ca unul ordonat și stabil.[12] Fiind un fenomen post-revoluționar, nu susține în mod necesar și direct o reîntoarcere la un *status quo* prerevoluționar și acceptă, oricât de mult ar regreta, că anumite schimbări sunt ireversibile. Dar nu l-ar deranja prea mult ideea ca vechile puteri feudale, care în decursul procesului de liberalizare și-au pierdut parțial sau în întregime domeniile în favoarea proprietarilor naturali, să fie reașezate pe vechile lor poziții, și predică hotărât și deschis conservarea actualului *status quo*, adică a distribuției existente și extrem de inegale a proprietății, avuției și veniturilor. Ideea sa este de a stopa sau de a încetini, atât cât este posibil,

[12] În ciuda atitudinii sale în general progresiste, nici stânga socialistă nu este în întregime liberă de astfel de glorificări conservatoare ale trecutului feudal. În disprețul lor pentru „alienarea" producătorului de produsul muncii sale, lucru care este, desigur, consecința firească a oricărui sistem al pieței bazat pe diviziunea muncii, teoreticienii ei au prezentat adesea domeniul feudal, auto-suficient economic, ca pe un model social plăcut și integrat. Cf., de exemplu, K. Polanyi, *The Great Transformation*, New York, 1944.

procesele de schimbare permanentă și de mobilitate produse de liberalism și de capitalism și, în schimb, de a recrea un sistem social ordonat și stabil, în care fiecăruia să-i fie asigurată păstrarea poziției dobândite în trecut.[13]

Pentru a realiza acest lucru, conservatorismul trebuie să apere (și într-adevăr o face), legitimitatea mijloacelor non-contractuale de achiziție și de păstrare a proprietății și a venitului aferent ei, deoarece tocmai acceptarea exclusivă a relațiilor contractuale a *cauzat* permanentele modificări în distribuția veniturilor și a avuției. La fel cum feudalismul permitea achiziția și păstrarea prin forță a proprietății, conservatorismului îi este indiferent dacă oamenii și-au dobândit sau își păstrează pozițiile lor actuale în ceea ce privește veniturile și avuția prin apropriere originară și prin contract, ori prin alte mijloace. În schimb, conservatorismul consideră a fi un fapt adecvat și legitim ca o clasă odată stabilită de proprietari să aibă dreptul de a împiedica orice schimbare socială pe care o percepe ca pe o amenințare la adresa poziției sale relative în ierarhia socială a veniturilor și a avuției, chiar dacă unii indivizi, proprietari și/sau utilizatori ai anumitor factori de producție, nu ar cădea de acord, în manieră contractuală, cu acest lucru. Conservatorismul, deci, trebuie să fie privit ca un moștenitor ideologic al feudalismului. Iar la fel cum feudalismul trebuie descris ca socialism aristocratic (ceea ce ar trebui să reiasă foarte clar din caracterizarea anterioară), conservatorismul trebuie considerat un socialism al burgheziei. Liberalismul, la adresa căruia se constituie ca reacții ideologice atât varianta egalitaristă, cât și cea conservatoare a socialismului, și-a atins apogeul influenței pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Probabil că ultimele sale realizări glorioase au fost abrogarea, în 1846, a Legilor Porumbului din Anglia (înfăptuită de R. Cobden, J. Bright și de Liga împotriva legii porumbului), precum și revoluțiile de la 1848 în Europa Continentală. Apoi, datorită inconsistențelor și slăbiciunilor interne ale ideologiei liberale,[14] diver-

[13] Cf. R. Nisbet, „Conservatism", în R. Nisbet și T. Bottomore, *History of Sociological Analysis*, New York, 1978; de asemenea, G.K. Kaltenbrunner (ed.), *Rekonstruktion des Konservatismus*, Berna, 1978; despre relația dintre liberalism și conservatorism, cf. F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, Chicago, 1960 (Postfața).

[14] Despre inconsistențele liberalismului, cf. cap. 10, n. 21.

siunilor și dezbinărilor pe care le-au produs aventurile imperialiste ale diverselor state naționale, și nu în ultimul rând datorită atracției pe care feluritele versiuni ale socialismului, cu promisiunile lor de securitate și stabilitate, au exercitat-o și încă o mai exercită asupra dezgustului public răspândit față de schimbările dinamice și de mobilitate[15], liberalismul a intrat în declin. Socialismul l-a înlocuit tot mai mult ca forță ideologică dominantă, răsturnând astfel procesul de liberalizare și impunând iarăși societății noi și noi elemente non-contractuale.[16] În diferite momente și locuri, diferite versiuni de socialism și-au găsit, în diverse grade, sprijinul în opinia publică, astfel încât astăzi urmele tuturor acestora pot fi găsite, în grade variate, coexistând peste tot și producându-și efectele cumulate de sărăcire asupra procesului de producție, a păstrării avuției și a formării caracterelor. Dar influența socialismului conservator, în special, trebuie subliniată, mai ales pentru că adesea este trecută cu vederea sau subestimată. Dacă, astăzi, societățile Europei Occidentale pot fi descrise ca socialiste, acest fapt se datorează mult mai mult influenței socialismului conservator decât influenței ideilor egalitariste. Totuși, modul special în care conservatorimul își exercită influența explică de ce aceasta trece adesea neremarcată. Conservatorismul nu doar că dă formă structurii sociale prin politicile sale (iar aceasta mai ales în societăți cum sunt cele europene, unde urmele trecutului feudal nu au fost niciodată complet șterse, ci unde un mare număr de reminiscențe feudale au

[15] În mod normal, atitudinile oamenilor față de schimbare sunt ambivalente: pe de o parte, în rolul lor de consumatori, oamenii văd schimbarea ca pe ceva pozitiv, deoarece ea aduce cu sine o mai mare varietate de opțiuni. Pe de altă parte, în rolul lor de producători, ei tind să îmbrățișeze idealul stabilității, care i-ar scuti de nevoia de a-și adapta neîncetat eforturile productive la circumstanțe aflate în continuă schimbare. Prin urmare, în rolul lor de producători, oamenii își dau sprijinul politicilor și promisiunilor de stabilizare ale socialismului, doar pentru a-și face rău lor înșiși în postura de consumatori. D. Mc. C. Wright scrie în *Democracy and Progress*, New York, 1948, p. 81: „Libertatea și știința au produs creștere rapidă și schimbare. Creșterea rapidă și schimbarea au produs insecuritate. Insecuritatea a produs cereri de a se pune capăt creșterii și schimbării. Stoparea creșterii și a schimbării au pus capăt libertății și științei."

[16] Despre liberalism, declinul său, și ascensiunea socialismului, cf. A. V. Dicey, *Lectures on the Relation Between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century*, London, 1914; W.H. Greenleaf, *The British Political Tradition*, 2 vol., London, 1963.

supraviețuit chiar și perioadei de apogeu a liberalismului). O ideologie cum este cea conservatoare își exercită foarte subtil influența, chiar și prin simpla menținere a *status-quo*-ului sau permițând ca lucrurile să se desfășoare conform tradițiilor vechii epoci. Care sunt atunci elementele specific conservatoare în societățile contemporane, și cum produc ele o sărăcire relativă? Cu această întrebare, trecem la analiza sistematică a conservatorismului și a efectelor sale economice și socio-economice. O caracterizare abstractă a regulilor de proprietate subiacente conservatorismului și o descriere a acestor reguli în termenii teoriei naturale a proprietății vor constitui, și de această dată, punctul de pornire. Există două astfel de reguli. În primul rând, socialismul conservator, la fel ca și cel social-democrat, nu scoate în afara legii proprietatea privată. Ba dimpotrivă: totul (toți factorii de producție și toată avuția utilizată nonproductiv) se poate afla, în principiu, în proprietate privată, poate fi vândut, cumpărat sau închiriat, cu aceeași excepție a unor domenii cum ar fi educația, circulația și comunicațiile, băncile centrale și producția de securitate. Dar, în al doilea rând, nimeni nu este deținătorul *întregii* sale proprietăți și a întregului venit ce poate fi obținut din utilizarea acesteia. Mai curând, o parte din toate acestea aparține societății proprietarilor și beneficiarilor actuali, iar societatea are dreptul de a aloca veniturile și avuția, actuale sau viitoare, membrilor săi individuali, astfel încât vechea distribuție relativă a veniturilor și a avuției să fie conservată. Și, de asemenea, este dreptul societății de a determina cât de mare sau cât de mică trebuie să fie partea din venit sau din avuție astfel administrată, și ce este într-adevăr necesar să fie făcut pentru a conserva o distribuire dată a veniturilor și a avuției.[17]

[17] Aș putea din nou menționa faptul că, așa cum a fost ea făcută, caracterizarea conservatorismului are, la rândul ei, statutul unui tip ideal (cf. cap. 3, n. 2; cap. 4, n. 8). Este o încercare de a reconstrui acele idei pe care oamenii le acceptă sau le resping, conștient sau nu, atunci când se atașează sau se delimitează de anumite politici sau mișcări sociale.

Despre ideea unei politici conservatoare, așa cum este descrisă aici și în ceea ce urmează, se poate spune că este o reconstrucție corectă a acelei forțe ideologice unificatoare ce stă în spatele a ceea ce este într-adevăr numit „conservator" în Europa. Totuși, termenul „conservator" este utilizat diferit în Statele Unite. Aici, destul de frecvent, oricine nu este un liberal-(social)-democrat de stânga este numit conservator. În comparație cu această terminologie, folosirea pe care o

Iarăși, din perspectiva teoriei naturale a proprietății, aranjamentele privitoare la proprietate ale conservatorismului presupun o agresiune împotriva drepturilor proprietarilor naturali. Proprietarii naturali ai lucrurilor pot face cu acestea orice doresc, atâta vreme cât nu modifică integritatea fizică a proprietății altcuiva, fără a avea permisiunea acestuia. Această normă presupune, în special, dreptul lor de a-și modifica proprietatea sau de a-i da diferite utilizări pentru a se adapta modificărilor anticipate ale cererii și pentru a-i păstra sau, dacă este posibil, pentru a-i spori astfel valoarea. De asemenea, presupune dreptul de a culege ei înșiși beneficiile valorii sporite a proprietății, care apar din modificările neanticipate ale cererii – adică din modificările norocoase pentru ei, dar pe care nu le-au prevăzut sau efectuat. Dar, în același timp, deoarece în conformitate cu principiile teoriei naturale a proprietății, fiecare proprietar natural este protejat doar împotriva agresiunii fizice și împotriva achiziției sau transferului non-contractual de titluri de proprietate, este presupus în această normă și faptul că fiecare se confruntă permanent și constant cu riscul ca, în urma modificărilor cererii sau acțiunii celorlalți proprietari, valoarea proprietății sale să scadă sub nivelul atins la un moment dat. Din perspectiva acestei teorii, nimeni nu este proprietarul *valorii* unei proprietăți, și prin urmare nimeni, nicicând, nu are dreptul de a conserva sau de a restabili *valoarea* proprietății sale. Prin comparație, conservatorismul ține*ș*te tocmai spre o astfel de prezervare sau de restabilire a valorilor și a distribuției lor relative. Însă acest lucru este posibil, desigur, doar dacă are loc o redistribuire în alocarea titlurilor

dăm noi termenului „conservator" este mult mai îngustă, dar și mult mai conformă realității ideologice. A eticheta tot ceea ce nu este „liberal" (în sens american) drept „conservator" înseamnă a ignora diferențele ideologice fundamentale care (în ciuda unui acord parțial în privința opoziției lor comune față de „liberalism") există în Statele Unite între libertarieni, ca avocați ai unei ordini pur capitaliste bazate pe teoria naturală a proprietății, și conservatorii propriu-ziși care, de la W. Buckley până la I. Kristol, salută verbal instituția proprietății private, doar pentru a trece peste drepturile proprietarilor privați ori de câte ori este considerat necesar pentru a proteja puterile economice și politice stabilite împotriva erodării lor în procesul unei concurențe pașnice. Și în domeniul afacerilor externe, ei demonstrează aceeași lipsă de respect pentru drepturile proprietății private, prin susținerea pe care o dau politicilor de intervenționism agresiv. Despre diferența dintre libertarianism și conservatorism, cf. G. W. Carey (ed.) *Freedom and Virtue. The Conservative/Libertarian Debate*, Lanham, 1984.

de proprietate. De vreme ce valoarea proprietății nimănui nu depinde exclusiv de propriile acțiuni privitoare la respectiva proprietate ci și, inevitabil, de acțiunile altor oameni, îndeplinite cu mijloacele rare pe care doar aceștia le au sub control, atunci, pentru a conserva valoarea dată a proprietăților, cineva (fie o persoană, fie un grup de persoane) trebuie să fie deținătorul de drept al tuturor mijloacelor rare (depășind cu mult numărul celor care sunt în fapt controlate sau folosite de acea persoană sau de acel grup). Mai mult, acest grup trebuie să fie, în sensul cel mai literal, proprietarul corpurilor tuturor persoanelor, de vreme ce utilizările pe care cineva le dă corpului său pot, la rândul lor, să influențeze (să sporească sau să micșoreze) valorile existente ale proprietăților. Astfel, pentru a se putea îndeplini scopul conservatorismului, trebuie să aibă loc o redistribuire a titlurilor de proprietate, de la proprietarii-producători ai resurselor rare către persoane care, orice merite ar fi având ca foști producători, nu folosesc și nici nu achiziționează contractual, în prezent, acele lucruri a căror utilizare a condus la o schimbare în distribuția dată a valorilor.

Înțelegând toate aceste lucruri, prima concluzie privind efectul economic general al conservatorismului ne stă chiar în fața ochilor proprietarii naturali ai lucrurilor fiind, total sau parțial, expropriați (spre avantajul non-utilizatorilor, non-producătorilor și non-contractanților), conservatorismul anulează sau reduce motivația primilor de a întreprinde ceva pentru a crește valoarea proprietăților existente și de a se adapta la modificările cererii. Motivația pentru a fi conștient de schimbările în structura cererii și pentru a le anticipa, pentru a ajusta rapid proprietatea existentă și a o folosi într-o manieră consistentă cu aceste circumstanțe modificate, pentru a spori eforturile productive, pentru a economisi și pentru a investi, este redusă, de vreme ce posibilele beneficii ale unui asemenea comportament nu mai pot fi apropriate privat, ci vor fi socializate. *Mutatis mutandis*, crește motivația de a nu face nimic pentru a evita riscul permanent ca valoarea proprietății să scadă sub nivelul actual, de vreme ce nu mai este necesar ca posibilele pierderi datorate acestui comportament să fie apropriate privat, ci vor fi la rândul lor socializate. Prin urmare, cum toate aceste activități (evitarea riscurilor, atenția, adaptabilitatea, munca și efortul de a economisi), presupun costuri și necesită utilizarea timpului și, posibil, și a altor resurse

rare, care ar putea fi folosite în moduri alternative (pentru agrement și pentru consum, de exemplu), vor exista mai puține activități de primul tip, și mai multe din cel de-al doilea, iar standardul general de viață, ca o consecință, va scădea. Trebuie să tragem deci concluzia că scopul conservator de a prezerva valorile și distribuirile prezente ale acestora, poate fi atins doar pe seama unei scăderi relative generale a valorii totale a bunurilor nou produse și a celor vechi și menținute, adică pe seama reducerii avuției sociale.

Probabil este deja destul de clar faptul că, din punctul de vedere al analizei economice, există o similaritate izbitoare între socialismul social-democrat și cel al conservatorismului. Ambele forme de socialism implică o redistribuire a titlurilor de proprietate dinspre producătorii/contractanți înspre non-producători/non-contractanți, iar prin aceasta ambele separă procesele producției și ale contractării de cele ale achiziției reale a veniturilor și a avuției. Prin aceasta, ambele versiuni fac din achiziția veniturilor și a avuției o problemă politică, adică un proces în cursul căruia o persoană sau un grup de persoane își impune voința în privința utilizării mijloacelor rare asupra voinței altor persoane cu care se află în dezacord. Ambele variante de socialism, deși pretinzând în principiu, în numele non-producătorilor, proprietatea deplină asupra întregului venit și a întregii avuții produse, permit realizarea programelor lor într-o manieră graduală și, în consecință, ambele vor conduce, în măsura în care această politică este pusă într-adevăr în practică, la o sărăcire relativă.

Diferența dintre conservatorism și ceea ce a fost numit socialism de tip social-democrat rezidă exclusiv în faptul că ele își exercită atracția asupra unor persoane diferite sau asupra unor sentimente diferite prezente în aceeași oameni, în măsura în care ei preferă maniere diferite în care venitul și avuția obținute non-contractual de la producători să fie redistribuite în favoarea non-producătorilor. Socialismul redistributiv atribuie non-producătorilor avuția și veniturile fără a lua în considerare realizările trecute ale acestora în postura de deținători ai avuției și de beneficiari ai veniturilor, sau chiar încearcă să șteargă diferențele existente. Conservatorismul, pe de altă parte, alocă non-producătorilor venituri în concordanță cu pozițiile trecute și inegale deținute de aceștia în privința veniturilor și a avuției, și ține spre stabilizarea distribuției și diferențelor

de venit existente.[18] Diferența este, prin urmare, doar una de psihologie socială: favorizând pattern-uri diferite de distribuție, ele acordă privilegii unor grupuri diferite de non-producători. Socialismul redistributiv îi favorizează în special pe cei săraci dintre non-producători și îi dezavantajează în special pe cei bogați dintre producatori; în consecință, tinde să-și găsească susținători în prima categorie și dușmani în cea de-a doua. Conservatorismul acordă avantaje speciale celor bogați din grupul non-producătorilor și dăunează mai ales intereselor celor săraci dintre producători; iar astfel tinde să-și găsească susținători cu predilecție printre primii și să răspândească disperarea, abandonul și resentimentele printre cei aparținând grupului secund.

Dar, deși este adevărat că cele două sisteme socialiste sunt foarte asemănătoare din punct de vedere economic, diferența dintre ele în privința fundamentelor socio-psihologice are totuși un impact asupra politicilor lor economice specifice. Fără îndoială, acest impact nu afectează efectele generale de sărăcire rezultate din exproprierea producătorilor (așa cum au fost ele explicate mai sus), care rămân comune. În schimb, influențează opțiunile pe care socialismul de tip social-democrat, pe de o parte, și conservatorismul, pe de altă parte, le operează în privința instrumentelor și a tehnicilor specifice disponibile pentru atingerea scopurilor distributive ale fiecăruia dintre ele. Tehnica favorită a socialismului social-democrat este cea a impozitării, așa cum a fost ea descrisă și analizată în capitolul precedent. Desigur, conservatorismul poate, la rândul său, să utilizeze acest instrument; și într-o oarecare măsură este într-adevăr nevoit să o facă, fie și numai pentru a finanța aplicarea politicilor sale. Dar nu impozitarea este tehnica sa preferată, iar explicația acestui fapt poate fi găsită în psihologia socială a conservatorismului. Dedicat fiind conservării unui *status-quo* al pozițiilor inegale în ceea ce privește veniturile, avuția și statusul social, impozitarea este pur și

[18] D. Mc. C. Wright descrie corect faptul că ambele (liberalismul de stânga, ori mai degrabă social-democrația, la fel ca și conservatorismul), presupun o expropriere parțială a producătorilor și/sau a contractanților. Dar apoi interpretează greșit diferența, atunci când o vede ca pe un dezacord despre *cât* de departe trebuie să meargă exproprierea. De fapt, în această privință, dezacordul este printre social-democrați *și* printre conservatori. Ambele grupuri își au „radicalii" și „moderații". Ceea ce îi face să fie social-democrați sau conservatori sunt ideile diferite despre grupurile care ar trebui să fie favorizate pe seama celorlalte.

simplu un instrument prea progresist pentru scopurile sale. A apela la impozitare înseamna a permite întâi apariția modificărilor în distribuția avuției și a veniturilor, și abia apoi rectificarea stării de lucruri și restaurarea ordinii vechi. A proceda astfel nu înseamnă doar a provoca sentimente negative, în special printre cei care, prin eforturi proprii, și-au îmbunătățit într-adevăr pozițiile lor relative și apoi sunt retrogradați pe vechile poziții. Permițând progresului să apară și încercând apoi revenirea la o stare de lucruri anterioară, conservatorismul își slăbește de asemenea propria justificare, adică raționamentul că o distribuție dată a veniturilor și a avuției este legitimă pentru că este cea care a existat dintotdeauna. De aceea, conservatorismul preferă ca schimbările să nu apară deloc, și preferă să se folosească de politici care promit să le împiedice sau, mai curând, promit să facă aceste schimbări mai puțin vizibile.

Există trei astfel de tipuri generale de politici: controlul prețurilor, reglementările și controlul comportamentelor, toate acestea fiind, fără nicio îndoială, măsuri socialiste, la fel ca și impozitarea. Dar, fapt destul de interesant, toate sunt în general neglijate în încercările de a stabili gradul total de socialism din diferite societăți, la fel cum importanța impozitării a fost în această privință supraevaluată.[19] Voi discuta pe rând aceste politici conservatoare specifice.

---

[19] Să notăm relația interesantă dintre tipologia noastră sociologică a politicilor socialiste și tipologia logică a intervențiilor pe piață dezvoltată de M. N. Rothbard. Rothbard (*Power and Market*, Kansas City, 1977, pp. 10 ș.u.) distinge între „intervențiile autiste", prin care „cel ce intervine poate să-i comande cuiva să facă sau să nu facă anumite lucruri atunci când aceste acțiuni implică *doar* persoana sau proprietatea individului ... adică atunci când nu este implicat schimbul"; „intervenția binară" prin care „cel ce intervine poate forța, prin coerciție, efectuarea unui *schimb* între un subiect individual și sine însuși" și „intervenția triangulară" prin care „cel ce intervine poate forța sau prohibi un schimb între *doi* subiecți" (p. 10). În termenii acestei distincții, prin urmare, trăsătura caracteristică a conservatorismului este preferința pentru „intervenția triangulară" (și, așa cum va reieși mai târziu în acest capitol, pentru „intervenția autistă", în măsura în care acțiunile autiste au la rândul lor repercursiuni naturale asupra pattern-ului schimburilor între indivizi), deoarece aceste intervenții sunt unice prin adecvarea lor, în conformitate cu psihologia socială a conservatorismului, pentru a „îngheța" un pattern dat al schimburilor sociale. Prin comparație, socialismul egalitarist, în conformitate cu psihologia sa „progresistă", prezintă o preferință pentru intervențiile „binare" (pentru impozitare). Să observăm, totuși,

Orice modificare a prețurilor (relative) cauzează evident modificări în poziția relativă a celor care oferă respectivele bunuri și servicii. Prin urmare, pentru ca aceștia să-și poată fixa poziția, s-ar părea că tot ceea ce trebuie făcut este să se fixeze prețurile – acesta este temeiul conservator pentru introducerea controlului prețurilor. Pentru a verifica validitatea acestei concluzii, trebuie să examinăm efectele economice ale fixării prețurilor.[20] Pentru început, să presupunem că a fost introdus controlul selectiv al prețului pentru un produs sau pentru un grup de produse și că prețul curent al pieței a fost declarat ca singurul preț la care poate fi vândut acel produs. Acum, atâta vreme cât prețul fixat și prețul pieței sunt identice, controlul prețurilor nu va avea, pur și simplu, niciun efect. Efectele specifice fixării prețurilor se pot produce doar atunci când respectiva identitate nu mai există. Iar cum fixarea prețurilor nu elimină cauzele care ar fi provocat schimbarea prețurilor, ci pur și simplu decretează că aceste cauze nu trebuie să se bucure de niciun fel de atenție, aceste cauze vor apărea imediat ce apar modificări în structura cererii pentru produsul respectiv, indiferent care ar fi motivul. Dacă cererea crește (iar prețurile, necontrolate, ar urca și ele), atunci prețul fixat se transformă într-un *preț maxim* efectiv, adică ar deveni ilegală vânzarea acelui produs la un preț superior. Dacă cererea scade (iar prețurile, necontrolate, ar scădea la rândul lor), atunci prețul fixat devine un preț minim efectiv, adică un preț sub care este ilegal să vinzi.[21]

Consecința impunerii unui preț maxim este o cerere excedentară pentru bunurile oferite. Nu oricine ar dori să le cumpere la prețul fixat ar putea să o facă. Iar această criză va dura atâta vreme cât prețurile nu

---

faptul că politicile reale ale partidelor socialiste și social-democrate nu coincid întotdeauna exact cu descrierea dată de noi tipului ideal de socialism în stil social-democrat. Deși, în general, coincidența există, partidele socialiste (în special sub influența sindicatelor) au adoptat într-o oarecare măsură și politici tipic conservatoare, și nu se opun complet nici formelor de intervenție triangulară.

[20] Pentru ceea ce urmează, cf. M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, pp. 24 ș.u..

[21] Deși, pentru a stabiliza pozițiile sociale, este necesară înghețarea prețurilor, iar aceasta la rândul ei poate avea ca rezultat prețurile minime sau prețurile maxime, conservatorii favorizează în special tehnica prețurilor minime, în măsura în care se consideră de obicei că pozițiile absolute – mai degrabă decât cele relative – în privința avuției sunt cele a căror conservare este mai stringentă.

sunt lăsate să crească odată cu creșterea cererii, neexistând, prin urmare, nicio posibilitate ca producătorii (care se presupune că au produs deja până la punctul în care costurile marginale, adică costurile producerii ultimei unități din produsul în cauză, au egalat venitul marginal) să direcționeze resurse suplimentare în respectivul domeniu de producție, și să mărească astfel cantitatea produsă fără să apară pierderi. Cozile, raționalizarea, favoritismul, plățile pe sub tejghea și piețele negre vor deveni constante ale vieții. Iar crizele și celelalte efecte colaterale pe care le provoacă vor deveni chiar mai intense, pe măsură ce cererea excedentară pentru produsele ale căror prețuri sunt controlate se va extinde și asupra altor bunuri necontrolate (în special, desigur, asupra substitutelor), va duce la creșterea prețurilor lor (relative) și va crea astfel o motivație suplimentară de a transfera resurse dinspre domeniile de producție controlate înspre cele necontrolate.

Impunerea unui preț minim, adică a unui preț deasupra prețului potențial de piață, și sub care vinderea devine ilegală, produce *mutatis mutandis* un excedent al ofertei asupra cererii. Va exista un surplus de bunuri produse, care pur și simplu nu-și va găsi cumpărători. Iarăși, acest surplus va continua să existe câtă vreme prețurilor nu li se va permite să scadă conform reducerii cererii pentru produsul în cauză. Lacurile de lapte și de vin, munții de unt și de cereale, pentru a da doar câteva exemple, vor continua să crească; iar cum depozitele se vor umple, va deveni necesară distrugerea repetată a producției suplimentare (sau, ca alternativă, plătirea producătorilor pentru a *nu* mai produce surplusul). Producția în surplus chiar se va intensifica, deoarece prețul artificial mărit va atrage o investiție chiar mai mare de resurse în acest domeniu particular, resurse a căror lipsă va fi resimțită în alte domenii de producție în care de fapt există o nevoie mai mare pentru ele (în termenii cererii consumatorilor) și în care, ca o consecință, prețurile produselor vor crește.

Fie că este vorba despre prețuri maxime sau minime, în ambele cazuri controlul prețurilor va avea ca rezultat o sărăcire relativă. În orice caz, ele vor conduce la o situație în care prea multe resurse (în termenii cererii consumatorilor) vor fi blocate în domenii de producție de importanță redusă și în care resurse insuficiente vor fi disponibile în domenii de o relevanță sporită. Factorii de producție nu vor mai putea

fi alocați astfel încât nevoile cele mai urgente să fie primele satisfăcute, următoarele ca urgență imediat după aceea etc., sau, mai precis, astfel încât producția să nu fie extinsă (sau redusă) dincolo (sau dincoace) de nivelul în care utilitatea produsului marginal scade sub (sau rămâne deasupra) utilității marginale a oricărui alt produs. Mai curând, impunerea controlului prețurilor înseamnă că nevoi mai puțin urgente vor fi satisfăcute pe seama unei reduceri a satisfacerii nevoilor mai urgente. Iar acest lucru nu înseamnă nimic altceva decât că standardul de viață va scădea. Faptul că oamenii își pierd timpul căutând cu disperare bunuri pentru care oferta este artificial micșorată sau faptul că bunurile sunt aruncate deoarece oferta este artificial mărită, nu sunt decât cele mai evidente două simptome ale acestei reduceri a avuției sociale.

Dar aceasta nu este tot. Analiza precedentă scoate în evidență ideea că, de fapt, conservatorismul nu poate, prin intermediul controlului parțial al prețurilor, nici măcar să-și atingă scopul de stabilitate distributivă. Dacă prețurile sunt doar parțial controlate, dizlocările pozițiilor existente în ceea ce privește veniturile și avuția se vor produce în continuare, deoarece producătorii din domeniile necontrolate sau din domeniile în care există un preț minim sunt favorizați față de producătorii din domeniile controlate, sau din domeniile în care există prețuri maxime ale produselor. Va continua deci să existe o motivație pentru producătorii individuali de a trece dintr-un domeniu de producție într-altul, mai profitabil, consecința fiind aceea că vor apărea diferențe în vigilența antreprenorială și în capacitatea de a prevedea și a provoca astfel de treceri, ceea ce va duce la dizlocări ale ordinii stabilite. Conservatorismul, deci, dacă într-adevăr nu admite compromisuri în angajamentul său de a menține un *status quo*, este condus la lărgirea treptată a sferei bunurilor supuse controlului prețurilor și, de fapt, nu se poate opri înainte de controlul complet al prețurilor sau înainte de înghețarea acestora.[22] Doar dacă prețurile tuturor bunurilor și serviciilor, ale bunurilor de consum și ale celor de capital deopotrivă, sunt înghețate la un anumit nivel,

[22] Fără îndoială, conservatorii nu sunt de fapt dispuși să meargă chiar atât de departe. Dar din când în când fac acest lucru – ultima oară în Statele Unite, sub președinția lui Nixon. Mai mult, conservatorii au afișat întotdeauna o admirație mai mult sau mai puțin deschisă pentru marele spirit de unificare socială adus de o economie de război a cărei caracteristică tipică este tocmai controlul pe scară largă al prețurilor.

iar procesul de producție este astfel complet separat de structura cererii – în locul unei separări a producției și a cererii numai în câteva puncte sau sectoare, ca în cazul controlului parțial – pare posibilă conservarea completă a unei ordini distributive existente. Nu trebuie să surprindă, însă, faptul că prețul ce trebuie plătit pentru un astfel de conservatorism total este chiar mai mare decât cel al controlului doar parțial al prețurilor.[23] Printr-un control complet al prețurilor, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție este în fapt abolită. Pot să mai existe proprietari privați doar cu numele, pentru că dreptul de a determina modul de folosire a propriei proprietăți și de a se angaja în orice schimb contractual considerat avantajos este complet pierdut. Consecința imediată a acestei exproprieri tăcute a producătorilor va fi o reducere în materie de economii și de investiții și, *mutatis mutandis*, o creștere a consumului. De vreme ce nu mai poți cere pentru roadele muncii tale atâta cât ar permite piața, există pur și simplu mai puține motive pentru a munci. În plus, cum prețurile sunt fixe (independente de valoarea pe care consumatorii o atașează bunurilor în cauză), există și un motiv în minus de a fi preocupat de calitatea acelui tip special de muncă sau de produs pe care, din întâmplare, cineva o mai prestează sau îl mai produce și, prin urmare, calitatea fiecărui produs va scădea.

Dar chiar mai importantă este sărăcirea rezultată din haosul alocațional creat de controlul universal al prețurilor. Deși prețurile tuturor produselor, inclusiv cele ale tuturor factorilor, și în special ale muncii, sunt înghețate, cererea pentru diferite produse se modifică în mod constant. În lipsa controlului prețurilor, prețurile vor urma direcția acestei modificări și prin aceasta vor crea producătorilor motivația de a trece constant din domenii de producție mai puțin apreciate în domenii mai apreciate. Într-un sistem de control universal al prețurilor, acest mecanism este complet distrus. Dacă cererea pentru un produs crește, va apărea o criză deoarece prețurilor nu li se permite să crească și, cum profitabilitatea producerii acelui produs particular nu a fost alterată, nu vor mai fi atrași factori de producție suplimentari. Ca o consecință, cererea excedentară, lăsată nesatisfăcută, se va răsfrânge asupra altor

[23] Cf. G. Reisman, *Government Against the Economy*, New York, 1979. Pentru un tratament apologetic al controlului prețurilor, cf. J. K. Galbraith, *A Theory of Price Control*, Cambridge, 1952.

produse, mărind cererea pentru acestea deasupra nivelului care ar fi fost stabilit altfel. Dar, nici aici, prețurilor nu li se permite să crească odată cu sporirea cererii, și din nou va apărea o criză. Și astfel, procesul transferului cererii dinspre produsele cele mai dorite înspre produse de o importanță secundară, și de aici spre produse de o relevanță chiar mai mică, va continua cu necesitate vreme îndelungată, deoarece nu toți pot cumpăra la prețul stabilit. În final, deoarece nu mai există alternative disponibile, și deoarece banii pe care oamenii încă îi mai au pentru a-i cheltui vor avea o valoare intrinsecă chiar mai mică decât a celui mai puțin valoros produs aflat la vânzare, cererea excedentară se va răsfrânge asupra produselor pentru care, inițial, cererea scăzuse. Prin urmare, chiar și în acele domenii în care apăruse un surplus de produse datorită declinului cererii și a faptului că prețurile nu au putut să scadă corespunzător, vânzările vor crește din nou ca o consecință a cererii nesatisfăcute în altă parte a economiei. În ciuda prețurilor artificial de înalte, surplusurile vor fi vândute și, profitabilitatea fiind astfel restabilită, chiar și în aceste domenii va fi prevenită scurgerea capitalului.

Introducerea controlului total asupra prețurilor înseamnă că sistemul de producție a devenit total independent de preferințele consumatorilor, pentru a căror satisfacere are loc, de fapt, producția. Producătorii pot să producă orice, iar consumatorii nu au altă alternativă decât să cumpere, indiferent ce s-ar produce. În consecință, orice modificare făcută sau ordonată în structura producției fără ajutorul oferit de variația liberă a prețurilor nu este decât o bâjbâială prin întuneric, înlocuind un set arbitrar de bunuri oferite consumatorilor cu altul la fel de arbitrar. Pur și simplu, nu mai există nicio legătură între structura producției și cea a cererii. La nivelul experiențelor consumatorilor, aceasta înseamnă, după cum descria situația George Reisman, „... a-i îngropa pe oameni în tricouri, lăsându-i însă fără nimic în picioare, sau a-i îngropa în pantofi, dar lăsându-i la bustul gol; sau a le oferi cantități enorme de hârtie, dar nu și stilouri sau cerneală, sau invers; ... înseamnă într-adevăr a le oferi orice combinație absurdă de bunuri". Dar, desigur, „... doar a le oferi consumatorilor combinații dezechilibrate de bunuri este deja echivalent în sine cu un declin major al producției, pentru că reprezintă în aceeași măsură o pierdere pentru bunăstarea oamenilor."[24] Standardul de viață

[24] G. Reisman, *Governmant Against the Economy*, New York, 1979, p. 141.

nu depinde pur și simplu de o cantitate fizică totală a producției; depinde mult mai mult de distribuția corectă sau de proporționarea diferiților factori de producție specifici pentru producerea unui ansamblu echilibrat al bunurilor de consum. Controlul universal al prețurilor, ca *ultima ratio* a conservatorismului, împiedică producerea unui astfel de ansamblu. Ordinea și stabilitatea sunt create doar aparent; ele sunt de fapt un mijloc de a crea haos alocațional și arbitrar, și de a reduce astfel drastic standardul general de viață.

În plus, iar aceasta ne conduce la discutarea celui de-al doilea instrument specific politicii conservatoare (reglementările), chiar dacă prețurile sunt total controlate, acest lucru poate garanta menținerea ordinii existente a distribuției veniturilor și a avuției doar dacă se presupune în mod nerealist că produsele (la fel ca și producătorii lor), sunt „staționare". Modificările în ordinea existentă nu pot fi excluse, totuși, dacă se produc produse noi și diferite, dacă sunt dezvoltate noi tehnologii de producție, sau dacă apar noi producători. Toate acestea ar duce la dislocări de poziții în ordinea existentă, deoarece vechile produse și tehnologii, precum și vechii producători, aflați sub incidența controlului prețurilor, ar trebui să concureze deci cu noile și diferitele produse și servicii (care, noi fiind, *este imposibil* să fi avut prețurile controlate), și vor pierde probabil o parte din veniturile ce le erau stabilite, în decursul acestei competiții, în favoarea noilor veniți. Pentru a compensa astfel de dislocări, conservatorismul ar putea, din nou, să se folosească de impozitare, și într-o oarecare măsură chiar o face. Dar a permite apariția nestingherită a inovațiilor, și apoi a impozita câștigurile inovatorilor și a restaura vechea ordine este, după cum am explicat, un instrument prea progresist pentru o politică conservatoare. Conservatorismul preferă *reglementările* ca mijloc de a preveni sau de a încetini atât apariția inovațiilor, cât și a schimbărilor sociale pe care ele le provoacă.

Cel mai drastic mod de a reglementa sistemul de producție ar fi, pur și simplu, scoaterea în afara legii a oricărei inovații. Ar trebui să observăm faptul că o astfel de politică își găsește aderenți printre cei care se plâng deja de tendința excesivă a altora către consum, adică de faptul că există deja „prea multe" bunuri și servicii pe piață, și care ar dori să înghețe sau chiar să reducă prezenta diversitate; și, de asemenea, din motive destul de diferite, printre cei ce vor să înghețe tehnologia de

producție prezentă, din teama că inovațiile tehnologice, cum ar fi mijloacele de economisire a muncii, ar „distruge" locurile de muncă (existente). Cu toate acestea, o prohibire explicită a oricărei schimbări inovatoare nu a fost niciodată serios încercată (cu excepția recentă, poate, a regimului lui Pol Pot) datorită lipsei de sprijin din partea opiniei publice, care nu a putut fi convinsă că o astfel de politică nu ar fi extrem de costisitoare în termenii pierderii bunăstării. Destul de populară, totuși, a fost o abordare doar întrucâtva mai moderată. Deși nicio schimbare nu este interzisă în principiu, orice inovație trebuie aprobată oficial (adică aprobată de alte persoane decât inovatorul însuși) înainte de a fi implementată. În acest fel, argumentează conservatorismul, este asigurată acceptabilitatea socială a inovațiilor, gradualitatea progresului, faptul că toți producătorii pot introduce simultan o inovație și că oricine poate profita de avantajele pe care aceasta le aduce. Cartelizarea obligatorie, adică înfăptuită prin mijlocirea guvernului, este cel mai popular mijloc de a produce acest efect. Cerându-li-se tuturor producătorilor, sau tuturor producătorilor dintr-o industrie, să devină membrii unei organizații cu rol de supervizare (cartelul), devine astfel posibilă, prin impunerea de cote de producție, evitarea excedentului prea vizibil al ofertei provocat de existența prețurilor minime. Mai mult, dislocările cauzate de orice măsură inovatoare pot fi monitorizate și atenuate. Dar, deși această abordare a câștigat în mod constant teren în Europa și, într-o măsură oarecum mai mică, în Statele Unite, și deși anumite sectoare ale economiei sunt cu adevărat supuse unui astfel de control, totuși cel mai popular și mai frecvent utilizat instrument regulator al socialismului conservator este încă cel al stabilirii unor standarde predefinite pentru categorii predefinite de produse sau producători, standarde cărora trebuie să li se conformeze toate inovațiile. Aceste reglementări precizează tipul de calificare pe care trebuie să-l posede o persoană (în afara celei „normale" de a fi proprietarul legitim al lucrurilor și de a nu vătăma fizic proprietatea altcuiva prin acțiunile sale) pentru a avea dreptul să devină producătorul unui anumit tip de bunuri; sau stipulează tipurile de teste (de exemplu, în ceea ce privește materialele, înfățișarea sau măsurătorile) pe care trebuie să le treacă un produs de un anumit gen înainte de a fi admis pentru prima oară pe piață; sau ele prescriu verificările pe care trebuie să le sufere orice îmbunătățire tehnologică înainte de a deveni

o metodă de producție nou aprobată. Prin astfel de măsuri regulatorii, nici inovațiile nu pot fi eliminate complet, și nici nu poate fi evitată total posibilitatea unor schimbări, chiar surprinzătoare. Dar, cum standardele predefinite cărora trebuie să li se conformeze inovațiile sunt cu necesitate „conservatoare", adică formulate în termenii produselor, ai producătorilor sau ai tehnologiilor existente, ele servesc scopul conservatorismului prin aceea că, cel puțin, încetinesc viteza schimbărilor inovatoare și îngustează spectrul posibilelor surprize.

În orice caz, toate aceste tipuri de reglementări, și într-o mai mare măsură primele, vor duce la o scădere a standardului general de viață.[25] O inovație poate fi reușită și poate permite inovatorului să modifice ordinea existentă a distribuției veniturilor și a avuției, fără îndoială, doar dacă are, pentru consumatori, o valoare mai mare decât aceea a vechilor produse concurente. Impunerea de reglementări presupune o redistribuire a titlurilor de proprietate de la inovatori către producătorii, produsele și tehnologiile stabilite. Astfel, prin socializarea completă sau parțială a posibilelor câștiguri (în termeni de venit sau avuție) pe care schimbările inovatoare le aduc în procesul de producție și, *mutatis mutandis*, prin socializarea completă sau parțială a posibilelor pierderi datorate lipsei inovațiilor, procesele de inovare vor fi încetinite, vor exista mai puține inovații și mai puțini inovatori și, în schimb, va apărea o tendință mai puternică a oamenilor de a se mulțumi cu felul în care decurg lucrurile în prezent. Aceasta nu înseamnă nimic altceva decât că procesul sporirii satisfacției consumatorilor prin producerea de bunuri și servicii mai prețuite, într-un mod mai eficient și mai puțin costisitor, este stopat, sau cel puțin stingherit. Astfel, deși într-un mod oarecum diferit față de cel al controlului prețurilor, reglementările vor face la rândul lor ca procesul de producție să-și piardă legătura cu structura cererii. Și, cu toate că aceasta ar putea ajuta la conservarea unei distribuții existente a avuției, costul său va fi din nou un declin al avuției totale încorporate în chiar această structură a producției.

---

[25] Despre politica și economia reglementărilor, cf. G. Stigler, *The Citizen and the State. Essays on Regulation*, Chicago, 1975; M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, cap. 3.3.; despre licențe, de asemenea cf. M. Friedman, *Capitalism and Freedom*, Cicago, 1962, cap. 9.

În fine, cel de-al treilea instrument specific politicilor conservatoare este controlul comportamentului. Controlul prețurilor și reglementările îngheață dimensiunea corelată ofertei dintr-un sistem economic și o separă astfel de cerere. Dar ele nu împiedică apariția unor modificări în structura cererii, ci doar fac oferta insensibilă la aceste schimbări. Deci se poate încă întâmpla nu doar să apară discrepanțe, dar și ca ele să devină observabile ca atare. Controlul comportamentului este un instrument al politicii economice menit să controleze cererea. El țintește la prevenirea sau întârzierea modificărilor în structura cererii, astfel încât să facă mai puțin vizibilă lipsa de reacție a ofertei și să ducă astfel la îndeplinirea sarcinii conservatorismului: apărarea ordinii existente față de modificările structurale de orice tip.

Controlul prețurilor și reglementările, pe de o parte, împreună cu controlul comportamentelor, pe de altă parte, sunt cele două laturi complementare ale unei politici conservatoare. Iar dintre aceste două laturi, se poate argumenta că latura controlului comportamentelor este cea care poartă trăsăturile cele mai specifice ale unei politici conservatoare. Deși feluritele forme de socialism favorizează categorii diferite de non-producători și non-inovatori pe seama unor categorii diferite de potențiali producători și inovatori, conservatorismul, la fel de mult ca și orice altă variantă de socialism, tinde să producă tipuri de personalitate mai puțin productive și mai puțin inovatoare, forțându-i pe oameni să-și sporească consumul sau să-și direcționeze energiile productive și inovatoare către piețele negre. Dar, dintre toate formele de socialism, doar conservatorismul se interferează, ca parte a programului său, cu consumul și cu schimburile necomerciale. (Fără îndoială, toate celelalte forme de socialism produc la rândul lor efecte asupra consumului, în măsura în care duc la o reducere a standardului de viață; dar, spre deosebire de conservatorism, ele îl lasă pe consumator să decidă singur între lucrurile care i-au mai rămas disponibile pentru consum.) Conservatorismul nu doar că pune piedici dezvoltării talentelor productive; sub numele de „paternalism", el dorește de asemenea să înghețe comportamentul oamenilor în rolul lor de consumatori izolați sau de parteneri în forme necomerciale ale schimbului, stingherind sau suprimând talentul indivizilor de a-și dezvolta un comportament de consumator care să le satisfacă în cel mai bun mod și necesitățile de recreere.

Orice modificare în pattern-ul comportamentului consumatorilor își are efectele sale economice colaterale. (Dacă îmi las părul să crească, acest lucru îi afectează pe frizeri și pe producătorii de foarfeci; dacă mai mulți oameni divorțează, acest lucru îi afectează pe avocați și pe agenții imobiliari; dacă încep să fumez marijuana, acest lucru are consecințe nu doar pentru utilizarea terenurilor în agricultură, ci și pentru industria de înghețată etc.; și, mai presus de toate, toate aceste comportamente dezechilibrează sistemul de valori al celor care se simt afectați de ele.) Cum orice modificare ar putea să apară ca un element dislocant pentru o structură conservatoare a producției, conservatorismul ar trebui, în principiu, să considere *toate* acțiunile (întregul stil de viață al oamenilor în rolurile lor de consumatori individuali sau de participanți la schimburi necomerciale) ca obiecte adecvate pentru controlul comportamentelor. Conservatorismul dus până la capăt ar conduce la stabilirea unui sistem social în care totul, cu excepția modului tradițional de comportament (care este permis explicit) ar fi scos în afara legii. În practică, conservatorismul nu ar putea niciodată merge chiar atât de departe, deoarece controlul presupune niște costuri și în mod normal se va confrunta cu o rezistență din ce în ce mai intensă din partea opiniei publice. Conservatorismul „normal", prin urmare, se caracterizează în schimb printr-un număr mai mic sau mai mare de legi și prohibiții specifice care proscriu și pedepsesc diferite forme de comportament non-agresiv ale consumatorilor izolați sau ale oamenilor ce se angajează în schimburi necomerciale – adică de acțiuni care, dacă ar fi într-adevăr îndeplinite, nici nu ar modifica integritatea fizică a proprietății alcuiva, nici nu ar viola dreptul cuiva de a refuza un schimb care nu i se pare avantajos, dar care ar disloca (doar) ordinea „paternală" prestabilită a valorilor sociale.

Iarăși, efectul unei astfel de politici a controlului comportamentelor este, în orice caz, unul de sărăcire relativă. Prin impunerea unui astfel de control, nu doar că un grup de oameni este dezavantajat pentru că nu i se mai permite să manifeste anumite forme de comportament non-agresiv, ci există și un alt grup care trage foloasele controlului prin aceea că nu mai este nevoit să tolereze aceste forme de comportament care îi sunt repugnante. Mai concret, perdanții în această redistribuire a drepturilor de proprietate sunt producătorii-utilizatori ai lucrurilor a căror producție este acum stânjenită, iar cei care au de câștigat sunt cei care

nu produc și nu utilizează bunurile de consum în cauză. Astfel, o nouă și diferită structură a motivației privind producția și non-producția este stabilită și aplicată unei populații date. Producția de bunuri de consum a devenit mai costisitoare deoarece valoarea acestora a scăzut ca o consecință a impunerii controlului în ceea ce le privește utilizarea și, *mutatis mutandis*, dobândirea satisfacției de către consumatori prin metode non-productive și non-contractuale a devenit relativ mai puțin costisitoare. În consecință, se va produce, se va economisi și se va investi mai puțin, și se va instala o tendință mai intensă de a obține satisfacții pe seama altora prin mijloace politice, adică agresive. Și, în particular, în măsura în care restricțiile impuse prin controlul comportamentelor privesc utilizarea pe care o persoană o poate da propriului corp, consecința va fi o valoare mai mică atașată acestuia și, proporțional, o reducere a investițiilor în capital uman.

Cu aceste concluzii, am ajuns la finalul analizei teoretice dedicate conservatorismului ca formă specială de socialism. Din nou, pentru a rotunji discuția, vor fi făcute câteva remarci care ar putea să ajute la ilustrarea validității concluziilor de mai sus. La fel ca în discuția privitoare la socialismul de tip social-democrat, aceste observații ilustrative ar trebui citite cu oarecare precauții. În primul rând, validitatea concluziilor la care s-a ajuns în acest capitol a fost, poate fi și trebuie să fie stabilită independent de experiență. Iar în al doilea rând, în ceea ce privește experiența și dovezile empirice, nu există din păcate exemple de societăți care să poată fi studiate pentru a vedea care sunt efectele conservatorismului în comparație cu cele ale altor variante de socialism și cu cele ale capitalismului. Nu poate fi studiat un caz cvasi-experimental care să ne poată oferi, prin sine, ceea ce se consideră în mod normal a fi o dovadă „izbitoare". Realitatea este mai degrabă de așa natură încât toate tipurile de politici (conservatoare, social-democrate, marxiste și, de asemenea, capitalist-liberale), sunt atât de amestecate și de combinate, încât efectele lor specifice nu pot fi de obicei corelate unor cauze clare, ci trebuie să fie descâlcite și identificate iarăși prin mijloace pur teoretice.

Totuși, dacă păstrăm în minte aceste precizări, putem spune câte ceva despre performanțele reale ale conservatorismului în istorie. Încă o dată, diferența între standardul de viață din Statele Unite și cel din Europa Occidentală (luată ca un tot) ne permite o observație care se încadrea-

ză bine în tabloul teoretic. Desigur, așa cum s-a menționat în capitolul anterior, în Europa există mai mult socialism redistributiv (după cum indică în mare gradul total de impozitare) decât în Statele Unite, și din această cauză ea este mai săracă. Dar încă mai izbitoare este diferența care există între cele două regiuni cu privire la gradul existent de conservatorism.[26] Europa are un trecut feudal observabil până azi, în special sub forma a numeroase reglementări care restricționează comerțul, stânjenesc intrarea pe piață și interzic acțiunile non-agresive, pe când Statele Unite sunt remarcabil de libere față de acest trecut. Legat de acest lucru este și faptul că, pentru lungi perioade în cursul secolelor al nouăsprezecelea și al douăzecilea, Europa a fost modelată de politicile unor partide (mai mult sau mai puțin explicit) conservatoare, mai curând decât de orice altă ideologie politică, în vreme ce în Statele Unite nu a existat niciodată un partid cu adevărat conservator. Într-adevăr, chiar și partidele socialiste ale Europei Occidentale au fost infestate într-o măsură notabilă de conservatorism, în special sub influența sindicatelor, și le-au impus numeroase elemente socialist-conservatoare (adică reglementări și controluri ale prețurilor) societăților europene în timpul perioadei lor de influență (deși putem admite că ele au ajutat la abolirea unor controale conservatoare ale comportamentelor). În orice caz, dat fiind faptul că Europa este mai socialistă decât Statele Unite, iar standardele ei de viață sunt relativ mai scăzute, aceasta se datorează în mai mică măsură influenței mai mari a socialismului de tip social-democrat asupra Europei, și în mai mare măsură influenței socialismului conservator (influență indicată nu atât de gradul total de impozitare, cât mai degrabă de numărul semnificativ mai mare de controluri ale prețurilor, de reglementări și de controluri ale comportamentelor în Europa). Mă voi grăbi să adaug însă aici că Statele Unite nu sunt mai bogate decât sunt, și nu mai prezintă vigoarea economică a secolului al nouăsprezecelea nu doar pentru că au adoptat în timp tot mai multe politici ale socialismului redistributiv, ci mai degrabă pentru că, la rândul lor, au căzut tot mai des pradă ideologiei conservatoare a protejării unui *status quo* în materie de distribuție a veniturilor și avuției în fața competiției, și în special a

[26] Cf. de asemenea B. Badie și P. Birnbaum, *The Sociology of the State*, Chicago, 1983, în special pp.107 ș.u..

protejării poziției celor bogați dintre producătorii existenți, prin intermediul reglementărilor și al controlului asupra prețurilor.[27]

La un nivel și mai general, o altă observație se potrivește în tabloul, obținut prin mijloace teoretice, al conservatorismului ca producător de sărăcie. În afara așa-numitei lumi occidentale, singurele țări care „egalează" performanța economică deplorabilă a regimurilor explicit marxist-socialiste sunt exact acele societăți din America Latină și din Asia în care nu s-a produs o ruptură serioasă și radicală cu trecutul feudal. În aceste societăți, vaste domenii ale economiei sunt acum aproape complet excluse din sfera libertății și concurenței și blocate în schimb în poziția lor tradițională prin metode regulative aplicate, cum era de așteptat, prin agresiune directă.

La nivelul observațiilor mai specifice, datele pe care le avem indică de asemenea, în mod clar, ceea ce ar prezice teoria. Revenind la Europa Occidentală, nu există motive prea serioase să ne îndoim de faptul că, dintre marile țări europene, Italia și Franța sunt cele mai conservatoare, în special dacă le comparăm cu națiunile nordice care, în ceea ce privește socialismul, au înclinat mai mult către versiunea sa redistribuționistă.[28] Deși nivelul impozitării în Italia și Franța (cheltuielile statului ca procent din PIB) nu este mai ridicat decât în alte părți ale Europei, aceste două țări prezintă în mod clar mai multe elemente socialist-conservatoare decât pot fi găsite oriunde altundeva. Atât Italia, cât și Frața, sunt de-a dreptul sufocate de mii de reglementări și controluri ale prețurilor, și este extrem de îndoielnic să existe vreun sector al economiei lor care să poate fi numit „liber" cu oarecare justificare. În consecință (așa cum era de așteptat), standardul de viață în cele două țări este semnificativ mai scăzut decât cel din Europa de Nord, după cum poate observa oricine, dacă nu călătorește doar în stațiunile turistice. În ambele țări, fără îndoială, unul dintre obiectivele conservatorismului pare să fi fost atins: diferențele dintre bogați și săraci au fost bine conservate (cu greu pot fi găsite diferențe atât de mari de venituri și avuție în Germania Federală sau în Statele Unite), dar prețul de plătit este o scădere relativă a avuției sociale. De fapt, această scădere este atât de semnificativă încât standar-

[27] Cf. R. Radosh și M. N. Rothbard (eds), *A New History of Leviathan*, New York, 1972.

[28] Cf. Badie și Birnbaum, *The Sociology of State*, Chicago, 1983.

dul de viață al clasei de jos și al celei de mijloc este, în cel mai bun caz, un pic mai ridicat decât cel din țările cele mai liberale ale blocului estic. Iar provinciile sudice ale Italiei, în special, unde alte reglementări au fost adăugate pe lângă cele existente în tot restul țării, abia dacă au părăsit tabăra națiunilor din Lumea a Treia.

În fine, ca un ultim exemplu care să ilustreze sărăcirea cauzată de politicile conservatoare, ar trebui menționate experiențele național-socialismului german și, într-o mai mică măsură, cele ale fascismului italian. Adesea, nu se înțelege faptul că ambele erau mișcări socialist-conservatoare.[29] Doar astfel, adică sub forma unor mișcări direcționate împotriva schimbării și a dislocărilor sociale au putut ele (spre deosebire de mișcările socialiste de sorginte marxistă) să-și găsească susținători în clasa existentă de proprietari, comercianți, fermieri și antreprenori. Dar a trage de aici concluzia că au fost mișcări pro-capitaliste sau că au reprezentat chiar stagiul cel mai înalt de dezvoltare a capitalismului dinaintea prăbușirii sale finale, așa cum o fac marxiștii de obicei, este în întregime greșit. Într-adevăr, inamicul cel mai adesea stigmatizat al fascismului și nazismului nu a fost socialismul ca atare, ci liberalismul. Desigur, ambele ideologii disprețuiau, de asemenea, socialismul marxist și bolșevic deoarece, cel puțin prin ideologie, era un socialism internaționalist și pacifist (bazându-se pe forțele istorice care vor duce la distrugerea internă a capitalismului), pe când fascismul și nazismul erau mișcări naționaliste devotate războiului și cuceririi. În fine, un ultim motiv (probabil chiar mai important din perspectiva sprijinului public), este acela că marxismul presupunea ca bogații să fie expropriați de săraci, ceea ce ar fi dus la răsurnarea totală a ordinii sociale, pe când fascismul și nazismul promiteau să conserve ordinea dată.[30] Dar, criteriul decisiv pentru clasificarea lor drept mișcări socialiste (mai degrabă decât capitaliste), atingerea acestui scop implică (așa cum am explicat în detaliu mai sus), în aceeași măsură ca și în cazul politicilor marxiste, o

[29] Cf. L. v. Mises, *Omnipotent Government*, New Haven, 1944, F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*, Chicago, 1956; W. Hock, *Deutscher Antikapitalismus*, Frankfurt/M., 1960.

[30] Cf. unuia dintre cei mai importanți reprezentanți ai **„școlii istorice" germane**, „socialistul de catedră" și apărătorul nazismului, W. Sombart, *Deutscher Sozialismus*, Berlin, 1934.

negare a dreptului producătorilor și utilizatorilor individuali ai lucrurilor de a face cu acestea ce cred de cuviință (atât timp cât nu vatămă fizic proprietatea altcuiva și nu se angajează în schimburi non-contractuale) și o expropriere a proprietarilor naturali de către „societate" (adică de către oameni care nici nu au produs, nici nu au achiziționat contractual lucrurile în cauză). Și, într-adevăr, pentru a-și atinge acest scop, atât fascismul cât și nazismul au făcut exact ceea ce clasificarea lor ca mișcări socialist-conservatoare ne-ar fi condus să ne așteptăm: au stabilit sisteme economice extrem de reglementate și controlate, în care proprietatea privată încă exista cu numele, dar de fapt devenise o vorbă goală, de vreme ce dreptul de a hotărî utilizările date lucrurilor deținute fusese aproape complet pierdut în favoarea instituțiilor politice. Naziștii, în special, au impus un sistem aproape total de control al prețurilor (inclusiv de control al salariilor), au construit instituția planurilor pe patru ani (aproape ca în Rusia, unde planurile acopereau o perioadă de cinci ani) și au creat comitete de planificare și supervizare economică ce trebuiau să aprobe toate modificările semnificative în structura producției. Un „proprietar" nu mai putea să decidă ce și cum să producă, de la cine să cumpere și cui să vândă, la ce prețuri, sau cum să introducă orice fel de schimbări. Fără îndoială că toate acestea au creat un sentiment de securitate. Fiecăruia i se atribuia o poziție fixă, iar salariații, la fel ca și proprietarii de capital, aveau un venit garantat și, în termeni nominali, stabil sau chiar crescând. În plus, programele gigantice de muncă forțată, reintroducerea conscripției obligatorii, și în final introducerea economiei de război, au întărit iluzia expansiunii și prosperității economice.[31] Dar, așa cum era de așteptat de la un sistem economic ce distruge motivația producătorului de a-și ajusta producția în raport cu condițiile cererii și de a evita absența acestei ajustări, și care astfel separă producția și cererea, acest sentiment al prosperității s-a dovedit a nu fi nimic altceva decât o iluzie. În realitate, în termenii bunurilor pe care oamenii le puteau cumpăra cu banii lor, standardul de viață a scăzut nu doar în termeni relativi,

[31] Cf. W. Fischer, *Die Wirtschaftpolitik Deutschlands 1918-45*, Hannover, 1961; W. Treue, *Wirtschqfhtsgeschichte der Neuzeit*, vol.2, Stuttgart, 1973; R. A. Brady, „Modernized Cameralism in the Third Reich: The Case of the National Industry Group", în M. I. Goldman (ed.), *Comparative Economic Systems*, New York, 1971.

ci și absoluți.[32] Și, în orice caz, chiar neluând în considerare toate distrugerile provocate de război, Germania și într-o mai mică măsură Italia erau drastic sărăcite în momentul înfrângerii nazismului și fascismului.

[32] Venitul mediu brut al salariaților din Germania anului 1938 (ultima statistică disponibilă) era (în termeni absoluți, adică neluând în calcul inflația) chiar mai mic decât în 1927. Apoi, Hitler a început războiul, iar resursele au fost tot mai mult transferate dinspre utilizările civile înspre cele militare, astfel încât se poate presupune cu destulă îndreptățire că standardul de viață s-a înrăutățit chiar mai mult și mai drastic după 1939. Cf. *Statistisches Jahrbuch fuer die BRD*, 1960, p. 542; cf. de asemenea V. Trivanovitch, *Economic Development of Germany Under National Socialism*, New York, 1937, p. 44.

6

Socialismul ingineriei sociale și fundamentele analizei economice

În lumina argumentelor teoretice prezentate în capitolele precedente, socialismul nu pare să aibă vreo justificare economică. El promitea să aducă oamenilor mai multă prosperitate decât capitalismul, și o mare parte a popularității sale se bazează pe această promisiune. Totuși, argumentele pe care le-am adus au dovedit exact contrariul. Am arătat că socialismul de tip rus, caracterizat prin naționalizarea sau socializarea mijloacelor de producție, implică cu necesitate risipa economică, de vreme ce nu ar exista prețuri pentru factorii de producție (pentru că vinderea sau cumpărarea mijloacelor de producție nu ar fi permisă) și, prin urmare, nu ar putea fi realizată nici contabilitatea costurilor (care este mijlocul de a direcționa resursele rare cu utilizări alternative către acele domenii ce ar maximiza valoarea produsă). Iar în privința socialismului de tip social democrat și a celui conservator, am demonstrat faptul că, în orice caz, ambele presupun o creștere a costurilor de producție și, *mutatis mutandis*, o scădere a costurilor alternativei, adică a non-producției sau a producției pentru piața neagră. Prin urmare, ambele versiuni duc la o reducere relativă în producerea de avuție, deoarece ambele stabilesc o structură a motivației care (în comparație cu cea capitalistă) creează un avantaj relativ pentru non-producători și pentru non-contractanți în fața producătorilor și contractanților de bunuri, produse și servicii.

Aceste concluzii sunt susținute, de asemenea, de experiență. În mare, standardele de viață din Europa de Est sunt semnificativ mai scăzute decât cele din Europa Occidentală, unde gradul în care a avut loc o socia-

lizare a mijloacelor de producție, deși cu siguranță remarcabil, este prin comparație mult mai mic. De asemenea, peste tot acolo unde este extins gradul măsurilor redistributive, iar proporția în care avuția produsă este redistribuită crește, (ca, de exemplu, în Germania de Vest în anii '70, în condițiile unui guvern de coaliție între social-democrați și liberali), se observă o încetinire a producerii sociale a avuției sau chiar o scădere absolută a standardului general de viață. Iar oriunde o societate dorește să mențină un *status quo*, adică o distribuție dată a veniturilor și avuției, prin intermediul controlului prețurilor, reglementărilor și a controlului comportamentelor (ca de exemplu în Germania hitleristă ori în Franța sau în Italia de azi), standardele de viață vor scădea constant față de cele ale societăților mai liberale (capitaliste).

Cu toate acestea, socialismul este în continuare viu și viguros, chiar și în Occident, acolo unde socialismul de tip social-democrat și conservatorismul au rămas ideologii puternice. Cum s-a putut întâmpla acest lucru? Un factor important este acela că aderenții săi au abandonat ideea originală a superiorității economice a socialismului și au apelat în schimb la un argument complet diferit, și anume că socialismul, deși s-ar putea să nu fie economic superior, este totuși moralmente preferabil capitalismului. Această pretenție va fi examinată în Capitolul 7. Dar, cu siguranță, povestea nu se sfârșește aici. Socialismul și-a recâștigat tăria chiar și pe tărâmul economiei. Acest lucru a devenit posibil deoarece socialismul și-a combinat forțele cu ideologia empiristă, care este prin tradiție puternică în lumea anglo-saxonă și care, în special prin influența așa-numitului cerc de la Viena al filosofilor pozitiviști, a devenit filosofia, epistemologia, metodologia dominantă a secolului al douăzecilea, nu doar în domeniul științelor naturii, ci și în cel al științelor sociale și al economiei. Acest lucru se aplică nu doar la filosofii și metodologii acestor științe (care, de altfel, s-au eliberat între timp din vraja empirismului și pozitivismului), ci în special, probabil, la practicieni (care suferă încă de o puternică influență empiristă). Combinându-și forțele cu cele ale empirismului și pozitivismului (categorie în care, în contextul de față, putem include și așa-numitul raționalism critic al lui K. R. Popper și al continuatorilor săi), socialismul s-a transformat în ceea ce voi numi

de acum înainte „socialismul ingineriei sociale".[1] Este vorba despre o formă de socialism foarte diferită, prin modul de gândire, de marxismul tradițional, care era mai raționalist și mai deductiv (un stil pe care Marx l-a adoptat de la economistul clasic D. Ricardo, ale cărui lucrări constituie cea mai importantă sursă pentru scrierile economice ale lui Marx). Se pare că exact această diferență de stil i-a permis socialismului ingineriei sociale să câștige din ce în ce mai mult sprijin din partea taberelor tradiționale ale socialiștilor social-democrați și conservatori. În Germania de Vest, de exemplu, ideologia „ingineriei sociale graduale", după cum și-a denumit Popper propria filosofie socială,[2] a devenit un fel de teren comun al „moderaților" din toate partidele politice, și doar doctrinarii acestor partide par să nu subscrie la ea. Fostul cancelar social-democrat Helmut Schmidt chiar a adoptat public popperianismul ca propria sa filosofie.[3] Totuși, probabil că această filosofie este mai adânc înrădăcinată în Statele Unite, deoarece pare aproape special croită pentru modul american de a gândi în termeni de probleme practice și metode sau soluții pragmatice.

Cum *a putut* empirism-pozitivismul să ajute la salvarea socialismului? La un nivel extrem de abstract, răspunsul ar trebui să fie clar. Empirismul trebuie să fie capabil să ofere temeiuri pentru care toate argumentele aduse până acum nu pot fi considerate decisive; trebuie să încerce să demonstreze cum cineva poate evita concluziile pe care

[1] Cf., despre poziția pozitivistă clasică, A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, New York, 1950; despre raționalismul critic, K. R. Popper, *Logic of Scientific Discovery*, London, 1959; *Conjectures and Refutations*, London, 1969; și *Objective Knowledge*, Oxford, 1973, pentru susțineri reprezentative ale metodologiei empirist-pozitiviste ca adecvată economiei cf., de exemplu, M. Blaug, *The Methodology of Economics*, Cambridge, 1980; T. W. Hutchinson, *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory*, London, 1938; *Positive Economics and Policy Objectives*, London, 1964; și *Politics and Philosophy of Economics*, New York, 1981; de asemenea M. Friedman, „The Methodology of Positive Economics", în M. Friedman, *Essays in Positive Economics*, Chicago, 1953; H. Albert, *Marktsoziologie und Entscheidungslogik,* Neuwied, 1967.

[2] Despre ingineria socială graduală, cf. K. R. Popper, *The Poverty of Historicism*, London, 1957.

[3] Cf. G. Luehrs (ed.), *Kritischer Rationalismus und Sozialdemokratie*, 2 vols., Bonn, 1975-76.

eu le-am tras, pretinzând încă a fi rațional și a opera în conformitate cu regulile cercetării științifice. Dar, mai detaliat, cum se poate realiza acest lucru? Aici filosofia empiristă și pozitivistă oferă două argumente aparent plauzibile. Prima, și cu adevărat cea mai importantă dintre tezele sale este următoarea[4]: cunoașterea cu privire la realitate, numită cunoaștere empirică, trebuie să fie verificabilă sau cel puțin falsificabilă prin experiență; iar experiența este întotdeauna de un asemenea tip încât, în principiu, ar putea să fie altfel decât este, și prin urmare nimeni nu poate ști dinainte, adică până să fi avut o anumită experiență particulară, dacă rezultatul acesteia va fi de un fel sau altul. Dacă, *mutatis mutandis*, cunoașterea nu este verificabilă sau falsificabilă prin experiență, atunci ea nu este cunoaștere despre realitate (adică *empirică*), ci este pur și simplu cunoaștere despre cuvinte, despre utilizarea termenilor, despre semne și despre regulile lor de transformare –adică este cunoaștere *analitică*. Și este extrem de îndoielnic că aceasta din urmă ar trebui să fie considerată de fapt „cunoaștere".

Dacă cineva adoptă această poziție, așa cum voi face eu pentru moment, nu este greu să vedem cum argumentele de mai sus ar putea fi sever infirmate. Argumentele privitoare la imposibilitatea calculului economic și la modul în care caracterul costisitor al măsurilor social-democrate și conservatoare duce cu necesitate la un declin al producției de bunuri și servicii și, prin urmare, la standarde de viață scăzute, aveau evident pretenția de a fi valide *a priori*, adică de a fi nefalsificabile prin niciun fel de experiență, ci mai degrabă cunoscute ca adevărate înaintea oricăror experiențe ulterioare. Dacă acest lucru ar fi adevărat, atunci potrivit primei și celei mai importante teze a empirism-pozitivismului, aceste argumente nu ar putea conține niciun fel de informație despre realitate, ci ar trebui considerate drept un joc verbal gratuit (un exercițiu de transformări tautologice ale unor cuvinte cum ar fi „cost", „producție", „cantitate produsă" sau „consum"), care nu spune nimic despre realitate. Prin urmare, empirismul trage concluzia că, în ceea ce privește realitatea, adică consecințele *reale* ale socialismului *real*, argumentele prezentate nu au niciun fel de greutate. Mai degrabă, pentru a spune ceva

[4] Pentru ceea ce urmează, cf. M. Hollis și E. Nell, *Rational Economic Man*, Cambridge, 1975, pp. 3 ș.u..

convingător la adresa socialismului, lucrul decisiv care trebuie studiat este experiența și doar experiența.

Dacă toate acestea ar fi adevărate (așa cum voi presupune încă), atunci ar anula imediat toate argumentele economice împotriva socialismului, pe care eu le-am prezentat ca fiind de natură categorică. Pur și simplu, nu poate exista nimic categoric cu privire la realitate. Dar, chiar și atunci, nu ar trebui încă empirism-pozitivismul să înfrunte experiențele reale ale socialismului real, și nu ar fi rezultatul la fel de decisiv? În capitolele precedente, am acordat mult mai multă atenție temeiurilor logice, principiale, categorice (toate folosite aici ca sinonime), direcționate împotriva pretențiilor socialiste de a oferi un drum mai promițător către prosperitatea economică decât capitalismul; iar experiența a fost adusă în discuție doar în trecere, pentru a ilustra o teză a cărei validitate putea fi în cele din urmă cunoscută independent de orice experiență ilustrativă. Totuși, nu ar fi suficientă chiar și experiența discutată oarecum nesistematic pentru a avea argumente serioase împotriva socialismului?

Răspunsul la aceste întrebări este un „nu" hotărât. Cea de-a doua teză a empirism-pozitivismului explică de ce. Ea formulează extinderea, sau mai degrabă aplicarea primei teze la problema cauzalității și a explicației cauzale sau a predicției. A explica cauzal sau a prezice un fenomen real înseamnă a formula fie o propoziție de tipul „Dacă A, atunci B", fie, dacă variabilele permit măsurători cantitative, una de tipul „Dacă A crește (sau scade), atunci B crește (sau scade)." Ca propoziție referitoare la realitate (cu A și B fiind fenomene reale), validitatea sa nu poate fi niciodată stabilită cu certitudine, adică prin examinarea doar a propoziției respective sau a alteia din care ea poate fi logic dedusă, ci va fi și va rămâne pentru totdeauna ipotetică, depinzând de rezultatul experiențelor viitoare, care nu poate fi cunoscut în avans. Dacă experiența ar confirma o explicație ipotetică cauzală, adică dacă s-ar observa că la un anumit moment B i-a urmat într-adevăr lui A, conform predicției, acest lucru tot nu ar dovedi că ipoteza este adevărată, deoarece A și B sunt termeni generali, abstracți („universali", în opoziție cu „numele proprii"), ce se referă la evenimente sau procese care au (sau, în principiu, *ar putea* avea) un număr indefinit de instanțieri, și prin urmare experiențe ulterioare ar putea încă falsifica ipoteza. Iar dacă o experiență fasifică o ipoteză, adică dacă cineva observă o instanță în care A nu a fost urmat de B, nici

acest lucru nu ar fi decisiv, deoarece este posibil ca fenomenele ipotetic corelate să fie totuși legate cauzal unul de celălalt și ca o circumstanță („o variabilă") anterior neglijată sau necontrolată să fi împiedicat pur și simplu observarea relației ipotetice. O falsificare nu ar dovedi decât că ipoteza particulară investigată nu era absolut corectă așa cum era formulată și că are mai degrabă nevoie de a fi rafinată, adică are nevoie de o specificare sau de variabile suplimentare pe care trebuie să le luăm în calcul și să le controlăm dacă vrem să putem observa relația ipotetică dintre A și B. Dar, fără îndoială, o falsificare nu ar dovedi niciodată în mod decisiv inexistența unei relații între fenomene date.

Dacă această poziție empirist-pozitivistă privitoare la explicațiile cauzale ar fi corectă, este ușor de văzut cum ar putea fi salvat socialismul în fața criticilor justificate empiric. Desigur, un socialist empirist nu ar nega faptele. Nu ar pune în discuție faptul că standardul de viață este într-adevăr mai scăzut în Europa de Est decât în Europa Occidentală, sau că impozitarea sporită ori politicile conservatoare se observă a fi într-adevăr corelate cu o încetinire sau cu un recul în producerea de avuție economică. Dar, în limitele metodologiei sale, ar putea nega fără probleme faptul că pe baza unor astfel de experiențe ar putea fi formulat un argument de principiu împotriva socialismului și a pretenției sale de a oferi o cale mai promițătoare către prosperitate. Altfel spus, el ar putea respinge experiențele (aparent) falsificante, și oricare altele ce ar putea fi invocate, ca pur și simplu accidentale: ca experiențe care au fost produse în circumstanțe din nefericire neglijate și necontrolate, și care vor dispărea și se vor transforma în contrariul lor, revelând adevărata relație dintre socialism și producerea sporită de avuție socială, de îndată ce acele circumstanțe vor fi controlate. Chiar și diferențele izbitoare dintre standardele de viață ale celor două Germanii (exemplu pe care l-am folosit atât de mult pentru că se aseamănă cel mai mult cu un experiment social controlat) pot fi astfel explicate: argumentând, de exemplu, că standardele de viață mai ridicate ale occidentului trebuie explicate nu prin modul său de producție mai capitalist, ci prin faptul că planul Marshall a fost destinat Germaniei de Vest, în timp ce Germania de Est a trebuit să plătească daune Uniunii Sovietice; sau prin faptul că, încă de la bun început, Germania de Est a cuprins provinciile mai puțin dezvoltate, mai rurale și mai agricole ale Germaniei, astfel încât punctul

de pornire nu a fost același; sau prin faptul că în provinciile orientale instituția iobăgiei a fost abolită mult mai târziu decât în cele occidentale, iar astfel mentalitatea oamenilor a fost într-adevăr diferită în cele două Germanii, etc.

De fapt, orice dovezi empirice am aduce împotriva socialismului, odată ce este adoptată o filosofie empirist-pozitivistă, adică odată ce se renunță (pentru că ar fi goală și prost concepută), la ideea formulării unui argument *de principiu* fie în favoarea, fie împotriva socialismului, și se admite în schimb că se poate greși, desigur, doar în privința *detaliilor* unui anume plan al politicii socialiste, dar care ar fi suficient de flexibil pentru a se lăsa amendat în unele puncte atunci când rezultatul nu este satisfăcător, socialismul devine de fapt imun la orice critică decisivă, deoarece orice eșec poate fi oricând atribuit unei variabile încă necontrolate. Ar trebui să observăm faptul că nici măcar cel mai bine condus și mai bine controlat experiment nu ar schimba vreun pic situația. Niciodată nu este posibil să controlezi toate variabilele despre care se poate imagina că ar avea o influență asupra variabilei care trebuie explicată, iar aceasta pentru motivul practic că acest lucru ar implica, ad litteram, să controlezi întregul univers, și pentru motivul teoretic că nimeni, în niciun moment, nu poate cunoaște care *sunt* toate variabilele ce compun acest univers. Aceasta este o întrebare al cărei răspuns trebuie să rămână permanent deschis pentru experiențe nou descoperite și identificate. Prin urmare, strategia de imunizare caracterizată mai sus ar funcționa fără excepție și fără eșec. Și pentru că, așa cum știm chiar din scrierile empiriștilor înșiși, în special din cele ale lui D. Hume, nu există un „cordon" pe care să îl putem observa și care să conecteze vizibil anumite variabile drept cauze și efecte,[5] ar trebui să observăm faptul că nu există niciun mod de a exclude de la început o variabilă sau alta ca având o influență posibil deformatoare, fără a o încerca într-adevăr și fără a o controla. Nici măcar variabilele aparent cele mai absurde și mai ridicole, cum ar fi, de exemplu, diferențele de temperatură, sau o muscă ce trece în zbor într-unul din cazuri, dar nu și în celălalt, nu pot fi dinainte excluse; tot ce poate fi făcut este recursul la o nouă experiență. („Faptul că

[5] Cf. D. Hume, *A Treatise of Human Nature* și *Enquiry Concerning Human Understanding,* în Selby-Bigge (ed.), *Hume's Enquiries*, Oxford, 1970; de asemenea H. H. Hoppe, *Handeln und Erkennen*, Bern, 1976.

muștele zboară sau nu zboară, nu produce nicio diferență pentru rezultatul experimentului.") Dar, în conformitate chiar cu doctrina empiristă, această experiență, referindu-se doar la instanțe trecute, nu ar ajuta la deciderea definitivă a problemei, iar referința la ea nu ar fi altceva decât o formă de a asuma ceea ce trebuie de fapt demonstrat.

Astfel, indiferent ce acuzații i s-ar aduce socialismului, atât timp cât acestea se bazează pe dovezi empirice, un socialist empirist ar putea să argumenteze că nu există niciun mod de a cunoaște în avans care vor fi efectele unei anumite politici, fără a o pune în practică și a lăsa experiența să vorbească. Și, oricare ar fi rezultatele observabile, ideea socialistă originară („nucleul tare" al „programului de cercetare", cum ar numi-o filosoful neo-popperian, Lakatos[6]), poate fi oricând salvată cu ușurință prin indicarea unei variabile, mai mult sau mai puțin plauzibile, anterior neglijate. Lipsa controlului asupra acestei variabile este considerată ipotetic responsabilă pentru rezultatul negativ. Ipoteza revizuită ar urma să fie din nou testată, și tot așa *ad infinitum*.[7] Experiența ne spune doar că o anumită politică socialistă nu și-a atins scopul de a produce mai multă avuție, dar nu ne poate spune niciodată dacă o politică ușor modificată va produce sau nu rezultate diferite sau dacă este posibil să atingem scopul de a îmbunătăți producerea de avuție prin orice altă politică socialistă.

Am atins acum acel punct al argumentației în care voi combate validitatea acestor două teze centrale ale empirism-pozitivismului. Ce este greșit în privința lor, și de ce nici măcar empirismul nu poate contribui la salvarea socialismului? Răspunsul va fi dat în trei etape. În primul rând, voi demonstra că, la o analiză mai atentă, poziția empiristă se dovedește a fi auto-ruinătoare, deoarece trebuie să presupună, cel puțin

[6] Cf. I. Lakatos, „Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes", în Lakatos și Musgrave (eds), *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge, 1970.

[7] Toate acestea au fost legate de popperianism, mai ales de T. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, 1964; iar apoi P. Feyerabend a fost cel care a tras cea mai radicală concluzie: aceea de a renunța complet la orice pretenție de raționalitate a științei și de a îmbrățișa nihilismul sub lozinca „merge orice" (P. Feyerabend, *Against Method*, London, 1978; și *Science in a Free Society*, London, 1978). Pentru o critică a acestei concluzii nefondate, vezi nota 20 mai jos.

implicit, existența cunoașterii non-empirice ca o cunoaștere despre realitate. Această primă sarcină fiind una mai degrabă destructivă, va trebui apoi să analizez problema modului în care este posibil să deținem sau să concepem o cunoaștere care informează cu privire la realitate, dar care nu este ea însăși supusă confirmării sau falsificării prin experiență. Iar în al treilea rând, voi arăta că o astfel de cunoaștere nu doar că este conceptibilă, iar existența ei trebuie să fie presupusă, ci că putem identifica instanțieri pozitive ale ei care servesc drept fundamente epistemologice ferme pe care trebuie să fie construite, și pe care au fost de fapt construite dintru început, argumentele economice împotriva socialismului.

În ciuda aparentei plauzibilități a ideilor centrale ale empirismului, ar trebui observat din start faptul că, nici măcar la nivelul intuiției, lucrurile nu stau chiar așa cum și-ar dori empirismul să stea. Cu siguranță, nu este deloc evident că logica, matematica, geometria, și de asemenea anumite propoziții ale economiei pure, cum ar fi legea cererii și a ofertei, sau teoria cantitativă a banilor, nu ne-ar da informații despre realitate, ci sunt pure jocuri verbale, pentru că ele nu permit nicio falsificare de către experiență, sau mai degrabă pentru că validitatea lor este independentă de experiență. Mai plauzibilă pare varianta opusă: că propozițiile enunțate de aceste discipline (cum ar fi, de exemplu, o propoziție geometrică de tipul „Dacă o dreaptă D și un cerc C au mai mult de un punct comun, atunci D are exact două puncte comune cu C" sau o propoziție mai strâns legată cu câmpul de acțiune de care ne ocupăm aici, cum ar fi „Nu poți să păstrezi această prăjitură, și să o și mănânci"), conțin de fapt informații cu privire la realitate, și mai exact informații cu privire la lucruri care nu ar putea, fără contradicție, să stea altfel în realitate.[8] Dacă mănânc această prăjitură, se poate trage de aici concluzia că nu o mai am. Iar această concluzie este cu siguranță una care conține informații despre realitate, și care nu poate fi falsificată prin experiență.

Dar, mult mai importantă decât această intuiție, desigur, este analiza reflexivă, care va dovedi că poziția empiristă este pur și simplu autoruinătoare. Dacă este adevărat faptul că cunoașterea empirică trebuie să fie falsificabilă prin experiență și că cunoașterea analitică, care nu

[8] Despre aceasta și despre următoarele, cf. A. Pap, *Semantics and Necessary Truth*, New Haven, 1958; M. Hollis și E. Nell, *Rational Economic Man*, Cambridge, 1975; B. Blanshard, *Reason and Analysis*, La Salle, 1964.

este falsificabilă, nu poate conține, prin urmare, niciun fel de cunoaștere empirică, atunci de ce tip este această propoziție fundamentală a empirismului *însuși*? Trebuie să fie, la rândul său, analitică sau empirică. Dacă este analitică, atunci, conform propriei doctrine, nu este altceva decât un șir de semne zgâriate pe o hârtie, o vorbă goală, total lipsită de orice conținut cu sens. Acest lucru poate fi, la început, trecut cu vederea, doar pentru că termenii folosiți în propoziție (cum ar fi „cunoaștere", „experiență", „falsificabil" etc.) au primit deja o interpretare cu sens. Dar întreaga lipsă de sens a propozițiilor analitice decurge logic din ideologia empiristă. Desigur, iar aceasta este prima capcană auto-ruinătoare, dacă acest lucru ar fi adevărat, atunci empirismul nici măcar nu ar putea să spună și să însemne ceea ce pare să spună și să însemne: el nu ar fi altceva decât o frunză în bătaia vântului. Pentru ca un enunț să aibă un sens, trebuie dată o interpretare termenilor folosiți, iar o interpretare a termenilor este întotdeauna (atâta vreme cât o expresie nu poate fi explicată printr-alta), fără îndoială, o situație practică, adică o situație în care folosirea unui termen este învățată și practicată prin instanțe reale ale conceptului desemnat de acel termen, instanțe prin care termenul este pus în legătură cu realitatea.[9] Totuși, nu orice interpretare arbitrară este suficientă: „falsificabil", de exemplu, nu înseamnă același lucru cu „roșu" sau „verde". Pentru a spune ceea ce empirism-pozitivismul vrea în mod evident să spună atunci când își formulează tezele centrale, termenii trebuie să primească exact sensul pe care ei îl au pentru empirist, la fel ca și pentru cei pe care el dorește să îi convingă de adecvarea metodologiei sale. Dar, dacă propoziția respectivă înseamnă într-adevăr ceea ce am crezut dintru început că înseamnă, atunci ea conține, fără îndoială, informații despre realitate. De fapt, ea ne informează despre structura fundamentală a realității: și anume ne spune că nu există nimic în realitate care să poată fi cunoscut ca adevărat înaintea unor experiențe viitoare care să îl confirme sau să îl falsifice. Iar dacă *această* propoziție este considerată a fi una *analitică*, adică una care nu admite falsificarea și al cărei adevăr poate fi stabilit doar prin analiza sensurilor termenilor folosiți, așa cum am presupus pentru moment, atunci nu ne aflăm decât

[9] Cf. W. Kamlah și P. Lorenzen, *Logische Propaedeutik*, Mannheim, 1967.

în fața unei contradicții bătătoare la ochi, iar empirismul se dovedește din nou a fi auto-ruinător.[10]

Se pare, deci, că empirism-pozitivismul va fi nevoit să aleagă cealaltă opțiune disponibilă și să-și declare crezul fundamental ca fiind el însuși o propoziție *empirică*. Dar atunci, în mod clar, poziția empiristă nu ar mai avea niciun fel de greutate: la urma urmei, propoziția fundamentală a empirismului, pornind de la care sunt deduse toate regulile cercetării științifice corecte, ar putea fi ea însăși greșită, și nimeni nu ar putea fi vreodată sigur de acest lucru. Cineva ar putea la fel de bine să pretindă contrariul și, în limitele empirismului, nu există niciun mod de a decide care poziție este corectă și care nu. Într-adevăr, dacă teza sa centrală ar fi o propoziție empirică, atunci empirismul ar înceta complet să mai fie o metodo-*logie*, o *logică* a științei, și ar deveni nimic altceva decât o convenție verbală complet arbitrară pentru a denumi anumite moduri (arbitrare) de a trata anumite propoziții. Ar fi o poziție lipsită de orice justificare suplimentară față de a celorlalte poziții.[11]

Totuși, chiar dacă este aleasă cea de-a doua alternativă disponibilă, încă nu am spus tot ceea ce poate fi spus împotriva empirismului. La o inspecție mai atentă, acest drum de fugă duce spre o altă capcană auto-ruinătoare. Chiar dacă ar alege acest drum, s-ar putea arăta că poziția empirist-pozitivistă trebuie să presupună tacit existența cunoașterii non-empirice ca și cunoaștere „reală". Pentru a vedea cum, să presupu-

[10] Cf. L. v. Mises, *The Ultimate Foundation of Economic Science*, Kansas City, 1978, p. 5: „Esența pozitivismului logic o constituie negarea valorii cognitive a cunoașterii *a priori*, prin indicarea faptului că toate propozițiile *a priori* sunt analitice. Ele nu oferă noi informații, ci sunt pur și simplu verbale sau tautologice ... Doar experiența poate duce la propoziții sintetice. Există o obiecție evidentă împotriva acestei doctrine, și anume aceea că această propoziție – ea însăși falsă, așa cum crede autorul prezentei lucrări – este una sintetică *a priori*, deoarece adevărul ei nu poate, desigur, fi stabilit prin experiență."

[11] M. Hollis și E. Nell remarcă: „De vreme ce orice propoziție semnificativă este, pentru un pozitivist, analitică sau sintetică, și niciuna nu poate fi de ambele tipuri, putem cere o clasificare ... Nu cunoaștem niciun exemplu de pozitivist care să fi încercat să producă dovezi empirice pentru propoziții de (tipul în cauză). Nici nu vedem cum am putea face acest lucru, altfel decât prin a argumenta că este o problemă privitoare la modul în care oamenii folosesc termenii ... ceea ce ne-ar face pur și simplu să întrebăm „Și ce dacă?" (M. Hollis și E. Nell, *Rational Economic Man*, Cambridge, 1975, p. 110).

nem că s-a observat că o explicație cauzală corelând două sau mai multe evenimente corespunde unei experiențe particulare referitoare la acele evenimente. Această explicație este apoi aplicată unei alte experiențe, eventual pentru a trece un test empiric suplimentar. Acum, am putea să ne întrebăm ce presupoziție trebuie adoptată pentru a corela cea de-a doua instanțiere experimentală cu prima, ca o confirmare sau ca o falsificare a ei. La început pare aproape evident de la sine faptul că, dacă în cazul celei de-a doua instanțieri experimentale se repetă observațiile din prima, atunci ea va fi o confirmare, iar dacă nu, o falsificare (și, în mod clar, metodologia empiristă asumă acest lucru ca evident, și ca neavând nevoie de explicații suplimentare). Ceea ce, însă, nu este adevărat.[12] Ar trebui spus că experiența nu arată decât că două sau mai multe observații privitoare la succesiunea temporală a două sau mai multe tipuri de evenimente poate fi clasificată „neutru" drept „repetiție" sau „nonrepetiție". O repetiție neutră devine o confirmare „pozitivă", iar o non-repetiție o falsificare „negativă" doar dacă, independent de ceea ce poate fi descoperit de fapt prin experiență, se presupune că există cauze constante care operează în moduri invariante în timp. Dacă, din contră, se presupune că în decursul timpului cauzele pot uneori opera într-un fel, iar alteori în alt fel, atunci aceste ocurențe repetitive sau non-repetitive sunt și vor rămâne, pur și simplu, experiențe înregistrate neutru, complet independente una de cealaltă, și care nu sunt în niciun fel corelate logic una alteia, prin confirmare sau prin falsificare. Există o experiență, și există o altă experiență; ele sunt similare sau diferite; dar aceasta este tot ce se poate spune. Nu decurge, de aici, nimic altceva.

Astfel, precondiția existenței „falsificării" sau „confirmării" este principiul constanței: convingerea că fenomenele observabile sunt în principiu determinate de cauze constante și invariante în timp în privința modului în care operează, și că în principiu contingența nu afectează deloc maniera în care operează cauzele. Doar dacă este asumată validitatea principiului constanței, poate rezulta, din eșecul de a produce un rezultat, faptul că ceva nu este în regulă cu ipoteza originală; și doar așa poate fi interpretată o reproducere reușită a rezultatului ca o confirmare

[12] Cf. H. H. Hoppe, *Kritik der kausalwissenschaftlichen Sozialforschung*, Opladen, 1983; și „Is Research Based on Causal Scientific Principles Possible in the Social Science", în *Ratio*, XXV, 1, 1983.

a ipotezei. Pentru că numai dacă două (sau mai multe) evenimente sunt într-adevăr cauză și efect, *iar* cauzele operează într-un mod invariant în timp, trebuie să tragem concluzia că relația funcțională de observat între variabile corelate cauzal *trebuie* să fie aceeași în toate instanțierile reale. Iar, dacă lucrurile nu stau așa, ceva *trebuie* să fie în neregulă cu respectiva specificare a cauzelor.

Cu siguranță, acest principiu al constanței nu este el însuși fondat pe experiență sau derivat din aceasta. Nu doar că nu există nicio legătură observabilă care să coreleze evenimentele. Chiar dacă o astfel de legătură ar exista, experiența nu ar putea lămuri dacă aceasta este sau nu invariantă în timp. Principiul nici nu poate fi infirmat prin experiență, deoarece orice eveniment care ar putea părea să-l infirme (cum ar fi eșecul de a repeta întocmai o anumită experiență) ar putea fi interpretat din start ca și cum experiența nu ar fi arătat în acest caz decât că un tip *special* de eveniment nu a fost cauza altuia (altfel repetarea experienței ar fi reușit). Totuși, în măsura în care experiența nu poate exclude posibilitatea de a fi găsit *alt* set de evenimente, care să fie invariant în timp prin modul de operare, validitatea principiului constanței nu poate fi infirmată.

Cu toate acestea, deși nici nu este derivat din experiență, și nici nu este infirmabil prin ea, principiul constanței este nici mai mult nici mai puțin decât presupoziția logic necesară pentru existența unor experiențe care să poată fi privite ca falsificându-se sau confirmându-se reciproc (în contrast cu experiențele izolate, necorelate logic). Prin urmare, cum empirism-pozitivismul presupune existența unor astfel de experiențe logic corelate, trebuie concluzionat că el presupune implicit existența unei cunoașteri non-empirice asupra realității. El trebuie să presupună că există cu adevărat cauze ce operează invariant în timp. Și trebuie să presupună acest lucru, chiar dacă experiența nu ar putea niciodată să-l confirme sau să-l infirme. Încă o dată, empirismul se dovedește a fi o filosofie inconsistentă, contradictorie.

Ar trebui să fie destul de clar până acum că trebuie să existe cunoaștere *a priori* sau că, cel puțin, empirism-pozitivismul (filosofia cea mai sceptică cu privire la posibilitatea acesteia), trebuie de fapt să-i presupună existența. Să admitem, totuși, că însăși ideea unei cunoașteri despre lucrurile reale, a cărei validitate să poată fi stabilită independent de experiență, este una dificil de înțeles – căci altfel succesul copleșitor al

filosofiei empirist-pozitiviste în comunitatea științifică și în opinia „publicului educat" ar putea cu greu fi explicat. De aceea, înainte de a trece la sarcina mai concretă a elucidării fundamentelor *a priori* specifice pe care se bazează argumentul economic împotriva socialismului, ni s-ar părea potrivit să facem câteva comentarii mai degrabă generale, care ar trebui să ajute la sporirea plauzibilității ideii că există cu adevărat ceva de tipul cunoașterii *a priori*.

Pare a fi extrem de important să ne eliberăm întâi de ideea potrivit căreia cunoașterea *a priori* ar avea ceva de-a face cu „ideile înnăscute" sau cu cunoașterea „intuitivă" care nu ar trebui să fie, într-un fel sau altul, descoperită sau învățată. Dacă este sau nu înnăscută, dacă este sau nu intuitivă, acestea sunt întrebări care privesc *psihologia cunoașterii*. Prin comparație, epistemologia se preocupă exclusiv cu problema *validității* cunoașterii și a modului în care poate fi ea stabilită (și, fără îndoială, problema cunoașterii *a priori* este una exclusiv epistemologică). Cunoașterea *a priori* poate fi, și adesea chiar este, foarte asemănătoare cunoașterii empirice dintr-un punct de vedere psihologic, prin aceea că ambele tipuri de cunoaștere trebuie să fie dobândite, descoperite, învățate. Procesul descoperirii cunoașterii *a priori* poate fi, și foarte adesea pare într-adevăr să fie, chiar mai dificil și mai dureros decât cel al dobândirii de cunoaștere empirică, care destul de frecvent pare să vină singură înspre noi, fără să facem ceva special în vederea acestui lucru. De asemenea, se poate la fel de bine întâmpla ca, din perspectiva genezei cunoașterii, pentru a dobândi cunoaștere *a priori* să fie necesar să fi avut un anume gen de experiențe anterioare. Dar toate aceste lucruri, trebuie să repetăm, nu afectează întrebarea privitoare la validarea cunoașterii, iar cunoașterea *a priori* și cea empirică diferă exclusiv și categoric exact în această privință, și nu în alta.[13]

Pe latura pozitivă, cea mai importantă idee pentru înțelegerea posibilității cunoașterii *a priori*, cred eu, este aceea că nu există doar lucruri date prin natură și despre care trebuie să învățam prin experiență, ci că există și lucruri artificiale, făcute de om, care pot necesita existența sau utilizarea unor materiale naturale dar care, chiar în măsura în care ele sunt constructe, nu doar că pot fi în întregime înțelese în termenii

[13] Cf. I. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, în Kant, *Werke* (ed. Weischedel), Wiesbaden, 1956, vol. II, p. 45.

structurii și implicațiilor lor, dar pot fi, de asemenea, discutate și din perspectiva întrebării dacă metoda de construcție a acestora poate fi sau nu schimbată.[14]

Există trei domenii majore de constructe: limbajul și gândirea, acțiunile, precum și obiectele construite, toate fiind lucruri create de om. Nu ne vom ocupa aici de obiectele construite, ci doar vom menționa în trecere faptul că geometria euclidiană, de exemplu, poate fi concepută ca un set de norme ideale a căror folosire nu o putem evita în construcția de instrumente care fac posibile măsurătorile empirice ale spațiului. (În această măsură, nu se poate spune că geometria euclidiană ar fi fost falsificată de teoria relativității; mai degrabă, această teorie îi presupune validitatea prin folosirea instrumentelor sale de măsurare.)[15] Domeniul acțiunilor, ca arie a interesului nostru principal, va fi analizat atunci când vor fi discutate fundamentele *a priori* ale economiei. Prima explicație a cunoașterii *a priori*, ca o cunoaștere a regulilor de construcție a căror schimbare nu poate fi concepută, va fi prin urmare formulată folosind exemplul limbajului și al gândirii. Acesta este ales ca punct de pornire, deoarece limbajul și gândirea sunt cele pe care le folosim atunci când facem lucruri ca acelea pe care le facem aici, adică atunci când discutăm, comunicăm și argumentăm.

În opinia empiriștilor, limbajul este un sistem, convențional acceptat, de semne și de combinații de semne cărora, tot prin convenție, le sunt atribuite sensuri, în cele din urmă prin intermediul definițiilor ostensive. În conformitate cu această opinie, ar putea părea că, deși limbajul este un produs artificial, creat de om, nimic nu poate fi cunoscut despre el *a priori*. Și, într-adevăr, există multe limbaje diferite, toate utilizând semne diferite, iar sensurile termenilor utilizați pot fi fi atribute și mo-

[14] Aceasta este, desigur, o idee kantiană, exprimată în dictonul lui Kant: „rațiunea poate înțelege doar ceea ce a produs ea însăși conform scopului său" (*Kritik der reinen Vernunft*, în Kant, *Werke* (ed. Weischedel), Wiesbaden, 1956, vol. II, p. 23).

[15] Cf., pentru aceasta, P. Lorenzen, „Wie ist Objectivitaet in der Physik moeglich"; „Das Begruendungsproblem der Geometrie als Wissenschaft der raeumlichen Ordnung", în *Methodisches Denken*, Frankfurt/M, 1968; și *Normative Logic and Ethics*, Mannheim, 1969; F. Kambartel, *Erfahrung und Struktur*, Frankfurt/M, 1968, Kap. 3; de asemenea H. Dingler, *Die Ergreifung des Wirklichen*, München, 1955; P. Janich, *Protophysik der Zeit*, Mannheim, 1969.

dificate arbitrar, astfel încât tot ceea ce poate fi cunoscut despre limbaj trebuie să fie învățat din experiență (sau cel puțin așa se pare). Dar această opinie este incorectă sau, în cel mai bun caz, nu exprimă decât o jumătate de adevăr. E adevărat, orice limbaj este un sistem convențional de semne. Dar ce este o convenție? Evident, nu putem sugera ca termenul „convenție" să fie la rândul său definit prin convenție, deoarece acest lucru ar însemna pur și simplu a presupune ceea ce trebuie demonstrat. Orice poate fi *numit* o convenție (și, în aceeași măsură, un limbaj), dar desigur că nu tot ceea ce poate fi numit astfel *este* de fapt o convenție. A spune ceva de genul „convenția este folosită așa și așa", și a fi înțeles, presupune ca cel căruia i te adresezi să știe deja ce este o convenție, deoarece acest enunț trebuie să se servească de limbaj ca de un mijloc de comunicare. Astfel, suntem obligați să tragem concluzia că limbajul este un sistem convențional de semne, iar cunoașterea privitoare la el poate fi doar de natură empirică. Dar, pentru a putea exista un astfel de sistem, trebuie asumat faptul că fiecare vorbitor al unui limbaj știe dinainte ce este aceea o convenție, și trebuie să știe acest lucru nu pur și simplu în felul în care știe că „câine" înseamnă câine, ci trebuie să știe sensul real, adevărat, al „convenției". Astfel, cunoașterea sa privitoare la ce este un limbaj trebuie să fie *a priori*. Această observație poate fi repetată pentru niveluri mai speciale. Există o mulțime de tipuri de propoziții specifice care pot fi formulate într-un limbaj, și desigur că experiența are un rol de jucat aici. Totuși, a ști ce înseamnă să formulezi o propoziție nu poate fi în niciun fel învățat din experiență, ci este mai curând ceva ce trebuie presupus cu privire la orice vorbitor al limbajului. Nu putem explica unui vorbitor ce înseamnă o propoziție, folosind un alt enunț, dacă el nu știe deja cum să interpreteze acest din urmă enunț ca pe o propoziție. Iar același lucru este adevărat despre definiții: nu ar fi suficient să definim ostensiv „definiție" arătând înspre cineva care tocmai produce o definiție, la fel ca atunci când cuvântul „câine" este definit arătându-ni-se un câine. În acest caz, trebuie să fie deja presupusă o înțelegere a sensului definițiilor ostensive atunci când noi înțelegem că actul de a arăta înspre un câine, însoțit de un sunet [câine] înseamnă că „câine" înseamnă câine. Ar fi în întregime lipsit de sens să definim ostensiv „definiția", dacă nu este deja știut faptul că un anumit sunet se presupune că se referă la ceva a cărui identificare poate fi direcționată prin actul de

a arăta înspre acel ceva, deci dacă nu se știe deja cum să fie identificate obiectele particulare ca instanțieri ale proprietăților generale, abstracte. Pe scurt, pentru a defini orice termen prin convenție, trebuie să se presupună că vorbitorii au deja cunoașterea *a priori* a sensului real (a definiției reale) al „definiției".[16]

Acea cunoaștere privitoare la limbaj, deci, care trebuie considerată *a priori* (prin aceea că trebuie presupusă despre fiecare vorbitor al oricărui limbaj), este cea privitoare la identificarea unei convenții adevărate, la cum se formulează o propoziție făcând un enunț (adică la cum să te referi la ceva atunci când spui ceva), la cum se construiește o definiție reală și la cum se identifică instanțele particulare ale proprietăților generale. Orice negare a acestui fapt ar fi auto-ruinătoare, deoarece ar trebui să fie formulată într-un limbaj, construind propoziții și utilizând definiții. Iar cum orice experiență este o experiență conceptuală, adică o experiență în termenii unui anumit limbaj (a spune că nu este așa nu ar însemna altceva decât a dovedi că este, deoarece negarea ar trebui formulată tot într-un limbaj), *știind a priori* acest lucru ca fiind adevărat despre limbaj, am cunoaște deja un adevăr *a priori* despre realitate. Am cunoaște faptul că ea este alcătuită din obiecte particulare care au proprietăți abstracte, adică din proprietăți ce pot fi găsite și în instanțieri diferite; că orice obiect, fie are, fie nu are o anumită proprietate, și că, prin urmare, există fapte despre care se pot face enunțuri adevărate sau false; și, de asemenea, că nu poate fi cunoscut *a priori* care sunt toate faptele, exceptând certitudinea că ele trebuie să fie fapte, adică instanțieri ale anumitor proprietăți abstracte. Și, o spunem din nou, toate aceste lucruri

[16] În problema definițiilor reale și a celor convenționale sau stipulate, cf. M. Hollis și E. Nell, *Rational Economic Man*, Cambridge, 1975, pp. 177 ș.u. „Definițiile oneste sunt, din perspectiva empirismului, de două tipuri: lexicale și stipulative." (p. 177). Dar „atunci când trebuie justificat acest lucru, se presupune că ni se oferă o definiție a „definiției". În oricare categorie ar cădea ... definiția definiției, nu suntem nevoiți să acceptăm că ar avea vreo valoare epistemologică. Ea nici nu ar fi o teză epistemologică posibilă, dacă nu ar fi nici lexicală, nici stipulativă. Această concepție este atât neconvenabilă, cât și auto-contradictorie. O opinie contrară, ce se bucură de o îndelungată tradiție, este aceea că există definiții „reale", ce captează esența lucrului definit."(p. 178); cf., de asemenea, B. Blanshard, *Reason and Analysis*, La Salle, 1964, pp. 268 ș.u.

nu le știm din experiență, deoarece experiența este doar ceea ce poate să apară în formele abia descrise.[17]

Păstrând toate acestea în minte, ne putem întoarce la domeniul acțiunii, pentru a dovedi faptul că posedăm cunoaștere pozitivă *a priori* despre acțiuni și despre consecințele acțiunilor, deoarece acțiunile, la rândul lor, sunt constructe umane care pot fi înțelese în întregime în ceea ce privește regulile lor de construcție. Vom mai dovedi și că empirism-pozitivismul nu poate (fără contradicție) să pună într-o dificultate serioasă argumentul economic împotriva socialismului, deoarece acest argument se bazează în ultimă instanță pe un astfel de fundament *a priori*, pe când filosofia empiristă se află în contradicție cu el.

Ca prim pas argumentativ, voi demonstra că metodologia empiristă, contrar pretenției sale, nu poate fi aplicată la acțiuni, și voi releva prin aceasta o primă instanțiere, deși mai degrabă negativă, a cunoașterii *a priori* despre acțiuni. Empirismul pretinde că acțiunile, la fel ca orice alt fenomen, pot fi (și trebuie să fie) explicate prin intermediul ipotezelor cauzale care pot fi confirmate sau respinse de experiență. Dacă lucrurile ar sta așa, atunci empirismul ar fi nevoit să presupună (contrar doctrinei sale potrivit căreia nu există niciun fel de cunoaștere *a priori* despre realitate) că există cauze ale acțiunilor ce operează invariant în timp. Nu am putea ști dinainte ce eveniment particular ar putea constitui cauza cutărei acțiuni – acest lucru ar trebui să ni-l spună *experiența*. Dar pentru a putea proceda așa cum dorește empirismul (pentru a putea corela diferite experiențe privitoare la succesiunea temporală a două sau mai multe evenimente ca falsificându-se ori confirmându-se reciproc; iar dacă relația este de falsificare, pentru a putea reacționa printr-o reformulare a ipotezei cauzale originare), trebuie să fie presupusă o constanță temporală a modului de operare al cauzelor. Totuși, dacă toate acestea ar fi adevărate, iar acțiunile ar putea fi într-adevăr concepute ca guvernate de cauze ce operează invariant în timp, cum însă i-am putea explica pe cei ce explică (adică persoanele angajate chiar în procesul emiterii ipotezelor, al verificărilor și al confirmărilor – altfel spus, toți aceia dintre noi care procedează așa cum ne sfătuiesc empiriștii)? Evident, pentru a fi capabil de toate aceste lucruri (de a asimila experiențe care confirmă sau falsifică ipoteze și de a înlocui vechile ipoteze cu altele noi), cineva

[17] Cf. A. v. Melsen, *Philosophy of Nature*, Pittsburgh, 1953, în special cap. 1 și 4.

trebuie să fie, prin ipoteză, capabil să învețe. Totuși, dacă putem învăța din experiență (iar empiristul este forțat să admită acest lucru), atunci nu putem ști, în niciun moment determinat, ce vom cunoaște după un timp și cum vom acționa pe baza acestor cunoștințe. Mai degrabă, am putea reconstrui cauzele unei acțiuni abia după producerea ei, la fel cum am putea explica cunoștințele noastre abia după ce le avem. Astfel, metodologia empiristă aplicată la domeniul cunoașterii și al acțiunii, care la rândul ei conține cunoașterea ca ingredient necesar, este pur și simplu contradictorie – o absurditate logică.[18] Principiul constanței poate fi presupus corect în sfera obiectelor naturale, iar metodologia empiristă poate fi astfel aplicată la acel domeniu dar, în ceea ce privește acțiunile, orice încercare de explicație cauzală empirică este logic imposibilă, iar acest lucru, care ține evident de o cunoaștere despre ceva *real*, poate fi cunoscut cu certitudine. Nimic nu poate fi cunoscut *a priori* despre nicio acțiune particulară, dar există cunoaștere *a priori* privitoare la acțiuni, în măsura în care ele sunt acțiuni. Poate fi cunoscut *a priori* faptul că nicio acțiune nu poate fi concepută ca fiind predictibilă pe baza unor cauze ce operează constant.

Cea de-a doua observație privitoare la acțiuni este de același tip. Voi demonstra că, deși acțiunile înseși nu pot fi concepute ca fiind cauzate,

[18] Cf., de asemenea, Cf. H. H. Hoppe, *Kritik der kausalwissenschaftlichen Sozialforschung*, Opladen, 1983; și „Is Research Based on Causal Scientific Principles Possible in the Social Science", în *Ratio*, XXV, 1, 1983. Aici argumentul este rezumat după cum urmează (p. 37): „(1) Eu și alți oameni – ca posibili opozanți într-o discuție – suntem capabili de a învăța. (Această propoziție nu poate fi atacată fără a i se presupune implicit corectitudinea. În primul rând, validitatea ei trebuie asumată de oricine ar cerceta problema cauzalității. În această măsură, propoziția (1) este validă *a priori*). (2) Dacă este posibil să înveți, atunci nu poți ști niciodată cât de multe lucruri vei cunoaște după un timp, și nici cum vei acționa pe baza acestor cunoștințe. (Dacă am ști la un moment dat ce vom ajunge să știm mai târziu, atunci ar fi imposibil să învățăm ceva vreodată – dar, asupra acestui punct, vezi propoziția (1).) (3) Aserțiunea că este posibil să prezici starea viitoare în ceea ce privește cunoștințele tale sau ale altcuiva și acțiunile corespunzătoare acestor cunoștințe (adică să găsești variabilele ce pot fi interpretate drept cauze) implică o contradicție. Dacă subiectul unei stări date a cunoașterii sau al unei acțiuni intenționale poate învăța, atunci nu există cauze pentru acest lucru; pe de altă parte, dacă există cauze, atunci subiectul nu poate învăța – dar vezi din nou propoziția (1)."

orice acțiune trebuie să presupună existența cauzalității în lumea fizică în care sunt îndeplinite acțiunile. Cauzalitatea (a cărei existență filosofia empirist-pozitivistă trebuie să o asume pentru a-și face propriile proceduri metodologice să fie acceptabile logic, chiar dacă presupunerea ei nu poate fi derivată din experiență ori justificată în termenii experienței), este o categorie a acțiunii, adică este produsă ori construită de noi urmând o anumită regulă de procedură. Iar această regulă, la rându-i, se dovedește în cele din urmă a fi necesară pentru însăși capacitatea noastră de a acționa. În alte cuvinte, această regulă este astfel încât falsificarea ei nu poate fi concepută, deoarece însăși încercarea de a o falsifica ar trebui să-i presupună existența.

După tot ceea ce am spus despre cauzalitate, ar trebui să fie acum ușor de observat că ea este o trăsătură mai degrabă produsă a realității, decât una dată. Noi nu avem o astfel de experiență, și nu învățăm faptul că există cauze care operează întotdeauna în același mod și pe baza cărora putem face predicții despre viitor. Mai curând, noi stabilim faptul că fenomenele au astfel de cauze urmând un anumit tip de procedură de investigație, refuzând din principiu să admitem orice excepții, adică orice instanțieri ale inconstanței, și fiind mereu pregătiți să răspundem fiecărei apariții a unei aparente inconstanțe prin producerea de fiecare dată a unei noi ipoteze cauzale. Dar de ce este necesar acest mod de a proceda? De ce *trebuie* să acționăm astfel? Deoarece acest mod de comportament este totuna cu a realiza acțiuni intenționale; iar atâta vreme cât acționăm intențional, nu facem altceva decât să presupunem cauze ce operează constant. Acțiunile intenționale se caracterizează prin faptul că cel care le realizează intervine în mediul său înconjurător și modifică anumite lucruri, sau împiedică modificarea lor, și astfel deviază cursul „natural" al evenimentelor pentru a obține un rezultat sau o stare de lucruri ce-i este preferabilă; sau, dacă intervenția activă se dovedește imposibilă, atunci el se pregătește pentru un rezultat în privința căruia nu poate face altceva decât să-l anticipeze, concentrându-și atenția asupra unor evenimente anterioare care să indice rezultatul ulterior. În orice caz, pentru a produce un rezultat la care altfel nu s-ar fi ajuns, sau pentru a fi capabil să se adapteze unui rezultat inevitabil, dar care altfel ar fi fost o surpriză totală, agentul trebuie să presupună cauze operând constant. El nu ar interveni dacă nu ar presupune că acest lucru l-ar

ajuta să provoace rezultatul dorit; și nu s-ar pregăti pentru nimic dacă nu ar crede că evenimentele pe baza cărora și-a început pregătirile sunt într-adevăr forțe care operează constant și care vor produce respectivul rezultat, și că pregătirile efectuate vor conduce într-adevăr spre scopul dorit. Desigur, un agent se poate înșela în privința presupunerilor sale particulare asupra relației cauză-efect, iar rezultatul dorit ar putea să nu fie produs, în ciuda intervenției; ori evenimentul anticipat pentru care au fost făcute pregătirile ar putea să nu apară. Dar, oricum ar sta lucrurile, indiferent dacă rezultatele sunt sau nu conforme așteptărilor, fie că acțiunile privitoare la un anumit eveniment sau rezultat sunt sau nu continuate și în viitor, orice acțiune, modificată sau nemodificată, presupune existența unor cauze ce operează constant, chiar dacă nicio cauză anume pentru un anume eveniment nu poate fi cunoscută agentului la un moment în timp, înainte de producerea evenimentului. De fapt, infirmarea ideii că orice fenomen natural este guvernat de cauze care operează invariant în timp ar presupune demonstrarea faptului că un fenomen dat nu poate fi anticipat sau produs pe baza unor variabile antecedente. Dar, în mod clar, a încerca să demonstrezi acest lucru ar presupune în mod necesar că ocurența sau absența fenomenului în studiu ar putea fi provocată prin efectuarea acțiunii adecvate și, astfel, că fenomenul ar putea fi integrat unei rețele de cauze ce operează constant. Prin urmare, suntem obligați să tragem concluzia că validitatea principiului constanței nu poate fi falsificată prin nicio acțiune, deoarece orice acțiune l-ar presupune.[19] (Există un singur mod în care s-ar putea spune că experiența ar putea falsifica principiul constanței: dacă lumea fizică ar fi într-adevăr atît de haotică, încât nu am mai putea acționa deloc, atunci desigur că nu prea ar mai avea sens să vorbim despre o lume a cauzelor care operează constant. Dar atunci ființele umane, a căror caracteristică esențială este tocmai aceea de a acționa intenționat, nu ar mai fi ele cele care au *experiența* acestei inconstanțe. Atâta timp cât supraviețuim ca ființe umane (iar acest lucru ni-l spune de fapt argu-

[19] M. Singer, *Generalization in Ethics*, London, 1963; P. Lorenzen, *Normative Logic and Ethics*, Mannheim, 1969; S. Toulmin, *The Place of Reason in Ethics*, Cambridge, 1970; F. Kambartel (ed.), *Praktische Philosophie und konstruktive Wissenschaftstheorie*, Frankfurt/M, 1974; A. Gewirth, *Reason and Morality*, Chicago, 1978.

mentul), principiul constanței trebuie să fie presupus a fi valid *a priori*, deoarece orice acțiune trebuie să-l presupună și nicio experiență pe care este posibil să o *avem* nu-l poate în vreun fel infirma.)[20]

Implicată de categoria cauzalității este cea a timpului. Ori de câte ori cineva produce, sau se pregătește pentru un anumit rezultat, iar prin aceasta clasifică evenimentele drept cauze și efecte, el distinge de asemenea între evenimente care au loc mai devreme sau mai târziu. Și, fără îndoială, această clasificare nu este pur și simplu derivată din experiență,

[20] Cauzalitatea, prin urmare, nu este o trăsătură contingentă a realității, ci mai curând o categorie a acțiunii și, ca atare, o trăsătură logic necesară a lumii fizice. Aceasta explică de ce, în ciuda posibilității (explicate mai sus) de a imuniza orice ipoteză în fața infirmărilor posibile postulând mereu alte variabile necontrolate, de aici nu decurge nicio consecință nihilistă privitoare la angajarea în cercetare științifică de tip cauzal (cf. notei 7 de mai sus). Pentru că, dacă se înțelege că științele naturii nu sunt o întreprindere contemplativă, ci în cele din urmă un instrument al acțiunii (în acest subiect, cf. de asemenea J. Habermas, *Knowledge and Human Interests*, Boston, 1971, în special cap. 6), atunci nici faptul că ipotezele pot fi imunizate, nici faptul că o selecție între teorii rivale nu pare să fie întotdeauna posibilă (deoarece teoriile sunt, să admitem, subdeterminate de date) nu vor afecta vreodată existența permanentă a criteriului de raționalitate reprezentat de „succesul instrumental". Nici imunizarea ipotezelor, nici referirea la diferențe paradigmatice nu-l face pe cineva mai puțin supus acestui criteriu, în lumina căruia fiecare teorie este în cele din urmă evaluabilă. Inexorabilitatea criteriului de raționalitate a succesului instrumental este cea care explică de ce – fără a ține seama de Kuhn, Feyerabend și ceilalți – dezvoltarea științelor naturii poate aduce un progres tehnologic constant și indubitabil.

Pe de altă parte, în domeniul acțiunii umane unde, așa cum am demonstrat mai sus, nu este posibilă nicio cercetare științifică cauzală, unde predicțiile nu vor dobândi niciodată statutul de ipoteze științifice empiric testabile, ci doar acela de anticipări informate, nesistematic comunicabile, și unde în principiu criteriul succesului instrumental este astfel inaplicabil, spectrul nihilismului poate părea într-adevăr real, dacă am lua în serios prescripțiile metodologice ale empirismului. Totuși, aceste prescripții nu doar că sunt inaplicabile științelor sociale ca științe *empirice* (cf., pe acest subiect, H. H. Hoppe, *Kritik der kausalwissenschaftlichen Sozialforschung*, Opladen, 1983, în special cap. 2); așa cum arăt în cartea citată, contrar doctrinei empiriste conform căreia totul trebuie încercat, pentru a i se putea cunoaște rezultatul, există cunoaștere *a priori* privitoare la acțiune, și pot fi făcute predicții apodictic adevărate privitoare la lumea socială, pe baza acestei cunoașteri *a priori*. Prin urmare, toate tentațiile nihiliste se dovedesc, din acest motiv, nefondate.

adică din simpla observare a lucrurilor și evenimentelor. Succesiunea experiențelor, așa cum apare ea în ordinea temporală a observațiilor cuiva, este un lucru destul de diferit de succesiunea evenimentelor în timpul real. De fapt, putem observa lucrurile într-o ordine care să fie exact inversă ordinii temporale reale în care se găsesc ele unul față de celălalt. Faptul că știm cum să ne interpretăm observațiile într-un mod care poate să devieze de la ordinea temporală în care au fost făcute, și să o corecteze, și faptul că putem chiar localiza evenimentele în timpul real presupune ca noi, cei ce observăm, să fim agenți ai acțiunii și să știm ce înseamnă să produci un anumit rezultat sau să te pregătești pentru acesta.[21] Doar datorită faptului că suntem agenți, iar experiențele noastre sunt cele ale unor persoane care acționează, putem interpreta evenimentele ca apărând mai devreme sau mai târziu. Iar din experiență nu putem învăța că experiențele noastre particulare trebuie să fie interpretate cu referire la acțiuni, de vreme ce realizarea acțiunii presupune deja existența unei experiențe astfel interpretate. Nicio persoană care nu știe ce înseamnă a acționa nu ar putea avea vreodată experiența evenimentelor plasate în timpul real, și prin urmare sensul timpului trebuie presupus a fi cunoscut *a priori* oricărui agent tocmai datorită faptului că este un agent.

Mai mult, acțiunile nu presupun doar cauzalitatea și ordinea obiectivă a timpului, ele necesită și valori. Valorile, de asemenea, nu ne sunt cunoscute prin experiență; ba, mai curând, dimpotrivă. Putem avea experiența lucrurilor doar pentru că ele sunt lucruri ce pot fi evaluate pozitiv sau negativ în cursul acțiunii. Doar un *agent* poate interpreta lucrurile ca purtătoare de valoare și, la un nivel chiar mai general, doar un agent poate avea experiențe conștiente, deoarece aceste experiențe informează cu privire la lucruri a căror cunoaștere poate fi valoroasă pentru agentul acțiunii. Mai precis: prin fiecare acțiune, un agent urmărește un scop.[22] El dorește să producă un anumit rezultat sau să se pregătească pentru un rezultat a cărui producere nu o poate împiedica. Oricare ar fi

[21] Cf., de asemenea, H. H. Hoppe, *Handeln und Erkennen*, Bern, 1976, pp. 62 ș.u.

[22] Cf., de asemenea, L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966; *Epistemological Problems of Economics*, New York, 1981; și *The Ultimate Foundation of Economic Science*, Kansas City, 1978.

scopul acțiunii sale (care, desigur, poate fi cunoscut doar din experiență), faptul că este urmărit de un agent ne arată că acesta îi atribuie o valoare. De fapt, ne arată că, încă de la începutul acțiunii, agentul atribuie acestui scop o valoare relativ mai mare decât oricărui alt scop la care s-ar putea gândi, pentru că altfel ar fi acționat în mod diferit. Mai mult, deoarece pentru a-și atinge scopul cel mai valoros, orice agent trebuie să intervină într-un moment anterior sau trebuie să sesizeze un eveniment anterior pentru a putea începe pregătirile în vederea unei ocurențe ulterioare, orice acțiune trebuie, de asemenea, să folosească anumite mijloace (cel puțin cele reprezentate de însuși corpul agentului și de timpul consumat pentru intervenție sau pentru pregătiri) pentru atingerea scopului dorit. Iar cum aceste mijloace se presupune că sunt cauzal necesare pentru atingerea scopului urmărit (pentru că altfel agentul nu le-ar utiliza), trebuie să li se atribuie și lor o valoare. Prin urmare, nu doar scopurile au valoare pentru un agent, ci și mijloacele – o valoare derivată din cea a scopului dorit, deoarece nu se poate atinge un scop fără a fi folosite anumite mijloace. În plus, cum acțiunile pot fi realizate de către agent doar în succesiune, orice acțiune implică operarea unei alegeri. Implică urmarea acelui curs al acțiunii care, la momentul efectuării acesteia, promite agentului obținerea rezultatului căruia i se atribuie cea mai mare valoare, deci care este preferat de acesta; în același timp, implică renunțarea la acele acțiuni posibile ale căror rezultate așteptate sunt de o mai mică valoare. Ca o consecință a faptului că orice acțiune implică în mod necesar o alegere (a faptului că nu pot fi atinse simultan toate scopurile dorite), efectuarea fiecărei acțiuni presupune apariția costurilor. Costul unei acțiuni este prețul ce trebuie plătit pentru preferința pentru un curs al acțiunii și nu pentru altele, iar valoarea atribuită costului este aceeași cu valoarea atribuită celui mai valoros scop care nu poate fi realizat, sau a cărui realizare trebuie acum amânată, deoarece mijloacele necesare pentru a-l produce sunt acum blocate în procesul producerii altui scop, căruia i se atribuie o valoare chiar mai mare. Și, deși acest lucru înseamnă că, la începutul oricărei acțiuni, rezultatul ei este considerat mai valoros decât costurile, și capabil a-i aduce agentului un profit, fiecare acțiune este, de asemenea, amenințată de posibilitatea de a reprezenta o pierdere. O astfel de pierdere ar apărea retrospectiv dacă agentul și-ar da seama că (în ciuda propriilor așteptări), rezultatul

acțiunii sale are de fapt o valoare mai mică decât cel al acțiunii la care a renunțat. Iar cum fiecare acțiune urmărește în mod necesar un profit, posibilitatea de a pierde este, la rândul său, un ingredient necesar al fiecărei acțiuni. Iar aceasta deoarece un agent poate să se înșele în privința cunoașterii sale cauzal-tehnologice, iar producerea rezultatelor dorite poate să nu aibă loc, sau evenimentele în vederea cărora au fost ele produse să nu se întâmple; sau se poate înșela deoarece îndeplinirea oricărei acțiuni cere un timp, iar valoarea atribuită diferitelor scopuri se poate modifica, făcând lucrurile care păreau anterior foarte valoroase să pară acum mai puțin valoroase.

Toate aceste categorii – valori, scopuri, mijloace, alegere, preferință, cost, profit și pierdere – sunt implicate de conceptul de acțiune. Niciuna dintre ele nu este derivată din experiență. Mai degrabă, dacă suntem capabili să interpretăm experiența în categoriile de mai sus, înseamnă că știm deja ce înseamnă a acționa. Nimeni, dacă nu este un agent, nu le-ar putea înțelege, deoarece ele nu sunt „date", nu sunt disponibile undeva pentru a putea avea experiența lor, ci însăși experiența este obținută în acești termeni și construită de agent conform regulilor necesare ale acțiunii. Și, fără îndoială, cum acțiunile sunt lucruri reale și *nu* putem să nu acționăm (pentru că însăși încercarea de a nu acționa ar reprezenta o acțiune țintind un scop, utilizând mijloace, excluzând alte cursuri posibile de acțiune, presupunând costuri și punând agentul în fața posibilității de a nu-și atinge scopul și de a suferi astfel o pierdere), cunoașterea despre ce înseamnă a acționa trebuie considerată cunoaștere *a priori* a realității. Existența ca atare a acestei cunoașteri nu poate fi infirmată sau anulată, deoarece aceste încercări de a o invalida ar asuma-o. De fapt, nu poate fi observată nicio situație în care aceste categorii ale acțiunii să înceteze a avea o existență reală, atâta vreme cât a face o observație înseamnă a realiza o acțiune.[23]

[23] Caracterul *a priori* al conceptului de acțiune (adică imposibilitatea infirmării propoziției că oamenii acționează, și că acțiunea implică categoriile explicate mai sus, deoarece chiar și încercarea de a o infirma ar reprezenta o acțiune) își are corespondentul în domeniul epistemologiei, prin legea contradicției și prin imposibilitatea negării ei. Cu privire la această lege, B. Blanshard scrie: „A nega această lege înseamnă a spune că este falsă *mai curând decât* adevărată, că falsitatea ei îi exclude adevărul. Dar ar fi același lucru cu ceea ce se presupune a fi infir-

Analiza economică, și în special analiza economică a socialismului, are ca fundament această cunoaștere *a priori* a sensului acțiunii, ca și a constituentelor ei logice. În principal, analiza economică constă în: (1) o înțelegere a categoriilor acțiunii și a sensului unei *schimbări* în ceea ce privește valorile, costurile, cunoștințele tehnologice etc.; (2) descrierea unei situații în care aceste categorii primesc sensuri concrete, în care anumite persoane sunt identificate ca agenți ce utilizează anumite obiecte specificate ca mijloace ale acțiunii, ce au anumite scopuri identificate ca valori și recunosc anumite lucruri ca fiind costuri și (3) o deducere a consecințelor ce rezultă din îndeplinirea unei acțiuni specifice în acea situație, sau a consecințelor pe care le are pentru agent modificarea situației într-un mod definit. Iar această deducție trebuie să conducă la concluzii valide *a priori*, cu condiția să nu existe nicio eroare în procesul deducției, iar situația și modificările survenite în ea să fie date. Iar concluziile valide *a priori* se vor referi la *realitate* dacă situația și modificările survenite, așa cum sunt descrise, pot fi ele însele identificate ca reale, deoarece atunci validitatea lor se va baza în ultimă instanță pe validitatea indiscutabilă a categoriilor acțiunii.

Pe această cale metodologică a fost derivată concluzia precedentei discuții despre socialism. De exemplu, dacă munca prestată de un agent nu reprezintă ea însăși un scop, ci mai curând un mijloc de a produce venit, și dacă venitul îi este redus împotriva voinței sale (prin impozitare), atunci costul muncii pentru agent a crescut, iar valoarea unor alte scopuri, alternative, care pot fi realizate prin mijlocirea corpului și timpului său, a crecut în termeni relativi, iar astfel rezultatul va fi diminuarea motivației sale de a munci. Tot pe această cale a fost derivată, de exemplu, concluzia *a priori* că, dacă utilizatorii efectivi ai mijloacelor de producție nu au dreptul de a le vinde celui mai bun ofertant, atunci nimeni nu poate stabili costurile monetare implicate în actul producției care utilizează aceste mijloace (adică valoarea monetară a oportunităților la care s-a renunțat nefolosind în alt mod mijloacele), și nimeni nu mai poate avea

---

mat. Legea contradicției nu poate fi negată fără a i se presupune validitatea, chiar prin actul negării ei." (B. Blanshard, *Reason and Analysis*, La Salle, 1964, p. 276)

De fapt, așa cum indică L. v. Mises, legea contradicției este implicată de „axiomele acțiunii", epistemologic anterioare. (L. v. Mises, *The Ultimate Foundation of Economic Science*, Kansas City, 1978, p.35). Despre relația dintre praxeologie și epistemologie, cf. de asemenea cap. 7, nota 5.

certitudinea că aceste mijloace sunt utilizate într-adevăr pentru producerea acelor bunuri considerate a fi cele mai valoroase de către agenți la începutul eforturilor lor productive. Va rezulta astfel, în termenii puterii de cumpărare, o cantitate redusă de bunuri.

După această destul de lungă digresiune epistemologică, să ne întoarcem la discuția asupra socialismului ingineriei sociale. Digresiunea de mai sus a fost necesară pentru a respinge pretenția empirism-pozitivismului (care dacă ar fi fost adevărată ar fi salvat doctrina socialistă), potrivit căreia nu poate fi spus nimic categoric împotriva unei politici, deoarece numai experiența poate releva consecințele acesteia. Am subliniat, împotriva acestei pretenții, faptul că empirismul pare să contrazică în mod clar intuițiile noatre. Intuiția ne spune că logica este fundamentală în raport cu experiența, și că reprezintă o cunoaștere despre realitate. Mai mult, empirism-pozitivismul se dovedește a fi auto-contradictoriu, deoarece el însuși este nevoit să presupună existența cunoașterii *a priori* despre realitate. Există într-adevăr un set de cunoștințe pozitive *a priori* ce trebuie să fie presupuse de către orice persoană care acționează și are experiențe, deoarece orice astfel de persoană știe ce înseamnă să acționezi. Iar aceste cunoștințe nu pot fi infirmate prin apel la experiență, deoarece chiar încercarea de a le infirma ar presupune validitatea lor.

Discuția ne-a condus către o concluzie ce poate fi rezumată astfel: „Experiența nu este anterioară logicii, ci mai curând invers." Logica îmbunătățește și corectează experiența, ne spune ce experiențe este posibil să avem și care sunt datorate în schimb unei minți rătacite, putând fi catalogate mai curând ca „vise" ori „fantezii" decât ca experiențe despre „realitate". Cu această asigurare a soliditătii fundamentelor argumentului economic împotriva socialismului, este acum posibilă o critică directă a socialismului ingineriei sociale. Această critică este la rândul ei una logică, bazată pe o cunoștere *a priori*, și demonstrează că scopurile urmărite de socialismul ingineriei sociale nu pot fi atinse vreodată prin mijloacele pe care el le propune, deoarece aceasta s-ar afla în contradicție cu o astfel de cunoaștere *a priori*. Critica ce urmează poate fi acum una scurtă, deoarece ideologia ingineriei sociale, *în afara* metodologiei sale empirist-pozitiviste, care s-a dovedit a fi greșită, nu este cu nimic diferită de cea a altor forme de socialism. Prin urmare, analizele efectuate în capi-

tolele dedicate socialismului marxist, social-democrat și conservator, își găsesc aplicabilitatea și în acest caz.

Acest lucru devine clar odată ce sunt formulate regulile socialismului ingineriei sociale cu privire la proprietate. În primul rând, proprietarii-utilizatori ai resurselor rare pot face cu ele ceea ce doresc. Dar, în al doilea rând, ori de câte ori rezultatele acestui proces nu sunt pe placul comunității de ingineri sociali (adică al unor oameni care nu sunt proprietari-utilizatori ai resurselor în cauză și nici nu au asupra lor vreo îndreptățire dobândită prin contract), ea are dreptul de a interveni în practica proprietarilor-utilizatori efectivi și de a decide utilizarea acestor mijloace, restrângând astfel drepturile lor de proprietate. Mai mult, comunitatea inginerilor sociali are dreptul de a decide în mod unilateral care sunt și care nu sunt rezultatele dorite, și poate astfel restrânge drepturile proprietarilor-utilizatori oricând, oriunde și în orice măsură consideră a fi necesar pentru a produce rezultatul dorit.

În privința acestor reguli ale proprietății, este imediat vizibil faptul că, deși socialismul ingineriei sociale permite o realizare graduală a scopurilor sale, folosind doar un grad moderat de intervenție în drepturile de proprietate ale proprietarilor naturali, atâta vreme cât gradul în care drepturile lor pot fi limitate urmează să fie decis de către societate (de inginerii sociali), proprietatea privată este în principiu abolită, iar activitățile productive ale oamenilor se desfășoară sub amenințarea constantă a exproprierii mereu crescânde sau chiar totale a proprietarilor. În aceste privințe, nu există nicio diferență între socialismul de tip social-democrat sau conservator și versiunea sa ca inginerie socială. Diferența se reduce, din nou, la o problemă de psihologie socială. În vreme ce socialismul marxist, cel redistributiv și cel conservator, urmăresc toate atingerea unui scop general dinainte determinat (scopul egalității sau cel al conservării unei ordini date), socialismul ingineriei sociale nu are o astfel de intenție. Ideea sa este aceea a intervenției punctuale, necerută de un anume principiu; este ideea unei inginerii flexibile, graduale. Socialistul ingineriei sociale pare, de aceea, mult mai deschis la critici, la reacții în continuă schimbare și la ideile noi – iar această atitudine este cu siguranță atrăgătoare pentru un mare număr de oameni care nu ar adera de bunăvoie la nicio altă formă de socialism. Pe de altă parte însă, și nici acest lucru nu ar trebui uitat, nu există aproape nimic, nici

chiar cel mai ridicol lucru, pe care un inginer social să nu-și poată dori să-l încerce asupra semenilor săi, pe care-i privește ca pe un mănunchi de variabile ce pot fi tehnic manipulate, prin stimulii corecți, la fel ca pionii pe o tablă de șah.

În orice caz, de vreme ce socialismul ingineriei sociale nu diferă în principiu de nicio altă formă de socialism, prin aceea că implică o redistribuire a titlurilor de proprietate dinspre utilizatorii și contractanții resurselor rare înspre non-utilizatori și non-contractanți, el va mări, la rândul său, costurile de producție și va conduce la o reducere în producerea de avuție. Aceasta este o concluzie necesară, și nu este nevoie ca cineva să încerce întâi aplicarea respectivei politici pentru a ajunge la ea. Această concluzie generală este adevărată, indiferent de cursul specific pe care l-ar putea adopta ingineria socială. Să presupunem că grupul sau comunitatea inginerilor sociali nu este de acord cu faptul că unii oamenii au venituri mici și decide fixarea unui salariu minim peste nivelul curent existent pe piață.[24] Logica ne spune că acest lucru înseamnă o restrângere a drepturilor de proprietate ale patronilor și angajaților deopotrivă, deoarece lor nu le mai este permis să încheie acorduri reciproc avantajoase. Consecința este, și trebuie să fie, apariția șomajului. În loc să primească un salariu mai mic, dar la nivelul pieței, unii oameni nu vor mai primi acum niciun fel de salariu, iar unii patroni nu vor mai putea suporta costurile adiționale ale faptului de a angaja atâția oameni câți ar fi fost dispuși să angajeze, în condițiile unor costuri mai mici. Patronii vor fi afectați, deoarece ei pot acum avea mai puțini angajați, iar cantitatea produsă va fi acum, în termeni relativi, mai mică; iar angajații vor fi afectați deoarece, în loc să aibă un venit, fie el și unul mic, ei nu vor mai avea de acum niciunul. Nu se poate stabili *a priori* care dintre angajați și care dintre patroni vor avea cel mai mult de suferit, cu excepția faptului că, dintre primii, cei mai afectați vor fi cei a căror muncă are o valoare relativ mică pe piață, iar din cea de-a doua categorie, acei patroni care cumpără exact acel tip de muncă. Totuși, cunoscând din experiență, de exemplu, faptul că muncile care cer mai puțină calificare sunt mai frecvent efectuate de tineri, de negri, de femei și de cei care vor să reintre în rândurile forței de muncă după o perioadă de muncă casnică etc.,

[24] Despre efectele salariilor minime, cf. de asemenea Y. Brozen și M. Friedman, *The Minimum Wage: Who Pays?*, Washington, 1966.

putem prezice cu certitudine că acestea vor fi grupurile cele mai afectate de șomaj. Iar, fără îndoială, faptul că problema pe care se presupunea că o va rezolva intervenția (veniturile mici ale unor oameni) este acum agravată, putea fi cunoscut *a priori*, independent de *orice* experiență! A crede, indus în eroare de metodologia empiristă, că toate acestea trebuie întâi încercate pentru că altfel nu ar putea fi cunoscute, nu doar că reprezintă o naivitate științifică; ea este, de asemenea, extrem de costisitoare, la fel ca și orice altă acțiune efectuată pe baza unor fundamente intelectuale eronate.

Pentru a analiza încă un exemplu, să presupunem acum că grupului sau comunității inginerilor sociali îi displace faptul că nivelul chiriilor pentru case și apartamente este atât de ridicat și, prin urmare, anumitor oameni nu li se permite să trăiască atât de confortabil pe cât cred ei că ar trebui. În consecință, este votată o lege a controlului chiriilor, stabilind chirii maxime pentru anumite apartamente.[25] Aceasta este, de exemplu, situația din New York și, la o scară mult mai mare, din Italia. Din nou, vom putea cunoaște consecințele acestei politici fără a fi nevoiți să așteptăm ca ele să devină *reale*. Va scădea ritmul construcției de noi apartamente, deoarece beneficiile investiției sunt acum mai mici. Iar, în ceea ce le privește pe cele vechi, vor apărea imediat crize, deoarece cererea pentru ele, în condițiile scăderii prețului, va crește. Unele apartamente vechi s-ar putea să nu mai fie închiriate deloc, dacă chiriile fixate sunt atât de mici încât nu mai acoperă nici măcar costul deteriorărilor produse prin simpla utilizare a apartamentului. Am avea atunci de-a face cu o criză enormă a locuințelor, cu toată existența a mii de apartamente nelocuite (New York-ul și Italia ne oferă ilustrările perfecte ale acestei stări de lucruri). Și nu există un alt mod de a rezolva această problemă, deoarece construcția de noi apartamente ar fi în continuare nerentabilă. În plus, crizele se vor agrava datorită unei foarte costisitoare lipse de flexibilitate, căci cei care au avut fericita șansă de a ocupa unul dintre apartamentele ieftine ar fi tot mai reticenți la ideea de a se mai muta. Și toate acestea în ciuda faptului că, de exemplu, dimensiunile unei familii se modifică în mod normal în timpul unui ciclu de viață

[25] Despre efectele controlului chiriilor, cf. de asemenea C. Baird, *Rent Control: The Perennial Folly*, San Francisco, 1980; F. A Hayek, *Rent Control: A Popular Paradox*, Vancouver, 1975.

și, prin urmare, apar nevoi diferite cu privire la tipul de locuință, și în ciuda faptului că diferite oportunități de a munci pot apărea în diferite locuri. Va apărea astfel o risipă enormă a spațiului de locuit deoarece, de exemplu, bătrânii care ocupă apartamente mari, potrivite atunci când copiii lor locuiau încă acolo, dar mult prea spațioase acum, nu se vor muta în apartamente mai mici, deoarece nu există astfel de apartamente disponibile. Nici tinerele familii, care au nevoie de mai mult, spațiu nu-l vor mai putea găsi, tocmai pentru că aceste apartamente nu vor fi eliberate. Risipa apare și pentru că oamenii nu se mută în locurile unde există o cerere mai mare pentru munca pe care o pot presta, sau pentru că ei vor cheltui mult timp pentru a se muta în locuri îndepărtate, pur și simplu pentru că, acolo unde ar găsi de lucru, nu ar avea unde locui, sau ar avea la prețuri mult mai mari decât chiria maximă stabilită curent. În mod clar, problema pe care doreau să o rezolve inginerii sociali prin intermediul controlului chiriilor este acum mult mai gravă, iar standardul general de viață, în termeni relativi, a scăzut. Din nou, toate aceste lucruri puteau fi cunoscute *a priori*. Totuși, pentru inginerul social, indus în eroare de metodologia empirist-pozitivistă, care îi spune că nu există niciun mod de a cunoaște rezultatele unor politici dacă acestea nu sunt încercate în realitate, această experiență nu va face probabil altceva decât să pregătească terenul pentru o nouă intervenție. Poate că rezultatele nu au fost exact cele așteptate pentru că a uitat să controleze cine știe ce variabilă importantă, și deci ar trebui să continue intervențiile pentru a afla. Dar, așa cum am demonstrat în acest capitol, *există* un mod de a cunoaște dinainte că nici prima intervenție, nici următoarele, nu-și vor atinge vreodată scopul, deoarece ele implică o intervenție a non-utilizatorilor și non-contractanților în drepturile de proprietate ale proprietarilor naturali.[26]

Pentru a înțelege toate aceste lucruri nu este necesar decât să ne întoarcem la un mod economic sănătos de gândire; să ne dăm seama de natura epistemologică unică a economiei ca știință *a priori* a acțiunii umane ce pleacă de la fundamente a căror negare le-ar presupune validitatea; și să recunoaștem, în schimb, că o știință a acțiunii fundamentată pe o epistemologie empirist-pozitivistă este la fel de neîntemeiată ca

[26] Cf., de asemenea, L. v. Mises, *A Critique of Interventionism*, New Rochelle, 1977.

propoziția că „cineva poate păstra prăjitura și să o și mănânce în același timp”.

7

Justificarea etică a capitalismului și de ce este socialismul moralmente inacceptabil

Ultimele patru capitole au oferit temeiuri sistematice și dovezi empirice pentru teza potrivit căreia socialismul, ca sistem social care nu se bazează în întregime pe „teoria naturală a proprietății" (regula „primul utilizator-primul proprietar"), ce caracterizează capitalismul, trebuie cu necesitate să fie, și de fapt este, un sistem inferior în ceea ce privește producerea de avuție și standardul mediu de viață. Această demonstrație ar putea fi satisfăcătoare pentru cineva care crede că avuția economică și standardul de viață sunt cele mai importante criterii pentru evaluarea unei societăți (și nu este nicio îndoială că, pentru mulți, standardul de viață *este* o problemă de maximă importanță), și din acest motiv este cu siguranță necesar să păstrăm în minte toate raționamentele economice anterioare. Totuși, există oameni care nu acordă o prea mare importanță avuției economice și care plasează chiar mai sus în ierarhia lor alte valori – din fericire, s-ar putea spune, pentru socialism, care ar putea astfel să uite pe nesimțite pretenția sa originară că ar fi capabil să aducă mai multă prosperitate omenirii, și să se bazeze în schimb pe pretenția cu totul diferită, dar chiar mai atrăgătoare că, deși s-ar putea să nu reprezinte cheia prosperității, socialismul ar fi echivalent cu dreptatea, echitatea și moralitatea (toți acești termeni sunt folosiți aici ca echivalenți). Și s-ar putea argumenta că este justificat un troc între eficiență și dreptate, că „mai multă dreptate" compensează

„mai puțină bogăție", deoarece dreptatea și echitatea sunt în mod intrinsec mai valoroase decât avuția economică.

Această pretenție va fi examinată în detaliu în cursul acestui capitol. Pentru aceasta, vom analiza două teze diferite, dar corelate: (1) pretenția exprimată în special de socialiștii din tabăra marxistă și din cea social-democrată, și într-o mai mică măsură de conservatori, potrivit căreia există un argument *de principiu* în favoarea socialismului, datorită valorii morale a principiilor sale și, *mutatis mutandis*, potrivit căreia capitalismul nu poate fi justificat moral; și (2) pretenția socialismului empirist potrivit căreia propozițiile normative (propoziții de tip „trebuie") – de vreme ce ele nu sunt nici corelate direct faptelor, nici nu formulează pur și simplu o definiție verbală, și prin urmare nu sunt nici propoziții empirice, nici analitice – nu sunt de fapt propoziții, sau cel puțin nu sunt propoziții pe care să le putem numi „cognitive" în cel mai larg sens, ci sunt mai curând „expresii verbale" folosite pentru a exprima sau provoca sentimente (la fel ca și „au" sau „brrrr").[1]

Vom analiza întâi cea de-a doua pretenție, cea empiristă sau, așa cum este numită această teză atunci când este aplicată în domeniul moralei, „emotivistă", deoarece consecințele ei sunt într-un fel mult mai vaste.[2] La poziția emotivistă se ajunge prin acceptarea tezei empirist-pozitiviste centrale potrivit căreia distincția dihotomică între propozițiile analitice și cele empirice este exclusivă (adică potrivit căreia orice propoziție trebuie să fie empirică sau analitică, și nu se poate încadra simultan în ambele categorii). Vom vedea că această poziție se dovedește, la o examinare mai atentă, a fi auto-ruinătoare, la fel cum s-a întâmplat și cu empirismul în general.[3] Dacă emotivismul este o poziție validă, atunci propoziția sa de bază în privința judecăților normative trebuie să fie ea însăși analitică sau empirică, deoarece altfel ar însemna că este o ex-

[1] Pentru o astfel de poziție, cf. A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, New York, 1950.

[2] Asupra poziției emotiviste, cf. C. L. Stevenson, *Facts and Values*, New Haven, 1963; și *Ethics and Language*, London, 1945; cf., de asemenea, instructivei discuții din G. Harman, *The Nature of Morality*, New York, 1977; expunerea clasică a ideii că „rațiunea nu este și nu poate fi nimic mai mult decât roaba pasiunilor" poate fi găsită în D. Hume, *Treatise on Human Nature*, (ed. Selby-Bigge), Oxford, 1970.

[3] Cf., de asemenea, cap. 6, mai sus.

primare a emoțiilor. Dacă este considerată a fi analitică, atunci nu reprezintă decât un joc verbal, care nu spune nimic despre realitate, ci mai degrabă definește un sunet printr-altul, iar emotivismul ar fi astfel o doctrină goală de sens. Dacă, în schimb, ea este una empirică, atunci doctrina nu ar avea nicio greutate, deoarece propoziția sa centrală ar putea fi la fel de bine falsă. În orice caz, fie ea adevărată sau falsă, ea ar fi doar o propoziție despre un fapt istoric, adică despre felul în care au fost folosite anumite expresii în trecut, ceea ce nu ar oferi, prin sine, niciun temei pentru care lucrurile ar trebui să stea la fel și în viitor și, prin urmare, pentru care ar trebui sau nu să căutăm propoziții normative care să fie mai mult decât expresii ale emoțiilor (prin aceea că ele s-ar dori justificabile). Doctrina emotivistă ar pierde din greutate și dacă ar adopta a treia alternativă și ar declara teza sa centrală ca fiind la rândul ei o propoziție de tip „au". Pentru că, dacă lucrurile ar sta așa, atunci emotivismul nu ar oferi niciun temei pentru care ar trebui să ne raportăm la anumite enunțuri și să le interpretăm în anumite moduri, iar astfel, dacă instinctele sau sentimentele cuiva nu s-ar întâmpla să concidă cu interjecția altcuiva, nu ar fi nimic care să-i poată opri pe cei doi să-și urmeze propriile sentimente. La fel cum o propoziție normativă nu ar fi nimic mai mult decât un lătrat de câine, poziția emotivistă nu ar fi în acest caz nimic mai mult decât un comentariu lătrat despre o lătrătură.

Pe de altă parte, dacă propoziția centrală a empirism-pozitivismului, adică aceea că propozițiile normative nu au înțeles cognitiv, ci sunt simple expresii ale sentimentelor, este ea însăși considerată o propoziție cu sens comunicând faptul că ar trebui să considerăm toate propozițiile care nu sunt analitice sau empirice drept simple simboluri expresive, atunci poziția emotivistă devine evident contradictorie. Această poziție trebuie atunci să presupună, fie și implicit, că anumite enunțuri, mai precis cele corelate propozițiilor normative, nu doar că pot avea sens și pot fi înțelese, ci pot fi de asemenea justificate ca propoziții cu sens specific. Astfel, trebuie să tragem concluzia că emotivismul eșuează deoarece, dacă ar fi adevărat, atunci nu ar putea nici măcar să spună cu sens ceea ce spune – pur și simplu nu ar exista ca poziție ce poate fi discutată și evaluată în ceea ce-i privește validitatea. Dar, dacă ea reprezintă o poziție cu sens care poate fi discutată, atunci acest fapt îi infirmă propria premisă principală. Mai mult, trebuie să observăm că faptul că ea

este într-adevăr o astfel de propoziție cu sens este indiscutabil, deoarece nu poți comunica și argumenta că nu poți comunica și argumenta. Mai curând, cu privire la *orice* poziție intelectuală, trebuie să presupunem că este cu sens și că se pot formula argumente despre valoarea ei cognitivă, pur și simplu pentru că este formulată într-un limbaj și comunicată. A argumenta împotriva acestei teze înseamnă implicit a-i admite validitatea. Suntem obligați, prin urmare, să acceptăm o abordare raționalistă a eticii pentru același motiv pentru care am fost obligați să adoptăm o epistemologie raționalistă în locul uneia empiriste.[4] Dar, deși am respins astfel emotivismul, sunt încă departe, sau cel puțin așa pare, de scopul propus, și pe care îl împărtășesc cu socialiștii marxiști și conservatori, de a demonstra că poate fi formulat un argument de principiu în favoarea sau împotriva socialismului ori a capitalismului. Până acum nu am ajuns decât la concluzia că întrebarea dacă propozițiile normative sunt sau nu propoziții cognitive este ea însăși o problemă cognitivă. Totuși, pare să mai fie un pas mare de făcut de aici până la dovada faptului că am putea arăta validitatea sau invaliditatea vreunor norme efectiv formulate.

Din fericire, această impresie este una greșită, și am realizat deja, până acum, mai mult decât am putea crede. Argumentul de mai sus arată faptul că orice pretenție de adevăr – orice pretenție legată de adevărul, obiectivitatea sau validitatea (termenii sunt folosiți aici ca sinonimi) unei propoziții – este și trebuie să fie formulată și decisă în cursul argumentației. Iar pentru că acest lucru este indiscutabil (nu putem comunica și argumenta că nu putem comunica și argumenta), și pentru că trebuie să presupunem că toată lumea știe ce înseamnă a pretinde

[4] Pentru diferite abordări „cognitiviste" ale eticii, cf. K. Baier, *The Moral Point of View*, Ithaca, 1958; M. Singer, *Generalization in Ethics*, London, 1863; P. Lorenzen, *Normative Logic and Ethics*, Mannheim, 1969; S. Toulmin, *The Place of Reason in Ethics*, Cambridge, 1970; F. Kambartel (ed.), *Praktische Philosophie und konstruktive Wissenschaftstheorie*, Frankfurt/M, 1974; A. Gewirth, *Reason and Morality*, Chicago, 1978.

O altă tradiție cognitivistă este reprezentată de diferiții teoreticieni ai „drepturilor naturale". Cf. J. Wild, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law*, Chicago, 1953; H. Veatch, *Rational Man. A Modern Interpretation of Aristotelian Ethics*, Bloomigton, 1962; și *For an Ontology of Morals. A Critique of Contemporary Ethical Theory*, Evanston, 1968; și *Human Rights. Fact or Fancy?*, Baton Rouge, 1985; L. Strauss, *Natural Right and History*, Chicago, 1970.

că ceva este adevărat (nu putem nega acea propoziție fără a pretinde că negația este adevărată), el a fost numit pe drept „partea *a priori* a comunicării și argumentației."[5]

Acum, argumentarea nu constă niciodată din simple propoziții suspendate, care se pretind adevărate. Mai curând, argumentarea este întotdeauna, la rândul ei, o activitate. Dar, dat fiind că revendicările privitoare la adevăr sunt formulate și se decide asupra lor în cursul argumentației, și că argumentația, dincolo de ceea ce se spune în cursul ei, este o problemă practică, rezultă că trebuie să existe norme cu înțeles intersubiectiv (exact cele care fac dintr-o acțiune oarecare o argumentație), care au un statut cognitiv special, prin aceea că reprezintă precondițiile practice ale obiectivității și adevărului.

---

[5] Cf. K. O. Apel, *Transformation der Philosophie*, vol. 2, Frankfurt/M, 1973, în special eseul „Das Apriori der Kommunikationsgemeinschaft und die Grundlagen der Ethik"; de asemenea J. Habermas, „Wahrheitstheorien", în H. Fahrenbach (ed.), *Wirklichkeit und Reflexion*, Pfullingen, 1974; *Theorie des kommunikativen Handelns, vol.1*, Frankfurt/M, 1981, pp.4 4 ș.u.; și *Moralbewusstein und kommunikatives Handeln*, Frankfurt/M, 1983.

Să observăm asemănarea structurală dintre „partea *a priori* a argumentației" și „partea *a priori* a acțiunii", adică faptul, explicat în cap. 6, că nu există niciun mod de a infirma propoziția că fiecare știe ce înseamnă a acționa, deoarece încercarea de a o infirma ar presupune că cel ce încearcă știe deja cum să efectueze anumite activități. Într-adevăr, există o legătură strânsă între lipsa oricărei îndoieli asupra cunoașterii sensului pretențiilor de validitate și cea asupra cunoașterii sensului acțiunii. Pe de o parte, acțiunile sunt mai fundamentale decât argumentația, cu a cărei existență apare ideea de validitate, deoarece argumentația este în mod clar doar o subclasă a acțiunii. Pe de altă parte, a spune ceea ce tocmai am spus despre acțiune și argumentație și despre relația lor reciprocă presupune deja existența argumentației și, deci, în acest sens (epistemologic), argumentația trebuie considerată mai fundamentală decât acțiunile non-argumentative. Dar, cum tot epistemologia este cea care ne spune că, deși acest lucru ar putea să nu fie *cunoscut* înaintea oricărei argumentații, *de fapt* dezvoltarea unei argumentații *presupune* acțiunea prin aceea că pretențiile de validitate pot fi discutate argumentativ într-o manieră explicită doar dacă persoanele care o fac știu deja ce înseamnă să posede o cunoaștere implicată în acțiune; rezultă că atât sensul acțiunii, în general, cât și cel al argumentației, în special, trebuie considerate ca fiind două fire întrețesute, printr-o necesitate logică, în cunoașterea *a priori*.

Ajungem, astfel, la concluzia că validitatea normelor trebuie să fie într-adevăr justificabilă. Este imposibil să argumentăm altfel, deoarece capacitatea de a argumenta într-un fel sau altul ar presupune de fapt validitatea acelor norme subiacente oricărui argument.[6] Prin urmare, răspunsul la întrebarea privind scopurile care pot fi și care nu pot fi justificate urmează să fie dedus din conceptul argumentației. Prin aceasta, este dată și o descriere precisă a rolului specific al rațiunii în determinarea conținutului eticii. Prin contrast cu rolul rațiunii în stabilirea legilor empirice ale naturii, aici rațiunea poate pretinde să ajungă, în determinarea legilor morale, la rezultate despre care se poate arăta că sunt valide *a priori*. Ea nu face decât să expliciteze ceea ce este deja presupus în însuși conceptul argumentației; iar în analiza oricărei norme propuse efectiv, sarcina ei este limitată doar la a analiza dacă acea normă este sau nu consistentă logic cu acea etică pe care chiar proponentul trebuie să

[6] Din punct de vedere metodologic, abordarea noastră prezintă o strânsă asemănare cu ceea ce A. Gewirth a descris ca „metoda dialectic necesară" (*Reason and Morality*, Chicago, 1978, pp. 42-47) – o metodă de raționament *a priori* modelată după ideea kantiană a deducțiilor transcendentale. Din nefericire, totuși, Gewirth a ales, în importantul său studiu, un punct de pornire greșit pentru analizele sale. El încearcă să deducă un sistem etic nu din conceptul de argumentație, ci din cel de acțiune. Oricum, această încercare nu are cum să reușească, deoarece din faptul corect menționat că un agent trebuie cu necesitate să presupună existența anumitor valori sau bunuri, nu rezultă că acestea sunt universalizabile și ar trebui de aceea să fie respectate de alții ca fiind, de drept, ale agentului. (Despre cerința ca propozițiile normative să fie universalizabile, cf. discuției care urmează în text.) Mai curând, ideea de adevăr sau, în domeniul moralei, de drepturi sau bunuri universalizabile, apare doar odată cu argumentația ca o subclasă specială a acțiunii, dar nu cu acțiunea ca atare, lucru demonstrat clar de faptul că Gewirth, la rândul său, atunci când încearcă să ne convingă de adevărul necesar al sistemului său etic, nu este angajat într-o simplă acțiune, ci într-o argumentație specifică. Totuși, dacă argumentația este recunoscută ca singurul punct corect de pornire pentru metoda dialectic necesară, atunci, așa cum se va vedea, va rezulta o etică capitalistă (adică non-gewirthiană). Despre eroarea încercării lui Gewirth de a deduce drepturi universalizabile din noțiunea de acțiune, vezi și remarcile pătrunzătoare ale lui M. MacIntyre în *After Virtue*, Notre Dame, 1981, pp. 64-65; J. Habermas, *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*, Frankfurt/M., 1983, pp. 110-111; și H. Veatch, *Human Rights*, Baton Rouge, 1985, pp. 159-160.

o presupună ca validă, în măsura în care el este capabil să-și formuleze propunerea.[7]

Dar care este acea etică implicată în argumentație, și a cărei validitate nu poate fi pusă la îndoială, deoarece acest lucru ar însemna presupunerea ei implicită? În mod obișnuit, se observă că argumentarea implică faptul că o propoziție revendică acceptabilitatea *universală* sau, dacă este vorba despre o normă, că este „universalizabilă". Aplicată la propunerea de norme, aceasta este ideea, formulată în Regula de Aur a eticii sau în imperativul categoric kantian, că pot fi justificate doar acele norme care pot fi enunțate sub forma unor principii generale valabile

[7] Putem descrie acum în oarecare detaliu și relația dintre abordarea noastră și una bazată pe „drepturile naturale". Tradiția filosofică de gândire a legii naturale sau a drepturilor naturale susține că normele universal valabile pot fi recunoscute prin intermediul rațiunii, ele avându-și temeiul în chiar natura umană. Un reproș destul de comun la adresa acestei poziții, chiar din partea cititorilor care o priveau cu simpatie, a fost acela că conceptul de natură umană este mult „prea difuz și prea variat pentru a oferi un set determinat de prevederi ale legii naturale" (A. Gewirth, „Law, Action, and Morality", în *Georgetown Symposium on Ethics. Essays in Honor of H. Veatch* (ed. R. Porreco), New York, 1984, p. 73. Mai mult, descrierea dată de această tradiție raționalității este la fel de ambiguă prin aceea că nu pare să distingă între rolul rațiunii de a stabili legi empirice ale naturii, pe de o parte, și cel de a stabili legi normative ale comportamentului uman, pe de altă parte. (Cf., de exemplu, discuției din H. Veatch, *Human Rights*, Baton Rouge, 1985, pp. 62-67.)

Recunoscând în conceptul mai bine precizat de argumentație (în locul celui mai larg al naturii umane) punctul necesar de pornire pentru deducerea unei etici, și atribuind raționamentului moral statutul de raționament *a priori*, distins clar de rolul jucat de rațiune în cercetarea empirică, abordarea noastră nu pretinde doar că ar evita încă din start aceste dificultăți, ci și că este mai directă și mai riguroasă. Totuși, a mă disocia astfel de tradiția drepturilor naturale nu înseamnă că nu aș fi de acord cu aprecierea ei critică la adresa celei mai mari părți a teoriei etice contemporane; într-adevăr, sunt de acord cu respingerea complementară operată de H. Veatch tuturor eticilor dorinței (teleologice, utilitariste) și ale datoriei (deontologiste) – vezi *Human Rights*, Baton Rouge, 1985, cap. 1. Nici nu pretind că ar fi imposibil ca abordarea mea să fie interpretată ca integrându-se în cele din urmă într-o tradiție „corect concepută" a drepturilor naturale. Ce pretind, totuși, este că abordarea care urmează este clar diferită de ceea ce a devenit de fapt abordarea drepturilor naturale, și că, așa cum este prezentată ea acum, nu datorează nimic acestei tradiții.

pentru oricine, fără excepție.[8] Într-adevăr, tot așa cum argumentarea presupune faptul că oricine este capabil să înțeleagă un argument trebuie în principiu să poată fi convins de acesta doar prin forța sa argumentativă, principiul etic al universalizării poate fi acum înțeles și explicat ca bazându-se pe mai larga „parte *a priori* a comunicării și argumentației". Totuși, principiul universalizării nu oferă decât un criteriu pur formal al moralității. Fără îndoială că, aplicând acest criteriu, despre orice normă propusă care ar specifica reguli diferite pentru clase diferite de oameni, s-ar putea arăta că nu poate avea nicio pretenție legitimă de a fi universal acceptabilă ca o normă echitabilă, cu excepția cazului în care distingerea între diferite clase de oameni ar fi astfel încât nu ar implica nicio discriminare, ci ar putea fi acceptată de oricine ca având-și fundamentul în natura lucrurilor. Dar, deși unele norme s-ar putea să nu treacă testul universalizării, normele cele mai ridicole și (ceea ce este, desigur, chiar mai relevant) chiar cu totul incompatibile, ar putea cu ușurință să-l treacă la fel de bine, dacă sunt formulate destul de atent. De exemplu, „toată lumea trebuie să se îmbete duminica, ori altfel va fi amendat" sau „oricine bea alcool va fi pedepsit" sunt, ambele, reguli care nu permit discriminarea între grupuri de oameni și care ar putea la fel de bine pretinde că satisfac condiția universalizării.

Este clar, deci, că principiul universalizării, singur, nu ne-ar putea oferi niciun set pozitiv de norme a căror justificabilitate să poată fi demonstrată. Totuși, există și alte norme pozitive implicate în argumentație, în afara principiului universalizării. Pentru a le recunoaște, nu este necesar decât să supunem atenției trei fapte intercorelate. În primul rând, argumentația nu este doar o problemă cognitivă, ci și una practică. În al doilea rând, argumentația, ca formă de acțiune, implică folosirea resurselor rare ale corpului celui care argumentează. Și în al treilea rând, argumentarea este un mod de interacțiune non-conflictual. Nu în sensul că există întotdeauna un acord asupra lucrurilor care se spun, ci în sensul că, atâta vreme cât argumentația este în desfășurare, este întotdeauna posibil un acord, cel puțin asupra faptului că există un dezacord

[8] Principiul universalizării joacă un rol într-adevăr proeminent în toate abordările cognitiviste ale moralei. Pentru expunerea clasică, cf. I. Kant, „Grundlegung zur Metaphysik der Sitten" și „Kritik der praktischen Vernunft", în Kant, *Werke* (ed. Weischedel), vol. IV, Wiesbaden, 1956.

privitor la validitatea a ceea ce s-a spus. Iar aceasta nu înseamnă nimic altceva decât că trebuie să fie presupusă, atât timp cât se desfășoară argumentația, o recunoaștere reciprocă a controlului exclusiv al fiecărei persoane asupra propriului corp (să observăm, din nou, că este imposibil să negi această teză și să pretinzi că negația ei este adevărată fără a trebui să admiți, implicit, adevărul acesteia).

Prin urmare, am fi nevoiți să tragem concluzia că norma implicată în actul argumentării este aceea că fiecare are dreptul de control exclusiv asupra propriului corp, ca instrument al acțiunii și cogniției. Doar dacă există cel puțin o recunoaștere implicită a dreptului de proprietate al fiecărui individ asupra propriului corp, poate avea loc argumentația.[9] Doar atâta vreme cât acest drept este recunoscut, este posibil ca cineva să cadă de acord cu ceea ce s-a spus în cursul argumentației, iar astfel ceea ce s-a spus să fie validat, sau este posibil să spună „nu" și să cadă de acord doar asupra existenței dezacordului. Într-adevăr, oricine ar încerca să justifice o normă, și doar pentru a spune „Aceasta este ceea ce pretind a fi adevărat și obiectiv", ar trebui să presupună deja ca normă validă dreptul de proprietate asupra propriului corp. Orice persoană care ar încerca să-și pună la îndoială dreptul de proprietate asupra propriului corp, ar fi prinsă într-o contradicție, deoarece a argumenta în acest fel și a pretinde că argumentul este valid, iar concluzia adevărată, înseamnă implicit a accepta ca validă exact această normă pe care o contestă.

Putem astfel susține că, ori de câte ori o persoană pretinde că o propoziție poate fi justificată, presupune ca justificată cel puțin urmă-

[9] Am putea observa aici că doar datorită existenței rarității există o problemă a formulării de legi morale: în măsura în care bunurile sunt supraabundente (sunt bunuri „gratuite"), nu este posibil niciun conflict asupra bunurilor și nu este nevoie de niciun fel de coordonare a acțiunilor. Rezultă, prin urmare, că *orice* etică, corect concepută, trebuie să fie formulată ca o teorie a proprietății (adică o teorie a atribuirii drepturilor de control exclusiv asupra unor mijloace rare), pentru că doar așa poate fi rezolvat un conflict altfel inevitabil și de nerezolvat. Din nefericire, filosofii moralei, în ignoranța lor totală în ceea ce privește economia, nu au reușit să vadă cu destulă claritate acest lucru. Mai curând, așa cum face, de exemplu, H. Veatch (*Human Rights*, Baton Rouge, 1985, p. 170), ei par să creadă că se pot descurca fără o definiție precisă a proprietății și a drepturilor de proprietate, rezultatul fiind în mod necesar o rătăcire în ambiguități și principii ad hoc. Despre drepturile omului ca drepturi de proprietate, cf., de asemenea, M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, cap. 15.

toarea normă: „Nimeni nu are dreptul de a agresa fără permisiune corpul altei persoane și astfel de a delimita sau a restrânge controlul acesteia asupra propriului corp." Această regulă este implicată în conceptul justificării ca justificare argumentativă. Justificarea *înseamnă* justificare fără nevoia de a se apela la coerciție. De fapt, dacă am formula regula opusă, adică „fiecare are dreptul de a-i agresa pe alții fără acordul acestora" (o regulă care, nota bene, ar satisface testul formal al principiului universalizării!), atunci ar fi ușor de văzut că ea nu este, și nu poate fi vreodată, susținută în argumentație. A argumenta în favoarea ei, ar însemna să presupui exact validitatea contrariului, adică a mai sus-menționatului principiu al non-agresiunii.

S-ar părea că nu am câștigat prea mult prin această justificare a unei norme privind proprietatea asupra propriului corp, deoarece conflictele asupra corpurilor, pentru a căror posibilă evitare principiul non-agresiunii formulează o soluție universal justificabilă, nu reprezintă decât o mică parte a tuturor conflictelor posibile. Totuși, această impresie nu este corectă. Fără îndoială, oamenii nu trăiesc doar cu aer și cu dragoste. Ei au nevoie, pur și simplu pentru a supraviețui, și de un număr mai mic sau mai mare de alte lucruri – și, desigur, că doar cine supraviețuiește poate purta o argumentație, ca să nu mai vorbim de o viață confortabilă. Este nevoie, de asemenea, de norme privitoare la toate aceste alte lucruri, deoarece ar putea să apară evaluări diferite asupra utilizărilor lor. Dar, de fapt, orice altă normă trebuie să fie logic compatibilă cu principiul non-agresiunii pentru a putea fi justificată și, *mutatis mutandis*, orice normă despre care se poate arăta că este incompatibilă cu acest principiu trebuie să fie considerată nevalidă. În plus, cum lucrurile cu privire la care trebuie să fie formultate normele sunt bunuri rare (la fel cum corpul unei persoane este un bun rar), și cum adoptarea de norme este necesară pentru că bunurile sunt *rare*, și nu pentru că sunt *anumite tipuri* de bunuri rare, prevederile principiului non-agresiunii, pe care l-am conceput ca pe o normă specială de proprietate referitoare la un anumit tip de bun, trebuie de fapt să le conțină deja pe cele ale unei teorii generale a proprietății.

Voi enunța mai întâi această teorie generală a proprietății ca pe un set de reguli aplicabile *tuturor* bunurilor cu scopul de a ajuta la evitarea *tuturor* conflictelor posibile prin mijlocirea unor principii *uniforme*, și

voi demonstra apoi modul în care această teorie generală este implicată de principiul non-agresiunii. De vreme ce, în conformitate cu principiul non-agresiunii, o persoană poate face orice dorește cu propriul corp, atât timp cât nu comite prin aceasta o agresiune la adresa corpului altei persoane, acea persoană se poate folosi și de alte mijloace rare, la fel ca de propriul corp, cu condiția ca aceste alte lucruri să nu fi fost apropriate de alte persoane, ci să fie încă într-o stare naturală, lipsite de proprietar. Odată ce resursele rare sunt apropriate vizibil (adică odată ce, după expresia lui John Locke,[10] cineva „își amestecă munca" în ele, și există urme obiective care să o dovedească), proprietatea, adică dreptul de control exclusiv, mai poate fi dobândită doar prin transferul contractual de titluri de la proprietarul anterior la un proprietar ulterior. Iar orice încercare de a delimita unilateral acest control exclusiv al proprietarilor anteriori sau orice transformare nesolicitată de aceștia a caracteristicilor fizice ale mijloacelor rare în cauză este, în strictă analogie cu agresiunea împotriva corpurilor altora, o acțiune nejustificabilă.[11]

Compatibilitatea acestui principiu cu cel al non-agresiunii poate fi demonstrată cu ajutorul unui raționament prin reducere la absurd. În primul rând, ar trebui să observăm faptul că, dacă nimeni nu ar avea dreptul de a achiziționa și a controla și alte lucruri în afara propriului corp (o regulă care ar trece testul formal al universalizării), atunci am înceta cu toții să existăm, iar problema justificării propozițiilor normative (sau, la fel de bine, orice altă problemă discutată în acest tratat) pur și simplu nu ar exista. Existența acestei probleme este posibilă doar pentru că suntem ființe vii, iar existența noastră se datorează faptului că noi nu acceptăm, și într-adevăr *nu putem* accepta, o normă ce ar exclude proprietatea asupra unor alte bunuri rare, în afara propriilor corpuri. Prin urmare, trebuie să presupunem existența unui drept de a dobândi astfel de bunuri. Dacă lucrurile stau astfel, și există un drept de control exclusiv asupra unor bunuri neutilizate, naturale, și dacă el nu poate fi dobândit prin propria muncă, adică efectuând asupra acestor lucruri

[10] Cf. J. Locke, *Two Treatises on Government* (ed. P. Laslett), Cambridge, 1970, în special 2, 5.

[11] Despre principiul non-agresiunii și cel al aproprierii originare, cf. de asemenea M. N. Rothbard, *For A New Liberty*, New York, 1978, cap. 2; și *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, cap. 6-8.

acțiuni pe care nu le-a mai efectuat nimeni, și dacă alți oameni ar *avea* dreptul de a nu ține seama de revendicările cuiva privitoare la proprietatea asupra unor bunuri care nu au constituit obiectul muncii lor și cărora nici nu le-au dat o utilizare, atunci acest lucru ar fi posibil doar dacă titlurile de proprietate ar putea fi dobândite nu prin muncă, adică prin stabilirea unei legături obiective și intersubiectiv controlabile între o anumită persoană și o anumită resursă rară, ci pur și simplu printr-o declarație verbală, printr-un decret.[12] Totuși, dobândirea titlurilor de proprietate prin declarație este incompatibilă cu principiul non-agresiunii în privința corpurilor, justificat mai sus. În primul rând, dacă cineva ar putea într-adevăr să-și aproprieze bunuri prin decret, acest lucru ar presupune și că ar fi posibil ca cineva să declare pur și simplu corpul altei persoane ca fiind al său. Dar, în mod clar, acest lucru ar veni împotriva principiului non-agresiunii, care operează o distincție precisă între corpul unei persoane și corpul alteia. Iar această distincție poate fi operată într-un mod atât de clar și lipsit de ambiguitate doar pentru că, în privința corpurilor, ca și a altor bunuri, separația între ceea ce este „al meu" și ceea ce este „al tău" nu se bazează pe declarații verbale, ci pe acțiune. (Printre altele, ar fi imposibil de decis între revendicări declarative rivale dacă nu ar exista un criteriu *obiectiv*, altul decât declarația). Separația se bazează pe observația că anumite resurse au devenit într-adevăr (în mod vizibil și verificabil pentru oricine, deoarece există indicii obiective) expresia sau materializarea voinței cuiva sau, după caz, a altcuiva. Mai mult, și mai important, a spune că proprietatea nu este dobândită prin acțiune, ci printr-o declarație, ar implica o *contradicție*

[12] Aceasta este, spre exemplu, poziția adoptată de J.-J. Rousseau, atunci când ne cere să ne opunem încercărilor de apropriere privată a resurselor naturale date, prin, să spunem, fixarea de granițe ale acestora. În faimoasa lui maximă, el spune: „Feriți-vă să-l ascultați pe impostor; sunteți pierduți dacă uitați că fructele pământului ne aparțin tuturor, dar pământul însuși nimănui." („Discourse upon the Origin and Foundation of Inequality among Mankind", în J.-J. Rousseau, *The Social Contract and Discourses* (ed. G. Cole), New York, 1950, p. 235). Totuși, este posibil să argumentezi astfel doar dacă este presupus faptul că revendicările privitoare la proprietate pot fi justificate prin decret. Căci cum altfel ar putea „toți" (chiar și aceia care nu au făcut nimic cu resursele în cauză) sau „nimeni" (nici măcar cei care le-au utilizat de fapt) să aibă proprietatea asupra ceva, decât dacă revendicările privitoare la proprietate s-ar putea întemeia pe un decret?!

practică deschisă, deoarece nimeni nu ar putea declara acest lucru dacă, în ciuda a ceea ce spune, nu ar presupune *de fapt* dreptul său de control exclusiv asupra propriului corp ca instrument cu ajutorul căruia poate spune *ceva*.

Am demonstrat până acum că dreptul de apropriere originară prin acțiune este compatibil cu principiul non-agresiunii, și implicat de acesta, ca presupoziție logic necesară a argumentației. Indirect, desigur, am demonstrat și că orice regulă specificând drepturi diferite, cum ar fi normele unei teorii socialiste a proprietății, nu poate fi justificată. Înainte de a ne angaja, totuși, într-o analiză mai detaliată a *motivelor* pentru care orice etică socialistă este de nesusținut (o discuție ce va oferi câteva clarificări suplimentare privitoare la importanța unora dintre prevederile teoriei capitaliste, „naturale", a proprietății), pare să fie momentul unor succinte remarci asupra a ceea ce este sau nu implicat de clasificarea acestor din urmă norme ca justificate.

Asertând acest lucru, nu este nevoie să pretindem a fi derivat un „trebuie" dintr-un „este". De fapt, cine face această aserțiune, poate subscrie fără probleme la opinia aproape general acceptată conform căreia peste prăpastia dintre „este" și „trebuie" nu pot exista punți logice.[13] Mai curând, o astfel de clasificare a regulilor teoriei naturale a proprietății este o problemă pur cognitivă. Nu rezultă mai mult din considerarea principiului subiacent capitalismului că cineva trebuie să se comporte conform acestuia, decât rezultă din conceptul validității sau din cel al adevărului că cineva trebuie să le caute. A spune că acest principiu este drept nu exclude nici posibilitatea ca oamenii să propună sau să aplice reguli incompatibile cu el. De fapt, în privința normelor, situația este foarte asemănătoare cu cea din alte domenii ale cercetării științifice. De exemplu, faptul că anumite propoziții empirice sunt justificate sau justificabile, iar altele nu sunt, nu presupune că toată lumea susține doar propoziții obiective, adevărate. Mai curând, realitatea este că oamenii pot greși, chiar și intenționat. Dar distincția dintre obiectiv și subiectiv, dintre adevărat și fals, nu-și pierde din importanță datorită acestui lu-

[13] Despre problema deductibilității propozițiilor de tip „trebuie" din propoziții de tip „este", cf. W. D. Hudson (ed.), *The Is-Ought Question*, London, 1969; pentru opinia că dihotomia fapte-valori este o idee eronată, cf. literaturii asupra drepturilor naturale, citată mai sus în nota 4.

cru. Mai curând, despre cei care greșesc ar trebui să se considere fie că sunt neinformați, fie că mint intenționat. Cazul normelor este similar. Desigur, există mulți oameni care nu promovează sau nu aplică norme ce pot fi considerate valide conform sensului dat mai sus justificării. Dar distincția dintre normele justificabile și cele nejustificabile nu se dizolvă din această cauză, la fel cum cea dintre propozițiile obiective și cele subiective nu se pierde datorită existenței celor neinformați sau mincinoși. Mai curând, cei care ar promova sau ar aplica astfel de norme diferite, nevalide, ar trebui prin urmare să fie considerați drept neinformați sau chiar necinstiți, în măsura în care li s-a explicat cu claritate că normele alternative pe care le propun sau le aplică nu pot fi vreodată justificate în procesul argumentației. Iar această clasificare ar fi chiar mai întemeiată în domeniul moralității decât în cel empiric, deoarece validitatea principiului non-agresiunii, și a principiului apropriерii originare prin acțiune ca un corolar necesar al acestuia, trebuie să fie considerată chiar mai fundamentală decât a oricărui alt tip de propoziții valide sau adevărate. Pentru că ceea ce este valid sau adevărat trebuie să fie definit ca lucrul ce ar putea constitui obiectul acordului tuturor celor care acționează conform acestui principiu. De fapt, așa cum tocmai am arătat, cel puțin acceptarea implicită a acestor reguli este precondiția necesară a faptului de a trăi și de a argumenta.[14]

De ce, atunci, teoriile proprietății propuse de toate tipurile de socialism nu pot fi justificate ca valide? Să notăm, în primul rând, că toate versiunile de socialism *practicate* în realitate, la fel ca și majoritatea modelelor sale teoretice propuse, nu ar trece nici măcar primul test formal al universalizării, fapt care ar fi suficient pentru a le infirma! Toate aceste versiuni conțin, în cadrul lor legal, norme care au forma „unii da, alții nu". Oricum, astfel de reguli, care specifică drepturi și obligații diferite

[14] M. N. Rothbard scrie, în *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, p. 32: „Acum, *orice* persoană participantă la orice tip de discuție, fie ea și una asupra valorilor, în virtutea participării sale, este în viață și afirmă viața. Pentru că dacă s-ar fi opus *cu adevărat* vieții, ea nu ar fi avut ce căuta într-o asemenea discuție, și nici nu ar avea ce căuta în viață. Prin urmare, *presupusul* opozant al vieții o susține de fapt chiar prin procesul discuției, iar prezervarea și ducerea mai departe a vieții primește, deci, statutul unei axiome incontestabile." Cf., de asemenea, D. Osterfeld, „The Natural Rights Debate", în *Journal of Libertarian Studies*, VII, I, 1983, pp. 106 ș.u.

pentru diferite clase de oameni, nu ar avea, din motive pur formale, nicio șansă de a fi acceptate ca echitabile de fiecare participant potențial la procesul argumentativ. Cu excepția cazului în care distincția operată între diferite clase de oameni se întâmplă să fie astfel încât să fie acceptată de toți ca găsindu-și temeiul în natura lucrurilor, astfel de reguli nu ar fi acceptabile, deoarece ele ar presupune ca unui grup să i se acorde privilegii legale cu prețul unei discriminări complementare la adresa altui grup. Unii oameni, fie că este vorba despre cei cărora le este permis să facă anumite lucruri, fie că este vorba despre cei cărora nu le este permis, nu ar putea fi prin urmare de acord că aceste reguli sunt echitabile.[15] De vreme ce majoritatea tipurilor de socialism, așa cum sunt ele promovate sau practicate, trebuie să se bazeze pe aplicarea unor reguli cum ar fi „unii oameni au obligația de a plăti impozite, iar alții au dreptul de a le consuma", sau „unii oameni știu ceea ce este bine pentru tine și le este permis să te ajute să primești acest pretins bine, chiar dacă tu nu îl vrei, dar ție nu-ți este permis să știi ce este bine pentru ei și să-i ajuți în conformitate cu aceasta", sau „unii oameni au dreptul de a hotărî cine are prea mult și cine prea puțin, iar alții au obligația de a se supune" sau, chiar mai direct, „industria informatică trebuie să plătească pentru a-i subvenționa pe fermieri", „angajații să plătească pentru șomeri", „cei fără copii pentru cei cu copii" etc., sau invers, lor le poate fi retras cu ușurință statutul de pretendenți serioși la postura de parte a unei teorii valide a normelor. Iar aceasta deoarece orice astfel de norme, ca norme privitoare la proprietate, indică, chiar prin modul în care sunt formulate, faptul că nu sunt universalizabile.

Dar ce este greșit la teoriile socialiste ale proprietății, dacă universalizabilitatea este totuși avută în vedere, și dacă se formulează într-adevăr o teorie care să conțină exclusiv norme universalizabile, de tipul „nimănui nu-i este permis" sau „fiecare poate"? Nici măcar atunci (iar această poziție, mai ambițioasă, a fost demonstrată indirect mai sus, urmând ca acum să fie susținută direct) socialismul nu ar putea spera să-și dovedească validitatea, de data aceasta nu din motive formale, ci datorită clauzelor sale materiale. Într-adevăr, în vreme ce acele forme de socialism a căror pretenție de validitate morală poate fi cu ușurință respin-

[15] Cf., de asemenea, M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, p. 45.

să pe temeiuri pur formale, pot fi cel puțin puse în practică, aplicarea acelor versiuni mai sofisticate ce ar trece testul universalizabilității se dovedește, pe temeiuri materiale, a fi fatală: chiar dacă ar fi încercată, nu ar putea fi realizată vreodată.

Există două prevederi corelate în normele teoriei naturale a proprietății, iar cel puțin cu una dintre ele o teorie socialistă a proprietății va intra în conflict. Prima astfel de clauză este că, potrivit eticii capitaliste, agresiunea este definită ca invadare a integrității *fizice* a proprietății unei alte persoane.[16] Socialismul, în schimb, va defini agresiunea ca o invadare a *valorii* sau a *integrității psihice* a proprietății unei alte persoane. Socialismul conservator, să ne amintim, țintea la menținerea unei distribuții date a avuției și valorilor, și încerca, prin intermediul controlului prețurilor, al reglementărilor și al controlului comportamentelor, să aducă sub control acele forțe care puteau modifica *status-quo*-ul. Pentru a putea face acest lucru, în mod clar, el trebuie să presupună ca justificabile drepturile de proprietate asupra valorii lucrurilor, iar o știrbire a valorilor trebuie, *mutatis mutandis*, să fie clasificată drept o agresiune nejustificabilă. Dar nu numai conservatorismul se folosește de această idee de proprietate și agresiune. La fel procedează și socialismul de tip social-democrat. Drepturile de proprietate asupra valorilor trebuie să fie presupuse ca legitime atunci când socialismul de tip social-democrat îmi permite, de exemplu, să cer compensații de la oameni ale căror șanse și oportunități le afectează în mod negativ pe ale mele. Iar același lucru este adevărat atunci când este permisă compensarea violenței psihice sau „structurale" (un termen extrem de drag în literatura stângii din domeniul științelor politice).[17] Pentru a putea cere o astfel de compensație,

[16] Despre importanța definirii agresiunii ca agresiune fizică, cf. de asemenea M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, cap. 8-9; „Law, Property Rights and Pollution", în *Cato Journal*, Spring 1982, în special pp. 60-63.

[17] Despre ideea violenței structurale ca distinctă de violența fizică, cf. D. Senghaas (ed.), *Imperialismus und strukturelle Gewalt*, Frankfurt/M, 1972.

Ideea de a defini agresiunea ca o invazie a *valorii* proprietății este subiacentă teoriilor dreptății atât la J. Rawls, cât și la R. Nozick, oricât de diferiți ar fi părut multor comentatori acești doi autori. Căci altfel cum am putea crede că așa-zisul principiu al diferenței - „Inegalitățile sociale și economice urmează să fie astfel rânduite încât să ... existe o așteptare rezonabilă ca ele să fie în avantajul sau beneficiul tuturor – inclusiv al celor mai puțin avantajați." (J. Rawls, *A Theory of*

trebuie ca acțiunile comise (afectându-mi oportunitățile, integritatea psihică sau sentimentele despre ceea ce mi se cuvine), să fie considerate acte de agresiune.

De ce este nejustificabilă această idee a protejării valorii proprietății? În primul rând, deși fiecare persoană poate avea, cel puțin în principiu, controlul deplin asupra faptului că acțiunile sale provoacă sau nu o schimbare în integritatea *fizică* a ceva, și prin urmare poate avea un control deplin asupra justificabilității acțiunilor sale, în schimb controlul asupra faptului că acțiunile cuiva afectează sau nu *valoarea* proprietății altcuiva nu îi aparține agentului acțiunii, ci mai curând altor oameni și evaluărilor lor subiective. Astfel, nimeni nu ar putea determina *ex ante* dacă acțiunile sale ar fi considerate ca justificabile sau nejustificabile. Ar trebui să întrebe întâi întreaga populație pentru a fi sigur că acțiunile pe care le îndeplinește nu ar modifica evaluările altei persoane în privința proprietății ei. Și, nici măcar atunci, nimeni nu ar putea acționa dacă nu s-ar ajunge la un *acord* universal asupra a cine urmează să facă ce, cu ce mijloace și la ce moment. În mod clar, din cauza tuturor problemelor practice pe care acest lucru le-ar presupune, am fi toți morți de mult și deci incapabili de a mai argumenta ceva, până ce această cerință să poa-

---

Justice, Cambridge, 1971, pp. 60-63, vezi și pp. 75 ș.u.) – este justificat, decât dacă Rawls nu crede că, pur și simplu sporindu-și avuția relativă, o persoană mai bogată comite o agresiune, iar o persoană mai puțin bogată poate emite o revendicare validă împotriva primeia doar pentru că poziția ei relativă, în termenii valorii, s-a deteriorat? Și cum ar putea Nozick să pretindă că este justificabil ca o „agenție de protecție dominantă" să-și scoată în afara legii concurenții, indiferent care ar fi acțiunile acestora (R. Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, New York, 1974, pp. 55 ș.u.)? Sau cum ar putea el să creadă că excluderea legală a așa-numitelor schimburi non-productive (schimburi în care situația uneia dintre părți ar fi mai bună dacă cealaltă parte nu ar exista, sau cel puțin dacă nu ar avea nimic de-a face cu aceasta – cum ar fi, de exemplu, cazul unui șantajist și a celui șantajat) este moralmente corectă, indiferent dacă aceste schimburi presupun sau nu o invadare fizică (*ibid*., pp. 83-86), dacă nu ar fi de părere că există un drept de a conserva *valoarea* proprietății (mai degrabă decât integritatea ei fizică)?! Pentru o critică devastatoare, în special a teoriei lui Nozick, cf. M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, cap. 29; despre folosirea greșită a analizei curbelor de indiferență, atât la Rawls, cât și la Nozick, cf. aceluiași autor, „Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics", *Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 3*, New York, 1977.

tă fi îndeplinită.[18] Dar, chiar mai important, pentru poziția socialistă asupra proprietății și a agresiunii nici măcar nu s-ar putea de fapt *argumenta*, deoarece argumentarea în favoarea oricărei norme, fie ea socialistă sau nu, presupune existența unui conflict în privința unor resurse rare, căci altfel, pur și simplu, nu ar fi nevoie de niciun fel de discuție. Totuși, pentru a putea argumenta că există o rezolvare a unor astfel de conflicte, trebuie să fie presupus, *înaintea* oricărui acord sau dezacord, faptul că este permisă efectuarea unor acțiuni deoarece, căci altfel argumentația nici măcar nu ar fi posibilă. Însă dacă argumentația este posibilă (iar socialismul trebuie să presupună că este, în măsura în care există ca poziție intelectuală argumentată), atunci este posibilă doar în virtutea existenței unor *granițe obiective* ale proprietății, adică a unor granițe pe care orice persoană le poate recunoaște ca atare *prin mijloace proprii*, fără să fie nevoie să cadă întâi de acord cu altcineva asupra propriului sistem de valori și evaluări. Prin urmare, socialismul, în ciuda a ceea ce *spune*, trebuie să presupună *de fapt*, la rândul său, existența unor granițe obiective ale proprietății, mai curând decât a unora determinate prin evaluări subiective, fie și numai pentru a putea exista măcar un socialist care să supraviețuiască și să-și formuleze propunerile etice.

Ideea socialistă de a proteja valoarea în locul integrității fizice se dovedește a fi un eșec și dintr-un al doilea motiv, legat de primul. Este evident că valoarea unei persoane, de exemplu, pe piața muncii sau pe cea a căsătoriilor, poate fi și este într-adevăr afectată de integritatea fizică a altor persoane. Astfel, dacă cineva dorește protejarea *valorilor* proprietății, va fi nevoit să permită agresiunea *fizică* împotriva oamenilor. Totuși, doar datorită faptului simplu că granițele unei persoane (adică granițele proprietății unei persoane asupra propriului corp ca domeniu al controlului său exclusiv în care nu i se permite să intervină unei alte persoane, dacă aceasta din urmă nu dorește să devină un agresor) sunt granițe fizice (intersubiectiv identificabile, și nu pur și simplu imaginate subiectiv) poate cineva să cadă de acord în mod independent asupra a ceva (și, desigur, acordul înseamnă acordul unor unități independente de luare a deciziilor!). Prin urmare, doar pentru că granițele protejate ale proprietății sunt obiective, adică fixe și recunoscute ca fixe

[18] Cf., de asemenea, M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, p. 46.

înaintea oricărui acord, poate exista argumentația, și posibil acordul, între unități independente de luare a deciziilor. Pur și simplu nu ar putea exista niciun preopinent dacă existența lui ca unitate fizică independentă nu ar fi dinainte recunoscută. Nimeni nu ar putea să argumenteze în favoarea unui sistem de proprietate care definește granițele proprietății în termeni subiectivi și evaluativi (așa cum o face socialismul), pur și simplu deoarece a fi capabil să argumenteze acest lucru presupune, contrar a ceea ce spune, ca persoana care o spune să fie o unitate fizic independentă.

Situația socialismului nu este mai puțin nefericită atunci când trecem la cea de-a doua prevedere a regulilor teoriei naturale a proprietății. Normele de bază ale capitalismului au fost caracterizate nu doar prin faptul că proprietatea și agresiunea se defineau în termeni fizici. De o importanță egală este faptul că, în plus, proprietatea a fost definită ca proprietate privată, individualizată, și că a fost specificat sensul aproprierii originare, care presupune în mod evident operarea unei distincții între anterior și ulterior. Socialismul intră în conflict, de asemenea, și cu această prevedere suplimentară. În loc să recunoască importanța vitală a distincției anterior-ulterior pentru decizia între revendicări conflictuale privind proprietatea, socialismul propune norme care de fapt stipulează că anterioritatea este irelevantă pentru operarea unor astfel de decizii și că cei veniți ulterior au un drept de proprietate în aceeași măsură ca și primii veniți. În mod clar, această idee intervine atunci când socialismul de tip social-democrat, de exemplu, îi face pe proprietarii naturali ai avuției și/sau pe moștenitorii lor să plătească un impozit astfel încât nefericiții întârziați să poată participa la consumul acesteia. Și această idee intervine, de exemplu, atunci când proprietarul unei resurse naturale este forțat să-i reducă (sau să-i intensifice) exploatarea prezentă, în interesul posterității. De fiecare dată, toate aceste lucruri au vreun sens doar dacă se presupune că persoana care a acumulat cea dintâi avuția, sau care a utilizat cea dintâi o resursă naturală, comite prin aceasta o agresiune împotriva unor nou-veniți. Dacă acea persoană nu ar fi greșit cu nimic, atunci cei veniți ulterior nu ar fi putut avea astfel de revendicări.[19]

[19] Pentru o încercare filosofică stângace de a justifica o etică a noilor-veniți, cf. J. Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, 1971, pp. 284 ș.u.; J. Sterba, *The*

Ce este greșit la ideea de a renunța la distincția anterior-ulterior ca irelevantă moral? În primul rând, dacă cei veniți ulterior, adică cei care de fapt nu au făcut nimic cu anumite bunuri rare, ar fi avut într-adevăr un drept asupra lor, în aceeași măsură ca și primii-veniți, adică în aceeași măsură ca și cei care au acționat asupra unor bunuri rare atunci, în sens literal, nimănui nu i s-ar permite să acționeze în vreun fel asupra a ceva, deoarece ar trebui să obțină consimțământul tuturor celor întârziați înainte de a face ceea ce dorea. Într-adevăr, cum posteritatea ar include și copiii copiilor (adică oameni care vor sosi atât de târziu, încât este imposibil să fie consultați), a susține un sistem legal care să nu facă uz de distincția anterior-ulterior ca parte a teoriei sale subiacente a proprietății este pur și simplu absurd pentru că ar fi ca și când ai susține moartea, dar ar trebui să presupui viața ca să poți susține ceva. Nici noi, nici strămoșii noștri, nici progeniturile noastre, nu am fi putut și nu vom putea supraviețui, spune sau argumenta în vreun fel, dacă această regulă ar fi urmată. Nimeni nu poate să aștepte și să-și suspende acțiunea până când fiecare membru al unei clase indeterminate de nou-veniți nu se întâmplă să apară și să-și dea acordul pentru acțiunea plănuită. Mai degrabă, în măsura în care este singură, o persoană trebuie să fie capabilă să acționeze, să folosească, să producă și să consume pe loc bunuri, înainte de orice acord cu oameni care pur și simplu nu sunt încă în preajmă (și poate că nu vor fi niciodată). Iar în măsura în care o persoană se găsește în compania altora și există un conflict asupra modului în care urmează să fie utilizată o resursă rară dată, ea trebuie să fie capabilă să rezolve problema la un moment definit, împreună cu un număr definit de oameni, în loc să fie nevoită a aștepta perioade indefinite de timp apariția unui număr indefinit de persoane. Prin urmare, pur și simplu pentru a supraviețui (lucru care este o precondiție pentru a argumenta în favoarea sau împotriva a ceva), drepturile de proprietate nu pot fi concepute ca fiind atemporale și nespecifice cu privire la numărul de oameni afectați. Mai degrabă, ele trebuie să fie cu necesitate concepute

---

Demands of Justice, Notre Dame, 1980, în special pp. 58 ș.u, pp. 137 ș.u.; despre absurditatea unei astfel de etici, cf. M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1972, p. 427.

ca avându-și originea în acțiuni efectuate la momente de timp definite de către agenți individuali definiți.[20]

Mai mult, ideea abandonării distincției anterior-ulterior, pe care socialismul o găsește atât de atrăgătoare, ar fi, la rândul ei, pur și simplu incompatibilă cu principiul non-agresiunii ca fundament practic al argumentației. Pentru că a discuta și a ajunge la un posibil acord cu cineva (fie și numai asupra existenței unui dezacord) înseamnă a recunoaște dreptul anterior al fiecăuia de control exclusiv asupra propriului corp. Altfel, ar fi imposibil ca cineva să poată spune ceva la un moment definit și ca altcineva să replice mai apoi, deoarece nici primul vorbitor, nici cel de-al doilea nu ar mai reprezenta vreodată unități decizionale fizic independente. A elimina distincția anterior-ulterior, așa cum încearcă socialismul să facă, este echivalent, prin urmare, cu a elimina posibilitatea de a argumenta și a ajunge la un acord. Totuși, la fel cum nu se poate argumenta că nu există posibilitatea discuției, fără a fi recunoscut și acceptat întâi ca echitabil controlul anterior al fiecărei persoane asupra propriului corp, nici asupra unei etici a celor veniți ulterior, care nu vrea să facă această distincție, nu se poate ajunge de către nimeni la un acord. Pur și simplu, *a spune* că se poate implică o contradicție, deoarece capacitatea cuiva de a o spune presupune deja faptul că acel cineva reprezintă o unitate independentă de decizie, la un moment de timp definit.

Prin urmare, trebuie să tragem concluzia că o etică socialistă este un eșec total. În toate versiunile sale practice, nu este cu nimic mai bună decât o regulă de tipul „eu pot să te lovesc, dar tu nu poți să mă lovești", care nu reușește să treacă nici măcar testul universalizării. Iar dacă ar adopta reguli universalizabile, care în cele din urmă s-ar traduce prin ceva de genul „fiecare poate să lovească pe fiecare", atunci astfel de reguli nu pot fi universal acceptabile, din cauza specificărilor lor materiale.

[20] Ar trebui să observăm aici, de asemenea, că doar dacă drepturile de proprietate sunt conceptualizate ca drepturi asupra proprietății private, apărute în timp, devine posibilă încheierea contractelor. În mod destul de clar, contractele sunt acorduri între un număr finit de unități fizic independente care se bazează pe recunoașterea reciprocă a revendicărilor de proprietate ale fiecărui contractant asupra lucrurilor dobândite anterior acordului, și care devin apoi obiectul transferului de titluri de proprietate asupra unor bunuri specificate de la un anume proprietar anterior la un anume proprietar ulterior. Nimic de tipul contractelor nu poate fi conceput în cadrul conceptual al unei etici a celor veniți ulterior.

Simplul fapt de a le formula și de a argumenta în favoarea lor trebuie să presupună dreptul de proprietate al persoanei asupra propriului corp. Astfel, doar regula capitalistă de tipul primul venit-primul proprietar poate fi cu adevărat susținută, deoarece este implicată în conceptul argumentării. Și nicio altă etică nu ar putea fi justificată, deoarece a justifica ceva în cursul argumentării implică presupunerea validității acestei etici a teoriei naturale a proprietății.

8

Fundamentele socio-psihologice ale socialismului sau teoria statului

În capitolele precedente, am demonstrat faptul că socialismul, ca sistem social implicând o redistribuire a titlurilor de proprietate dinspre proprietarii-utilizatori și dinspre contractanți înspre non-utilizatori, non-proprietari și non-contractanți, duce cu necesitate la o reducere a producției de avuție, de vreme ce utilizarea și contractarea resurselor sunt activități costisitoare, a căror efectuare a devenit chiar și mai costisitoare acum, în comparație cu alternativele disponibile pentru agenți. În al doilea rând, un astfel de sistem nu poate fi susținut ca reprezentând o ordine socială echitabilă sau dreaptă din punct de vedere moral, deoarece a argumenta astfel, sau în general a argumenta în favoarea sau împotriva *a ceva*, fie că este vorba despre o poziție morală, non-morală, empirică sau logico-analitică, presupune cu necesitate validitatea regulii „primul venit- primul proprietar" a teoriei naturale a proprietății și a capitalismului, pentru că altfel nimeni nu ar putea rămâne în viață pentru a-și da acordul asupra a ceva, ca unitate fizică independentă.

Dacă nu poate fi formulat niciun argument economic, și niciunul moral în favoarea socialismului, atunci acesta se reduce la o problemă cu semnificații pur socio-psihologice. Care sunt, deci, fundamentele socio-psihologice ale socialismului? Sau, de vreme ce socialismul a fost definit ca o politică *instituționalizată* de redistribuire a titlurilor de proprietate în defavoarea proprietarilor-utilizatori și contractanților, cum este posibilă o instituție care să introducă o expropriere mai mult sau mai puțin totală a proprietarilor naturali?

Dacă există o instituție căreia i se permite să aproprieze titluri de proprietate altfel decât prin apropriere originară sau prin contract, atunci trebuie să convenim că ea va fi vătămătoare la adresa celor care se consideră proprietarii naturali ai acestor lucruri. Prin asigurarea și posibil prin creșterea venitului său monetar și/sau non-monetar, o astfel de instituție îl reduce pe cel al altor oameni – ceva categoric diferit de situația unei relații contractuale în care nimeni nu câștigă pe seama altcuiva, ci toată lumea are un profit, pentru că altfel, pur și simplu, nu ar avea loc niciun fel de schimb. În acest caz, ne-am putea aștepta la apariția unei rezistențe față de punerea în practică a unei astfel de politici. Această înclinație spre rezistență poate fi, desigur, mai mult sau mai puțin intensă, se poate modifica în timp și poate să devină mai mult sau mai puțin pronunțată și să reprezinte o amenințare mai mare sau mai mică la adresa instituției care urmărește o politică de redistribuire. Dar, în tot cursul existenței sale, instituția redistributivă trebuie să ia în calcul această tendință. Și, în special, trebuie să o ia în calcul dacă presupunem că cei ce reprezintă instituția sunt oameni obișnuiți care, la fel ca și ceilalți oameni, au nu doar interesul de a-și stabiliza veniturile pe care le obțin ca reprezentanți ai instituției, ci și pe cel de a-și spori aceste venituri atâta cât este posibil. Cum, și exact aceasta este problema, pot ei să-și stabilizeze și eventual să-și sporească venitul prin schimburi non-contractuale, chiar dacă unii ar fi victimizați în mod necesar prin acest lucru – iar aceștia, în timp, sunt tot mai mulți, și au tot mai mult de suferit?

Răspunsul poate fi divizat în trei componente, care vor fi discutate pe rând: (1) prin violență agresivă; (2) prin coruperea publicului, permițându-i (sau mai degabă permițând unui segment al publicului) să se bucure de o parte din bunurile expropriate de la proprietarii naturali; (3) prin coruperea publicului (sau a unui segment al lui), permițându-i să ia parte la aplicarea respectivei politici de expropriere.

Pentru a-și asigura existența, orice instituție care aplică o teorie socialistă a proprietății trebuie să se bazeze pe amenințarea continuă cu violența. Orice astfel de instituție îi amenință cu agresiunea fizică, încarcerarea, robia, sau chiar cu moartea, pe cei care nu sunt dispuși să accepte aproprierea non-contractuală a unei părți a proprietății lor, iar dacă este necesar trebuie să își ducă amenințarea până la capăt, pentru a

rămâne „demnă de încredere" în ceea ce privește păstrarea specificului său. Deoarece aici avem în vedere o instituție – adică o organizație care îndeplinește aceste acțiuni în mod regulat – aproape că nu mai este nevoie să explicăm de ce aceasta refuză să folosească termenul de „agresiune" pentru a-și caracteriza practicile, și de ce adoptă un alt nume pentru ele, ale cărui conotații să fie neutre sau, dacă este posibil, chiar pozitive. De fapt, reprezentanții ei s-ar putea nici să nu creadă că ei sunt agresori atunci când acționează în numele organizației. Oricum, nu contează aici numele sau termenii, ci mai degrabă semnificația lor.[1] Dacă ne raportăm la conținutul acțiunilor sale, violența este piatra de temelie a existenței socialismului ca instituție. Și, pentru a nu lăsa loc niciunei posibile neînțelegeri, violența pe care se bazează socialismul nu este acel tip de

[1] Despre diferența dintre agresiunea instituționalizată comisă de stat ca întruchipare a socialismului și acțiunea criminală obișnuită, cf. L. Spooner, *No Treason*, Colorado Springs, 1973, pp. 19-20: „... guvernul, la fel ca un tâlhar de drumul mare, îi spune omului: „Banii sau viața". Și multe impozite, dacă nu majoritatea, sunt plătite sub această amenințare. E adevărat, guvernul nu-l pândește pe om într-un loc izolat, nu-i sare în față din marginea drumului și nu începe, cu un pistol în mână, să-l buzunărească. Dar tâlhăria nu este din acest motiv mai puțin tâlhărie; ba este chiar una mult mai mișelească și mai rușinoasă. Tâlharul de drumul mare ia doar asupra sa responsabilitatea, primejdia și caracterul criminal al propriei acțiuni. El nu pretinde că emite o revendicare de drept asupra banilor tăi, nici că intenționează să-i folosească pentru propriul tău beneficiu. El nu pretinde a fi altceva decât un tâlhar. Nu a dobândit destulă nerușinare pentru a pretinde că este un simplu „protector" și că ia banii oamenilor, împotriva voinței lor, doar pentru a-i putea „proteja" pe acei călători infatuați, care se simt absolut capabili să se protejeze singuri, sau care nu apreciază sistemul său specific de protecție. Este un om cu prea mult bun simț pentru a avea asemenea pretenții. Mai mult, după ce ți-a luat banii, te lasă să pleci, așa cum, de altfel, ți-ai dori. Tâlharul nu continuă să te urmărească în drumul tău, împotriva voinței tale, pretinzând că este adevăratul tău „suveran" datorită „protecției" pe care ți-o acordă. El nu continuă să te „protejeze" și să-ți ordone să i te înclini și să-l servești; cerându-ți să faci una și interzicându-ți să faci alta; tâlhărindu-te din nou ori de câte ori are interesul sau plăcerea să o facă; și etichetându-te drept rebel, trădător sau inamic al țării tale și ucigându-te dacă îi contești autoritatea sau dacă nu-i satisfaci cererile. Este mult prea gentleman pentru a se face vinovat de asemenea imposturi, insulte și ticăloșii. Pe scurt, nu încearcă, în afara faptului că te jefuiește, să te transforme într-un sclav ori într-un naiv. Metodele acelor tâlhari și ucigași ce-și spun "guvernământ" sunt exact opusul celor ale „tâlharului singuratic".

violență pe care l-ar folosi sau cu care ar amenința un proprietar natural pentru a se apăra față de cei care-i încalcă proprietatea. Nu este acea amenințare defensivă cu, să spunem, pedeapsa capitală, adresată unui potențial ucigaș, dacă acesta ar omorî pe cineva în realitate. Mai curând, este vorba despre o violență agresivă direcționată împotriva unor victime inocente. O instituție care pune în practică socialismul se bazează pe tipul de amenințare pe care un potențial ucigaș o adresează oamenilor inocenți (adică oamenilor care nu au vătămat fizic pe nimeni, în niciun fel) de a-i ucide dacă nu-i îndeplinesc cererile, sau chiar de a-i ucide de „dragul" de a ucide.

Nu este deloc dificil să recunoaștem adevărul acestor lucruri. Pentru a o face, nu trebuie decât să presupunem boicotarea oricărei relații de schimb cu reprezentații socialismului, pentru că aceste relații, indiferent care ar fi motivele, nu mai par profitabile. Ar trebui să fie clar faptul că, într-un sistem social bazat pe teoria naturală a proprietății – în capitalism – oricine ar avea, oricând, dreptul la boicot, atâta vreme cât el este într-adevăr cel care a apropriat bunurile în cauză folosindu-le înaintea oricui altcuiva sau dobândindu-le prin contract de la un proprietar anterior. Oricât de mult ar fi afectată de acest boicot o persoană sau o instituție, va trebui să-l tolereze și să sufere în tăcere, sau dacă nu să încerce să-l convingă pe inițiatorul boicotului să renunțe la poziția sa, făcându-i o ofertă mai lucrativă. Dar lucrurile nu stau la fel și cu o instituție care pune în practică ideile socialiste privitoare la proprietate. Încercați, de exemplu, să nu vă mai plătiți impozitele, sau să condiționați plata lor de îmbunătățirea serviciilor pe care instituția vi le oferă în schimb – veți fi amendați, agresați, încarcerați, sau poate chiar mai rău. Sau, pentru a folosi un alt exemplu, încercați să ignorați reglementările sau controlul impus de această instituție asupra proprietății dumneavoastră. Încercați, adică, să precizați faptul că nu ați consimțit la aceste limitări ale utilizării proprietății dumneavoastră și că, ignorând aceste prevederi, nu ați vătăma integritatea fizică a proprietății nimănui și că, prin urmare, aveți dreptul de a ieși din jurisdicția lor, „de a renunța la statutul de membru", ca să spunem așa, și de a trata cu acea instituție de pe picior de egalitate. Din nou, chiar dacă am presupune că nu ați comite vreo agresiune împotriva cuiva prin secesiunea dumneavoastră, această instituția v-ar invada pe dumneavoastră și proprietatea dumneavoastră, și nu ar ezita

să vă pună capăt independenței. De fapt, dacă nu ar face-o, ar înceta să mai fie ceea ce este. Ar renunța la statutul său și ar deveni un proprietar obișnuit sau o asociație contractuală a unor asemenea proprietari. Doar pentru că nu renunță poate exista socialismul. Într-adevăr, și acesta este motivul pentru care titlul acestui capitol a sugerat faptul că problema fundamentelor socio-psihologice ale socialismului este aceeași cu cea a fundamentelor statului, dacă nu ar exista nicio instituție care să aplice ideile socialiste privitoare la proprietate, atunci statul nu și-ar mai avea rostul, deoarece statul nu este nimic altceva decât o instituție construită pe baza impozitării și a intervenției nesolicitate și non-contractuale în utilizarea pe care indivizii privați o pot da proprietății lor. Nu poate exista socialism în lipsa statului, și atâta timp cât există stat, există și socialism. Prin urmare, acea instituție care traduce socialismul în faptă este statul; și cum socialismul se bazează pe violența agresivă împotriva victimelor inocente, violența agresivă este parte a naturii oricărui stat.[2]

Dar socialismul, sau statul ca întruchipare a ideilor socialiste, nu se bazează exclusiv pe agresiune. Reprezentanții statului nu se angajează doar în acte agresive pentru a-și stabiliza veniturile, deși fără agresiune nu ar exista stat! Atâta vreme cât relația dintre stat și proprietarii privați este exclusiv una parazitară, iar activitățile reprezentanților statului constau exclusiv din intervenția nesolicitată asupra drepturilor de proprietate ale altor oameni, creată pentru a spori veniturile primilor pe seama unei scăderi a veniturilor celorlalți, iar acești agenți ai socialismului nu fac apoi cu venitul lor nimic altceva decât să-l consume pentru propriile scopuri private, șansele ca statul să crească iar socialismul să se

[2] Despre teoria statului, cf. M. N. Rothbard, „The Anatomy of State", în *Egalitarianism as a Revolt Against Nature*, Washington, 1974; *For A New Liberty*, New York, 1978; și *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982; H.H. Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat*, Opladen, 1987; cf. de asemenea A. Herbert, *The Right and Wrong of Compulsion by the State* (ed. E. Mack), Indianapolis, 1978; H. Spencer, *Social Statics*, London, 1851; F. Oppenheimer, *The State*, New York, 1926; A.J. Nock, *Our Enemy, the State*, Delevan, 1983; cf. de asemenea remarcii lui J. Schumpeter direcționate împotriva opiniei prevalente, atunci și acum, în special printre economiști, că „teoria care privește impozitele în analogie cu cotizațiile la un club sau cu cumpărarea serviciilor unui, să spunem, doctor, nu dovedește decât distanța la care se află această parte a științelor sociale de normele științificității." (J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, 1942, p. 198).

extindă sunt cel puțin foarte limitate. Cu siguranță, un om sau un grup de oameni, înzestrat cu suficientă energie agresivă, poate inspira teamă unui grup mai mic sau mai mare de persoane căruia, din diverse motive, îi lipsesc astfel de trăsături, și poate stabili o relație constantă de exploatare. Dar este imposibil de explicat astfel faptul, caracteristic fiecărui stat și sistem social de tip socialist, că grupul de oameni reprezentând statul poate ține sub ascultarea sa un grup de zece, o sută sau chiar o mie de ori mai numeros, și să obțină de la acesta veniturile incredibil de mari pe care le obține de fapt, doar prin insuflarea fricii.

S-ar putea crede că o sporire a gradului de exploatare ar putea explica mărimea venitului. Dar, din raționamentele economice ale precedentelor capitole, știm că un mai mare grad de exploatare a proprietarilor naturali reduce cu necesitate inițiativa acestora de a munci și de a produce, și prin urmare există o limită strictă a măsurii în care o persoană (sau un grup de persoane) poate duce o viață confortabilă cu veniturile obținute prin coerciție de la alte persoane (sau de la alt grup de o mărime relativ egală), care ar trebui să susțină prin propria muncă acest stil de viață. Astfel, pentru ca agenții socialismului să poată duce o viață atât de confortabilă și prosperă cât este ea de fapt, este esențial ca numărul celor supuși exploatării să fie considerabil mai mare și să crească într-un ritm mai rapid decât cel al reprezentanților statului însuși. Astfel, ne întoarcem la întrebarea despre cum pot puțini să-i conducă pe mulți.

Nu ar fi deloc o explicație convingătoare a acestei probleme să spui că statul ar putea proceda pur și simplu prin îmbunătățirea armelor sale; prin amenințarea cu bomba atomică în locul amenințării cu pușca; și că astfel și-ar putea spori numărul supușilor. Deoarece trebuie să presupunem, în mod realist, faptul că este greu să ții secretă tehnologia acestor arme îmbunătățite, în special dacă ele sunt folosite în fapt; *mutatis mutandis*, modurile în care victimele pot rezista s-ar îmbunătăți și ele odată cu îmbunătățirea instrumentelor prin care statul insuflă teama și, prin urmare, un astfel de progres poate cu greu explica ceea ce trebuie explicat.[3] Suntem nevoiți, deci, să tragem concluzia că problema explicării modului în care cei puțini îi pot conduce pe cei mulți este într-adevăr

[3] În plus, utilizarea anumitor arme, cum ar fi bombele atomice, împotriva supușilor ar fi prohibitivă, deoarece conducătorii ar putea cu greu să evite ca, la rândul lor, să fie vătămați sau uciși de aceste arme.

una reală, și că socialismul împreună cu statul (ca întruchipare a socialismului) trebuie să se bazeze nu doar pe agresiune, ci și pe un sprijin public activ.

David Hume este unul dintre exponenții clasici ai acestei intuiții. În eseul său „Despre primele principii ale guvernământului", el argumentează:

> Nimic nu apare a fi mai surprinzător, pentru aceia care privesc lucrurile omenești cu un ochi filosofic, decât ușurința cu care cei mulți sunt guvernați de cei puțini, și supunerea implicită cu care mulți își abandonează propriile sentimente și pasiuni în favoarea celor ale conducătorilor lor. Atunci când ne întrebăm prin ce mijloace este înfăptuită această minune, vom află că, deoarece Forța este întotdeauna de partea celor guvernați, guvernanții nu au în sprijinul lor decât opinia. Prin urmare, guvernământul nu este fundamentat decât pe opinie, iar această maximă se aplică de la cele mai despotice și mai militare cârmuiri, până la cele mai libere și mai populare. Sultanul Egiptului sau împăratul Romei ar putea să-și conducă supușii inofensivi, la fel ca pe animale, împotriva sentimentelor și înclinațiilor acestora. Dar el trebuie, cel puțin, să-și conducă mamelucii sau trupele pretoriene, ca oameni, prin mijlocirea opiniilor acestora.[4]

Cum este obținut în realitate acest sprijin? O componentă importantă a nașterii sale este ideologia. Statul dedică mult timp și multe eforturi convingerii publicului că el nu este *în realitate* ceea ce este și că acțiunile sale au consecințe pozitive, mai curând decât negative. Astfel de ideologii, răspândite pentru a stabiliza existența statului și pentru a-i spori veniturile, pretind că socialismul oferă un sistem economic superior sau o ordine socială mai dreaptă decât capitalismul, sau pretind că nu există dreptate înainte ca statul să apară și să declare pur și sim-

[4] D. Hume, *Essays, Moral, Political and Literary*, Oxford, 1971, p. 19; cf. de asemenea E. de La Boetie, *The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude*, New York, 1975.

plu anumite norme ca fiind drepte.[5] Iar astfel de ideologii, azi mai puțin atrăgătoare, dar extrem de puternice cândva sunt, de exemplu, și cele potrivit cărora statul este sanctificat prin intermediul religiei, sau cele potrivit cărora conducătorii nu sunt oameni obișnuiți, ci supra-oameni înzestrați cu puteri de tip divin, și care trebuie să fie ascultați în virtutea superiorității lor naturale. Am dedicat mult spațiu în capitolele anterioare pentru a demonstra că astfel de idei sunt false și nejustificate, și mă voi întoarce la sarcina de a analiza și demasca o altă ideologie la modă în ultimul capitol al acestui tratat. Dar, indiferent de falsitatea acestor ideologii, trebuie să recunoaștem că ele au într-adevăr efect asupra unor oameni și că ele contribuie – unele mai mult decât altele – la supunerea acestora față de o politică a invaziei agresive a drepturilor de proprietate ale proprietarilor naturali.

Există totuși o componentă și mai importantă a sprijinului public, iar aceasta nu este reprezentată de propaganda verbală, ci de acțiuni mai degrabă clare și tangibile. În loc să fie un simplu consumator parazitar al bunurilor produse de alți oameni, statul, pentru a câștiga o poziție stabilă și pentru a-și spori venitul atât cât este posibil, adaugă politicilor sale o seamă de ingrediente pozitive, gândite pentru a fi în folosul unor persoane din afara propriului personal. El fie că se implică ca agent al tranferului de venit (ca organizație care îi oferă lui B un venit monetar sau non-monetar pe care îl obținuse de la A fără consimțământul acestuia – natural, după ce a oprit un comision pentru actul transferului, niciodată lipsit de costuri), fie că se angajează în producerea de bunuri și servicii, folosind mijloacele de producție expropriate anterior de la

[5] Expunerea clasică a ideii că în „starea naturală" nu poate fi făcută nicio distincție între „drept" și „nedrept" și că doar statul creează dreptatea, poate fi găsită în T. Hobbes, *Leviathan*, Oxford, 1946. Faptul că această teorie „pozitivistă" a dreptului este de nesusținut, a fost implicit demonstrat mai sus, în cap. 7. În plus, ar trebui să observăm faptul că o astfel de teorie nu reușește nici măcar ceea ce își propune să facă: să *justifice* statul. Pentru că, desigur, trecerea de la starea de natură la un sistem etatist poate fi numită „justificată" (prin opoziție cu „arbitrară") dacă există norme naturale (anterioare statului) care să constituie baza justificativă a acestei treceri.

Pentru pozitiviștii moderni, cf. G. Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, Bad Homburg, 1966; H. Kelsen, *Reine Rechtslehre*, Wien, 1976; pentru o critică a pozitivismului juridic, cf. F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, 3. Vols., Chicago, 1973-79.

proprietarii naturali și oferă astfel ceva care are o valoare pentru utilizatorii, cumpărătorii, consumatorii acestor bunuri. În ambele cazuri, statul obține un sprijin pentru rolul său. Beneficiarii transferului de venit, la fel ca și utilizatorii-consumatori ai bunurilor și serviciilor produse de stat devin în diverse grade dependenți, pentru menținerea veniturilor curente, de continuarea unei politici de stat date, iar înclinația lor de a se opune socialismului întruchipat de conducerea exercitată de stat este redusă în consecință.

Dar aceasta nu este decât o jumătate a tabloului. Realizările pozitive ale statului nu sunt făcute doar cu scopul de a oferi ceva drăguț oamenilor, așa cum se întâmplă atunci când faci cuiva un tablou. Nici nu sunt făcute pur și simplu pentru a câștiga un venit cât mai mare, din schimburi, pentru organizația care le face, așa cum se întâmplă atunci când instituțiile obișnuite, orientate către profit, se angajează în schimburi comerciale. Mai degrabă, ele sunt făcute pentru a asigura existența unei instituții construite prin violență agresivă, și pentru a contribui la creșterea ei. Astfel, contribuțiile pozitive care vin de la stat trebuie să servească unui *scop strategic*. Ele trebuie concepute pentru a înfrânge rezistența împotriva sau a câștiga sprijinul pentru continuarea existenței unui agresor ca agresor. Desigur, statul poate greși în acțiunile sale, la fel ca orice instituție obișnuită, deoarece deciziile sale asupra măsurilor care-i servesc cel mai bine scopurile strategice trebuie să fie luate *anticipând* anumite rezultate așteptate. Iar dacă greșește cu privire la reacțiile față de politicile asupra cărora se decide, venitul său poate să scadă în loc să crească, punându-i astfel în primejdie însuși existența, la fel cum o instituție orientată către profit poate să sufere pierderi sau chiar să devină falimentară dacă publicul nu este dispus să cumpere de bună voie ceea ce era de așteptat să cumpere. Dar numai dacă este înțeles interesul strategic special al transferurilor și al producției de stat, în comparație cu transferurile și producția privată, devine posibil să explicăm patternurile structurale tipice și recurente ale acțiunilor statului, și să explicăm de ce statele preferă, în mod general și uniform, să se angajeze în anumite domenii de activitate, mai degrabă decât în altele.

În ceea ce privește prima problemă: ar fi ilogic pentru un stat să-i exploateze pe toți indivizii în aceeași măsură, deoarece astfel ar stârni împotrivirea tuturor, ar întări solidaritatea dintre victime și, în orice caz,

nu ar fi o politică capabilă să-și câștige prea mulți prieteni. De asemenea, ar fi ilogic pentru un stat să-și acorde favorurile tuturor, în mod egal și nediscriminatoriu. Pentru că, dacă ar face-o, victimele ar fi tot victime, deși poate într-un grad mai mic. Oricum, ar rămâne mai puține venituri care să poată fi redistribuite înspre persoane care să profite cu adevărat de pe urma acțiunii statului, și al căror sprijin sporit să poată compensa lipsa de sprijin din partea celor victimizați. Mai curând, politica statului trebuie să fie, și este condusă pe baza motto-ului „divide et impera": el îi tratează pe oameni cu măsuri diferite, îi învrăjbește, exploatează un grup mai mic și favorizează unul mai mare pe seama primului, și contrabalansează resentimentele sau opoziția sporită a unora prin sprijinul sporit al altora. Politica, sub forma politicii de stat, nu este „arta de a face ceea ce este posibil", așa cum le place politicienilor să-și descrie meseria. Este arta, fondată pe un echilibru al terorii, de a contribui la stabilizarea veniturilor statului la un nivel cât mai înalt prin intermediul discriminării populare și al unei scheme populare, discriminatorii, de favoruri distribuționale. Fără îndoială, o instituție orientată spre profit poate, la rândul ei, să se angajeze în politici de afaceri discriminatorii, dar a urma o politică discriminatorie de angajări sau a nu vinde nediscriminatoriu oricui este dispus să achite prețul cerut pentru un serviciu dat este costisitor, și există prin urmare o inițiativă economică de a evita astfel de acțiuni. Pentru stat, pe de altă parte, există toată inițiativa din lume de a se angaja în astfel de practici discriminatorii.[6]

În ceea ce privește tipul de servicii pe care statul preferă să le ofere: în mod clar, statul nu poate produce totul, sau cel puțin nu în aceeași măsură, căci dacă ar încerca să o facă venitul său ar scădea – deoarece statul poate să aproprieze doar ceea ce a fost de fapt produs dinainte de proprietarii naturali, iar inițiativa de a mai produce ceva pe viitor ar dispărea aproape cu totul într-un sistem de socializare completă. În încercarea de a pune în practică socialismul, este prin urmare de o maximă importanță ca statul să se angajeze cu predilecție în producția de astfel de bunuri și servicii (și, *mutatis mutandis*, să-i scoată din cursă pe concurenții privați din aceste domenii ale activității productive, și astfel

[6] Pentru expunerea clasică a acestei viziuni asupra politicii, cf. N. Machiavelli, *The Prince*, Harmondsworth, 1961; cf. de asemenea Q. Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, Cambridge, 1978.

să le monopolizeze) care au o relevanță strategică pentru prevenirea sau pentru înnăbușirea unei revolte, rebeliuni sau revoluții reale.[7]

Astfel, toate statele – unele mai mult decât altele, dar fiecare stat într-un grad considerabil – au simțit nevoia să ia în propriile mâini, de exemplu, sistemul educațional. Ele fie conduc direct instituțiile educative, fie le controlează indirect, condiționând funcționarea lor privată de obținerea unei licențe de stat, și asigurându-se astfel că aceste instituții operează într-un cadru predefinit de îndrumări creat de stat. Împreună cu o durată constant crescândă de școlarizare obligatorie, acest fapt dă statului un enorm avantaj de pornire în competiția pe care diferite ideologii o poartă pentru mințile oamenilor. Competiția ideologică ce ar reprezenta o serioasă amenințare pentru domnia statului poate fi astfel eliminată, ori impactul ei poate fi considerabil redus, în special dacă statul, ca întruchipare a socialismului, reușește să monopolizeze piața muncii pentru intelectuali, făcând din licența de stat o precondiție pentru orice activitate în învățământ.[8]

Controlul direct sau indirect asupra transportului și comunicațiilor este, pentru stat, de o importanță strategică similară. Într-adevăr, toate statele au depus mari eforturi pentru a controla râurile, coastele mărilor, strâmtorile, și în special serviciile poștale, radio-ul, televiziunea și sistemele de telecomunicații. Oricărui potențial dizident i se impun restricții decisive în ceea ce privește mijloacele sale de a se deplasa și de a coordona acțiunile altor indivizi, dacă aceste lucruri se află în mâna sau sub controlul statului. Faptul, binecunoscut în istoria militară, ca sistemele de transporturi și comunicații sunt primele posturi de comandă ce urmează să fie ocupate de orice stat care îl atacă pe un altul, subliniază cu intensitate importanța lor strategică centrală în impunerea domniei statului asupra societății.

O a treia preocupare de importanță strategică pentru orice stat este controlul și posibila monopolizare a banilor. Dacă statul reușește acest

[7] Pentru aceasta și pentru ceea ce urmează, cf. M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, pp. 182 ș.u.

[8] Despre rolul intelectualilor și al profesorilor de avocați ai socialismului și etatismului, cf. B. De Jouvenel, „The Treatment of Capitalism by Continental Historians", în F. A. Hayek, *Capitalism and the Historians*, Chicago, 1954; L. v. Mises, *The Anti-Capitalist Mentality*, South Holland, 1972.

lucru și, așa cum s-a întâmplat în toată lumea, înlocuiește un sistem bancar liber și moneda cu acoperire în metal – de cele mai multe ori, etalonul-aur – cu un sistem monetar caracterizat printr-o bancă centrală de stat și prin bani de hârtie neacoperiți decât prin hârtie și prin cerneală, el obține într-adevăr o mare victorie. În lupta sa permanentă de a-și spori veniturile, statul nu mai este dependent de metodele la fel de impopulare ale impozitării și ale deprecierii banilor (micșorării conținutului de aur al monezilor) care au fost dintotdeauna demascate cu ușurință ca frauduloase. Acum, el poate să-și sporească veniturile și să-și micșoreze datoriile prin tipărirea de bancnote, atâta vreme cât banii suplimentari sunt puși în circulație înainte să apară efectele inflaționiste ale acestei practici sau înainte ca acestea să fi fost anticipate de piață.[9]

În al patrulea, și ultimul rând, statul este interesat de domeniul producției de securitate, al poliției, apărării și tribunalelor. Dintre toate bunurile și serviciile produse sau controlate de stat, acesta este cu siguranță domeniul cel mai important. De fapt, este atât de important pentru orice stat să câștige controlul asupra acestor lucruri, și să monopolizeze aceste activități, încât „stat" și „producător de lege și ordine" au fost doi termeni adesea considerați ca fiind sinonimi. Caracterizare greșită, desigur, de vreme ce statul trebuie descris corect ca o instituție a agresiunii organizate care încearcă doar să *pară* un producător obișnuit, pentru a putea să-și continue agresiunea împotriva proprietarilor naturali nevinovați. Dar faptul că această confuzie există și este larg împărtășită poate fi explicat cu referire la observația că toate statele trebuie să monopolizeze producția de securitate datorită importanței sale strategice centrale și, prin urmare, cei doi termeni, deși diferiți în privința sensului lor intensional, au într-adevăr aceeași extensiune.

Nu este greu de văzut de ce, pentru a-și stabiliza existența, un stat nu poate, sub nicio formă, să lase producția de securitate în mâinile unei piețe a proprietarilor privați.[10]

---

[9] Despre sistemul monetar al pieței libere și despre efectele intervenției guvernamentale asupra acestui sistem, cf. R. Paul și L. Lehrman, *The Case for Gold*, San Francisco, 1983, cap. 2, 3; M. N. Rothbard, *What Has Government Done to Our Money?*, Novato, 1973.

[10] Despre problema producției de lege și ordine pe piața liberă, cf. cap. 10, mai jos.

De vreme ce statul este în ultimă instanță fondat pe coerciție, el are nevoie de o forță armată. Din nefericire (pentru orice stat), există și alte state care au armate, ceea ce implică existența unor impedimente pentru dorința unui stat de a-și extinde dominația și asupra altor oameni și de a-și spori astfel venitul apropriat prin exploatare. Este, de asemenea, un fapt nefericit pentru orice stat că un astfel de sistem de state aflate în competiție presupune faptul că fiecare dintre ele este întrucâtva supus unor limitări privitoare la gradul în care își poate exploata proprii cetățeni, deoarece sprijinul lor ar putea înceta dacă dominația este percepută ca fiind mai opresivă decât cea a statelor concurente. Pentru că atunci probabilitatea ca supușii unui stat să colaboreze cu un competitor în dorința acestuia de a „prelua controlul" sau ca ei să voteze cu picioarele (adică să-și părăsească țara și să se stabilească în alta) ar putea să crească.[11] Este chiar mai important, deci, pentru fiecare stat, să evite o astfel de competiție neplăcută din partea altor organizații armate potențial periculoase, cel puțin *în interiorul* teritoriului pe care se întâmplă să îl controleze. Simpla existență a unei agenții de protecție private, armată pentru a-și îndeplini rolul de a-i proteja pe oameni față de agresiuni, și folosind persoane antrenate pentru a mânui astfel de arme, ar constitui o amenințare potențială pentru politica statului de a invada drepturile de proprietate ale indivizilor. Prin urmare, astfel de organizații, care ar apărea cu siguranță pe piață, deoarece dorința fiecăruia de a fi protejat împotriva agresorilor este una reală, sunt scoase cu bucurie în afara legii, iar statul își arogă această sarcină sieși și controlului său monopolist. De fapt, statele sunt peste tot extrem de nerăbdătoare să scoată în afara legii, sau măcar să controleze chiar și simpla posesie de arme de către cetățenii privați – iar cele mai multe dintre ele au și reușit acest lucru – deoarece un om înarmat este cu siguranță mai amenințător pentru un agresor decât unul neînarmat. Este mult mai puțin riscant pentru un stat să mențină o stare de lucruri pașnică, dar să-și continue propria agresiune, dacă puștile cu care ar putea fi împușcați cei care percep impozitele nu sunt disponibile pentru nicio altă persoană în afara acestora!

Cu privire la sistemul judecătoresc, problema este una similară. Dacă statul nu ar monopoliza producerea de servicii judecătorești, ar fi inevitabil ca, mai devreme sau mai târziu (cel mai probabil mai devreme), el

[11] În această problemă, cf. de asemenea cap.5, n. 4

să ajungă să fie privit ca instituția nedreaptă care de fapt este. Dar nicio organizație nedreaptă nu are vreun interes în a fi percepută ca atare. În primul rând, dacă statul nu are grijă ca doar judecătorii numiți și angajați de el să administreze legea, este evident că dreptul public (acele norme care reglementează relațiile dintre stat și indivizii privați sau asociațiile de astfel de indivizi) nu ar avea nicio șansă de a fi acceptat de către public, ci ar fi imediat dezvăluit ca sistem al agresiunii legalizate, prin existența sa orientat împotriva simțului dreptății aproape al oricărei persoane. Iar, în al doilea rând, dacă statul nu ar monopoliza administrarea dreptului privat (acele norme care reglementează relațiile dintre cetățenii privați), ci ar lăsa această sarcină în seama unor tribunale și a unor judecători aflați în competiție, dependenți de sprijinul financiar deliberat al publicului, este îndoielnic că normele care presupun o distribuție asimetrică a drepturilor sau obligațiilor între diferite persoane sau clase de persoane ar avea chiar și cea mai firavă șansă de a fi general acceptate ca legi valabile. Tribunalele și judecătorii care ar propune astfel de reguli ar da faliment datorită lipsei unei asistențe financiare continue.[12] Dar, de vreme ce statul este dependent de o politică de tip *divide et impera* pentru a-și menține dominația, el trebuie să împiedice, indiferent de costuri, apariția unui sistem concurențial de tribunale de drept privat.

Fără îndoială, toate aceste servicii oferite de stat – educația, transporturile și comunicațiile, banii și sistemul bancar și, cel mai important lucru, securitatea și administrarea dreptății – sunt de o importanță vitală pentru orice societate. Toate acestea trebuie cu siguranță să fie produse și ar fi, de fapt, produse de piață dacă statul nu le-ar fi luat în propriile mâini. Dar aceasta nu înseamnă că statul este un simplu substitut al pieței. Statul se angajează în aceste activități dintr-un motiv cu totul diferit de cele ale oricărei instituții private – nu pur și simplu pentru că există o cerere pentru ele, ci mai curând pentru că aceste domenii sunt de o importanță strategică esențială pentru asigurarea existenței continue a statului ca instituție privilegiată construită prin violență agresivă. Iar această intenție strategică diferită este răspunzătoare pentru un tip special de produse. De vreme ce profesorii, angajații din transporturi și comunicații, cei ai băncilor centrale, poliției și tribunalelor, sunt cu toții plătiți din impozite, tipul de produse și servicii oferite de stat, deși având

[12] În această problemă, cf. de asemeanea cap. 10, mai jos.

cu siguranță o valoare pozitivă pentru unii oameni, nu poate fi vreodată de o asemenea calitate încât *oricine* și-ar cheltui deliberat banii proprii pentru a le cumpăra. Mai curând, aceste servicii au toate în comun caracteristica că ele contribuie la a-i permite statului să-și sporească propriul venit obținut coercitiv, prin avantajarea unora pe seama vătămării altora.[13]

Dar se mai pot spune și alte lucruri despre fundamentele socio-psihologice ale statelor, ca instituții ale agresiunii continue împotriva proprietarilor naturali, în afara redistribuirii populare de bunuri și servicii de importanță strategică. De o importanță egală pentru stabilitatea și creșterea dimensiunilor unui stat este și structura de luare a deciziilor pe care o adoptă: constituția sa. O afacere obișnuită, orientată spre profit, ar încerca să adopte o structură decizională care să se potrivească cel mai bine scopului său de maximizare a venitului prin observarea și prin crearea de oportunități antreprenoriale, adică de diferențe în costurile de producție și în cererea anticipată pentru un produs. Prin comparație,

[13] F. Oppenheimer, *System der Soziologie*, vol. II, *Der Staat*, Stuttgart, 1964. Oppenheimer rezumă astfel caracterul special, discriminatoriu, al bunurilor produse de stat, în special al producție sale de lege și ordine (pp. 322-323): „norma fundamentală a statului este puterea. Adică, din punctul de vedere al originii sale: violența preschimbată în putere. Violența este una dintre cele mai puternice norme care dau formă societății, dar ea nu este ea însăși o formă de interacțiune *socială*. Ea trebuie să devină lege în sensul pozitiv al termenului adică, sociologic vorbind, ea trebuie să permită dezvoltarea unui sistem de «reciprocitate subiectivă»; iar acest lucru este posibil printr-un sistem de restricții auto-impuse asupra utilizării violenței și prin asumarea unor anumite obligații în schimbul drepturilor pe care statul și le arogă. În acest fel, violența este transformată în putere, și apare o relație de dominare care este acceptată nu doar de către conducători, ci și de supușii lor, în condiții de dominație nu prea severă, ca exprimând o «reciprocitate dreaptă». Din această normă fundamentală, apar norme secundare și terțiare: norme de drept privat, de drept constituțional, de dreptul moștenirilor, dreptul obligațiilor și de drept penal, care poartă toate amprenta normei fundamentale a puterii și dominației, și care sunt toate create pentru a influența structura statului astfel încât să sporească exploatarea economică la nivelul maxim compatibil cu continuarea dominației reglementate legal." Este fundamentală intuiția că „legea crește din două rădăcini în esență diferite (...): pe de o parte, din legea asocierii dintre egali, care poate fi numită drept «natural», chiar dacă nu este propriu-zis «natural» și, pe de altă parte, din legea violenței transformată în putere reglementată, din legea celor care nu sunt egali."

statul are sarcina total diferită de a adopta o structură de luare a deciziilor care să-i permită să-și sporească la maximum venitul apropriat coercitiv – dată fiind puterea sa de intimidare și capacitatea de a mitui anumite persoane, prin acordarea de favoruri speciale, pentru a-l sprijini.

Admit faptul că cea mai bună structură decizională pentru a face acest lucru este o constituție democratică, adică adoptarea regulei majorității. Pentru a sesiza validitatea acestei teze, nu este nevoie să facem decât următoarea asumpție. Nu doar persoanele care reprezintă de fapt statul au tendința (a cărei satisfacere, să notăm în trecere, *lor* le este totdeauna permisă) de a-și spori veniturile pe seama unei scăderi corelate a veniturilor proprietarilor, producătorilor și contractanților naturali; această sete de putere și dorință de a-i conduce pe alții există și printre cei guvernați. Nu fiecare o are în aceeași măsură; iar la unii ar putea întradevăr să lipsească. Dar, în mod normal, majoritatea oamenilor o au în diferite ocazii. Dacă lucrurile stau așa (iar experiența ne spune că aceasta *este* situația), atunci statul trebuie să ia în calcul o rezistență izvorâtă din două surse analitic diferite. Pe de o parte, există rezistența victimelor pe care le creează orice politică de stat. Statul va încerca să o înfrângă făcându-și prieteni și susținători activi; și va reuși să facă acest lucru, în măsura în care oamenii sunt coruptibili prin mituire. Pe de altă parte, dacă există sete de putere în rândul victimelor și/sau a celor favorizați de o politică de stat dată, atunci trebuie să existe de asemenea o opoziție, sau cel puțin o nemulțumire generată de faptul că orice politică dată de expropriere și de distribuire discriminatorie exclude automat orice altă politică ce-și poate găsi avocați în populația condusă de stat, și astfel împiedică planul special al acestora privitor la felul în care ar trebui folosită puterea. Prin definiție, nicio schimbare în politica de expropriere și redistribuire a statului nu poate să elimine acest gen de nemulțumire, deoarece orice schimbare ar exclude cu necesitate o politică diferită. Astfel, dacă statul vrea să facă ceva pentru a reduce rezistența (originată din setea de putere) pe care o stârnește orice politică particulară, atunci poate să procedeze doar prin adoptarea unei structuri de luare a deciziilor care minimizează dezamăgirea potențialilor deținători de putere; prin crearea unei scheme populare de participare la luarea deciziilor, astfel încât fiecare persoană care-și dorește o politică ce să-i confere anumite puteri, să aibă o șansă de a o vedea realizată în viitor.

Exact aceasta este funcția democrației. Fondată fiind pe un respect pentru majoritate, ea este prin definiție o constituție populară în privința luării deciziilor. Și cum creează într-adevăr la intervale regulate șansa ca fiecare să-și susțină propriul plan specific de a deține puterea, ea reduce la maximum nemulțumirea prezentă prin șansa unui viitor mai favorabil. Contrar mitului popular, adoptarea unei constituții democratice nu are nimic de-a face cu libertatea sau cu dreptatea.[14] Cu siguranță, tot

[14] Doar faptul că democrația a devenit o vacă sfântă în politica modernă poate explica de ce măsura în care ideea domniei majorității este străbătută de contradicții interne este de obicei trecută cu vederea: în primul rând, și este deja un lucru decisiv, dacă acceptăm democrația ca justificată, atunci ar trebui să acceptăm o abolire democratică a democrației și substituirea ei fie cu autocrația, fie cu libertarianismul capitalist – ceea ce demonstrează că democrația ca atare nu poate fi privită ca o valoare morală. În același fel, ar trebui acceptată ca justificată decizia majorităților de a elimina minoritățile până în punctul în care nu ar mai rămâne decât doi oameni, ultima majoritate, pentru care domnia majorității nu ar mai putea fi aplicată, din motive logico-aritmetice. Aceasta ar dovedi, încă o dată, că democrația nu poate fi considerată justificabilă în sine. Sau, dacă nu vrem să acceptăm aceste consecințe și am adopta în schimb ideea unei democrații liberale, constituțional limitate, atunci ar trebui să admitem în același timp și că principiile din care sunt derivate aceste limitări trebuie să fie logic fundamentale în raport cu regula majorității – ceea ce ar indica iarăși faptul că nu există niciun fel de valoare morală specială în democrație. În al doilea rând, din acceptarea regulei majorității, nu rezultă automat cărei populații trebuie să i se aplice. (Majoritatea *cărei* populații să decidă?). Există doar trei posibilități. Putem aplica din nou principiul democratic la această întrebare, și să decidem să optăm pentru ideea că majoritățile mai mari ar trebui să prevaleze întotdeauna în fața celor mai mici – dar atunci, desigur, nu ar mai fi putea în niciun fel fi salvată ideea democrației naționale sau regionale, deoarece ar trebui să alegem populația globală drept grup de referință. Sau, putem decide că determinarea populației este o problemă arbitrară – dar, în acest caz, ar trebui să acceptăm ideea unor minorități din ce în ce mai mici care să se despartă de restul populației, fiecare individ constituind propria sa majoritate auto-determinantă, ca punct final logic al unui astfel de proces de secesiune – și, încă o dată, ar fi demonstrată nejustificabilitatea democrației ca atare. Ca a treia variantă, putem adopta ideea că selectarea populației la care se aplică principiul majorității nu este nici democratică, nici arbitrară, ci cumva diferită – dar, din nou, ar trebui să admitem că, oricare ar fi acest principiu diferit, trebuie să fie mai fundamental decât regula majorității însuși, iar regula majorității ar trebui să fie clasificată ca total arbitrară. Cf., asupra acestei probleme, M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City,

la fel cum statul își restrânge utilizarea violenței agresive atunci când se angajează în producția de bunuri și servicii cu o valoare pozitivă, el acceptă constrângeri suplimentare atunci când conducătorii se supun controlului majorității celor conduși. Totuși, în ciuda faptului că această constrângere îndeplinește funcția pozitivă de a satisface anumite dorințe ale oamenilor prin reducerea intensității voinței de putere nesatisfăcute, aceasta nu înseamnă deloc că statul își abandonează poziția de instituție a agresiunii legalizate. Mai curând, democratizarea statului este o măsură organizatorică luată cu scopul strategic de a raționaliza execuția puterii, sporind astfel volumul venitului care urmează să fie apropriat prin agresiune de la proprietarii naturali. Forma puterii s-a schimbat, dar regula majorității este tot o formă de agresiune. Într-un sistem fondat pe teoria naturală a proprietății – în capitalism – regula majorității nu poate juca și nu joacă niciun fel de rol (în afara faptului că, dacă își dă acordul, desigur, oricine poate să se alăture unei organizații care a adoptat regula majorității, cum ar fi un club sportiv sau o asociație a iubitorilor de animale, a cărei juridicție este acceptată deliberat de membri pentru perioada apartenenței la acea asociație). Într-un astfel de sistem, sunt valabile doar regulile aproprierii originare a bunurilor prin utilizare sau prin achiziție contractuală de la un proprietar anterior. Aproprierea prin decret, sau cea lipsită de consimțământul unui proprietar-utilizator anterior, indiferent dacă este realizată de un autocrat sau de o minoritate împotriva unei majorități, ori de o majoritate împotriva unei minorități constituie, fără excepție, un act de violență agresivă. Ceea ce distinge o democrație de o autocrație, monarhie sau oligarhie, nu este faptul că prima ar fi echivalentă cu libertatea, în timp ce celelalte ar echivala cu agresiunea. Diferența dintre ele rezidă numai în tehnica utilizată pentru a adminstra, a transforma și a canaliza rezistența populară întreținută de setea nepotolită de putere. Autocratul nu permite populației să influențeze politica în niciun mod regulat și formal, deși el, la rândul său, trebuie să acorde multă atenție opiniei publice, dacă dorește să-și stabilizeze puterea. Astfel, o autocrație este caracterizată prin lipsa unui debușeu instituțional pentru potențialii deținători de putere. O democrație, pe de altă parte, posedă o asemenea instituție. Ea permite

1977, pp.189 ș.u., H. H. Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat*, Opladen, 1987, cap. 5.

majorităților, create conform unor reguli formalizate, să influențeze cu regularitate modificările politicilor sale. În consecință, dacă setea nesatisfăcută de putere devine mai tolerabilă atunci când există un debușeu regulat pentru ea, atunci se creează mai puțină rezistență față de o conducere democratică decât față de una autocrată. Această importantă diferență socio-psihologică dintre regimurile autocate și cele democrate a fost excelent decrisă de către B. de Jouvenel:

> Din secolul al doisprezecelea până în secolul al douăzecilea, autoritatea guvernamentală a crescut continuu. Acest proces a fost înțeles de toți cei care i-au urmărit dezvoltarea; el i-a provocat pe aceștia la proteste neîntrerupte și la reacții violente. În ultimul timp, creșterea a continuat într-un ritm accelerat, iar extinderea autorității a adus cu sine o răspândire corespunzătoare a războiului. Dar acum noi nu mai înțelegem acest proces, nu mai protestăm și nu mai reacționăm. Această pasivitate a noastră este un lucru nou, pentru care Puterea trebuie să-i mulțumească perdelei de fum în care s-a înfășurat. Înainte, expansiunea autorității putea fi văzută, evidentă în persoana regelui, care nu renunța la a se pretinde stăpân, și în care pasiunile umane erau observabile. Acum, mascată în anonimitate, Puterea pretinde a nu avea o existență proprie, și a nu mai fi nimic altceva decât instrumentul impersonal și lipsit de pasiuni al voinței generale. – Dar acest lucru este evident o ficțiune. – ... Astăzi, la fel ca întotdeauna, Puterea este în mâinile unui grup de oameni care dețin controlul. Singura schimbare este că a devenit acum mai ușor pentru cei conduși să-i înlocuiască pe deținătorii Puterii. Dintr-un punct de vedere, acest lucru slăbește Puterea, deoarece voințele care controlează viața unei societăți pot, după placul acesteia, fi înlocuite cu alte voințe în care are mai multă încredere. – Dar, deschizând posibilitatea de a obține Puterea pentru toți cei talentați și ambițioși, acest aranjament face mult mai facilă creșterea Puterii. În „vechiul regim", spiritele dinamice ale societății, care știau că nu au nicio șansă de a lua parte la

> Putere, se grăbeau să-i denunțe cea mai mică expansiune. Pe de altă parte, acum, când fiecare este un potențial ministru, nimeni nu este preocupat să desființeze o funcție pe care aspiră să o obțină într-o bună zi, sau să toarne nisip într-un mecanism pe care intenționează să-l folosească atunci când îi vine rândul. Prin urmare, există o complicitate largă în cercurile politice ale societății moderne, în ceea ce privește expansiunea Puterii.[15]

La o populație identică și o politică identică a ofertei discriminatorii de bunuri și servicii, un stat democratic are mai multe oportunități de a-și spori venitul apropriat prin agresiune. Și, *mutatis mutandis*, o autocrație trebuie să se mulțumească cu un venit relativ mai mic. În termenii clasicilor gândirii politice, ea trebuie să conducă mai înțelept, adică să conducă mai puțin. De vreme ce ea nu permite niciunei alte voințe, în afara celei a autocratului și poate a sfătuitorilor săi apropiați, să câștige puterea sau să influențeze regulat politicile, execuția puterii unei autocrații este percepută de cei conduși ca fiind mai puțin tolerabilă. Astfel, stabilitatea ei poate fi asigurată doar dacă gradul total de exploatare statală este relativ redus.

Situația ultimelor două secole ilustrează sugestiv validitatea acestei teze. În această perioadă, am trăit experiența unei substituiri aproape universale a regimurilor relativ autocratic-monarhice cu regimuri relativ democratice.[16] (Până și Rusia Sovietică este notabil mai democratică decât a fost vreodată Rusia țaristă.) Împreună cu această schimbare, a avut loc un proces de o viteză și o întindere nemaiîntâlnite: o creștere permanentă și aparent incontrolabilă a statului. În competiția dintre diferite state pentru populații exploatabile, și în aceste încercări ale statelor de a limita efectele rezistenței interne, tendința a fost ca statul demo-

[15] B. De Jouvenel, *On Power*, New York, 1949, pp. 9-10; despre psihologia socială a democrației, cf. aceluiași, *On Sovereignty*, Cambridge, 1957; G. Mosca, *The Rulling Class*, New York, 1939; H. A. Mencken, *Notes on Democracy*, New York, 1926; despre tendința conducerii democratice de a „degenera" într-una oligarhică, cf. R. Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*, Stuttgart, 1957.

[16] Asupra acestui proces, cf. R. Bendix, *Kings or People*, Berkeley, 1978.

cratic să obțină o victorie vizibilă asupra celui autocratic, dovedindu-se o variantă superioară a puterii. Ceteris paribus, statul democratic – și socialismul democratic pe care-l întruchipează – este cel care dispune de un venit mai mare și se dovedește superior altor state în războaie. Și, ceteris paribus, tot acest stat este cel care reușește cea mai bună administrare a rezistenței interne: este mai ușor, iar istoria a arătat acest lucru în mod repetat, să păstrezi puterea statului democratizându-l, decât operând contrariul și autocratizându-i structura de luare a deciziilor.

Acestea sunt, deci, fundamentele socio-psihologice ale statului ca instituția care pune în aplicare socialismul. Orice stat se bazează pe monopolizare sau pe controlul monopolist asupra unor bunuri și servicii de importanță strategică pe care le oferă discriminatoriu unor grupuri favorizate de oameni, înfrângând prin aceasta rezistența față de o politică de agresiune împotriva proprietarilor naturali. Mai mult, statul se bazează pe o politică de reducere a dorinței de acaparare a puterii prin crearea de debușee de participare publică în schimbările viitoare ale politicilor de exploatare. În mod natural, fiecare descriere istorică a statului, a politicilor sale socialiste specifice și a modificărilor de politică, va trebui să dea seama în mod mai detaliat de felul în care nașterea și creșterea socialismului au devenit posibile. Dar dacă o astfel de descriere este completă și nu cade pradă iluziilor ideologice, atunci toate măsurile luate de stat trebuie descrise ca fiind integrate exact acestui cadru instituțional al violenței, democratizării și strategiei de tip *divide et impera*.

Orice ar face un stat în termenii contribuțiilor sale evaluate pozitiv în societate, și oricât de mare sau de mică ar fi măsura în care s-ar putea aduce astfel de contribuții; fie că statul oferă ajutor mamelor cu serviciu și copii, că oferă îngrijire medicală, ori că se angajează în construcția de drumuri sau de aeroporturi; fie că acordă favoruri fermierilor sau studenților, că se dedică producției de servicii educative, de infrastructură, de bani, de oțel sau de pace; sau fie că face toate aceste lucruri și multe altele, ar fi complet greșit să le enumerăm pur și simplu, fără niciun fel de precizări suplimentare. Ceea ce trebuie spus, în plus, este faptul că nu poate face *nimic* fără expropriere non-contractuală anterioară a proprietarilor naturali. Contribuțiile sale la bunăstare nu sunt niciodată un cadou obișnuit, chiar dacă sunt oferite gratuit, deoarece, înainte de

toate, statul face cadou un lucru care nu-i aparține. Chiar dacă își vinde serviciile contra cost, și chiar dacă obține un profit din vânzare, mijloacele de producție utilizate au fost întotdeauna expropriate prin forță. Iar dacă le vinde la preț subvenționat, agresiunea trebuie să continue pentru a susține nivelul curent al producției.

Situația este similară în privința structurilor de decizie ale unui stat. Fie că un stat este organizat democratic sau autocratic, că are o structură decizională centralizată sau descentralizată și o structură de reprezentare cu unul sau mai multe niveluri; fie că este organizat ca un sistem de partide sau ca un stat corporatist, ar fi iluzoriu să-l descriem în acești termeni și să nu mai adăugăm nimic. Pentru o descriere completă, trebuie adăugat faptul că, înainte de toate, constituția unui stat este un instrument organizatoric pentru promovarea existenței sale ca o instituție a agresiunii. Și în măsura în care stabilitatea sa se bazează pe drepturile garantate constituțional de a participa la provocarea unor modificări ale politicilor, trebuie să subliniem că statul se bazează pe o atracție instituționalizată exercitată asupra unor energii motivaționale pe care oamenii, în viețile lor private, le-ar privi drept criminale și ar face totul pentru a le suprima. O întreprindere comercială obișnuită are o structură decizională care trebuie să se adapteze scopului de a o ajuta să-și asigure un profit cât mai mare din vânzarea produselor către clienții care le cumpără deliberat. Constituția unui stat nu are nimic în comun cu aceasta și doar studiile sociologice superficiale „ale organizării" s-ar putea angaja în investigarea similarităților și diferențelor structurale dintre cele două.[17]

Doar o înțelegere profundă a acestor lucruri ne permite să sesizăm în întregime natura statului și a socialismului. Și abia apoi poate exista o înțelegere completă a celeilalte laturi a aceleiași probleme: ce este necesar pentru a învinge socialismul. Nu putem lupta împotriva statului boicotându-l pur și simplu, așa cum putem lupta împotriva unei firme private, deoarece un agresor nu respectă judecata negativă relevată de boicot. Dar nu putem lupta nici prin simpla contrapunere a unei violențe defensive în fața agresiunii, deoarece agresiunea de stat este sprijinită în

[17] Despre diferența fundamentală dintre organizațiile private de afaceri și stat, cf. L. v. Mises, *Bureaucracy*, New Haven, 1944.

opinia publică.[18] Prin urmare, totul depinde de o schimbare în opinia publică. Mai specific, totul depinde de două asumpții și de schimbarea care poate fi provocată în ceea ce privește statutul realist sau nerealist al acestora. Una dintre aceste asumpții a fost implicită atunci când am argumentat, mai sus, că statul poate genera un sprijin pentru rolul său producând anumite bunuri și servicii pentru grupuri favorizate de oameni. Evident, asumpția este aceea că oamenii pot fi corupți să susțină un agresor dacă primesc o parte, oricât de mică, a benficiilor agresiunii. Și, pentru că există peste tot state, această asumpție trebuie considerată a fi azi, din fericire pentru stat, realistă. Dar nu există nicio lege a naturii care să spună că lucrurile trebuie să stea pentru totdeauna astfel. Pentru ca statul să eșueze în atingerea obiectivului său, nu este nevoie de nimic altceva decât de o schimbare în opinia publică: acțiunile care sprijină statul trebuie să ajungă să fie considerate imorale, deoarece este vorba despre un sprijin acordat unei organizații a crimei instituționalizate. Socialismului i s-ar pune capăt doar dacă oamenii nu s-ar mai lăsa corupți de mita oferită de stat ci, dacă aceasta ar fi oferită, ei, să spunem, și-ar folosi partea de avuție pentru a reduce puterea de mituire a statului, continuând să-l privească și să-l trateze ca pe un agresor care merită să întâmpine rezistență, să fie ridiculizat și ignorat, oriunde și oricând.

A doua asumpție era aceea că oamenii au într-adevăr o sete de putere, și că pot fi corupți să întreprindă acțiuni de sprijinire a statului dacă li se oferă o șansă de a-și potoli această sete. Privind faptele, ne putem cu greu îndoi că această asumpție este azi, de asemenea, una realistă. Dar, din nou, nu este realistă datorită unor legi naturale căci, cel puțin în

[18] L. Spooner îi descrie pe susținătorii statului ca divizându-se în două categorii: „1. Pungașii, o clasă numeroasă și activă, care văd în guvernare un instrument de care se pot folosi pentru propria mărire și avuție. 2. Naivii, – fără îndoială, o clasă foarte largă – fiecare dintre ei, pentru că i se permite o opinie printre alte milioane în decizia asupra a ceea ce poate face cu propria persoană și proprietate, și pentru că i se permite aceeași opinie asupra jafului, sclaviei și crimei la care sunt supuși alții, opinie permisă de asemenea altora atunci când este vorba despre jaful, sclavia și crima la care este supus el însuși, fiind suficient de stupid pentru a-și imagina că este un „om liber", un „suveran", că acesta este un „guvernământ liber", „cel mai bun guvernământ din lume" și alte astfel de absurdități." (L. Spooner, *No Treason. The Constitution of No Authority*, Colorado Springs, 1973, p. 18).

principiu, poate fi în mod deliberat transformată într-una nerealistă.[19] Pentru a provoca sfârșitul etatismului și al socialismului, nu este nevoie de nimic mai mult decât de o schimbare în opinia publică, schimbare care să-i oprească pe oameni a mai folosi debușeele instituționale ale participării la politicile statului pentru satisfacerea voinței de putere, și să-i facă în schimb să-și suprime orice astfel de dorință, să folosească arma instituțională a statului împotriva lui însuși și să insiste, fără a accepta niciun fel de compromisuri, pentru încetarea impozitării și a reglementărilor impuse proprietarilor naturali, oriunde și oricând există o șansă de a influența politicile statului.[20]

---

[19] E. de la Boetie scrie (*The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude*, New York, 1975, pp.52-53): „Cel ce-și exercită dominația asupra ta ... nu posedă cu adevărat nimic altceva decât puterea pe care i-ai conferit-o pentru a te distruge ... **Nu-l mai servi, și vei deveni pe dată liber. Nu-ți cer să-ți pui mâinile pe tiran și să-l răstorni, ci doar să nu-l mai susții;** iar atunci îl vei vedea cum, la fel ca un colos al cărui piedestal a fost dat la o parte, se va prăbuși sub propria greutate și se va sfărâma în mii de bucăți."

[20] Despre o strategie a libertății, și în special despre importanța mișcării libertariene pentru atingerea acestui scop, cf. M. N. Rothbard, *For A New Liberty*, New York, 1978, cap. 15; și *Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, partea a 5-a.

9

Producția capitalistă și problema monopolului

Capitolele anterioare au demonstrat că nu poate fi formulat nici un argument economic, și nici unul moral în favoarea socialismului. Socialismul este, din perspectivă economică și morală, inferior capitalismului. Ultimul capitol a arătat de ce socialismul este, cu toate aceste, un sistem social viabil, și a analizat caracteristicile socio-psihologice ale statului – instituția care întruchipează socialismul. Existența, stabilitatea și creșterea sa sunt fondate pe agresiune și pe sprijinul public pe statul reușește să-l provoace pentru agresiunea sa. Dar el obține acest lucru, în primul rând, printr-o politică de discriminare populară; adică o politică de mituire a unor oameni, prin acordarea de favoruri, pentru sprijinirea exploatării continue a altora; iar în al doilea rând, printr-o politică a participării populare la elaborarea politicilor, adică prin coruperea publicului și prin convingerea lui să joace jocul agresiunii, acordând potențialilor deținători de putere oportunitatea consolidată de a-și pune în aplicare schemele lor specifice de exploatare cu prilejul uneia dintre modificările viitoare ale politicilor.

Ne vom reîntoarce acum la economie, și vom analiza funcționarea unui sistem capitalist de producție – o economie de piață – ca alternativă la socialism, rotunjind astfel constructiv argumentul împotriva socialismului. În vreme ce capitolul final va fi dedicat problemei modului în care capitalismul rezolvă problema producției așa-numitelor „bunuri publice", capitolul de față va explica ceea ce putem numi funcționarea normală a producției capitaliste și o va pune în contrast cu funcționarea

normală a unui sistem al producției sociale sau de stat. Vom trece apoi la ceea ce se crede în general a fi o problemă specială, despre care se pretinde că ar arăta o deficiență economică specifică într-un sistem de producție pur capitalist: așa-numita problemă a producției monopoliste.

Ignorând pentru moment problemele speciale ale producției monopoliste și ale producției de bunuri publice, vom oferi trei motive structurale pentru care capitalismul este superior din punct de vedere economic în comparație cu alternativa socialistă. În primul rând, doar capitalismul poate aloca rațional (adică în funcție de evaluările consumatorilor) mijloacele de producție; în al doilea rând, doar capitalismul ne poate asigura că, date fiind calitatea oamenilor și alocarea resurselor, calitatea bunurilor produse va atinge nivelul optim, judecat din nou din perspectiva evaluărilor consumatorilor; iar în al treilea rând, presupunând alocarea factorilor de producție și calitatea produselor ca date, și judecând din nou din perspectiva evaluărilor consumatorilor, doar un sistem al pieței poate să garanteze faptul că valoarea factorilor de producție va fi eficient conservată în timp.[1]

Atâta vreme cât produce pentru piață, adică în vederea schimbului cu alți oameni sau alte firme, și supusă fiind regulii non-agresiunii împotriva proprietarilor naturali, fiecare firmă obișnuită își va folosi resursele pentru producția unor astfel de bunuri, și în acele cantități care, prin anticipație, promit un beneficiu din vânzări care să depășească cu cât mai mult costurile presupuse de utilizarea resurselor. Dacă beneficiul nu ar depăși costurile, atunci firma și-ar folosi resursele pentru producerea acelor bunuri în alte cantități sau pentru producerea altor bunuri. Și fiecare asemenea firmă trebuie să decidă în mod repetat dacă o alocare sau o utilizare dată a mijloacelor sale de producție ar trebui sau nu să fie menținută sau dacă, datorită unei modificări a cererii sau anticipării unei astfel de modificări, este nevoie de o realocare a lor pentru alte utilizări. Întrebarea dacă resursele au fost sau nu utilizate astfel încât să producă maximum de valoare (maximum de profit), sau dacă o realocare dată ar fi cea mai economică, poate, desigur, să primească un răspuns, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, în orice sistem economic ori social imaginabil, deoarece este întotdeauna nevoie de timp pentru a produce un bun și a-l aduce pe piață. Totuși, iar acest

[1] Asupra acestui punct, cf. de asemenea cap. 3 mai sus și cap. 10 mai jos.

lucru este unul decisiv, există pentru fiecare firmă un criteriu obiectiv pentru a decide măsura în care deciziile sale alocaționale anterioare au fost sau nu corecte. Contabilitatea ne informează – și în principiu oricine dorește acest lucru poate să verifice aceste informații – dacă o alocare dată a factorilor de producție este sau nu economic rațională, și în ce măsură, nu doar pentru firmă în întregul ei, ci și pentru fiecare din subunitățile acesteia, atâta vreme cât există prețuri de piață pentru factorii de producție utilizați. Cum criteriul profitului și pierderilor este un criteriu *ex post*, și trebuie cu necesitate să fie astfel în orice sistem de producție datorită factorului timp implicat în producție, nu poate fi de niciun ajutor pentru a decide *ex ante* alocările viitoare. Cu toate acestea, din punctul de vedere al consumatorilor, procesul alocării și realocării resurselor poate fi conceput ca rațional, deoarece orice decizie alocațională este testată constant prin criteriul profitului și al pierderilor. Orice firmă care nu satisface acest criteriu este condamnată, într-o perspectivă mai apropiată sau mai îndepărtată, să se micșoreze sau chiar să fie eliminată total de pe piață, și doar acele afaceri care reușesc să satisfacă criteriul profitului și al pierderilor pot rămâne pe piață și, eventual, pot să crească și să prospere. Fără îndoială, instituționalizarea acestui criteriu nu ne asigură (așa cum niciun alt criteriu nu ne-ar putea vreodată asigura) că fiecare decizie particulară a firmei se va dovedi, în termenii evaluărilor consumatorilor, rațională. Totuși, prin eliminarea celor cu o slabă capacitate anticipativă și prin întărirea poziției celor care reușesc constant anticipări corecte, ea ne asigură că schimbările structurale ale întregului sistem de producție, care au loc în timp, pot fi descrise ca mișcări constante înspre o utilizare mai rațională a resurselor și ca un proces nesfârșit de direcționare și redirecționare a factorilor de producție din domeniile de producție mai puțin profitabile înspre cele care au, pentru consumator, o mai mare valoare.[2]

Situația se schimbă în întregime odată cu intrarea în scenă a statului, iar raționalitatea este înlocuită, din punctul de vedere al consumatorului (pentru care, să ne amintim, are loc producția) cu arbitrariul. Fiind diferit de firmele obișnuite prin aceea că i se permite să obțină

[2] Despre funcția profitului și a pierderii, cf. L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, cap. 15; și „Profit and Loss" în *Planning for Freedom*, South Holland, 1974; M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, cap. 8.

venituri prin mijloace non-contractuale, statul nu este forțat să evite pierderile dacă dorește să supraviețuiască, așa cum trebuie să facă restul producătorilor. Mai curând, pentru că îi este permis să stabilească impozite și reglementări, statul este în poziția de a determina unilateral dacă să subvenționeze sau nu, în ce măsură, și pentru ce perioadă de timp, propriile activități productive. De asemenea, statul poate decide unilateral ce competitor potențial poate să concureze cu el. În esență, aceasta înseamnă că statul devine independent de criteriul cost-profit. Dar dacă nu mai este forțat să testeze continuu prin acest criteriu diferitele utilizări pe care le dă resurselor, adică dacă nu mai este nevoit să-și reajusteze cu succes alocările resurselor la schimbările în cererea consumatorilor pentru a supraviețui ca producător, atunci succesiunea deciziilor alocative în întregul ei poate fi privită ca un proces decizional arbitrar, irațional. Nu mai există, pur și simplu, un mecanism de selecție care să elimine acele „mutații" alocative care ignoră constant, sau prezintă o nepotrivire față de cererea consumatorilor.[3] A spune că procesul alocării resurselor devine arbitrar în absența funcționării eficiente a criteriului profitului și pierderilor nu înseamnă că deciziile care trebuie să fie, într-un fel sau altul, luate, nu sunt supuse niciunei constrângeri, ci sunt pur întâmplătoare. Nu sunt pur întâmplătoare, și fiecare astfel de decizie înfruntă anumite constrângeri impuse celui care o ia. Dacă, de exemplu, alocarea factorilor de producție este decisă democratic, atunci este evident că ea trebuie să facă apel la majoritate. Dar, fie că o decizie este supusă unor astfel de constrângeri sau este luată în mod autocratic, respectând starea opiniei publice așa cum este ea văzută de autocrat, ea este totuși arbitrară din punctul de vedere al consumatorilor care cumpără sau nu cumpără, voluntar, produsul în cauză.[4] Astfel, alocarea

[3] Despre economia guvernământului, cf. în special M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, cap. 5.

[4] În ceea ce privește controlul democratic al alocărilor, diferitele sale deficiențe au devenit destul de evidente. De exemplu, J. Buchanan și R. Wagner (*The Consequences of Mr. Keynes*, London, 1978, p. 19) scriu: „Concurența pe piață este continuă; la fiecare produs cumpărat, cumpărătorul poate alege între vânzători aflați în concurență. Concurența politică este intermitentă; în general, consecințele unei decizii durează pentru un număr determinat de ani. Concurența pe piață permite mai multor competitori să supraviețuiască simultan ... Competiția politică are un rezultat de tip «totul sau nimic» ... În condițiile

resurselor în aceste condiții, oricare ar fi ea și oricum s-ar modifica în timp, presupune o utilizare risipitoare a unor mijloace rare. Eliberat de necesitatea de a obține profituri pentru a supraviețui ca instituție deservindu-i pe consumatori, statul înlocuiește în mod necesar raționalitatea cu haosul alocațional. M. Rothbard rezumă precis problema, după cum urmează:

> Cum poate el (guvernul, statul) să știe dacă e cazul să construiască drumul A sau drumul B, dacă să investească într-un drum sau într-o școală – de fapt, cât de mult să cheltuiască pentru fiecare din activitățile sale? Nu există un mod rațional de a aloca fondurile, și nici măcar de a decide ce fonduri să aloce. Atunci când există o criză de profesori, de săli de clasă, de polițiști sau de străzi, guvernământul și susținătorii săi au un singur răspuns: mai mulți bani. De ce acest răspuns nu este niciodată dat pe piața liberă? Motivul este că banii trebuie să fie *retrași* din alte utilizări în investiții sau în consum ... iar această retragere trebuie să fie justificată. Această justificare este dată de testul profitului și al pierderii: indicația că sunt satisfăcute cele mai urgente nevoi ale

---

concurenței pe piață, cumpărătorul poate avea în mod rezonabil o certitudine cu privire la ceea ce cumpără. În condițiile concurenței politice, cumpărătorul cumpără de fapt serviciile unui agent pe care nu-l poate controla ... Mai mult, pentru că politicianul trebuie să-și asigure cooperarea unei majorități de politicieni, sensul votului dat unui politician este mai puțin clar decât al «votului» pentru o firmă privată." (Asupra acestui punct, cf. de asemenea J. Buchanan, „Individual Choice in Voting and the Market", în *Fiscal Theory and Political Economy*, Chapel Hill, 1962; pentru un tratament mai general al problemei, vezi J. Buchanan și G. Tullock, *The Calculus of Consent*, Ann Arbor, 1962.)

Ceea ce s-a trecut de obicei cu vederea, totuși – în special de către cei care încearcă să facă o virtute din faptul că democrația dă fiecăruia o putere de vot egală, pe când suveranitatea consumatorului permite „voturi" inegale – este deficiența cea mai importantă: aceea că într-un sistem al suveranității consumatorului oamenii pot avea voturi inegale dar, în orice caz, ei își exercită controlul exclusiv asupra acelor lucruri pe care le-au dobândit prin apropriere originară sau prin contract, și prin urmare sunt obligați să se comporte moral. Într-o democrație a producției, se presupune că fiecare ar avea ceva de spus în privința unor lucruri pe care nu le-a dobândit astfel, și prin urmare are interesul nu doar de a crea instabilitate legală, cu toate efectele sale negative asupra formării capitalului, ci, mai mult, de a acționa imoral. Asupra acestui punct, cf. de asemenea L. v. Mises, *Socialism*, Indianapolis, 1981, cap. 31; de asemenea cf. cap. 8 de mai sus.

> consumatorilor. Dacă o firmă sau un produs realizează profituri mari pentru proprietari, iar aceste profituri este de așteptat să continue, vor fi investiți bani suplimentari; dacă nu, și dacă apar pierderi, vor fi retrași bani din acea industrie. Testul profitului și al pierderii servește ca un ghid critic pentru direcționarea fluxului de servicii productive. Nu există un astfel de test la dispoziția guvernământului, care nu are nicio modalitate rațională de a decide cât de mulți bani să cheltuiască, fie în total, fie într-un domeniu de producție specific. Cu cât cheltuiește mai mult, cu atât mai multe servicii poate să ofere – dar unde să se oprească?[5]

În afara alocării defectuoase a factorilor de producție, ce rezultă din decizia de a acorda statului dreptul special de a apropria venituri în mod non-contractual, producția de stat implică o reducere a calității bunurilor produse, oricare ar fi ele. Din nou, o firmă obișnuită, orientată spre profit, poate să-și mențină dimensiunile sau chiar să crească doar dacă își poate vinde produsele la un astfel de preț și într-o astfel de cantitate care să-i permită cel puțin să-și recupereze costurile de producție. De vreme ce cererea pentru bunurile sau serviciile produse depinde fie de calitatea lor relativă, fie de preț – acesta fiind unul dintre multele criterii ale calității – așa cum sunt percepute ele de consumatori, producătorii trebuie să se preocupe constant de „calitatea percepută a produsului" sau de „cât de ieftin este produsul". O firmă este dependentă, pentru continuarea existenței sale, doar de achizițiile voluntare ale consumatorilor, deci nu există pentru o firmă capitalistă niciun standard de calitate definit arbitrar (inclusiv așa-numitele standarde științifice sau tehnologice de calitate) de către un pretins expert sau comitet de experți. Pentru ea, nu există decât calitatea așa cum este percepută de consumatori. Încă o dată, acest criteriu nu garantează inexistența unor produse sau servicii de slabă calitate sau prea scumpe oferite pe piață, deoarece producția necesită timp, iar testul vânzărilor vine abia după ce produsele au apărut pe piață. Iar lucrurile trebuie să stea așa în orice sistem al producerii de bunuri. Cu toate acestea, faptul că fiecare firmă capitalistă trebuie să se supună acestui test și să-l treacă pentru a evita eliminarea sa de pe piață garantează o poziție suverană pentru consumatori și pentru evaluările

[5] M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, p. 176.

lor. Doar dacă calitatea produselor este constant îmbunătățită și ajustată la gusturile consumatorilor, poate o firmă să supraviețuiască și să prospere.

Povestea se schimbă imediat ce statul se implică în producerea de bunuri. Odată ce beneficiile viitoare devin independente de vânzări care să acopere costurile – așa cum stau în mod tipic lucrurile atunci când statul produce un bun – nu mai există niciun motiv pentru care un astfel de producător să fie preocupat de calitatea produsului, în același mod în care ar trebui să fie preocupată o instituție dependentă de vânzări. Dacă venitul viitor al producătorului poate fi asigurat, indiferent dacă produsele sau serviciile oferite își merită sau nu banii (din perspectiva evaluărilor consumatorilor), de ce să facă acesta eforturi speciale pentru a îmbunătăți ceva? Mai precis, chiar dacă presupunem că angajații statului ca întreprindere productivă cu dreptul de a impozita și de a reglementa unilateral competitivitatea potențialilor săi rivali sunt, în medie, la fel de interesați sau de dezinteresați de munca lor ca și cei care lucrează într-o firmă dependentă de profituri[6] și, în plus, că ambele grupuri de angajați și de muncitori sunt în medie la fel de interesate sau de dezinteresate de creșterea sau scăderea propriilor venituri, calitatea produselor, măsurată în termenii cererii consumatorilor și relevată de cantitatea cumpărată, trebuie totuși să fie mai slabă într-o întreprindere de stat decât într-o firmă privată, deoarece venitul angajaților de stat ar fi mult mai puțin dependent de calitatea produselor. În consecință, ei vor tinde să dedice relativ mai puține eforturi pentru a produce bunuri de calitate, și mai mult timp și efort vor fi dedicate pentru a face ceea ce lor, dar nu în mod necesar și consumatorilor, le-ar plăcea să se întâmple.[7] Numai dacă cei ce lucrează la stat ar fi supraoameni sau îngeri, în timp ce toți ceilalți ar fi oameni obișnuiți, inferiori lor, ar putea rezultatul fi unul diferit. Dar același rezultat, adică o inferioritate a calității

[6] Aceasta este, fără îndoială, o asumpție foarte generoasă, deoarece este aproape cert că așa-zisul sector public de producție atrage de la început un tip diferit de persoane și se mândrește cu un număr neobișnuit de mare de angajați ineficienți, leneși și incompetenți.

[7] Cf. L. v. Mises, *Bureaucracy*, New Haven, 1944; Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, pp. 172 ș.u.; și *For A New Liberty*, New York, 1978, cap. 10; de asemenea M. și R., *The Tiranny of the Status Quo*, New York, 1984, pp. 34-51.

bunurilor produse de stat, ar fi obținut și dacă rasa umană în general ar suferi cumva o îmbunătățire: dacă ar lucra într-o întreprindere de stat, până și îngerii ar produce bunuri de o mai slabă calitate decât cele produse de colegii lor îngeri care ar lucra în firmele private, dacă munca ar presupune pentru ei fie și cele mai mici costuri.

În fine, în afara faptului că doar un sistem al pieței poate asigura o alocare rațională a resurselor rare, și că doar firmele capitaliste pot garanta o producție despre a cărei calitate să se poată spune că este una optimă, există și un al treilea motiv structural pentru superioritatea economică, chiar pentru eficiența de nedepășit a unui sistem de producție capitalist. Numai prin operațiile forțelor pieței este posibilă utilizarea eficientă a resurselor în timp, în orice alocare dată, adică este posibilă evitarea suprautilizării și a subutilizării resurselor. Această problemă a fost deja discutată în cap. 3, cu referire la socialismul în stil rus. Care sunt constrângerile instituționale asupra deciziilor unei firme orientate către profit, în privința gradului de exploatare sau de conservare a resurselor sale în domeniul de producție în care sunt ele utilizate? Evident, proprietarul unei astfel de firme ar fi și proprietarul factorilor de producție sau al resurselor, la fel ca și al produselor pentru a căror producție sunt ele utilizate. Astfel, venitul său (cuvânt folosit aici într-un sens mai larg) constă din două părți: venitul obținut din vânzarea produselor, după scăderea diverselor costuri de operare; și valoarea factorilor de producție, care poate fi transpusă în venit curent, dacă proprietarul s-ar decide să-i vândă. Instituționalizarea unui sistem capitalist – o ordine socială bazată pe proprietatea privată – implică astfel stabilirea unei structuri a inițiativei în care oamenii ar încerca să-și maximizeze venitul, în privința ambelor componente. Ce înseamnă acest lucru?[8] Fiecare act de producție afectează evident ambele dimensiuni menționate ale venitului. Pe de altă parte, atâta vreme cât factorii de producție nu sunt nelimitați, adică atâta vreme cât ei sunt bunuri rare, și nu libere, fiecare act de producție implică o deterioare a valorii factorilor de producție. Presupunând că există proprietate privată, se produce o situație în care

[8] Pentru ceea ce urmează, cf. L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, cap. 23.6; M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, cap. 7, în special 7, 4-6; „Conservation in the Free Market", în *Egalitarianism As A Revolt Against Nature*, Washington, 1974; și *For A New Liberty*, New York, 1978, cap. 13.

fiecare firmă încearcă în mod constant să nu permită costurilor marginale de producție (adică scăderii valorii factorilor de producție ce rezultă din utilizarea lor) să devină mai mari decât beneficiile marginale, și în care există, cu ajutorul contabilității, un instrument de verificare a succesului sau eșecului unor astfel de încercări. Dacă un producător nu ar reuși să-și îndeplinească obiectivul și dacă scăderea valorii capitalului ar fi mai mare decât creșterea venitului obținut din vânzări, atunci venitul total (în sensul larg al termenului) al proprietarului s-ar reduce. Astfel, proprietatea privată este un instrument instituțional pentru prevenirea supraexploatării capitalului sau, dacă aceasta se întâmplă, pentru pedepsirea, prin pierderi de venit, a proprietarului care a permis să se întâmple. Acest lucru face posibil ca valorile produse să fie mai mari decât cele pierdute în timpul producției. În special, proprietatea privată este o instituție prin care este stabilită o inițiativă de a ajusta eficient gradul de conservare sau de consum al unei cantități date de capital dintr-un domeniu specific de producție la schimbările anticipate ale prețului. Dacă, de exemplu, prețul viitor al petrolului ar fi de așteptat să crească deasupra nivelului curent, atunci valoarea capitalului utilizat pentru producția de petrol ar crește imediat, la fel ca și costul marginal presupus de producția unității marginale de produs. Astfel, firma ar fi imediat îmboldită să reducă producția și să sporească în concordanță gradul de conservare, deoarece utilitatea marginală a produsului pe piața prezentă se află încă la un nivel nemodificat. Pe de altă parte, dacă ar fi de așteptat ca prețurile viitoare ale petrolului să scadă sub nivelul prezent, rezultatul ar fi o scădere imediată a valorii capitalului și a costurilor marginale, iar firma ar începe imediat să-și utilizeze mai intens capitalul disponibil, deoarece prețurile pe piața prezentă ar fi încă relativ mai mari. Și, fără îndoială, ambele reacții sunt exact cele dezirabile din punctul de vedere al consumatorilor.

Dacă este comparat modul de funcționare al unui sistem capitalist de producție cu situația instituționalizată ori de câte ori statul ia în grija sa mijloacele de producție, vom vedea că există diferențe izbitoare. Acest lucru este adevărat mai ales dacă statul este o democrație parlamentară modernă. În acest caz, managerii unei firme pot avea dreptul de a primi beneficiile obținute din vânzări (după scăderea costurilor de operare) dar, cel mai important lucru, ei nu au dreptul de a-și apropria privat

sumele provenite dintr-o posibilă vânzare a factorilor de producție. În acest context, inițiativa de a folosi economic în timp un capital dat este drastic redusă. De ce? Deoarece dacă cineva are dreptul de a-și apropria privat venitul din vânzarea producției, dar nu are dreptul de a-și apropria câștigurile sau pierderile în valoarea capitalului, care rezultă dintr-un grad dat de utilizare a capitalului, atunci structura instituționalizată a stimulentelor nu este aceea de a maximiza venitul total – adică avuția socială totală în termenii evaluărilor consumatorilor – ci mai curând aceea de a maximiza venitul obținut din vânzări pe seama unor pierderi în valoarea capitalului. De ce, de exemplu, ar trebui un funcționar guvernamental să reducă gradul de exploatare al unei cantități date de capital și să treacă la o politică de conservare atunci când se așteaptă ca prețurile bunurilor produse să crească în viitor? Evident, avantajul unei astfel de politici de conservare (valoarea sporită a capitalului ce rezultă de aici) nu poate fi exploatat privat. Pe de altă parte, prin adoptarea unei astfel de politici, venitul său din vânzări ar scădea, ceea ce nu s-ar întâmpla dacă ar renunța la conservare. Pe scurt, a conserva capitalul ar însemna a avea toate dezavantajele și niciun avantaj. Prin urmare, dacă managerii de stat nu sunt supraoameni, ci ființe umane preocupate de propriile avantaje, trebuie să tragem concluzia că suprautilizarea capitalului existent și scăderea nivelului de viață al consumatorilor sunt consecințe necesare ale oricărei producții de stat, în comparație cu situația existentă în capitalism.

Este destul de sigur că, în acest punct, cineva ar putea argumenta că, deși nu se îndoiește de ceea ce s-a spus până acum, lucrurile ar sta de fapt diferit, iar deficiențele unui sistem pur al pieței libere ar ieși la lumină imediat ce s-ar examina cazul special al producției monopoliste. Iar producția monopolistă va apărea cu necesitate în capitalism, cel puțin pe termen lung. Nu doar criticii marxiști, ci și economiștii ortodocși formulează adesea acest pretins contra-argument.[9] Ca răspuns la această teză, vom formula patru obiecții. În primul rând, experiența istorică arată că, contrar tezei criticilor, nu există o tendință de lărgire a monopolurilor într-un sistem neîngrădit al pieței. În plus, există temeiuri teoretice pentru a ne îndoi că o astfel de tendință ar deveni vreodată

[9] Pentru aceasta și pentru ce urmează, cf. L. v. Mises, *Socialism*, Indianapolis, 1981, 3.2.

dominantă pe o piață liberă. În al treilea rând, chiar dacă ar avea loc, dintr-un motiv sau altul, un astfel de proces al monopolizării crescânde, el ar fi inofensiv din punctul de vedere al consumatorilor, cu condiția ca intrarea liberă pe piață să fie într-adevăr asigurată. Iar în al patrulea rând, conceptul de prețuri de monopol ca distincte de și în contrast cu prețurile concurențiale este, într-o economie capitalistă, iluzoriu.

În ceea ce privește dovezile istorice, dacă teza criticilor capitalismului ar fi adevărată, ar trebui să ne așteptăm la o tendință mai pronunțată de monopolizare într-un capitalism de tip laissez-faire relativ mai liber, mai neîngrădit și mai puțin reglementat decât într-un sistem relativ mai strict reglementat al capitalismului „bunăstării" sau al capitalismului „social". Totuși, istoria ne oferă dovezi exact pentru rezultatul contrar. Există un acord general privitor la evaluarea perioadei istorice dintre 1867 și primul război mondial ca fiind o perioadă relativ mai capitalistă a istoriei Statelor Unite, și a perioadei ulterioare ca fiind, comparativ, una a înmulțirii reglementărilor economice și a creșterii legislației privitoare la asistența oferită de stat. Totuși, la o analiză comparativă, vom vedea nu doar că în prima perioadă evoluția înspre monopolizare și concentrarea afacerilor a fost mai puțin pregnantă, ci și că s-a putut observa tot atunci o tendință constantă de creștere a severității concurenței și de scădere aproape continuă a prețurilor.[10] Iar această tendință a fost stopată și inversată doar atunci când, în decursul timpului, sistemul pieței a devenit din ce în ce mai obstrucționat și a fost distrus de intervenția statului. Monopolizarea crescândă s-a instalat doar atunci când oamenii de afaceri importanți au reușit să convingă guvernul să intervină în sistemul dur al concurenței și să adopte o legislație regulativă, impunând un sistem al concurenței „ordonate" pentru a proteja marile firme

[10] J. W. McGuire (*Business and Society*, New York, 1963, pp. 38-39), spune astfel: **„Din 1865 până în 1897, prețurile an de an în scădere au făcut dificilă pla**nificarea viitorului de către oamenii de afaceri. În multe domenii, noile legături feroviare au avut ca rezultat naționalizarea pieței la est de Mississippi, și chiar micile firme din orașele mici au fost obligate să concureze cu alte firme, adesea mai mari, din alte locuri. Pe scurt, era o epocă minunată pentru consumatori și înspăimântătoare pentru producători, mai cu seamă deoarece concurența devenea din ce în ce mai severă."

existente de competiția ucigătoare care se năștea în jurul lor.[11] G. Kolko, un teoretician de stânga și deci un martor cu siguranță de încredere, cel puțin pentru criticii de stânga, își rezumă cercetările asupra problemei după cum urmează:

> A existat în timpul acestei (prime) perioade o tendință dominantă de creștere a concurenței. Concurența era inacceptabilă pentru mulți oameni de afaceri și lideri financiari importanți, iar mișcarea de concentrare a fost în mare măsură o reflexie a încercărilor nereușite ale marilor firme de a aduce sub control tendințe irezistibile... Pe măsură ce apăreau noi competitori, iar puterea economică se difuza în rândurile unei națiuni în expansiune, a devenit evident pentru mulți oameni de afaceri importanți că doar guvernul central ar putea (controla și stabiliza) economia... Ca o ironie, contrar consensului istoricilor, nu existența monopolurilor a cauzat intervenția guvernului în economie, ci lipsa lor.[12]

Aceste concluzii, care se află în clară contradicție cu multe dintre opiniile comune asupra subiectului, sunt susținute, în plus, de considerații teoretice.[13] Monopolizarea înseamnă că un anumit factor de producție este retras din sfera pieței. Nu există comerț cu acel factor, ci proprietarul lui se angajează tocmai în restrângerea comerțului. Dacă lucrurile

---

[11] Asupra acestui punct, cf. G. Kolko, *The Triumph of Conservatism*, Chicago, 1967; și *Railroads and Regulations*, Princeton, 1965; J. Weinstein, *The Corporate Ideal in the Liberal State*, Boston, 1968; M. N. Rothbard și R. Radosh (eds), *A New History of Leviathan*, New York, 1972.

[12] G. Kolko, *The Triumph of Conservatism*, Chicago, 1967, pp. 4-5; cf. de asemenea cercetărilor lui M. Olson, *The Logic of Collective Action*, Cambridge, 1965, în măsura în care organizațiile de masă (în special sindicatele) nu sunt nici ele fenomene de piață, ci își datorează existența acțiunii legislative.

[13] Pentru ceea ce urmează, cf. L. v. Mises, *Socialism,* Indianapolis, 1981, 3.2; și *Human Action*, Chicago, 1966, cap. 25-26; M. N. Rothbard, *Man, Economy and State,* Los Angeles, 1970, pp. 544 ș.u.; pp. 585 ș.u.; și „Ludwig von Mises and Economic Calculation under Socialism", în L. Moss (ed.), *The Economics of Ludwig von Mises*, Kansas City, 1976, pp. 75-76.

stau așa, atunci nu există prețuri de piață pentru factorul de producție monopolizat. Dar dacă nu există un preț de piață pentru el, atunci proprietarul lui nu mai poate evalua costurile monetare presupuse de retragerea de pe piață și de utilizarea acelui factor într-un mod oarecare. Cu alte cuvinte, proprietarul nu-și mai poate calcula profiturile și nu se mai poate asigura, fie și doar *ex post facto*, că obține într-adevăr cele mai mari profituri posibile din investițiile sale. Astfel, presupunând că antreprenorul este cu adevărat interesat în a realiza cel mai mare profit posibil (lucru pe care, fără îndoială, criticii îl asumă întotdeauna), el ar trebui să ofere continuu pe piață factorii de producție monopolizați, pentru a fi sigur că îi utilizează în cel mai profitabil mod și că nu există o altă utilizare mai profitabilă, care să facă mai profitabilă vânzarea factorilor decât păstrarea lor. Se pare, deci, că am ajunge la rezultatul paradoxal că monopolistul, pentru a-și maximiza profiturile, trebuie să aibă un interes permanent de a renunța la poziția sa de proprietar al factorului de producție retras de pe piață și, în schimb, să-i dorească includerea în sfera pieței.

Mai mult, cu fiecare act suplimentar de monopolizare, problema proprietarului factorilor de producție monopolizați – aceea că, datorită imposibilității calculului economic, nu se mai poate asigura că acei factori sunt într-adevăr utilizați în cel mai profitabil mod – devine tot mai acută. Lucrurile stau așa, în special, pentru că trebuie să facem asumpția realistă că monopolistul nu doar că nu este omniscient, ci și că cunoașterea sa privitoare la bunurile și serviciile concurente viitoare disponibile pentru consumatori pe piețe viitoare devine tot mai limitată pe măsură ce procesul de monopolizare avansează. Pe măsură ce factorii de producție sunt retrași de pe piață, și pe măsură ce se lărgește cercul consumatorilor deserviți de bunurile produse cu acești factori, devine tot mai puțin probabil ca monopolistul, incapabil să mai utilizeze calculul economic, să mai poată stăpâni toate informațiile relevante necesare pentru a detecta cea mai profitabilă utilizare a factorilor săi de producție. Devine, în schimb, mai probabil ca, în cursul unui astfel de proces de monopolizare, alți oameni sau alte grupuri de oameni să perceapă, dată fiind dorința lor de a realiza profituri angajându-se în

producție, moduri mai profitabile de a utiliza factorii monopolizați.[14] Nu neapărat pentru că ei ar fi antreprenori mai buni, ci pur și simplu pentru că ei ocupă poziții diferite în timp și spațiu, devenind astfel tot mai conștienți de oportunitățile antreprenoriale a căror detectare devine tot mai dificilă și mai costisitoare pentru monopolist, cu fiecare nou pas pe calea monopolizării. De aceea, probabilitatea ca monopolistul să fie convins să-și vândă factorii de producție altor producători – *nota bene*: cu scopul de a-și spori astfel profiturile – crește cu fiecare pas suplimentar către monopolizare.[15]

Să presupunem însă că se întâmplă totuși, dintr-un motiv sau altul, ceea ce experiența istorică, la fel ca și teoria, dovedește că este improbabil să se întâmple. Și să presupunem direct cazul cel mai extrem care poate fi imaginat: cel în care există o singură firmă, un super-monopolist, ca să spunem așa, care oferă toate bunurile și serviciile disponibile pe piață, și care este unicul cumpărător de forță de muncă. Ce implică această stare de lucruri cu privire la satisfacerea consumatorilor presupunând, desigur, că super-monopolistul și-a câștigat și menținut poziția fără a face apel la utilizarea agresiunii? În primul rând, acest lucru înseamnă, evident, că nimeni nu poate avea nicio revendicare validă

[14] Cf. F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order*, Chicago, 1948, în special cap. 9; I. Kirzner, *Competition and Entrepreneurship*, Chicago, 1973.

[15] În privința marilor proprietăți, în special asupra pământului, Mises observă că ele sunt create și menținute de forțe din afara pieței, de violența coercitivă și de un sistem legal aplicat de stat care scoate în afara legii sau îngreunează vinderea pământului. „Niciunde și nicicând nu au luat ființă marile proprietăți asupra pământului prin funcționarea forțelor economice ale pieței. Fondate pe violență, ele au fost menținute numai prin violență. Imediat ce latifundiile sunt atrase în sfera tranzacțiilor de pe piață, ele încep să se sfărâme, până când în cele din urmă dispar cu totul... Că este greu chiar și azi să fie menținute latifundiile într-o economie de piață, este demonstrat de încercările de a crea instituții legislative de cum ar fi «Fideikomiss» și instituții legale corelate cum ar fi «moștenirea prin substituție» în Anglia... Nicicând nu a fost proprietatea asupra mijloacelor de producție mai puternic concentrată decât în timpul lui Pliniu, atunci când jumătate din provincia Africa era deținută de șase oameni, sau decât în perioada merovingiană, atunci când biserica poseda cea mai mare parte a pământului francez. Și nicăieri în lume nu este marea proprietate asupra pământului mai puțin prezentă decât în America de Nord capitalistă." (*Socialism*, Indianapolis, 1981, pp. 325-326).

împotriva proprietarului acestei firme; ea îi aparține în întregime și în mod legitim. În al doilea rând, înseamnă că nu există nicio limitare a dreptului cuiva de a boicota orice schimb posibil. Nimeni nu este obligat să muncească pentru monopolist sau să cumpere ceva de la el, și fiecare poate face orice dorește cu câștigurile pe care le-a obținut din muncă. Le poate consuma sau le poate economisi, le poate folosi pentru scopuri productive sau non-productive, sau se poate asocia cu alții pentru a-și uni fondurile pentru orice afacere comună. Dar, dacă lucrurile stau așa, atunci existența monopolurilor nu ne-ar permite să spunem decât atât: este clar că monopolistul în cauză nu a văzut nicio posibilitate de a-și spori venitul vânzându-și mijloacele de producție, sau o parte dintre ele, căci altfel ar fi făcut-o. Și nimeni altcineva nu a sesizat vreo șansă de a-și spori venitul licitând pentru factorii de producție ai monopolistului sau devenind la rândul său un capitalist economisind, transformând avuția privată folosită non-productiv în capital productiv sau unindu-și forțele cu ale altora, căci altfel ar fi făcut-o. Dar atunci, dacă nimeni nu a sesizat, vreo șansă de a-și spori venitul fără a face apel la agresiune, ar fi evident greșit să vezi ceva în neregulă la un astfel de super-monopol. Dacă el ar lua ființă într-adevăr în cadrul creat de o economie de piață, acest lucru nu ar dovedi decât că super-monopolistul a oferit într-adevăr consumatorilor bunurile și serviciile cele mai intens dorite, în cel mai eficient mod.

Rămâne însă problema prețurilor de monopol.[16] Nu implică oare un preț de monopol o ofertă suboptimală de bunuri pentru consumatori, și nu constituie acest lucru o excepție importantă de la funcționarea în general economic superioară a capitalismului? Într-un fel, la această întrebare s-a răspuns deja prin explicația de mai sus că nici chiar un super-monopolist, dacă apare prin funcționarea pieței, nu poate fi considerat ca dăunător pentru consumatori. Dar, în orice caz, teoria care pretinde că prețurile de monopol sunt categoric diferite de prețurile concurențiale a fost prezentată într-un limbaj diferit, tehnic, și prin urmare merită un tratament special. Rezultatul acestei analize, cu nimic surprinzător acum, nu face decât să întărească ceea ce am spus deja: monopolul nu

[16] Pentru ceea ce urmează, cf. M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, cap. 10, în special pp. 586 ș.u.; de asemenea W. Block, „Austrian Monopoly Theory. A Critique", în *Journal of Libertarian Studies*, 1977.

constituie o problemă specială care să ne oblige să amendăm regula generală că o economie de piață este cu necesitate mai eficientă decât orice sistem socialist sau etatist. Care este definiția „prețurilor de monopol" și, prin contrast, a „prețurilor concurențiale", conform ortodoxiei economice (care, în această problemă, include și așa-numita școală austriacă de economie, reprezentată de L. v. Mises)? Definiția care urmează este una tipică:

> Monopolul este o precondiție pentru apariția prețurilor de monopol, dar nu este singura precondiție. Este necesară îndeplinirea unei condiții suplimentare, mai precis a unei forme anume a curbei cererii. Simpla existență a monopolului nu înseamnă nimic în această privință. Editorul unei cărți cu copyright este un monopolist. Dar el ar putea să nu reușească să vândă nici măcar un singur exemplar, oricât de mic ar fi prețul cerut. Nu orice preț la care un monopolist vinde o marfă monopolizată este un preț de monopol. Prețurile de monopol sunt doar acele prețuri la care este mai avantajos pentru monopolist să restrângă cantitatea totală ce urmează a fi vândută, decât să-și extindă vânzările până la limita pe care ar permite-o o piață concurențială.[17]

Oricât de plauzibilă ar părea această distincție, vom argumenta că nici producătorul însuși, nici vreun observator neutru nu ar putea vreodată să decidă dacă prețurile obținute în realitate pe piață sunt prețuri de monopol sau concurențiale, pe baza criteriului „ofertei restrânse sau extinse" oferit prin definiția de mai sus. Pentru a înțelege acest lucru, să presupunem că există un monopolist, în sensul de „unic producător al unui bun dat". Întrebarea dacă un bun dat este diferit sau identic cu alte bunuri produse de alte firme nu este una la care se poate răspunde *ex ante* pe baza unor analize comparative ale acestor bunuri în termenii proprietăților lor fizice sau chimice, ci la care trebuie întotdeauna să se răspundă *ex post facto*, pe baza tratamentului și evaluărilor diferite sau identice pe care le primesc aceste bunuri din partea cumpărătorilor pe

[17] L. v. Mises, *Human Action*, Chicago, 1966, p.359; cf. de asemenea oricărui manual curent, cum ar fi P. Samuelson, *Economics*, New York, 1976, p.500.

piețe viitoare. Astfel, fiecare producător, indiferent ce ar produce, poate fi considerat, în momentul luării deciziilor, un monopolist potențial în acest sens al termenului. Care este,atunci, decizia pe care el, la fel ca și toți ceilalți producători, trebuie să o ia? El trebuie să decidă cât de mult să producă din bunul în cauză, pentru a-și maximiza venitul monetar (considerațiile privind alte venituri, non-monetare, considerându-se a fi date). Pentru a putea face acest lucru, el trebuie să anticipeze care va fi forma curbei cererii pentru produsul în cauză, atunci când acesta va ajunge pe piață, și trebuie să ia în considerare diferitele costuri de producție aferente producerii unor cantități diferite din acel bun. Pasul următor va fi să stabilească cantitatea pe care o va produce la acel punct în care beneficiile obținute din vânzări, adică cantitatea de bunuri produsă înmulțită cu prețul unei unități de bun, din care se scad costurile de producție implicate de producerea acelei cantități, vor fi maxime. Să presupunem că se întâmplă acest lucru și că se întâmplă de asemenea ca monopolistul să aibă dreptate în privința curbei viitoare a cererii, prin aceea că întreaga cantitate de pe piață va fi vândută la prețul cerut. Acum, se pune întrebarea dacă acest preț este unul concurențial sau unul de monopol. Așa cum a arătat M. N. Rothbard în analiza sa deschizătoare de drumuri dar îndelung neglijată a problemei monopolurilor, nu avem cum să știm acest lucru. A fost cantitatea de bunuri produsă „restrânsă" pentru a profita de cererea inelastică și deci a fost vorba despre un preț de monopol, sau prețul obținut a fost unul concurențial stabilit pentru a vinde o cantitate de bunuri extinsă „până la punctul pe care l-ar permite o piață concurențială"? Nu avem niciun mod de a decide.[18] În mod clar, fiecare producător va încerca întotdeauna să fixeze cantitatea produsă la nivelul deasupra căruia cererea ar deveni elastică, iar beneficiile sale totale ar fi mai mici datorită prețurilor reduse. El se angajează astfel în practici restrictive. În același timp, pe baza estimărilor sale privitoare la forma curbelor viitoare ale cererii, fiecare producător va încerca întotdeauna să-și extindă producția până la punctul în care costul marginal de producție (costul de oportunitate al non-producerii unei unități dintr-un bun alternativ cu ajutorul factorilor rari de producție blocați în procesul producerii unei noi unități din x) va egala prețul unei unități

[18] Cf. M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, cap. 10, în special pp. 604-614.

din x pe care se așteaptă să-l obțină la nivelul respectiv al ofertei. Atât restrângerea, cât și expansiunea, sunt parte a maximizării profitului și a formării prețurilor de piață, și niciunul dintre aceste două aspecte nu poate fi separat de celălat pentru a opera o distincție validă între acțiunea monopolistă și cea concurențială.

Să presupunem acum că, la următorul punct de luare a deciziilor, monopolistul decide să reducă cantitatea de bunuri produsă de la un nivel mai înalt la unul mai jos, și să presupunem că el reușește într-adevăr să-și asigure astfel beneficii mai mari decât anterior. Nu ar fi acesta un exemplu clar de preț de monopol? Iarăși, răspunsul trebuie să fie negativ. De data aceasta, motivul va fi imposibilitatea de a distinge între această „restricție" realocativă și o realocare „normală" care să țină cont de schimbările în structura cererii. Orice eveniment care poate fi interpretat într-un fel poate fi interpretat și în celălalt, și nu există niciun mijloc de a decide deoarece, încă o dată, cele două sunt în esență două aspecte ale unuia și aceluiași lucru: ale acțiunii, ale alegerii. Același rezultat, adică o restrângere a ofertei, însoțită nu de prețuri mai mari, ci de preturi suficient de mari pentru a spori beneficiul total obținut din vânzări, ar fi obținut dacă monopolistul care, de exemplu, produce un sortiment unic de mere se confruntă cu creșterea cererii pentru merele sale (o formă ascendentă a curbei cererii) și simultan cu o creștere chiar mai pronunțată a cererii de portocale (o pantă ascendentă chiar mai abruptă a curbei cererii). În această situație, de asemenea, el ar obține beneficii mai mari reducând cantitatea de mere, deoarece între timp prețul de piață anterior pentru merele sale a devenit unul subconcurențial. Iar dacă dorește să-și maximizeze profiturile, în loc să-și extindă pur și simplu producția de mere până la limita pe care ar permite-o cererea sporită, ar trebui să utilizeze acum pentru producția de portocale o parte dintre factorii de producție pe care-i folosise pentru a produce mere, deoarece între timp au apărut schimbări în sistemul prețurilor relative. Ce se întâmplă însă dacă monopolistul care-și restrânge producția de mere nu se angajează în producția de portocale cu factorii acum disponibili, ci pur și simplu nu face nimic cu aceștia? Din nou, acest lucru ar indica faptul că, în afara creșterii cererii pentru mere, între timp a avut loc o creștere chiar mai mare a cererii pentru un alt bun – pentru timpul liber (mai precis, a cererii pentru timp liber din partea monopolistului, care este la rândul

său un consumator). Explicația ofertei restrânse de mere poate fi găsită în modificarea prețului relativ al timpului liber (în locul prețului portocalelor) în comparație cu cel al altor bunuri.

Nici din perspectiva monopolistului însuși, nici din cea a unui observator neutru, nu se poate distinge conceptual o acțiune restrictivă de o realocare normală care urmează schimbărilor anticipate în structura cererii. Întotdeauna când monopolistul se angajează în activități restrictive urmate de creșterea prețurilor, el trebuie prin definiție să utilizeze factorii de producție disponibilizați pentru un scop considerat mai valoros, ceea ce înseamnă că se adaptează la schimbările în cererea relativă. După cum rezumă M. N. Rothbard:

> Nu putem utiliza „restrângerea producției" ca test pentru prețul de monopol în contrast cu cel concurențial. Trecerea de la un preț subconcurențial la unul concurențial implică de asemenea o restrângere a producției acelui bun însoțită, desigur, de o creștere a producției în alte domenii, cu ajutorul factorilor disponibilizați. Nu există niciun mod de a distinge o astfel de restrângere și expansiunea corelată de pretinsa situație a „prețului de monopol". Dacă restrângerea este însoțită de creșterea timpului liber al proprietarului factorului muncă, mai curând decât de creșterea producției unui alt bun de pe piață, este totuși vorba despre creșterea cererii pentru un bun de consum, timpul liber. Nu există niciun mod de a determina dacă „restrângerea" a avut ca rezultat un preț „de monopol" sau unul „concurențial", sau în ce măsură a fost implicat motivul creșterii timpului liber. A defini prețul de monopol ca preț obținut prin vânzarea unei cantități mai mici dintr-un produs la un preț mai mare este prin urmare fără sens, de vreme ce aceeași definiție se aplică atât prețului „concurențial " cât și celui „subconcurențial".[19]

Analiza problemei monopolului, deci, nu ne oferă niciun temei pentru a modifica descrierea făcută mai sus modului normal de funcționare al unei economii a pieței pure și superiorității sale față de orice sistem de producție socialist sau etatist. Nu doar că este extrem de improbabil,

[19] M.N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, p.607

empiric și teoretic, să aibă loc un proces de monopolizare ci, chiar dacă ar avea loc, ar fi inovensiv din punctul de vedere al consumatorilor. În cadrul creat de un sistem al pieței, prețul de monopol nu poate fi distins de o creștere normală de preț rezultată din creșterea cererii și din modificarea prețurilor relative. Iar cum fiecare acțiune restrictivă este simultan una de extindere, a spune că o restrângere a producției într-un domeniu, însoțită de o creștere a venitului total, implică o alocare defectuoasă a factorilor de producție și exploatarea consumatorilor, este pur și simplu un nonsens. Neînțelegerea prezentă într-un astfel de raționament a fost evidențiată cu acuratețe în următorul pasaj, dintr-o lucrare târzie a lui L. v. Mises, în care el respinge implicit propria sa poziție ortodoxă asupra problemei prețurilor de monopol, citată mai sus. El spune:

> Un antreprenor care are la dispoziție 100 de unități de capital folosește, de exemplu, 50 de unități pentru a produce p și 50 de unități pentru a produce q. Dacă ambele domenii sunt profitabile, este straniu să-l condamnăm că nu a folosit mai mult, să spunem 75 de unități, pentru a produce p. El ar putea să crească producția de p doar reducând corespunzător producția lui q. Dar am putea găsi același nod și în papura producției lui q. Dacă cineva îl condamnă pe antreprenor că nu a produs mai mult p, trebuie să-l condamne și pentru a nu fi produs mai mult q. Ceea ce înseamnă că antreprenorul este condamnat pentru existența unei rarități a factorilor de producție și pentru faptul că pământul nu este țara unde curge lapte și miere.[20]

Nu există o problemă a monopolului ca problemă specială pentru a cărei rezolvare este cerută acțiunea statului.[21] De fapt, doar atunci când intră statul în scenă se naște o problemă reală, neiluzorie, a monopolu-

[20] L. v. Mises, „Profit and Loss", în *Planning for Freedom*, South Holland, 1974, p. 116.

[21] De fapt, din punct de vedere istoric, politica guvernamentală anti-trust a fost exclusiv o practică de a oferi concurenților cu mai puțin succes instrumentele legale de a stânjeni operațiile rivalilor cu mai mult succes. Pentru o reunire impresionantă de studii de caz asupra acestei probleme, cf. D. Armentano, *Antitrust and Monopoly*, New York, 1982; de asemenea Y. Brozen, *Is Government the Source of Monopoly? And Other Essays*, San Francisco, 1980.

lui și a prețurilor de monopol. Statul este singura organizație ale cărei prețuri și practici de afaceri pot fi conceptual distinse de alte prețuri și practici, și ale cărei prețuri și practici pot fi numite „prea mari" și „exploatatoare" într-un mod complet obiectiv, non-arbitrar. Acestea sunt prețuri și practici pe care consumatorii nu sunt dispuși să le plătească și să le accepte voluntar, ci care le sunt impuse prin amenințări cu recurgerea la violență. Și doar pentru o instituție atât de privilegiată cum este statul este normal să ne așteptăm și la un proces permanent de creștere a monopolizării și concentrării. Prin comparație cu toate celelalte întreprinderi, care sunt supuse controlului consumatorilor care le cumpără sau nu, voluntar, produsele, întreprinderea „stat" este o organizație care îi poate impozita pe oameni fără a avea nevoie de acceptul lor, și care poate impune reglementări asupra utilizării pe care o dau oamenii proprietății lor, fără a avea nevoie de consimțământul acestora pentru a o face. Acest lucru conferă evident statului, în comparație cu alte instituții, un enorm avantaj în competiția pentru resurse rare. Dacă presupunem doar că reprezentații statului sunt la fel de motivați de profit ca și oricine altcineva, rezultă din această poziție privilegiată că organizația „stat" trebuie să prezinte o tendință relativ mai pronunțată de creștere decât orice altă organizație. Într-adevăr, deși nu există dovezi pentru teza că un sistem de piață ar provoca o tendință de creștere monopolistă, teza că un sistem etatist ar face acest lucru este susținută de ample dovezi istorice.

10

Producția capitalistă și problema bunurilor publice

Am încercat să demontăm socialismul cu ajutorul unor argumente economice și morale. Reducându-l la un fenomen cu semnificații exclusiv socio-psihologice, adică la un fenomen pentru a cărui existență nu pot fi găsite nici bune temeiuri economice, nici bune temeiuri morale, rădăcinile sale au fost explicate în termenii agresiunii și ai influenței corupătoare pe care o exercită asupra opiniei publice o politică de tip *divide et impera*. În capitolul anterior, ne-am reîntors la considerații de tip economic, pentru a da o ultimă lovitură socialismului prin realizarea sarcinii constructive de a explica funcționarea unei ordini sociale capitaliste, ca ordine rivală socialismului și economic superioară lui, care poate fi oricând adoptată. În termenii evaluărilor consumatorilor, capitalismul s-a dovedit a fi superior în privința alocării factorilor de producție, a calității bunurilor produse și a conservării valorii capitalului în timp. Am demonstrat că așa-zisa problemă a monopolului, pretins asociată unui sistem pur al pieței, nu constituie deloc o problemă specială. Mai degrabă, tot ceea ce s-a spus privitor la funcționarea normal mai eficientă a capitalismului este adevărat și despre producătorii monopoliști, atâta vreme cât ei sunt într-adevăr supuși controlului consumatorilor care, voluntar, cumpără sau se abțin să le cumpere produsele.

Capitolul final va analiza un caz special, citat chiar mai frecvent decât cel al monopolului, și despre care se pretinde că ar cere amendarea tezei superiorității economice a capitalismului: cazul producției așa-

numitelor bunuri publice. În special, vom lua în considerare producția de securitate.

Dacă ceea ce s-a spus în precedentul capitol despre funcționarea unei economii de piață este adevărat, și dacă monopolurile sunt complet inofensive pentru consumatori atâta vreme cât aceștia au dreptul de a le boicota și de a intra liber ei înșiși pe piața producătorilor concurenți, atunci trebuie să tragem concluzia că, din motive atât economice, cât și morale, producția tuturor bunurilor și serviciilor ar trebui lăsată în mâini private. În special, decurge de aici că până și producția legii și ordinii, a dreptății și a păcii – adică a acelor lucruri despre care se crede că sunt cele mai potrivite candidate pentru a fi produse de stat, pentru motivele explicate în capitolul 8 – ar trebui să fie realizată privat, pe o piață concurențială. Aceasta este și concluzia pe care G. de Molinari, un faimos economist belgian, a formulat-o încă din 1849 – atunci când liberalismul clasic era încă forța ideologică dominantă, iar despre „economist" și „socialist" se credea în general (și pe bună dreptate) că ar fi termeni antonimi.

Dacă există vreun adevăr bine stabilit în economia politică, acesta este că, în toate cazurile, pentru toate mărfurile care servesc nevoilor vizibile sau ascunse ale consumatorului, interesul acestuia este ca munca și comerțul să rămână libere, deoarece libertatea muncii și a comerțului au ca rezultat necesar și permanent o reducere maximă a prețului; și că interesele consumatorului unei mărfi trebuie să prevaleze întotdeauna în fața intereselor producătorului ei. Urmând aceste principii ajungem la următoarea concluzie riguroasă: producția de securitate trebuie, în interesul consumatorilor acestei mărfi care nu poate fi palpată, să rămână supusă legii liberei competiții. Rezultă de aici că niciun guvern nu ar trebui să aibă dreptul de împiedica un alt guvern să-l concureze, sau să le ceară consumatorilor de securitate să apeleze exclusiv la el pentru a dobândi această marfă.[1]

De Molinari formulează următorul comentariu asupra acestui argument: „Sau este unul logic și adevărat, sau principiile științei economice, pe care se bazează, nu sunt valide."[2]

---

[1] G. de Molinari, „The Production of Security", Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 2, New York, 1977, p. 3.

[2] Ibid., p. 4.

Există în aparență un mod de a evita această concluzie neplăcută (pentru toți socialiștii): a argumenta că există bunuri pentru care, din anumite motive speciale, raționamentul economic de mai sus nu se aplică. Este ceea ce sunt hotărâți să demonstreze așa-numiții teoreticieni ai bunurilor publice.[3] Vom demonstra, totuși, că nu există niciun fel de bunuri sau de motive speciale și că producția de securitate, ca exemplu particular, nu ridică alte probleme decât producția oricărui alt bun sau serviciu, fie că este vorba despre case, brânză, sau asigurări. În ciuda numărului mare de adepți, teoria bunurilor publice este greșită, prost închegată, străbătută de inconsistențe și de greșeli logice interne, atrăgătoare pentru și făcând apel la prejudecăți populare și la credințe asumate, dar lipsită de orice fel de merit științific.[4]

Cum arată deci, „evadarea" încercată de economiștii socialiști pentru a evita concluziile lui Molinari? Față de perioada lui Molinari, a devenit din ce în ce mai comun răspunsul afirmativ la întrebarea dacă există bunuri la care să se aplice tipuri diferite de analiză economică. De fapt, este astăzi aproape imposibil de găsit un singur manual de economie care să nu opereze distincția dintre bunurile private, pentru care este admis îndeobște adevărul superiorității economice a unei ordini capitaliste, și bunurile publice, pentru care această teză este în general negată, și care să nu sublinieze importanța vitală a acestei distincții.[5] Despre anumite bunuri sau servicii, printre care securitatea, se presupune că ar avea trăsătura specială conform căreia consumul lor nu poate fi restrâns la cei care le-au finanțat de fapt producția. Mai curând, pot beneficia de ele

[3] Pentru diferite abordări ale teoreticienilor bunurilor publice, cf. J. Buchanan și G. Tullock, *The Calculus of Consent*, Ann Arbor, 1962; J. Buchanan, *The Public Finances*, Homewood, 1970; și *The Limits of Liberty*, Chicago, 1975; G. Tullock, *Private Wants, Public Means*, New York, 1970; M. Olson, *The Logic of Collective Action*, New York, 1965; W. Baumol, *Welfare Economics and the Theory of the State*, Cambridge, 1952.

[4] Cf., de exemplu, W. Baumol și A. Blinder, *Economics, Principles and Policy*, New York, 1979, cap. 31.

[5] Pentru ceea ce urmează, cf. M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, pp. 883 ș.u.; și „The Myth of Neutral Taxation" în *Cato Journal*, 1981; W. Block, „Free Market Transportation: Denationalizing the Roads", în *Journal of Libertarian Studies*, 1979; și „Public Goods and Externalities: The Case of Roads", în *Journal of Libertarian Studies*, 1983.

și oameni care nu au participat la finanțarea lor. Astfel de bunuri sunt numite bunuri sau servicii publice (în opoziție cu bunurile sau serviciile private, de care beneficiază exclusiv cei care au plătit pentru ele). Iar datorită acestei trăsături speciale a bunurilor publice, se argumentează, piețele nu le pot produce, sau nu în cantități și la calități suficiente, fiind necesară prin urmare acțiunea compensatorie a statului.[6] Exemplele date de diferiți autori pentru pretinsele bunuri publice sunt extrem de variate. Autorii clasifică adesea diferit același bun sau serviciu, aproape fiecare clasificare a unui bun particular fiind disputată.[7] În mod clar, acest lucru aduce la lumină caracterul iluzoriu al întregii distincții. Cu toate acestea, câteva exemple care se bucură de un statut extrem de popular ca bunuri publice sunt cel al brigăzii de pompieri care stinge focul izbucnit la casa vecinului, lăsându-l pe acesta să profite de pe urma existenței brigăzii, deși nu a contribuit în niciun fel la finanțarea ei; cel al poliției care, pa-

[6] Un alt criteriu folosit adesea pentru bunurile publice este „non-rivalitatea în consum". În general, cele două criterii par să coincidă: atunci când nu pot fi excluși blatiștii, non-rivalitatea consumului este posibilă; iar atunci când ei pot fi excluși, consumul implică rivalitatea, sau așa pare. Totuși, după cum argumentează teoreticienii bunurilor publice, această coincidență nu este perfectă. Putem concepe, spun ei, o situație în care, deși excluderea blatiștilor este posibilă, includerea lor ar putea să nu presupună niciun cost suplimentar (costul marginal al admiterii blatiștilor ar fi zero), iar consumul bunului în cauză de către blatistul suplimentar admis nu ar trebui cu necesitate să ducă la o scădere a consumului acelui bun disponibil pentru alții. Un astfel de bun ar fi, de asemenea, un bun public. Și pentru că excluderea ar fi practicată pe piața liberă, iar bunul nu ar deveni disponibil pentru consumul fiecăruia în condiții de non-rivalitate (chiar dacă acest lucru nu ar presupune costuri adiționale), acest lucru, conform logicii etatist-socialiste, ar dovedi un eșec al pieței, adică un nivel suboptimal al consumului. Prin urmare, statul ar trebui să-și asume sarcina de a produce astfel de bunuri. (O sală de teatru, de exemplu, ar putea fi plină doar pe jumătate, deci admiterea unor spectatori suplimentari, pe gratis, nu ar costa nimic, iar faptul că aceștia ar privi piesa nu i-ar afecta pe spectatorii plătitori; deci piesa ar îndeplini criteriile pentru a fi un bun public. Totuși, pentru că proprietarul teatrului ar practica excluderea, în loc să le permită blatiștilor să se bucure de un spectacol „gratuit", sălile de teatru ar fi candidate potrivite pentru naționalizare.). Despre numeroasele erori implicate în definirea bunurilor publice în termenii non-rivalității consumului, cf. notelor 12 și 16 de mai jos.

[7] Cf., asupra acestui punct, W. Block, „Public Goods and Externalities", în *Journal of Libertarian Studies*, 1983.

trulând în jurul proprietății mele, îi sperie și pe hoții potențiali care ar fi atentat la proprietatea vecinului, deși el nu a contribuit la finanțarea poliției; ori cel al farului (un exemplu foarte drag economiștilor[8]), care ajută vapoarele să-și găsească drumul, deși proprietarii acestora nu au dat un ban pentru construcția sau întreținerea lui.

Înainte de a continua prezentarea și examinarea critică a teoriei bunurilor publice, să vedem cât de utilă este distincția dintre bunurile publice și cele private pentru a decide ce ar trebui să fie produs privat și ce ar trebui să fie produs de către stat sau cu ajutorul statului. Nici cea mai superficială analiză nu poate să nu remarce faptul că utilizarea acestui pretins criteriu, în loc să ofere o soluție palpabilă, nu produce decât încurcături. Deși, la o primă privire, s-ar părea că unele dintre bunurile produse de stat ar putea într-adevăr satisface criteriul, cu siguranță că nu este deloc evident câte dintre bunurile și serviciile produse în realitate de stat ar putea fi clasificate drept bunuri publice. Căile ferate, serviciile poștale, telefoanele, străzile, etc. par să fie bunuri a căror folosire poate fi restrânsă la persoanele care le finanțează de fapt, și prin urmare par a fi bunuri private. Iar lucrurile par să stea la fel și în cazul multor aspecte ale bunului multidimensional „securitate": orice lucru pentru care s-ar putea percepe o primă de asigurare s-ar încadra în categoria bunurilor private. Dar aceasta nu este încă totul. La fel cum multe bunuri produse de stat par a fi bunuri private, multe bunuri produse privat par să se potrivească caracterizării bunurilor publice. În mod evident, vecinii mei ar profita de pe urma bine-întreținutei mele grădini de trandafiri – ei s-ar putea bucura de priveliștea ei fără să mă ajute vreun pic la grădinărit. Același lucru este adevărat pentru toate tipurile de îmbunătățiri pe care le-aș putea aduce proprietății mele și care ar crește valoarea proprietăților învecinate. Chiar și cei care nu pun bani în pălăria muzicianului care cântă pe stradă pot profita de pe urma muzicii sale. Celelalte persoane din autobuz au de profitat de pe urma deodorantului meu, deși nu m-au ajutat să-l cumpăr. Iar oricine intră în contact cu mine profită de pe urma eforturilor mele, depuse fără sprijinul lor financiar, de a mă transforma în cea mai amabilă persoană din lume. Oare toate aceste bunuri –grădinile de trandafiri, îmbunătățirile

[8] Cf., de exemplu, J. Buchanan, *The Public Finances*, Homewood, 1970, p.23; P. Samuelson, *Economics*, New York, 1976, p.160.

aduse proprietății, deodorantele, îmbunătățirile aduse propriului caracter – care posedă clar caracteristicile bunurilor publice, trebuie să fie produse de către stat, sau cu ajutorul statului?

Așa cum indică ultimele exemple de bunuri publice produse privat, există o eroare serioasă în teza teoreticienilor bunurilor publice că aceste bunuri nu pot fi astfel produse, ci necesită intervenția statului. În mod clar, ele *pot* fi produse de piețe. Mai mult, experiența istorică ne arată că toate pretinsele bunuri publice pe care le produc acum statele au fost la un moment dat produse de antreprenori privați, și chiar astăzi mai sunt produse astfel, în anumite țări. De exemplu, serviciile poștale au fost cândva private, aproape peste tot; străzile au fost finanțate privat, și în unele locuri încă mai sunt; chiar și mult-iubitele faruri maritime au fost originar rezultatul inițiativei private;[9] există forțe de poliție private, detectivi, și arbitri; iar ajutorul pentru bolnavi, săraci, orfani și văduve, a fost dintotdeauna un domeniu tradițional al organizațiilor caritabile private. A spune, deci, că astfel de bunuri nu pot fi produse de un sistem pur al pieței, este o teză falsificată de nenumărate ori de experiență.

În plus, alte dificultăți apar atunci când distincția bunuri private – bunuri publice este utilizată pentru a decide ce trebuie lăsat în seama pieței și ce nu. Ce s-ar întâmpla, de exemplu, dacă producția așa-numitelor bunuri publice nu ar avea consecințe pozitive, ci unele negative, sau dacă ele ar fi pozitive pentru unii și negative pentru alții? Dar dacă, de exemplu, vecinul a cărui casă a fost stinsă de pompieri și-ar fi dorit (poate pentru că a asigurat-o pentru o sumă foarte mare) ca ea să ardă, sau dacă vecinii mei nu suportă trandafirii, sau dacă celorlalți călători li se pare dezgustător mirosul deodorantului meu? În plus, dezvoltările tehnologice pot schimba caracterul unui bun dat. De exemplu, odată cu apariția televiziunii prin cablu, un bun care înainte era (aparent) public a devenit unul privat. Iar modificările legilor privitoare la proprietate – sau la aproprierea proprietății – pot avea exact același efect de schimbare a caracterului public sau privat al unui bun. Farul, de exemplu, este un bun public doar atâta vreme cât proprietatea asupra mării este publică (și nu privată). Dacă, însă, ar fi posibil să obții părți de ocean ca proprietate privată, așa cum s-ar întâmpla într-o ordine pur capitalistă atunci,

[9] Cf. R. Coase, „The Lighthouse in Economics", în *Journal of Law and Economics*, 1974.

cum farul luminează doar un teritoriu limitat, cei ce nu plătesc ar putea fi în mod evident excluși de la a beneficia de serviciile sale.

Părăsind acest nivel oarecum schematic al discuției, și analizând mai atent distincția dintre bunurile publice și cele private, aceasta se va dovedi a fi complet iluzorie. Nu există o dihotomie clară între cele două categorii de bunuri, și exact acesta este motivul pentru care pot fi întâlnite atâtea dezacorduri privitoare la clasificarea lor. Toate bunurile sunt mai mult sau mai puțin publice sau private și își modifică constant gradul în care sunt astfel, odată cu modificările valorilor și evaluărilor oamenilor și cu schimbările în compoziția populației. Ele nu cad, odată pentru totdeauna, într-una din cele două categorii. Pentru a recunoaște acest lucru, nu trebuie decât să ne amintim ce anume face ca un lucru să fie un bun. Pentru ca un lucru să fie un bun, trebuie să fie recunoscut și tratat de cineva ca rar. Nu există, ca să spunem așa, bunuri-ca-atare, ci bunurile sunt bunuri doar în ochii cuiva. Dar atunci, cum bunurile nu sunt niciodată bunuri ca atare – de vreme ce nicio analiză fizico-chimică nu poate identifica ceva ca un bun economic – este clar că nu există niciun criteriu fix, obiectiv, pentru a clasifica bunurile ca publice ori private. Caracterul lor public sau privat depinde de numărul celor care le consideră bunuri, iar gradul în care sunt private sau publice se schimbă odată cu schimbările (ce pot continua la infinit) ale acestor evaluări. Chiar lucruri aparent complet private, cum ar fi interiorul apartamentului meu, sau culoarea lenjeriei mele intime, pot astfel deveni bunuri publice, dacă altcuiva începe să-i pese de ele.[10] Iar lucruri aparent publice, cum ar fi exteriorul casei mele, sau culoarea hainelor pe care le port pe deasupra, pot deveni bunuri extrem de private, imediat ce altor oameni încetează să le mai pese de ele. Mai mult, orice bun își poate schimba la nesfârșit caracteristicile; se poate transforma dintr-un bun privat sau public într-un rău privat sau public și invers, în funcție doar de modificările interesului sau ale nepăsării. Oricum, dacă lucrurile stau așa, atunci nicio decizie nu se poate baza pe clasificarea bunurilor drept

[10] Cf., de exemplu, argumentului ironic al lui W. Block că șosetele ar fi bunuri publice din „Public Goods and Externalities", în *Journal of Libertarian Studies*, 1983.

private sau publice.[11] De fapt, pentru a lua astfel de decizii, nu doar că ar fi necesar să-l întrebi practic pe fiecare individ, în privința fiecărui bun, dacă îi pasă despre acesta într-un fel sau altul, ci și eventual, în ce măsură, pentru a stabili cine profită de pe urma a ce, și prin urmare ar trebui să participe la finanțarea respectivului bun. (Și cum s-ar putea ști dacă toți spun adevărul?) De asemenea, ar deveni necesar ca toate modificările acestor evaluări să fie monitorizate continuu, rezultatul fiind că nicio decizie definită nu ar putea fi luată vreodată privind producerea oricărui bun, iar ca o consecință a acestei teorii lipsite de sens, vom fi murit cu toții de mult.[12]

---

[11] Ca să evităm aici orice neînțelegeri, să spunem că orice producător și orice asociație de producători care iau decizii împreună pot, oricând, să decidă dacă să producă sau nu un bun pe baza evaluării privitoare la caracterul lui public sau privat. De fapt, decizii privitoare la producerea sau nu pe cale privată a bunurilor publice sunt luate constant în cadrul creat de o economie de piață. Ce este imposibil de decis este dacă să fie ignorat sau nu rezultatul funcționării pieței libere, pe baza gradului în care un bun este public sau privat.

[12] Atunci, de fapt, introducerea distincției dintre bunurile private și cele publice constituie o reîntoarcere în epoca presubiectivistă a economiei. Din perspectiva economiei subiectiviste, nu există niciun bun care să poată fi caracterizat obiectiv drept privat sau public. Acesta este, în esență, motivul pentru care cel de-al doilea criteriu propus pentru bunurile publice, non-rivalitatea consumului (cf. notei 6 de mai sus), se prăbușește la rândul său. Căci cum oare ar putea un observator extern să determine dacă admiterea gratuită a unui blatist suplimentar ar duce sau nu la o reducere a posibilității altora de a consuma acel bun?! Este clar că nu ar avea cum să o facă cu obiectivitate. De fapt, s-ar putea ca bucuria cuiva de a viziona un film sau de a conduce pe șosea să fie considerabil redusă dacă mai mulți oameni ar fi admiși în acel cinematograf sau pe acea șosea. Iarăși, pentru a afla dacă lucrurile stau sau nu astfel, ar trebui ca fiecare individ să fie întrebat – și nu toată lumea ar cădea de acord. (Ce s-ar întâmpla atunci?) Mai mult, deoarece chiar și un bun care permite non-rivalitatea consumului nu este unul gratuit, ca o consecință a admiterii blatiștilor suplimentari va apărea *în cele din urmă* „înghesuiala", și deci fiecare va trebui întrebat despre „limita" potrivită. În plus, consumul meu ar putea fi sau nu afectat, în funcție de *cine* este admis gratuit, deci ar trebui să fiu întrebat și asupra acestui lucru. În fine, fiecare ar putea să-și schimbe, în timp, opiniile asupra acestui lucru. Este deci la fel de imposibil de decis dacă un bun este sau nu un candidat pentru producția de stat (mai curând decât pentru cea privată), pe baza criteriului non-rivalității consumului, ca și pe baza celui al non-excludabilității. (Cf., de asemenea, notei 16 de mai jos.)

Dar, chiar dacă am fi dispuși să ignorăm toate aceste dificultăți și să admitem, de dragul argumentului, că distincția dintre bunurile private și cele publice rezistă examinării, argumentul tot nu ar demonstra ceea ce pretinde că demonstrează. El nu oferă nici temeiuri constrângătoare pentru care bunurile publice – presupunând că ar exista ca o categorie separată de bunuri – ar trebui să fie produse, nici nu spune de ce statul, și nu firmele private, ar trebui să le producă. Iată ce spune în esență teoria bunurilor publice, după introducerea distincției conceptuale mai-sus menționate: că efectele pozitive ale bunurilor publice pentru oameni care nu au contribuit cu nimic la producerea sau finanțarea lor dovedesc faptul că aceste bunuri sunt dezirabile. Dar, evident, ele nu ar fi produse, ori cel puțin nu într-o cantitate și la o calitate suficiente, pe o piață liberă și concurențială, deoarece nu toți cei care ar profita de pe urma producției lor ar contribui și financiar pentru a o face posibilă. Deci, pentru a se produce aceste bunuri (care sunt evident dezirabile, dar nu ar fi produse altfel), statul trebuie să intervină și să-și ofere asistența. Acest mod de raționare, care poate fi găsit aproape în orice manual de economie (nu fac excepție nici laureații Premiului Nobel[13]), este în întregime eronat, din două motive.

În primul rând, pentru a se trage concluzia că statul trebuie să asigure bunurile publice care altfel nu ar fi produse, în lanțul raționamentului trebuie să se insinueze o normă. Altfel, din propoziția că, datorită unor caracteristici speciale ale lor, anumite bunuri nu ar fi produse, nu ar putea nimeni deduce concluzia că aceste bunuri *ar trebui* să fie produse. Dar, având nevoie de o normă pentru justificarea concluziei lor, teoreticienii bunurilor publice au părăsit clar câmpul economiei ca știință pozitivă, *wertfrei*. Ei au trecut în schimb în domeniul moralei sau al eticii, și ne-am aștepta prin urmare să ne ofere o teorie a eticii ca disciplină cognitivă pentru a legitima ceea ce fac și pentru a justifica posibilitatea derivării concluziei la care ajung. Dar nicăieri în literatura dedicată bunurilor publice nu poate fi găsit ceva care să semene măcar vag cu o

[13] Cf. P. Samuelson, „The Pure Theory of Public Expenditure", în *Review of Economics and Statistics*, 1954; și *Economics*, New York, 1976, cap. 8; M. Friedman, *Capitalism and Freedom*, Chicago, 1962, cap. 2; F. A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, vol. 3, Chicago, 1979, cap. 14.

astfel de teorie cognitivă a eticii.[14] Trebuie deci să spunem de la început

[14] În ultimii ani, economiștii (și în special cei aparținând așa-numitei școli de la Chicago) au devenit tot mai preocupați de analiza drepturilor de proprietate (cf. H. Demsetz, „The Exchange and Enforcement of Property Rights", în *Journal of Law and Economics*, 1964; și „Toward a Theory of Property Rights", în *American Economic Review*, 1967; R. Coase, „The Problem of Social Cost", în *Journal of Law and Economics*, 1960; A. Alchian, *Economic Forces at Work*, Indianapolis, 1977, partea a 2-a; R. Posner, *Economic Analysis of Law*, Boston, 1977). Astfel de analize, totuși, nu au nimic de-a face cu etica. Din contră, ele sunt încercări de a substitui stabilirea unor principii etice justificabile cu considerații privitoare la eficiența economică (pentru critica unor astfel de întreprinderi, cf. M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands, 1982, cap. 26; W. Block, „Coase and Demsetz on Private Property Rights", în *Journal of Libertarian Studies*, 1977; R. Dworkin, „Is Wealth a Value", în *Journal of Legal Studies*, 1980; M. N. Rothbard, „The Myth of Efficiency", în M. Rizzo (ed.), *Time, Uncertainty, and Disequilibrium*, Lexington, 1979). Toate argumentele privitoare la eficiență sunt în cele din urmă irelevante, pentru că pur și simplu nu există niciun mod non-arbitrar de a măsura, cântări și agrega costurile și utilitățile individuale rezultate dintr-o alocare dată a drepturilor de proprietate. Prin urmare, orice încercare de a recomanda un anumit sistem de atribuire a drepturilor de proprietate pe baza presupusei maximizări a „avuției sociale" ține de o vorbărie pseudo-științifică (vezi, în special, M. N. Rothbard, „Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics", Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 3, New York, 1977; de asemenea, L. Robbins, „Economics and Political Economy", în *American Economic Review*, 1981).

„Principiul Unanimității", pe care J. Buchanan și G. Tullock, urmându-l pe K. Wicksell (*Finanztheoretische Untersuchungen*, Jena, 1896), l-au propus în mod repetat ca ghid al politicii economice, nu trebuie nici el confundat cu un principiu etic propriu-zis. Conform acestui principiu, ar trebui să aibă loc doar acele modificări ale politicii economice care întrunesc un consens unanim – lucru ce pare cu adevărat atrăgător; dar atunci, *mutatis mutandis*, acest principiu determină conservarea *status quo*-ului dacă nicio propunere de schimbare nu întrunește un consens unanim – ceea ce sună mult mai puțin atrăgător, deoarece presupune că orice stare de lucruri dată privind alocarea drepturilor de proprietate trebuie să fie legitimă, fie ca punct de pornire, fie ca stare ce trebuie continuată. Oricum, teoreticienii alegerii publice nu oferă nicio justificare în termenii unei teorii normative a drepturilor de proprietate, așa cum ar fi necesar pentru acest principiu ambițios. Prin urmare, principiul unanimității nu are niciun fundament etic ultim. De fapt, pentru că ar legitima orice *status quo* imaginabil, principiul favorit al adepților lui Buchanan este cu totul absurd ca criteriu moral (asupra acestui punct, cf. de asemenea M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Atlantic Highlands,

că teoreticienii bunurilor publice își folosesc prestigiul dobândit ca cercetători în câmpul economiei pozitive pentru a se pronunța în privința unor probleme asupra cărora, așa cum indică propriile lor scrieri, ei nu au nicio competență. Dar dacă, totuși, au ajuns prin accident la o concluzie corectă, fără a o justifica cu ajutorul unei teorii etice elaborate? Devine evident că nimic nu poate fi mai departe de adevăr, imediat ce formulăm explicit norma necesară pentru a deriva mai-sus menționata concluzie că statul trebuie să asiste producția de bunuri publice. Această normă este: ori de câte ori se poate dovedi într-un fel că producția unui anumit bun sau serviciu are un efect pozitiv asupra cuiva, dar că acest bun nu ar fi produs deloc, sau nu ar fi produs într-o anume cantitate și la o anume calitate dacă nu ar participa și alții la finanțarea lui, atunci este permisă utilizarea violenței agresive împotriva acestor alte persoane, fie în mod direct, fie în mod indirect, cu ajutorul statului, iar aceste persoane pot fi silite să preia o parte din povara financiară necesară. Nu este nevoie de o discuție amănunțită pentru a arăta că prin introducerea acestei reguli ar rezulta un haos, deoarece ea nu spune în esență decât că oricine îl poate agresa pe oricine, de câte ori are chef. Mai mult, din discuția asupra problemei justificării propozițiilor normative (capitolul 7), ar fi trebuit să devină clar că această normă nu ar putea fi niciodată justificată ca echitabilă. Căci a argumenta astfel și a căuta acordul asupra acestui argument presupune, contrar a ceea ce spune norma, faptul că integritatea fiecăruia ca unitate fizic independentă de luare a deciziilor este asigurată.

Dar teoria bunurilor publice cade nu doar din cauza raționamentului moral greșit implicat de acesta. Chiar și raționamentul ei economic, utilitarist, este în întregime greșit. Așa cum spune teoria bunurilor publice, s-ar putea să fie mai bine să existe bunuri publice decât să nu existe, deși ar trebui să nu uităm faptul că nu există niciun temei *a priori* pentru care lucrurile trebuie să stea cu necesitate astfel (lucru care ar pune capăt chiar aici raționamentului teoreticienilor bunurilor publice). Căci,

---

1982, cap. 26; și „The Myth of Neutral Taxation", în *Cato Journal*, 1981, pp. 549 ș.u.).

Oricum, Buchanan și Tullock, urmându-l din nou pe Wicksell, renunță în cele din urmă la principiul unanimității, reducându-l la unul al unanimității „relative" sau al „cvasi-unanimității".

în mod clar, este posibil să existe (și se știe că există) anarhiști care condamnă atât de puternic acțiunea statului încât ar prefera să nu existe deloc așa-numitele bunuri publice decât ca ele să fie produse de stat![15] În orice caz, chiar dacă am admite validitatea argumentului până în acest punct, trecerea de la propoziția că bunurile publice sunt dezirabile la propoziția că ele trebuie prin urmare să fie produse de către stat nu este deloc constrângătoare, deoarece nu acestea sunt opțiunile între care avem de decis. De vreme ce banii sau celelalte resurse trebuie retrase din utilizări alternative posibile pentru a finanța bunurile publice presupus dezirabile, singura întrebare relevantă și corectă rămâne aceea dacă aceste utilizări alternative ce pot fi date banilor (adică bunurile private care ar fi putut fi achiziționate , dar care acum nu mai pot fi, pentru că banii sunt cheltuiți pentru bunurile publice) nu sunt cumva mai valoroase – mai urgente – decât bunurile publice. Iar răspunsul la această întrebare este absolut evident. În termenii evaluărilor consumatorilor, valoarea bunurilor publice, oricare ar fi nivelul ei absolut, este relativ mai mică decât cea a bunurilor private concurente, deoarece dacă i-am lăsa să aleagă (și nu le-am impune una dintre alternative), ei ar prefera fără îndoială să-și cheltuiască banii în alt mod (căci, altfel, forța nu ar fi fost necesară). Acest lucru demonstrează, dincolo de orice îndoială, că resursele utilizate pentru producerea de bunuri publice sunt risipite, deoarece consumatorilor li se oferă bunuri sau servicii care, sunt, în cel mai bun caz, de o importanță secundară. Pe scurt, chiar dacă am presupune că există bunuri publice care să poată fi distinse cu claritate de cele private, și chiar dacă am admite că un bun public poate fi folositor, bunurile publice ar fi încă în concurență cu bunurile private. Și există doar o singură metodă de a afla dacă ele sunt sau nu dorite mai intens, în ce măsură și, *mutatis mutandis*, dacă și până unde producția lor ar avea loc pe seama non-producției sau a producției reduse a unor bunuri private dorite mai intens: prin producerea *tuturor* lucrurilor de către firme private aflate în liberă concurență. Prin urmare, contrar concluziei la care au ajuns teoreticienii bunurilor publice, logica ne obligă să

[15] Asupra acestui argument, cf. M. N. Rothbard, „The Myth of Neutral Taxation", în *Cato Journal*, 1981, p. 533. În trecere fie spus, existența unui singur anarhist invalidează de asemenea și toate referințele la optimalitatea Pareto ca un criteriu al acțiunii statale economic legitime.

acceptăm rezultatul că doar un sistem al pieței pure poate salva , din punctul de vedere al consumatorilor, raționalitatea unei decizii de a produce un bun public. Și doar o ordine pur capitalistă ne poate asigura că decizia privind cantitatea produsă dintr-un bun public (dacă acest bun trebuie produs) este la rândul ei rațională.[16] Doar o revoluție semantică

[16] În esență, același raționament care ne conduce la respingerea teoriei socialist-etatiste construite pe baza caracterului unic al bunurilor publice definite prin criteriul non-excludabilității, se aplică și atunci când aceste bunuri sunt definite prin criteriul non-rivalității consumului (cf. notelor 6 și 12 de mai sus). În primul rând, pentru a deriva propoziția normativă că ele *ar trebui* să fie oferite din propoziția factuală că bunurile care permit non-rivalitatea consumului *nu* ar fi oferite pe piața liberă tuturor potențialilor consumatori, această teorie se confruntă cu aceeași problemă a necesității unei etici justificabile. Mai mult, și raționamentul utilitarist este evident eronat. A raționa, așa cum fac teoreticienii bunurilor publice, că practica pieței libere de a exclude blatiștii de la consumul unor bunuri care permit non-rivalitatea consumului la costuri marginale nule, ar indica un nivel suboptimal al bunăstării sociale, și prin urmare ar necesita acțiunea compensatorie a statului, este greșit din două motive corelate. În primul rând, costul este o categorie subiectivă și nu poate fi niciodată măsurat obiectiv de către un observator extern. Prin urmare, este cu totul inadmisibil să spui că ar putea fi admiși blatiști suplimentari fără niciun cost. De fapt, dacă costurile subiective ale admiterii unor consumatori suplimentari ar fi într-adevăr zero, atunci proprietarul-producător privat al bunului în cauză ar face-o el însuși. Dacă nu o face, atunci acest lucru indică, din contră, că pentru el costurile *nu* sunt zero. Motivul poate fi opinia sa că a o face ar însemna a reduce satisfacția celorlalți consumatori și deci că prețul produsului său ar scădea; sau pur și simplu ar putea fi acela că nu-i plac blatiștii neinvitați, ca atunci când, de exemplu, aș obiecta la propunerea de a oferi sufrageria mea liberă unor oaspeți neinvitați, în condițiile non-rivalității consumului. În orice caz, pentru că, indiferent de motiv, nu se poate presupune că costurile ar fi zero, este greșit să vorbești despre un eșec al pieței atunci când anumite bunuri nu sunt oferite gratuit. Pe de altă parte, pierderile de bunăstare socială ar deveni cu adevărat inevitabile dacă am accepta recomandarea teoreticienilor alegerii publice de a permite statului să ofere gratuit acele bunuri despre care se pretinde că nu presupun rivalitatea consumului. În afara sarcinii insurmontabile de a determina ce anume satisface acest criteriu, statul, fiind independent de achizițiile voluntare ale consumatorilor, s-ar confrunta în primul rând cu problema la fel de insolvabilă de a determina *cât de mult* din respectivul bun public să producă. În mod clar, deoarece bunurile publice nu sunt libere, ci sunt supuse, la un anumit nivel de consum, „înghesuielii", nu există niciun punct de oprire pentru stat, deoarece la orice nivel al ofertei ar exista încă unii consumatori care trebuie să fie excluși și care, dacă oferta ar fi mai mare, ar

de dimensiuni cu adevărat orwelliene ar putea produce un rezultat diferit. Doar dacă am fi dispuși să interpretăm un „nu" ca însemnând în realitate „da", „a nu cumpăra ceva" ca „a prefera acel ceva decât ceea ce persoana care nu-l cumpără face în loc să nu-l cumpere", „forța" ca „libertate", „non-contractarea" ca „încheiere a unui contract" etc., ar putea concepția teoreticienilor bunurilor publice să fie „demonstrată".[17] Dar,

---

putea fi blatiști. Dar, chiar și dacă această problemă ar putea fi rezolvată miraculos, în orice caz, costurile de producție (sporite cu necesitate) și operarea bunurilor publice distribuite gratuit pentru un consum lipsit de rivalitate, ar trebui să fie finanțate din impozite. Iar atunci, faptul că unii consumatori ar fi forțați să devină blatiști dovedește dincolo de orice îndoială că, din punctul de vedere al consumatorilor, aceste bunuri publice sunt inferioare ca valoare față de bunurile private concurente, pe care ei nu le mai pot acum achiziționa.

[17] Cei mai importanți campioni moderni ai discursului orwellian cu sens dublu sunt J. Buchanan și G. Tullock (cf. lucrărilor lor citate în nota 3 de mai sus). Ei pretind că guvernământul este fondat pe un „contract constituțional" prin care fiecare individ își dă „acordul conceptual" de a se supune puterii coercitive a guvernământului, înțelegând că toți ceilați sunt și ei supuși aceleiași puteri. Prin urmare, guvernământul este doar aparent coercitiv, în realitate fiind supunerea fiind voluntară. Există câteva obiecții evidente la acest argument curios. În primul rând, nu există niciun fel de dovadă empirică privitoare la existența vreunei constituții care să fi fost acceptată voluntar de toți cei supuși puterii coercitive. Mai rău, chiar ideea tuturor oamenilor exercitând coerciția asupra lor înșiși este pur și simplu de neconceput, așa cum este de neconceput să negi legea contradicției. Căci, dacă coerciția acceptată voluntar este într-adevăr voluntară, atunci ar fi posibil să renunți la supunerea față de acea constituție, iar statul nu ar fi nimic mai mult decât un club la care se poate adera voluntar. Dacă, totuși, nu există „dreptul de a ignora statul" – iar faptul că nu există acest drept este, desigur, trăsătura caracteristică a statului în comparație cu un club – atunci ar fi logic inadmisibil să pretinzi că acceptarea coerciției exercitate de stat este voluntară. Mai mult, chiar dacă toate aceste lucruri ar fi posibile, contractul constituțional tot nu ar putea crea obligații pentru nimeni altcineva în afara celor care l-au semnat inițial.

Cum au putut Buchanan și Tullock să ajungă la astfel de idei absurde? Printr-un truc semantic. Ceea ce era „de neconceput" și „dezacord" în discursul pre-orwellian este pentru ei „conceptual posibil" și „acord conceptual". Pentru cel mai instructiv scurt exercițiu de a raționa în acest fel, cf. J. Buchanan, „A Contractarian Perspective on Anarchy", în *Freedom in Constitutional Contract*, College Station, 1977. Aflăm de aici (p. 17) că până și acceptarea limitei de viteză de 55 de mile pe oră este poate voluntară (Buchanan nu este foarte sigur), de-

atunci, cum am mai putea fi siguri că cineva dorește cu adevărat să spună ceea ce pare să dorească atunci când o spune, și nu exact opusul, sau că nu dorește să spună de fapt nimic, ci emite doar sunete fără sens? În niciun fel! M. Rothbard are deci perfectă dreptate atunci când comentează încercările ideologilor bunurilor publice de a dovedi existența așanumitelor eșecuri ale pieței datorate non-producerii bunurilor publice, sau a producerii lor în cantități sau la calități „deficitare". El scrie:

> ...o astfel de concepție privește complet greșit modul în care știința economică consideră că acțiunea pieței libere *este* optimă. Ea este optimă nu din perspectiva opiniilor etice personale ale economistului, ci din perspectiva acțiunilor libere, voluntare, ale tuturor participanților, și din perspectiva satisfacerii nevoilor liber exprimate ale consumatorilor. Intervenția guvernamentală, prin urmare, se va îndepărta întotdeauna și cu necesitate de la un astfel de optimum."[18]

Într-adevăr, argumentele presupuse a demonstra eșecuri ale pieței nu sunt altceva decât o sumă de absurdități. Dezbrăcate de hainele jargonului tehnic, tot ceea ce demonstrează ele este următorul lucru: o piață nu este perfectă, fiind caracterizată de principiul non-agresiunii operant în condiții de raritate a bunurilor, și prin urmare unele bunuri sau servicii, care ar putea fi produse doar dacă ar fi permisă agresiunea, nu vor fi produse. Adevărat. Dar niciun teoretician al pieței nu ar îndrăzni să nege vreodată acest fapt. Totuși, iar acesta este lucrul cel mai important, o asemenea „imperfecțiune" a pieței poate fi apărată, moral și economic, pe când presupusele „perfecțiuni" ale piețelor, propovăduite de teoreticienii bunurilor publice, nu pot fi apărate.[19] Este destul de adevărat, de

---

oarece este fondată în cele din urmă pe acordul conceptual pe care l-am dat cu toții constituției, și că Buchanan nu este de fapt un etatist, ci un anarhist (p. 11).

[18] M. N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Los Angeles, 1970, p. 887.

[19] Acest lucru, înainte de orice, trebuie ținut minte atunci când trebuie să evaluăm validitatea argumentelor etatist-intervenționiste cum ar fi cel care urmează, al lui J. M. Keynes („The End of Laissez Faire", în J. M. Keynes, *Collected Writings*, London, 1972, vol. 9, p. 291): „Cea mai importantă agendă a statului se leagă nu de acele activități pe care indivizii privați deja le îndeplinesc, ci de acele funcții care cad în afara sferei individului, de acele decizii pe care nu le ia *nimeni* dacă

asemenea, că o încetare a practicilor curente ale statului de a produce bunuri publice ar implica o anumită schimbare a structurii sociale existente și a distribuției avuției; și că o astfel de modificare ar crea greutăți unor oameni. De fapt, exact acesta este motivul pentru care există o rezistență publică răspândită față de ideea unei politici de privatizare a funcțiilor statului, deși pe termen lung avuția socială totală ar spori. Cu siguranță, însă, că acest argument nu poate fi acceptat ca valid pentru demonstrarea eșecului pieței. Dacă unui om i se permisese să-i lovească pe alții în cap, iar acum nu i se mai permite, el are desigur de suferit. Dar am putea cu greu accepta *acest* fapt ca o scuză pentru menținerea vechii reguli care-i permitea să lovească. El are de suferit, dar suferința lui înseamnă înlocuirea unui sistem în care unii consumatori au dreptul de a decide în ce măsură altor consumatori nu le este permis să cumpere voluntar ceea ce doresc să cumpere cu mijloacele pe care le au la dispoziție și pe care le-au dobândit legitim, cu o ordine socială în care fiecare consumator are un drept egal de a decide ce și cât să fie produs. Și, fără îndoială, o astfel de substituire ar fi preferabilă din punctul de vedere al tuturor consumatorilor, în postura lor de consumatori voluntari.

Prin urmare, raționamentul logic ne obligă să acceptăm concluzia lui Molinari, citată mai sus, că toate bunurile și serviciile ar trebui, în interesul consumatorilor, să fie asigurate prin mijlocirea pieței.[20] Nu

---

nu le ia statul. Lucrul important pentru guvernământ nu este să facă, ceva mai bine sau ceva mai rău, lucruri pe care indivizii le fac deja, ci să facă acele lucruri care nu sunt făcute deloc". Acest raționament nu doar *pare* greșit, ci chiar este.

[20] Unii libertarieni minarhiști obiectează că existența unei piețe presupune recunoașterea și aplicarea unui corp comun al legii, și deci a unui guvernământ, ca agenție de aplicare a legii și judecător monopolist. (Cf., de exemplu, J. Hospers, *Libertarianism*, Los Angeles, 1971; T. Machan, *Human Rights and Human Liberties,* Chicago, 1975). Acum, este cu siguranță corect că piața presupune recunoașterea și aplicarea acelor reguli subiacente funcționării ei. Dar de aici nu rezultă că această sarcină trebuie să fie încredințată unei agenții monopoliste. De fapt, piața presupune și un limbaj comun sau un sistem de semne; dar cu greu am putea argumenta convingător că guvernământul trebuie deci să asigure respectarea regulilor lingvistice. Deci, la fel ca un sistem lingvistic, regulile comportamentului pe piață apar spontan și pot fi aplicate prin „mâna invizibilă" a interesului personal. Oamenii nu ar putea profita de avantajele comunicării fără a respecta regulile comune ale limbajului, și nu ar putea beneficia de productivitatea sporită a unei economii de schimb bazate pe diviziunea muncii fără

doar că teza potrivit căreia ar exista categorii de bunuri ce pot fi distinse clar (care ar cere formularea de amendamente speciale la teza generală a superiorității economice a capitalismului), este una falsă; chiar dacă ar exista astfel de categorii, nu poate fi găsit niciun motiv special pentru care aceste pretinse bunuri publice speciale nu ar trebui să fie la rândul lor produse de firme private, de vreme ce ele se află invariabil în competiție cu bunurile private. De fapt, în ciuda întregii propagande a teoreticienilor bunurilor publice, eficiența mai mare a piețelor, în comparație cu cea a statului, a fost observată cu privire la tot mai multe dintre pretinsele bunuri publice. Confruntat fiind zi de zi cu experiența, cu greu ar putea cineva care studiază serios aceste chestiuni să nege faptul că astăzi piețele ar putea produce servicii poștale, căi ferate, electricitate, telefoane, educație, bani, drumuri, etc., mai eficient (adică mai pe placul consumatorilor) decât statul. Cu toate acestea, oamenii se jenează de obicei să admită, într-un anumit sector, ceea ce logica i-ar obliga să o facă: în domeniul producției de securitate. De aceea, în restul acestui capitol, vom explica funcționarea superioară a economiei capitaliste în acest domeniu particular – o superioritate pentru care a fost adus deja argumentul logic, dar care va deveni mai convingătoare odată cu adăugarea de material empiric și cu studierea ei ca problemă de sine stătătoare.[21]

---

a respecta reguli comune de comportament. În plus, așa cum am demonstrat în capitolul 7, regulile pieței pot fi justificate *a priori* ca drepte, independente de orice guvernământ. Mai mult, tocmai un sistem concurențial de administrare și aplicare a legii este cel care generează cea mai mare presiune pentru a elabora și promulga reguli de comportament care să încorporeze cel mai mare grad imaginabil de consens. Și, desigur, regulile care îndeplinesc această condiție sunt exact cele pe care raționamentul *a priori* le stabilește ca fiind presupoziția necesară a argumentării și a acordului argumentativ.

[21] În treacăt fie spus, aceeași logică ce ne obligă să acceptăm ideea producției de securitate de către firme private ca fiind cea mai bună soluție, din punct de vedere economic, pentru problema satisfacerii consumatorilor, ne obligă de asemenea, în ceea ce privește pozițiile moral-ideologice, să abandonăm teoria politică a liberalismului clasic și să facem un pas mic dar cu toate acestea decisiv către teoria libertariană, sau către anarhismul proprietății private. Liberalismul clasic, având în L. v. Mises cel mai proeminent reprezentant din acest secol, susține un sistem social fondat pe regulile fundamentale ale teoriei naturale a proprietății. Acestea sunt și regulile susținute de libertarianism. Dar liberalismul clasic și-

Cum ar funcționa un sistem al producătorilor de securitate non-monopoliști și concurenți? Ar trebui să fie clar de la bun început faptul că, răspunzând la această întrebare, părăsim domeniul analizei pur logice, iar din acest motiv răspunsului îi vor lipsi cu necesitate certitudinea și caracterul apodictic al sentințelor privitoare la validitatea teoriei bunurilor publice. Problema cu care ne confruntăm este perfect analoagă celei privitoare la modul în care piața ar rezolva problema producției de hamburgeri, mai ales dacă până în acest moment hamburgerii ar fi fost produși doar de către stat, și prin urmare nu ar exista o experiență trecută. Se pot doar încerca răspunsuri. Nimeni nu ar putea să cunoască cu precizie structura industriei hamburgerilor – câte companii concurente ar lua ființă, ce importanță ar avea această industrie în comparație cu altele, cum ar arăta hamburgerii, câte tipuri diferite de hamburgeri ar apărea pe piață pentru a dispărea poate din nou datorită lipsei cererii etc. Nimeni nu ar putea ști toate circumstanțele și toate modificările petrecute în timp, care ar afecta chiar structura producției de hamburgeri – modificări în cererea diferitelor grupuri de consumatori, în teh-

---

ar dori ca aceste legi să fie aplicate de o agenție monopolistă (guvernământul, statul) – adică de o organizație care nu este dependentă exclusiv de sprijinul voluntar, contractual, al consumatorilor respectivului serviciu, ci are dreptul de a determina unilateral propriul venit, adică impozitele percepute consumatorilor pentru ca statul să-și poată îndeplini funcția în domeniul producției de securitate. Oricât ar părea de plauzibil acest lucru, el este clar inconsistent. Ori sunt valide principiile teoriei naturale a proprietății, în care caz statul, ca monopolist privilegiat, este imoral, ori sunt corecte afacerile conduse prin agresiune, – prin utilizarea forței și a mijloacelor non-contractuale de achiziționare a resurselor – caz în care trebuie să se renunțe la teoria naturală a proprietății. Este imposibil să susții ambele concepții fără a fi inconsistent, cu excepția, desigur, a cazului în care poate fi găsit un principiu mai fundamental decât teoria naturală a proprietății, și mai fundamental decât dreptul statului la violență agresivă și din care ambele să poată fi derivate logic, împreună cu limitările specifice privitoare la domeniul de validitate al fiecăreia. Totuși, liberalismul nu a oferit niciodată un astfel de principiu, și nici nu va fi vreodată capabil să o facă deoarece, așa cum am demonstrat în capitolul 7, a argumenta în favoarea a orice presupune dreptul de a fi liber în fața oricărei agresiuni. Dat fiind că validitatea morală a principiilor teoriei naturale a proprietății nu poate fi contestată argumentativ fără a o accepta implicit, logica ne obligă să abandonăm liberalismul și să acceptăm în schimb copilul său mai radical: libertarianismul, filosofia capitalismului pur, care cere ca producția de securitate să fie asigurată la rândul ei de firme private.

nologie, în prețurile diferitelor bunuri care afectează direct sau indirect industria respectivă, și așa mai departe. Trebuie să subliniem faptul că lucrurile nu stau altfel nici atunci când este vorba despre producția privată de securitate. Dar aceasta nu implică faptul că nu ar putea fi spus nimic determinat în această problemă. Presupunând câteva condiții generale ale cererii pentru serviciile de securitate, cunoscute a fi mai mult sau mai puțin realiste prin examinarea lumii așa cum este ea azi, ceea ce poate și va fi spus este modul în care diferitele ordini sociale ale producției de securitate, caracterizate prin diferite constrângeri structurale, vor reacționa diferit.[22] Să analizăm pentru început caracteristicile producției de securitate monopoliste, conduse de stat, pentru că, cel puțin în acest caz, ne putem referi la dovezi ample privitoare la validitatea concluziilor obținute, pentru ca mai apoi să comparăm rezultatele acestei prime analize cu ceea ce ar fi de așteptat să se întâmple dacă un astfel de sistem ar fi înlocuit de unul non-monopolist.

Chiar dacă securitatea este considerată a fi un bun public, ea trebuie să concureze cu alte bunuri pentru alocarea unor resurse rare. Ceea ce se cheltuiește pentru securitate nu mai poate fi cheltuit pentru alte bunuri care ar putea la rândul lor să sporească satisfacția consumatorilor. Mai mult, securitatea nu este un bun unic, omogen, ci constă mai curând din numeroase aspecte și elemente componente. Nu există doar prevenire, detectare și aplicare a legii, ci și securitate cu privire la jefuitori, violatori, la cei ce poluează mediul, la dezastrele naturale etc. În plus, securitatea nu este produsă global, ci poate fi oferită în unități marginale. De asemenea, oameni diferiți atribuie importanțe diferite securității ca întreg și diverselor sale aspecte, în funcție de caracteristicile lor personale, de experiența trecută privitoare la diverși factori de insecuritate, și de timpul și locul în care se întâmplă să trăiască.[23] Se naște acum, întorcându-ne la problema economică fundamentală a alocării

[22] Asupra problemei producției concurențiale de securitate, cf. G. de Molinari, „The Production of Security", Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No.2, New York, 1977; M. N. Rothbard, *Power and Market*, Kansas City, 1977, cap. 1; și *For A New Liberty*, New York, 1978, cap. 12; de asemenea: W. C. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man*, New Rochelle, 1970, cap. 5-6; M. și L. Tannehill, *The Market for Liberty*, New York, 1984, partea a 2-a.

[23] Cf. M. Murck, *Soziologie der oeffentlichen Sicherheit*, Frankfurt/M, 1980.

resurselor rare pentru utilizări concurente, întrebarea: cum poate statul (o organizație care nu este finanțată exclusiv prin contribuții voluntare și prin vânzarea propriilor produse, ci mai degrabă, parțial sau total, din impozite) să decidă cât de multă securitate să producă, în cât de multe dintre nenumăratele ei aspecte, cui și unde să i-o ofere, și în ce cantitate? Răspunsul este că nu există niciun mod rațional de decizie. Din punctul de vedere al consumatorilor, reacția statului la cererea lor pentru securitate, trebuie prin urmare să fie considerată arbitrară! Avem nevoie de un polițist și de un judecător, sau de 100.000 din fiecare categorie? Ar trebui oare să fie aceștia plătiți cu 100$/lună, sau cu 10.000$? Ar trebui oare polițiștii, oricât de mulți am avea, să petreacă mai mult timp patrulând pe străzi, urmărindu-i pe hoți, recuperând bunurile furate, sau spionându-i pe participanții la infracțiuni în care nu există victime, cum ar fi prostituția, drogurile sau contrabanda? Și ar trebui oare judecătorii să dedice mai mult timp și energie pentru a audia cazurile de divorț, de încălcare a regulilor de circulație, de furt din magazine, de crimă, sau cazurile de încălcare a legilor anti-trust? Cu certitudine, la toate aceste întrebări trebuie să se răspundă cumva, deoarece atâta vreme cât există raritate și nu trăim în Grădina Edenului, timpul și banii cheltuiți pentru un lucru nu pot fi cheltuiți pentru altul. Statul, la rândul său, trebui să dea un răspuns, dar, orice ar face, el *nu* este supus criteriului profitului și al pierderii. Prin urmare, acțiunea sa este arbitrară și implică cu necesitate nenumărate alocări, din perspectiva consumatorilor, defectuoase și risipitoare.[24] Independenți în mare măsură de dorințele consumatorilor, producătorii de securitate angajați de stat fac în schimb, după cum știe toată lumea, ceea ce *lor* le place. Taie frunze la câini în loc să facă ceva, iar dacă muncesc preferă să facă ceea ce este mai ușor sau ceea ce le conferă lor putere, mai degrabă decât să servească consumatorilor. Ofițerii de poliție se plimbă mult timp cu mașinile, îi hărțuiesc pe cei ce comit mici încălcări ale regulilor de circulație, și cheltuiesc sume enorme de bani pentru a investiga infracțiuni fără victime, care nu sunt pe placul multora (non-participanți), dar pentru lupta împotriva cărora foarte puțini ar fi dispuși să plătească, nefiind direct afectați. Dar, în privința acelui lucru pe care consumatorii îl doresc cu cea mai mare intensita-

[24] Despre deficiențele deciziilor alocative controlate democratic, cf. mai sus, cap.9, nota 4.

te – prevenirea crimelor grave (adică a celor *cu* victime), detectarea și pedepsirea eficientă a criminalilor periculoși, recuperarea daunelor, și asigurarea unor compensații plătite de agresori victimelor agresiunii – ineficiența lor este notorie, în ciuda subvențiilor mereu mai mari de la buget.

Mai mult, și mă reîntorc aici la problema calității scăzute a serviciilor (în condițiile alocărilor date), orice ar face judecătorii și polițiștii angajați de stat (așa arbitrar cum o fac), deoarece venitul lor este mai mult sau mai puțin independent de evaluările date de consumatori respectivelor servicii, ei vor tinde să facă de mântuială. Observăm astfel arbitrarietatea și brutalitatea poliției, precum și lentoarea proceselor. Mai mult, este de remarcat faptul că nici poliția, nici sistemul juridic nu oferă consumatorilor ceva care să aducă măcar vag cu un contract de servicii în care să se specifice în termeni lipsiți de ambiguitate ce procedură trebuie să se aștepte consumatorul că va fi pusă în mișcare într-o situație specifică. Mai curând, ambele operează într-un vid contractual care le permite să-și modifice arbitrar, în timp, regulile de procedură, și care explică faptul cu adevărat ridicol că rezolvarea disputelor dintre polițiști și judecători, pe de o parte, și cetățenii privați, pe de altă parte, nu este atribuită unei a treia părți independente, ci tot unui polițist sau unui judecător, angajat tot de stat, la fel ca și una din părțile în dispută.

În al treilea rând, oricine a văzut secții de poliție și tribunale conduse de stat, ca să nu mai vorbim despre pușcării, știe cât de adevărat este faptul că factorii de producție utilizați pentru a ne oferi securitate sunt suprautilizați, prost întreținuți și cu aspect dezgustător. Cei care îi folosesc nu au niciun motiv de a-i satisface pe consumatorii care le asigură veniturile. Iar dacă, în cazuri excepționale, se întâmplă ca lucrurile să nu stea așa, atunci acest fapt a fost posibil doar la costuri mult mai mari, comparativ, decât pentru orice afacere privată.[25]

[25] Molinari rezumă astfel (G. de Molinari, „The Production of Security", Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 2, New York, 1977, pp. 13-14): „Dacă ... consumatorul nu este liber să cumpere securitate oriunde dorește, vom vedea de îndată apariția unei profesii a arbitrariului și proastei conduceri. Aplicarea dreptății devine înceată și costisitoare, poliția coruptă, libertatea individuală nu mai este respectată, prețul securității este abuziv crescut și repartizat inechitabil, în conformitate cu puterea și influența unei clase de consumatori sau a alteia."

Fără nicio îndoială, toate aceste probleme, inerente unui sistem de producție monopolistă a securității, ar fi rezolvate relativ rapid odată ce o cerere dată pentru servicii de securitate ar apărea pe o piață concurențială a cărei structură de stimulente, pentru producători, este total diferită. Aceasta nu înseamnă că s-ar găsi o soluție „perfectă" a problemei securității. Ar exista încă hoți și criminali; nu toate daunele vor fi recuperate, și nici toți ucigașii prinși. Dar, în termenii evaluărilor consumatorilor, situația s-ar îmbunătăți în măsura în care natura umană ar permite acest lucru. În primul rând, în măsura în care există un sistem concurențial, adică atâta vreme cât producătorii de securitate depind de achizițiile voluntare, a căror majoritate probabil că va lua forma unor contracte de asigurare încheiate în avans față de orice „ocurență" a insecurității sau agresiunii, niciun producător nu ar putea să-și sporească venitul fără a-și îmbunătăți serviciile sau calitatea produselor, așa cum sunt ele percepute de consumatori. Mai mult, toți producătorii de securitate luați la un loc, nu ar putea să „umfle" importanța industriei lor decât dacă, din indiferent ce motiv, consumatorii ar începe într-adevăr să evalueze securitatea ca superioară altor bunuri, asigurându-se astfel faptul că producția de securitate nu ar avea niciodată și nicăieri loc pe seama non-producției, sau a producției reduse de, să spunem, brânză, ca bun privat concurent. În plus, producătorii de servicii de securitate ar trebui să-și diversifice ofertele într-un grad considerabil, deoarece există o cerere extrem de diversificată pentru produsele ținând de securitate printre milioanele și milioanele de consumatori. Direct dependenți fiind de sprijinul voluntar al consumatorilor, ei ar avea imediat de suferit financiar dacă nu ar reacționa adecvat la nevoile, sau la schimbările nevoilor consumatorilor. Astfel, fiecare consumator ar avea o influență, oricât de mică, asupra bunurilor care apar sau dispar pe piața securității. În loc să ofere fiecăruia un „pachet de securitate" uniform, așa cum este caracteristic unei politici a producției de stat, pe piață vor apărea o multitudine de pachete de servicii. Ele ar fi croite pe măsura nevoilor de securitate diferite ale diferiților oameni, luând în considerare diversele lor ocupații, comportamentul lor riscant, diferitele lucruri care trebuie protejate și asigurate, diferitele locații geografice și diferitele constrângeri temporale.

Dar aceasta este departe de a fi totul. În afara diversificării lor, s-ar îmbunătăți de asemenea conținutul și calitatea produselor. Nu doar că tratamentul aplicat consumatorilor de către angajații firmelor de securitate s-ar îmbunătăți imediat, și că ar dispărea în cele din urmă atitudinea de tip „poate că mie nu-mi pasă", arbitrarietatea și chiar brutalitatea, neglijența și încetineala sistemelor actuale ale poliției și justiției. De vreme ce ele ar fi dependente de sprijinul voluntar al consumatorilor, orice tratament impropriu, impolitețe sau incompetență i-ar putea costa pe angajații lor slujbele. Mai mult, particularitatea mai-sus menționată – aceea că decizia asupra disputelor dintre un client și producătorul său de servicii este inavariabil lăsată la latitudinea ultimului – ar dispărea aproape cu certitudine, iar arbitrarea conflictelor de către părți independente va deveni oferta standard a producătorilor de securitate. Cel mai important lucru, însă, ar fi că, pentru a atrage și păstra clienții, producătorii unor astfel de servicii ar trebui să ofere *contracte* care ar permite consumatorului să știe ce cumpără și i-ar crea posibilitatea de a formula o plângere validă, intersubiectiv verificabilă, dacă acțiunea reală a producătorului de securitate nu s-ar ridica la înălțimea obligațiilor sale. Iar, mai specific, pentru că ele nu sunt contracte individualizate privitoare la servicii, în care clienții plătesc exclusiv pentru a-și acoperi propriile riscuri, ci mai degrabă contracte de asigurare propriu-zise care implică o punere laolaltă a propriilor riscuri cu cele ale altora, contrar practicii etatiste prezente, aceste contracte cu certitudine că nu vor conține o schemă redistributivă introdusă deliberat pentru a favoriza un grup de oameni pe seama altuia. Altfel, dacă cineva ar simți că respectivul contract ce i-a fost oferit ar presupune ca el să plătească pentru nevoile și riscurile speciale ale altora, – adică pentru factori de posibilă insecuritate pe care nu i-a perceput ca aplicabili în propriul caz – el pur și simplu l-ar respinge, sau și-ar înceta plățile.

Totuși, după ce s-au spus toate aceste lucruri, va apărea inevitabil întrebarea: „Dar oare un sistem concurențial al producției de securitate nu va avea ca rezultat necesar conflictul social permanent, haosul și anarhia?" Trebuie făcute câteva mențiuni cu privire la această pretinsă critică. În primul rând, trebuie să observăm faptul că o astfel de impresie nu este deloc în concordanță cu evidența empirică, istorică. Au existat în diferite locuri sisteme de tribunale concurențiale, cum ar fi cazul ve-

chii Irlande sau al Ligii Hanseatice, înaintea apariției statului național modern și, din câte știm, ele au funcționat bine.[26] Judecând din perspectiva ratei criminalității (al proporției dintre numărul de infracțiuni și populație), poliția privată din Vestul Sălbatic (care, în treacăt fie spus, nu era atât de sălbatic cum lasă unele filme să se înțeleagă) avea un succes relativ mai mare decât poliția de azi, sprijinită de stat.[27] Și, pentru a ne întoarce la experiența și exemplele contemporane, există chiar și azi milioane și milioane de contacte internaționale – contacte comerciale și turistice – și pare cu certitudine o exagerare să spunem că, de exemplu, în aceste contacte există mai multe fraude, mai multe crime și mai multe încălcări ale contractelor decât în relațiile domestice. Iar lucrurile stau astfel, ar trebui să observăm, în lipsa unui mare legislator și producător de securitate monopolist. În fine, nu trebuie să uităm că și astăzi, într-un mare număr de țări, există diverși producători de securitate în afara statului: investigatori privați, detectivi ai companiilor de asigurări, instituții de arbitraj private. În ceea ce privește funcționarea lor, impresia generală pare să confirme teza că ele au mai mult, și nu mai puțin, succes în rezolvarea conflictelor sociale decât instituțiile publice corelate.

Totuși, aceste dovezi istorice sunt discutabile, în special în privința posibilității de a deriva din ele vreo informație generală. Dar există, de asemenea, temeiuri sistematice pentru care teama exprimată în critica de mai sus nu este întemeiată. Paradoxal așa cum ar părea la o primă privire, acest lucru se întâmplă deoarece stabilirea unui sistem concurențial al producătorilor de securitate implică crearea unei structuri instituționalizate de stimulente de a produce o ordine a legii și a aplicării acesteia care să întrunească cel mai mare grad posibil de consens în privința problemei rezolvării conflictelor, și prin urmare va tinde să genereze mai puțină neliniște socială și mai puține conflicte decât cea monopolistă![28] Pentru a înțelege acest lucru, este necesar să analizăm

[26] Cf. literaturii citate mai sus în nota 21; de asemenea: B. Leoni, *Freedom and the Law*, Princeton, 1961; J. Peden, "Property Rights in celtic Irish Law", în *Journal of Libertarian Studies*, 1977.

[27] Cf. T. Anderson și P. J. Hill, „The American Experiment in Anarcho-Capitalism: The Not So Wild, Wild West", în *Journal of Libertarian Studies*, 1980.

[28] Cf., asupra a ceea ce urmează, H. H. Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat*, Opladen, 1987, cap. 5.

mai atent singura situație tipică ce-i permite scepticului să creadă în virtuțile superioare ale unui ordini a producției de securitate organizate monopolist. Aceasta este situația unui conflict care apare între A și B, cei doi sunt asigurați la companii diferite, iar acestea nu pot ajunge la un acord imediat privitor la validitatea revendicărilor concurente formulate de clienți. (Nu ar exista nicio problemă dacă s-ar ajunge la un astfel de acord, sau dacă ambii clienți ar fi asigurați de una și aceeași companie – sau cel puțin nu ar fi cu nimic o problemă diferită de cea apărută într-un sistem al monopolului de stat!) Nu ar duce oare întotdeauna o astfel de situație la un conflict armat? Acest lucru este extrem de improbabil. În primul rând, orice confruntare violentă între companii ar fi costisitoare și riscantă, în special dacă aceste companii au atins o dimensiune respectabilă, lucru important pentru ele, în special pentru a apărea ca garanți eficienți ai securității în ochii potențialilor clienți. Mai important este totuși faptul că, într-un sistem concurențial în care fiecare companie este dependentă de continuarea plăților voluntare ale consumatorilor, orice confruntare va trebui să fie susținută deliberat de către fiecare client al ambelor companii. Dacă o singură persoană și-ar retrage sumele pe care le-a plătit, deoarece nu ar fi convinsă că lupta armată este necesară pentru rezolvarea conflictului în cauză, atunci s-ar crea imediat o presiune economică asupra companiei, pentru a căuta o soluție pașnică a conflictului.[29] Astfel, orice producător de securitate pe o piață concurențială, ar fi extrem de precaut în privința disponibilității sale de a se angaja în acțiuni violente pentru rezolvarea conflictelor. În schimb, în măsura în care consumatorii doresc o aplanare pașnică a conflictelor, fiecare producător de securitate ar depune eforturi intense pentru a oferi astfel de măsuri clienților săi și pentru a stabili în avans, astfel încât toată lumea să știe, cărui proces de arbitraj ar fi dispus să i se supună, împreună cu clienții săi, în cazul unor dezacorduri asupra evaluării unor revendicări conflictuale. Iar cum o astfel de schemă ar putea să le pară a fi cu adevărat operațională clienților diferitelor firme doar dacă există

[29] Comparați acest lucru cu politica statului de a se angaja în războaie fără a avea sprijinul tuturor, deoarece are dreptul de a-i impozita pe oameni; și întrebați-vă dacă riscul războiului ar fi mai mic sau mai mare dacă cineva ar avea dreptul de a nu-și mai plăti impozitele atunci când are senzația că felul statului de a-și conduce relațiile externe nu-i mai este pe plac!

între ei un acord asupra unor asemenea măsuri de arbitraj, s-ar dezvolta natural un sistem legal universal acceptabil pentru clienții tuturor producătorilor de securitate concurenți, care să guverneze relațiile dintre companii. Mai mult, presiunea economică pentru generarea unor reguli consensuale privitoare la tratarea conflictelor are consecințe chiar mai îndepărtate. Într-un sistem concurențial, arbitrii independenți cărora li s-ar încredința sarcina de a identifica soluții pașnice ale conflictelor ar fi dependenți de sprijinul continuu al celor două companii aflate în dezacord, în măsura în care ele ar putea selecta alți judecători dacă una dintre ele nu ar fi satisfăcută de rezultatul arbitrajului. Astfel, acești judecători ar fi presați să găsească soluții problemelor care li se înaintează, de data aceasta nu în raport cu aspectul procedural al legii, ci cu conținutul ei, soluții care să fie acceptabile ca drepte și echitabile pentru toți clienții firmelor implicate într-un caz dat.[30] Altfel, una sau mai multe companii și-ar putea pierde o parte din clienți, ceea ce le-ar face să apeleze la un alt arbitru atunci când se va ivi din nou nevoia.[31]

N-ar fi însă posibil ca, într-un sistem concurențial, o firmă producătoare de securitate să depășească granițele legii – adică, sprijinită de proprii ei clienți, să înceapă să le agreseze pe altele? Fără îndoială, nu avem cum nega că acest lucru s-ar putea să fie posibil, deși trebuie subliniat din nou faptul că aici ne aflăm în domeniul științei sociale empirice și că nu avem cum să știm cu certitudine. Dar, totuși, insinuarea tacită că posibilitatea ca o firmă de securitate să iasă în afara legii ar indica în vreun fel o deficiență severă a filosofiei și economiei unei ordini soci-

[30] Putem observa aici că normele care întrunesc cel mai înalt grad de consens posibil sunt, desigur, cele presupuse prin argumentație și a căror acceptare face posibil orice consens, așa cum s-a arătat în cap. 7.

[31] Din nou, comparați cu judecătorii angajați de către stat care, pentru că sunt plătiți din impozite și sunt deci relativ independenți de satisfacerea consumatorilor, pot să dea decizii care în mod clar nu sunt acceptate de toată lumea ca echitabile; și întrebați-vă dacă riscul de a nu descoperi adevărul într-un caz dat ar fi mai mare sau mai mic dacă ar exista posibilitatea de a exercita presiune economică ori de câte ori apare sentimentul că un judecător nu a fost suficient de atent în evaluarea faptelor și judecarea unui caz, sau pur și simplu că a făcut o nedreptate strigătoare la cer.

ale pur capitaliste, este greșită.[32] În primul rând, ar trebui să ne amintim că orice sistem social, iar o ordine socială etatist-socialistă nu mai puțin decât o economie a pieței pure, este dependent de opinia publică pentru a-și continua existența, și că o stare dată a opiniei publice este întotdeauna cea care delimitează ceea ce poate și ceea ce nu poate să se întâmple într-o societate dată. Starea curentă a opiniei publice vest-germane, de exemplu, face imposibil sau extrem de improbabil ca un sistem etatist-socialist de tip rus contemporan să poată fi impus publicului din Germania de Vest. Lipsa sprijinului public pentru un astfel de sistem l-ar condamna la eșec și l-ar face să se prăbușească. Și ar fi chiar mai improbabil ca orice astfel de tentativă de a impune o ordine de tip rus să spere că ar putea vreodată reuși în America, dată fiind opinia publică americană. Astfel, pentru a sesiza corect problema companiilor ce ies în afara legii, întrebarea de mai sus ar trebui formulată astfel: cât de probabil este ca orice astfel de eveniment să se întâmple într-o societate dată, în condițiile specifice ale stării opiniei ei publice? Astfel formulată întrebarea, este clar că răspunsul ar suna diferit pentru societăți diferite. Pentru unele, caracterizate prin înrădăcinarea adâncă a ideilor socialiste în rândul publicului, probabilitatea reapariției unei companii agresive ar fi mai mare, iar pentru alte societăți ar exista o șansă mai mică pentru ca acest lucru să se întâmple. Dar, atunci, ar fi oare perspectiva unui sistem concurențial de producție a securității în orice caz dat mai bună sau mai proastă decât menținerea unui sistem etatist? Să luăm în considerare, de exemplu, Statele Unite de azi. Să presupunem că, printr-un act legislativ, statul și-a abolit drepturile de a produce securitate cu bani proveniți din impozite, și că ar fi introdus un sistem concurențial de producere a securității. Dată fiind starea opiniei publice, cât de probabil ar fi să apară producători care să iasă din cadrul legii; și ce s-ar întâmpla dacă ar apărea? Evident, răspunsul ar depinde de reacțiile publicului față de această schimbare a situației. Astfel, prima replică adresată acelora care combat ideea unei piețe private pentru securitate ar trebuie să fie: dar tu? Care ar fi reacția ta? Teama ta față de companiile care folosesc mijloace nelegale ar însemna că te-ai angaja în schimburi contractuale cu un producător de securitate care a agresat alți oameni și proprietățile acestora,

[32] Pentru ceea ce urmează, cf. în special M. N. Rothbard, *For A New Liberty*, New York, 1978, pp. 233 ș.u.

sau ai continua să-l sprijini dacă ar face-o? Cu siguranță, criticul ar fi redus în bună măsură la tăcere prin acest contraatac. Dar mai important decât acest lucru este răspunsul sistematic implicat în acest contraatac personal. Cu siguranță, schimbarea de situație descrisă ar presupune o modificare în structura cost-beneficiu, cu care va trebui să se confrunte fiecare atunci când va lua deciziile. Înaintea introducerii unui sistem concurențial al producției de securitate, fusese legal să participi la și să susții agresiunea (statului). Acum, o astfel de activitate ar fi una ilegală. Prin urmare, dată fiind conștiința fiecăruia, care face ca propriile decizii să-i apară mai mult sau mai puțin costisitoare, adică mai mult sau mai puțin în armonie cu principiile proprii privind comportamentul corect, sprijinul pentru o firmă angajată în exploatarea unor oameni nedispuși să-i susțină acțiunile ar fi evident mai costisitor acum decât înainte. Datorită acestui fapt, trebuie să presupunem că ar crește numărul celor care și-ar folosi acum banii pentru a susține o firmă angajată în afaceri cinstite, – printre ei găsindu-se chiar și aceia care altfel ar fi susținut statul – și că ar crește oriunde s-ar încerca un astfel de experiment social. Prin contrast, numărul oamenilor încă atașați unei politici a exploatării și a câștigului pe seama altora ar scădea. Cât de drastic ar fi acest efect ar depinde, desigur, de starea opiniei publice. În exemplul examinat – Statele Unite, acolo unde teoria naturală a proprietății este extrem de răspândită și acceptată ca etică privată, filosofia libertariană fiind în esență ideologia pe care a fost clădită țara și care i-a permis acesteia dezvoltarea[33] - efectul menționat mai sus ar fi, în mod natural, extrem de pronunțat. În consecință, firmele producătoare de securitate atașate filosofiei protejării și aplicării legii libertariene vor atrage cea mai mare parte a sprijinului și asistenței financiare oferite de public. Și, deși ar putea fi adevărat că unii oameni, și printre ei în special cei care profitaseră de vechea ordine, ar putea să continue să-și dea sprijinul pentru o politică de agresiune, este foarte improbabil că ei ar fi suficienți ca număr și forță pentru a putea reuși. Mai curând, rezultatul probabil ar fi acela că firmele cinstite ar atinge forța necesară – singure sau unindu-și eforturile, și susținute de clienții lor voluntari – pentru a controla orice astfel

[33] Cf. B. Bailyn, *The Ideological Orgins of the American Revolution*, Cambridge, 1967; J. T. Main, *The Anti-Federalists: Critics of the Constitution*, Chapel Hill, 1961; M. N. Rothbard, *Conceived in Liberty*, 4 vol., New Rochelle, 1975-1979.

de apariție a unor producători care să depășească limitele legii și pentru a-i distruge oriunde și oricând iau aceștia ființă.[34] Iar dacă, împotriva tuturor așteptărilor, producătorii cinstiți de securitate ar pierde lupta de

[34] În mod natural, companiile de asigurări ar avea un rol extrem de important în controlul asupra apariției unor companii care ar depăși limitele legii. M. și L. Tannehill observă: „Companiile de asigurări, un sector foarte important al oricărei economii absolut libere, ar avea o inițiativă specială de a se disocia de orice agresor și, în plus, de a-și folosi împotriva lui considerabila lor influență în afaceri. *Violența agresivă cauzează pierderi în valoare*, iar industria de asigurări ar suporta cele mai mari costuri în majoritatea unor astfel de pierderi. Un agresor neîmpiedicat este un pericol umblător, și nicio companie de asigurări, oricât de puțin ar avea de-a face cu agresiunea inițială, nu ar fi doritoare să-și asume riscul ca acesta să-l agreseze data viitoare pe unul dintre clienții ei. În plus, agresorii și cei care se asociază cu ei, este mai probabil să fie implicați în situații violente și, deci, reprezintă un risc mare pentru orice companie. O companie de asigurări ar refuza probabil să-i asigure pe acești oameni, din dorința de a minimiza orice pierderi viitoare pe care le-ar cauza agresiunile lor. Dar, chiar dacă compania nu ar fi motivată de o astfel de dorință, ar fi totuși obligată să ridice drastic nivelul primelor de asigurare sau să renunțe cu totul la acești clienți pentru a evita asumarea riscului suplimentar presupus de înclinația lor spre violență. Într-o economie concurențială, nicio companie de asigurări nu și-ar putea permite să continue să-i acopere pe agresori și pe cei care fac afaceri cu agresorii și să transfere costurile asupra clienților săi cinstiți; și-ar pierde curând clienții în favoarea unor firme cu o reputație mai bună care și-ar putea permite să ceară un preț mai mic pentru asigurarea oferită.

Ce ar însemna pierderea asigurării într-o economie liberă? Chiar dacă agresorul ar putea dispune de destulă forță pentru pentru a se apăra de orice agresiune sau răzbunare, ar trebui să se descurce în lipsa totală a unor lucruri economic necesare. Nu și-ar putea cumpăra protecție prin asigurări împotriva accidentelor auto, dezastrelor naturale, sau împotriva disputelor contractuale. Nu ar avea niciun fel de protecție împotriva proceselor în care i se cer daune pentru accidente petrecute pe proprietea sa. Este foarte posibil că ar trebui să se descurce și fără serviciile pompierilor, de vreme ce astfel de companii sunt dezvoltarea naturală a firmelor ce oferă asigurare împotriva incendiilor.

În plus față de sancțiunile dure impuse prin ostracizarea în afaceri ce ar rezulta natural din actul său agresiv, el ar avea probleme cu proprii angajați ... Căci dacă un agent al unui serviciu de apărare ar îndeplini un ordin care ar implica folosirea intenționată a forței, atât agentul cât și antreprenorul sau managerul care a emis ordinul, la fel ca și orice alt angajat care avea cunoștință despre acesta, ar fi răspunzători pentru toate daunele cauzate." (M. și L. Tannehill, *The Market for Liberty*, New York, 1984, pp. 110-111).

păstrare a pieței libere în producția de securitate și dacă ar reapărea un monopol, pur și simplu am avea din nou de-a face cu un stat.[35]

În orice caz, prin introducerea unui sistem social pur capitalist în care producătorii de securitate sunt privați – un sistem care să permită libertatea de alegere – s-ar obține cu necesitate o situație mai bună decât cea prezentă. Chiar dacă o astfel de ordine s-ar prăbuși mai apoi datorită faptului că prea mulți oameni sunt încă atașați unei politici de exploatare și agresiune împotriva altora, cel puțin omenirea ar avea experiența unei perioade glorioase. Iar dacă această ordine ar supraviețui, ceea ce pare să fie mai probabil, ar însemna începutul unui sistem încă nemaiîntâlnit al dreptății și al prosperității economice.

[35] Procesul transformării unei agenții care depășește limitele legii într-un stat ar fi chiar mai complicat, de vreme ce aceasta ar trebui să redobândească „legitimitatea ideologică" ce marchează existența statelor de azi, și pentru dezvoltarea căreia a fost nevoie de secole de propagandă neobosită. Odată ce această legitimitate este pierdută prin experiența unui sistem pur al pieței libere, este greu de văzut cum ar putea fi redobândită cu ușurință.

11

Activitatea bancară, statele-națiune și politica internațională

O reconstrucție sociologică a ordinii economice actuale

Banii și activitatea bancară

Pentru[1] a explica apariția schimbului în natură nu este nevoie decât de postularea unui interes propriu strict definit. Dacă, și în măsura în care, omul preferă mai multe posibilități de alegere și mai multe bunuri, el va opta pentru barter și diviziunea muncii în locul auto-suficienței.

Apariția banilor din condițiile schimbului în natură (barter) urmează logica aceluiași interes propriu strict definit. Dacă, și în măsura în care, omul este integrat într-o economie bazată pe schimbul în natură și preferă un standard de viață ridicat unuia scăzut, el va opta pentru selectarea și susținerea unor mijloace comune de efectuare a schimburilor. Prin selectarea unei monede, el poate depăși bariera fundamentală din calea unei economii bazate pe barter, adică aceea a necesității existenței unei duble coincidențe a nevoilor. Odată cu moneda, posibilitățile de schimb se extind. Fiecare bun poate fi schimbat contra oricărui alt bun, independent de dubla coincidență a nevoilor sau divizibilitatea imperfectă. Și cu această posibilitate lărgită de a efectua schimburi, valoarea fiecărui bun pe care individul îl posedă crește.

---

[*] Acest articol a apărut în *The Review of Austrian Economics*, Vol. 4, 1990, p. 55-87, sub titlul „Banking, Nation States and International Politics: A Sociological Reconstruction of the Present Economic Order". Traducere de Mihai Vladimir Topan.

Cum omul este integrat într-o economie de schimb, interesul propriu îl obligă să caute anumite bunuri cu vandabilitate ridicată și cu atribute monetare (dezirabile) precum divizibilitatea, durabilitatea, recognoscibilitatea, portabilitatea și raritatea, și să ceară astfel de bunuri nu pentru ele însele, ci pentru posibilitatea de a le utiliza ca mijloace de efectuare a schimburilor. Și este în interesul său să aleagă ca mijloc de efectuare a schimburilor acea marfă care este, de asemenea, utilizată ca atare cel mai frecvent de către ceilalți. În fapt, este funcția banilor să faciliteze schimbul, să extindă aria posibilităților de schimb și prin aceasta să mărească valoarea bunurilor unei persoane (în măsura în care sunt percepute ca fiind integrate într-o economie de schimb). Astfel, cu cât un bun este utilizat mai pe larg ca monedă, cu atât își va îndeplini mai bine funcția monetară. Condus doar de propriul interes, omul va prefera întotdeauna un mijloc de efectuare a schimburilor mai general și, dacă se poate, universal unuia mai puțin general și non-universal. Aceasta întrucât, cu cât mai larg utilizată este o monedă, cu atât mai largă este piața în care individul este integrat, mai raționale valorizările și calculul costurilor (din punctul de vedere al cuiva care dorește integrarea economică și maximizarea bunăstării) și mai mare beneficiul de pe urma diviziunii muncii[1].

Fără îndoială din punct de vedere empiric, bunul ales în trecut ca monedă, datorită faptului că era cel mai utilizat, a fost aurul. În lipsa constrângerii statului, aurul ar fi ales din nou (într-un viitor previzibil) ca bunul care îndeplinește cel mai bine funcția monetară. Propriul interes i-ar determina pe toți să prefere aurul – ca mijloc universal acceptat de efectuare a schimburilor – oricărei alte monede. În măsura în care fiecare individ se percepe pe sine și posesiunile sale ca fiind integrate într-o economie de schimb, va prefera calculul în termeni de monedă aur celui în oricare altă monedă, deoarece acceptarea universală a aurului face ca acest calcul să fie expresia cea mai completă a costurilor sale de oportunitate, fiind prin urmare cel mai bun ghid în încercările de maximizare a avuției. Toate celelalte monede ar fi înlăturate rapid, deoarece orice mai puțin decât o monedă strict universală și internațională precum aurul –

[1] În legătură cu apariția monedei pe piața liberă, vezi Carl Menger, *Principles of Economics* (New York: New York University Press, 1976), p. 257-285; „Geld" în Carl Menger, *Gesammelte Werke*, vol. 4 (Tübingen: Mohr, 1970).

națională sau regională – ar contrazice din capul locului tocmai rațiunea de a fi a banilor. Aceștia au fost adoptați de către omul mânat de propriul interes cu scopul de a-și spori bunăstarea prin integrarea într-o piață tot mai extinsă, în final universală. În urmărirea interesului propriu, banii naționali sau regionali ar fi rapid înlăturați și înlocuiți de către aur, deoarece numai aurul favorizează integrarea economică completă și extinderea la scară globală a piețelor, îndeplinind astfel funcția fundamentală a banilor ca mijloc de efectuare a schimburilor[2].

Apariția banilor, a unor bani din ce în ce mai buni, și în cele din urmă a unei monede universale, aurul, eliberează energii productive anterior frustrate și nefructificate din cauza restricțiilor provenind din dubla coincidență a nevoilor în procesul schimbului (cum ar fi existența unor monede în competiție, cu rate de schimb care fluctuează liber). În condiții de barter, piața de desfacere a bunurilor unui producător este limitată la cazurile de dublă coincidență a nevoilor. Cu prețuri exprimate în aur, piața producătorului este generalizată, iar cererea nu este restricționată de absența dublelor coincidențe la scară mondială. Prin urmare, producția crește – și crește mai mult cu aurul decât cu orice altă monedă. Odată cu creșterea producției, valoarea banilor crește la rândul ei; și puterea de cumpărare mai ridicată a monedei diminuează cererea de rezervare pentru ea, reduce rata efectivă a preferinței de timp (rata originară a dobânzii) și conduce la creșterea acumulării de capital. Un proces ascendent, în spirală, de dezvoltare economică este pus în mișcare.

Această dezvoltare pune bazele apariției băncilor ca instituții specializate în manipularea banilor. Pe de o parte, băncile vin în întâmpinarea nevoii crescute de depozitare, transport și compensare a banilor. Pe de altă parte, ele îndeplinesc rolul din ce în ce mai important de intermediar între capitaliști (cei care economisesc) și întreprinzători (cei care investesc), făcând în fond posibilă o diviziune a muncii aproape completă între aceste categorii. Ca instituții de depozit și în special ca instituții de economii și credit, băncile devin rapid centrii nervoși ai unei economii. Alocarea și coordonarea spațio-temporală a resurselor și activităților au

[2] Asupra standardului aur vezi *The Gold Standard, An Austrian Perspective*, Lewellyn H. Rockwell, Jr., ed. (Lexington, Mass.: D.C. Heath, 1985); și Ron Paul cu Lew Lehrman, *The Case for Gold* (San Francisco: Cato Institute, 1983).

loc, din ce în ce mai mult, prin intermediul băncilor; iar prin facilitarea unei astfel de coordonări, apariția băncilor înseamnă încă un stimulent pentru creșterea economică[3].

În timp ce existența unei singure monede universale și a unei unități de cont unice este în interesul tuturor, și omul – în eforturile sale de maximizare a bogăției – nu se va opri până ce acest deziderat nu va fi atins, existența unei singure bănci sau a unui sistem bancar monopolistic este contrară unui astfel de interes. Interesul propriu dictează mai degrabă ca toate băncile să utilizeze aceiași bani universali – aurul – și astfel să nu existe o competiție între diferitele monede; dar liberă concurență între bănci și sisteme bancare, toate utilizând aurul, trebuie să existe. Doar atâta timp cât intrarea în activitatea bancară este liberă va exista în acest domeniu o eficiență similară, sub aspectul costurilor, celorlalte sectoare; totuși, numai atâta timp cât această competiție are în vedere serviciile oferite în termenii uneia și aceleiași monede-marfă va fi activitatea bancară liberă capabilă să îndeplinească principala funcție a banilor și băncilor – aceea de a facilita integrarea economică mai degrabă decât dezintegrarea, de a lărgi piața și a extinde diviziunea muncii mai degrabă decît a le restricționa, de a face calculul valoric și al costurilor mai rațional, prin aceasta crescând, mai degrabă decât diminuând, avuția economică. Noțiunea de competiție între monede este o contradictio in adjecto. Strict vorbind, un sistem monetar cu monede rivale, ale căror rate de schimb fluctuează liber, este încă un sistem (parțial) de barter, marcat de problema dublei coincidențe a nevoilor pentru ca anumite schimburi să aibă loc. Existența unui astfel de sistem nu asigură realizarea funcției fundamentale a banilor[4]. Urmându-și în mod liber propriul interes, omul l-ar abandona imediat – iar a privi piața liberă nu doar în termeni de competiție între bănci, ci și între monede, ar fi o neînțelegere fundamentală a esenței banilor[5]. Monedele concurente nu sunt rezul-

[3] Asupra activității bancare și în particular asupra funcțiilor diferite ale depozitelor și împrumuturilor, vezi Murray N. Rothbard, *The Mystery of Banking* (New York: Richardson and Snyder, 1983).

[4] Vezi Murray N. Rothbard, *The Case for a 100 Percent Gold Dollar* (Meriden, Conn.: Cobden Press, 1984), pp. 32-34.

[5] Un exemplu proeminent în acest sens este Friedrich A. Hayek, *Denationalization of Money* (London: Institute of Economic Affairs, 1976); pen-

tatul acțiunii pe piața liberă, ci, invariabil, rezultatul constrângerii, al obstacolelor impuse de guvern în calea comportamentului economic rațional.

Odată cu activitatea bancară liberă bazată pe standardul universal aur, obiectivul de a realiza în cel mai eficient mod, sub aspectul costurilor, coordonarea și facilitarea schimburilor interpersonale și interspațiale, în cadrul unei piețe universal integrate, este îndeplinit. Prețurile serviciilor de depozitare, transport și compensare a banilor, cât și ale celor de creditare ar scădea până la nivelul minim posibil într-un regim al intrării libere pe piață. Și din moment ce aceste prețuri ar fi exprimate în termenii unei monede universale, ele ar reflecta cu adevărat costurile minime ale furnizării serviciilor integratoare la nivelul pieței.

În plus, competiția între bănci, combinată cu faptul că banii trebuie să se constituie ca o marfă –aurul, de pildă – care, pe lângă valoarea monetară, are valoare proprie, neputând astfel fi produsă fără cheltuieli semnificative, furnizează de asemenea cea mai bună apărare împotriva activității bancare frauduloase.

Ca instituții de depozitare a banilor, băncile – la fel ca alte instituții de depozitare a bunurilor fungibile, ba chiar mai mult în cazul băncilor, datorită rolului special al mărfii monedă – sunt tentate să emită certificate de depozit „false", i.e., neacoperite în bani reali, imediat ce aceste certificate încep să joace rolul de substitute monetare și sunt tratate de participanții la piață ca echivalente incontestabile ale banilor propriu-zișiefectiv depozitați. În această situație, prin emiterea de bilete de bancă false (sau *fiat*), care nu se pot distinge fizic de substitutele monetare autentice, o bancă poate – în mod fraudulos și pe cheltuiala altora – să-și sporească propria avuție. Ea poate cumpăra direct bunuri cu aceste bancnote false, îmbogățindu-se astfel în maniera în care orice simplu falsificator o face. Averea reală a băncii și cea a primilor beneficiari ai banilor *fiat* crește prin aceste achiziții și, în același timp și prin aceeași operațiune, avuția celor ce intră în posesia noilor bani mai târziu sau deloc se reduce, datorită consecințelor inflaționiste ale falsificării. Dar o bancă poate utiliza astfel de bani *fiat* și pentru a expanda creditul și a câștiga dobânzi de pe urma lui. Încă o dată, un venit fraudulos și o

tru o critică vezi Murray N. Rothbard, „Hayek's Denationalization of Money", *Libertarian Forum* 15, nr. 5-6 (august 1981 și ianuarie 1982).

redistribuție în favoarea băncii au loc[6]. Și în plus, un ciclu *expansiune – contracție* este pus în mișcare: plasat cu o dobândă scăzută, creditul nou acordat duce la creșterea investițiilor și inițial dă naștere unui *boom* ce nu poate fi diferențiat de o expansiune economică sănătoasă; oricum, acest *boom* va fi în mod cert lichidat, deoarece creditul care l-a stimulat nu reprezintă economisire reală, ci „creație din nimic". Ca urmare, odată cu noua și extinsa structură investițională pe rol, survine în mod necesar o penurie de capital care face sistematic imposibilă realizarea tuturor proiectelor de investiții, necesitând în schimb o contracție, cu lichidarea investițiilor eronate anterioare[7].

În condițiile standardului aur, orice bancă sau sistem bancar (inclusiv unul monopolist) ar fi temperate în propriile înclinații de a ceda unor astfel de tentații de două condiții esențiale pentru succesul fraudei. Pe de o parte, clientela bancară nu trebuie să fie suspicioasă în privința credibilității băncii – adică vigilența sa anti-fraudă trebuie să fie redusă – căci altminteri o panică bancară ar demasca rapid înșelăciunea comisă. Iar pe de altă parte, banca nu poate expanda substitutele monetare proprii într-un ritm care să conducă la pierderea încrederii clientelei în puterea lor de cumpărare, la reducerea cererii de rezervare pentru ele și la fuga înspre valori „reale", inclusiv bani „reali", și prin aceasta să împingă falsificatorul înspre faliment. Într-un sistem bazat pe activitatea bancară liberă în care nu există un mijloc de plată legal desemnat, iar moneda este aurul, apare o constrângere suplimentară asupra potențialelor fraude bancare. Pentru că, în acest caz, fiecare bancă are de-a face cu non-clienți sau cu clienți ai altor bănci. Dacă substitutele monetare suplimentare frauduloase sunt puse în circulație de către o bancă, aceasta trebuie să se resemneze cu ideea că ele ar putea ajunge în mâinile non-

[6] Asupra procesului de fraudă descris vezi Rothbard, *The Mystery of Banking*, cap. 4; de asemenea Elgin Groseclose, *Money: The Human Conflict* (Norman: University of Oklahoma Press, 1934), p. 178 și 273.

[7] Pentru teoria austriacă a ciclurilor de afaceri vezi Ludwig von Mises, *Theory of Money and Credit* (Irvington, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1971); Mises, *Human Action*, cap. 20 (Chicago: Henry Regnery, 1966); Friedrich A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle* (New York: Augustus M. Kelley, 1967); Richard v. Strigl, *Kapital und Produktion* (Wien, J. Springer Verlag, 1934); Murray N. Rothbard, *Man, Economy and State*, vol. 2, cap. 12 (Los Angeles: Nash, 1970), pp. 832-849.

clienților care ar cere lichidarea lor, pe care banca n-ar putea-o realiza fără o dureroasă contracție a creditului. De fapt, o astfel de contracție corectivă ar putea fi evitată numai dacă moneda discreționară (*fiat money*) suplimentară ar ajunge exclusiv în deținerile monetare ale proprilor clienți ai băncii emitente și ar fi utilizată de către aceștia exclusiv pentru tranzacții cu alți clienți. Și totuși, din moment ce o bancă nu poate ști dacă o astfel de stare de lucruri poate fi obținută sau nu, sau cum s-o obțină, amenințarea unei contracții ulterioare a creditului ar acționa ca un impediment inevitabil pentru orice fraudă bancară[8].

Statul și monopolizarea banilor și a activității bancare

Ordinea economică actuală se caracterizează prin existența monedelor naționale în locul uneia universale; prin monedă discreționară în locul uneia marfă, precum aurul; prin monopolul băncilor centrale în locul activității bancare libere; și prin permanentizarea fraudei bancare, redistribuția tot mai sistematică a veniturilor și averilor, inflația permanentă și pandantul său economic – ciclurile de afaceri (crizele) recuren-

[8] Dar cartelurile? N-ar putea băncile competitoare forma un cartel și cădea de acord să emită substitute monetare fără acoperire concertată? Încă o dată, în condițiile activității bancare libere acest lucru este extrem de improbabil, deoarece un astfel de sistem se caracterizează prin absența completă a oricăror stimulente în sensul cartelizării. În lipsa barierelor la intrare, orice astfel de cartel s-ar înscrie în categoria celor voluntare și ar suferi de pe urma acelorași deficiențe ca orice cartel voluntar. În fața amenințării celor din afară și/sau a noilor veniți, și a înțelegerii faptului că, asemeni tuturor cartelurilor, un cartel bancar ar favoriza membrii cei mai puțin eficienți în dauna celor mai eficienți, nu există pur și simplu niciun fundament economic pentru o acțiune de succes, și orice încercare de cartelizare s-ar pulveriza rapid ca ineficientă economic. Mai mult, în măsura în care banii fără acoperire ar fi utilizați pentru expandarea creditului, acțiunea concertată a băncilor ar pune în mișcare un amplu ciclu expansiune-contracție. Acest lucru, de asemenea, ar frâna cartelizarea. A se vedea, pentru teoria activității bancare libere Mises, *Human Action*, pp. 434-448; Rothbard, *The Mystery of Banking*, cap. 8.

te, mai degrabă decât un sistem bancar bazat pe rezerve 100%, lipsit de toate aceste consecințe.

Așadar, în totală contradicție cu interesul propriu al indivizilor de a-și maximiza bunăstarea prin integrare economică, prevalența altor interese anti-economice asupra celor economice trebuie să fie răspunzătoare pentru instaurarea ordinii monetare contemporane.

Avuția poate fi dobândită și sporită fie prin *homesteading* (apropriere inițială), producție și schimburi contractuale, fie prin exproprierea și exploatarea *homesteader*–ilor (proprietarilor inițiali), producătorilor sau contractanților. Nu există nicio altă cale. Ambele metode sunt naturale pentru omenire. Pe lângă interesul în a produce și a contracta, a existat dintotdeauna și un interes în achiziționarea non-productivă și non-contractuală de proprietate și avuție. Și în decursul dezvoltării economice, așa cum primul tip de interes poate duce la formarea de întreprinderi productive, firme și corporații, cel de-al doilea tip poate duce la întreprinderi pe scară largă și da naștere la guverne și state[9].

---

[9] Contrar afirmațiilor școlii *Public Choice*, statele și firmele private nu fac, în principiu, același tip de afaceri, ci mai degrabă se angajează în tipuri de operațiuni categorial diferite. Cele două tipuri de instituții sunt rezultatul unor interese diferite, antagoniste. Interesul „politic" în exploatare și expropriere care subîntinde formarea statelor necesită și presupune în mod evident existența avuției și, prin urmare, a unui interes „economic" al cel puțin unei persoane în a produce această avuție înainte (reciproca nefiind adevărată). Dar, în același timp, cu cât sunt mai pronunțate și de succes interesele politice, cu atât mai distructivă va fi situația pentru interesele economice. Școala *Public Choice* are perfectă dreptate atunci când arată că oricine – un angajat al unei firme și nu mai puțin un funcționar guvernamental – preferă în mod normal un venit mai ridicat unuia mai scăzut și că acest interes explică de ce ar fi de așteptat ca guvernele să aibă o tendință de a se extinde la fel ca orice altă firmă. În orice caz, această descoperire – că politicienii și birocrații nu sunt mai altruiști sau preocupați de „binele public" decât cetățenii din celelalte sfere de activitate – nu este nicidecum nouă, chiar dacă a fost uneori trecută cu vederea. Și totuși, ceea ce aduce de fapt nou școala pomenită – inferența dedusă din această intuiție corectă, că toate instituțiile ar trebui prin urmare privite ca rezultate ale unor forțe motivaționale identice și tratate analitic în același mod – este fals. Indiferent de credințele subiective ale unei persoane, integrarea propriilor acțiuni în cadrul instituțional al statului sau al unei întreprinderi economice „obișnuite" și urmărirea intereselor de maximizare a avuției într-o parte sau alta duc la rezultate categorial diferite. Pentru o afirmație reprezentativă a școlii *Public Choice* în legătură cu ideea „statului ca

Dimensiunea și creșterea unei întreprinderi productive sunt controlate, pe de o parte, de cererea consumatorilor voluntari, iar pe de altă parte de competiția cu ceilalți producători, care obligă în mod continuu fiecare firmă să opereze cu cele mai mici costuri posibile, dacă dorește să se mențină pe piață. Pentru ca o astfel de întreprindere să crească în dimensiune, cele mai urgente nevoi ale consumatorilor trebuie satisfăcute în cele mai eficiente moduri. Numai cumpărările voluntare ale consumatorilor îi susțin dimensiunea.

Constrângerile asupra celuilalt tip de instituție – statul – sunt de un cu totul alt tip[10]. Pe de-o parte, este în mod evident absurd a spune că apariția și creșterea sa sunt determinate de cerere în același sens ca și în cazul unei firme de pe piață. Nu se poate spune prin nicio gimnastică a imaginației că proprietarii inițiali, producătorii sau contractanții angajați în schimburi voluntare, care trebuie să renunțe la (o parte din) ceea ce dețin în favoarea statului, au cerut un astfel de serviciu. Mai degrabă sunt constrânși în a-l accepta, și aceasta este dovada concludentă a faptului că serviciul nu este deloc cerut. Pe de altă parte, nici nu se poate spune că statul este îngrădit de competiție așa cum este o firmă. Pentru că, spre deosebire de aceasta, statul nu trebuie să-și mențină costurile sub un anumit nivel, ci-l poate depăși, deoarece este în măsură să transfere costurile mai mari către concurenți prin impozitare sau reglementându-le comportamentul. Astfel, atunci când apare un stat, acest lucru se-ntâmplă *în ciuda* faptului că nu este nici cerut, nici eficient.

---

firmă" și a „schimbului politic" ca fundamental identic cu „schimbul economic", a se vedea J. Buchanan și Gordon Tullock, *The Calculus of Consent* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1965), p. 19; pentru o critică a acestei viziuni și pentru diferența fundamentală între mijloacele politice și cele economice, a se vedea Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vanguard Press, 1914), pp. 24-27; Murray N. Rothbard, *Power and Market* (Kansas City, Kans.: Sheed Andrews and McMeel, 1977), cap. 2.

[10] Pentru teoria asupra statului care urmează, a se vedea Murray N. Rothbard, *For a New Liberty* (New York: Macmillan, 1978); Rothbard, *The Ethics of Liberty* (Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press, 1982); Hans-Hermann Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat* (Opladen: Westdeuscher Verlag, 1987); Hoppe, *Theory of Socialism and Capitalism* (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1988); Anthony de Jasay, *The State* (Oxford: Basil Blackwell, 1985).

În loc să fie îngrădită de cost și de cerere, creșterea unei firme exploatatoare se supune constrângerilor opiniei publice: achizițiile non-productive și non-contractuale de proprietate necesită coerciție, iar coerciția creează victime. E posibil ca rezistența să fie durabil suprimată în cazul unui individ (sau grup de indivizi) care exploatează unul sau poate doi, trei alți indivizi (sau un grup de aproximativ aceeași mărime). E de neconceput însă să ne imaginăm că singură forța poate da seama de anihilarea rezistenței în cazurile destul de familiare când minorități restrânse expropriază și exploatează populații de zeci, sute sau mii de ori mai numeroase. Pentru ca acest lucru să se întâmple, o firmă trebuie să aibă, pe lângă forța coercitivă, sprijinul publicului. O majoritate a populației trebuie să-i accepte operațiunile ca legitime. Această acceptare poate varia de la entuziasmul activ până la resemnarea pasivă. Dar o acceptare trebuie să existe, înțelegând prin aceasta că o majoritate trebuie să fi renunțat la ideea de a rezista activ sau pasiv oricărei încercări de impunere a achizițiilor non-productive și non-contractuale de proprietate. În loc să-și manifeste furia în legătură cu astfel de acțiuni, să-i disprețuiască pe cei ce le comit și să nu facă nimic pentru a le facilita succesul (ca să nu mai vorbim de a încerca să-i împiedice), o majoritate trebuie, în mod activ sau pasiv, să le sprijine. Opinia publică favorabilă trebuie să contrabalanseze rezistența proprietarilor victimizați, astfel încât orice împotrivire activă să apară ca deșartă, inutilă. Și scopul statului, prin urmare, și al oricărui angajat al statului care dorește să contribuie la asigurarea și îmbunătățirea propriei poziții în cadrul statului este și trebuie să fie acela al maximizării avuției și veniturilor procurate prin exploatare prin inducerea unei opinii publice favorabile și crearea de legitimitate.

Două măsuri complementare stau la-ndemâna statului în încercarea de a realiza acest lucru. Întâi, propaganda ideologică. Mult timp și efort se consumă pentru a convinge publicul că lucrurile nu sunt realmente așa cum par: exploatarea este de fapt libertate; impozitele sunt de fapt voluntare; relațiile non-contractuale sunt de fapt relații „conceptual" contractuale[11]; nimeni nu conduce pe nimeni și toți ne guvernăm laolaltă; fără stat nu există nici lege și nici securitate; iar săracii ar pieri, etc.

[11] Asupra confuziei semantice răspândite prin intermediul termenului „acord conceptual" în special de James Buchanan, vezi Hans-Herman Hoppe, „The

În al doilea rând, redistribuția. În loc să joace rolul unui simplu parazitar, consumator de bunuri pe care alții le-au produs, statul redistribuie o parte din avuția sa coercitiv însușită unor oameni din afara aparatului de stat, încercând prin aceasta să-i corupă în a adopta o poziție favorabilă față de el.

Dar nu orice fel de redistribuție merge. Așa cum ideologiile trebuie să servească unui scop – etatist – tot astfel și redistribuția. Presupunând costuri, redistribuția necesită o justificare. Nu este inițiată de stat pur și simplu pentru a face ceva drăguț pentru anumite persoane, cum se întâmplă, spre exemplu, atunci când cineva face un cadou altcuiva. Și nici nu se face pentru a câștiga un venit cât mai mare din schimburi, ca în cazul companiilor obișnuite, care se angajează în acte de schimb. Se face pentru a asigura existența și expansiunea ulterioară a exploatării și exproprierii. Redistribuția trebuie să servească acestui scop strategic. Costurile sale trebuie să se justifice în termeni de venituri și avuție sporite aduse statului. Întreprinzătorii politici aflați la cârma aparatului statal pot greși în această privință la fel ca întreprinzătorii obișnuiți, deoarece deciziile lor în legătură cu măsurile redistributive care servesc cel mai bine scopului menționat mai sus trebuie făcute anticipativ. Iar dacă apar erori antreprenoriale, venitul statului poate mai degrabă să scadă decât să crească, posibil chiar periclitându-i existența. Este scopul primordial al politicii statale și funcția însăși a antreprenoriatului politic să evite astfel de situații și să aleagă în loc o politică prin care veniturile statului sporesc.

În timp ce nici formele particulare ale politicilor redistributive și nici rezultatele lor concrete nu pot fi prezise, ci se schimbă în funcție de circumstanțe, natura statului cere totuși ca politica sa redistributivă să urmeze un curs anume și să manifeste o anumită regularitate structurală[12].

Ca firmă angajată în maximizarea avuției procurate prin exploatare, primul și cel mai important sector în care statul își pune-n aplicare măsurile redistributive este producția de securitate, i.e. poliția, apăra-

---

Fallacies of the Public Goods Theory and the Production Security", *Journal of Libertarian Studies* 9, nr. 1 (Winter 1989): 27-46.

[12] Vezi Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat*, cap. 5.3; Hoppe, *Theory of Socialism and Capitalism*, cap. 8.

rea (armata) și sistemul judiciar. Statul se bazează în ultimă instanță pe coerciție și nu poate funcționa fără forțe armate. Orice astfel de forțe armate concurente – care ar apărea în mod natural pe piață pentru a satisface o cerere reală de servicii de protecție și securitate – sunt o amenințare la adresa existenței sale. Ele trebuie eliminate. A face acest lucru înseamnă a-și aroga sieși rolul cu pricina și a deveni furnizorul monopolist și redistribuitorul serviciilor de protecție pe un teritoriu anume. În mod similar, un sistem judiciar concurent ar reprezenta o amenințare imediată la adresa pretenției de legitimitate a statului. Și iarăși, de dragul propriei existențe, sistemul judiciar trebuie de asemenea monopolizat, iar serviciile judiciare incluse în scheme redistributive.

Natura statului ca instituție angajată în agresiune organizată explică de asemenea importanța următorului domeniu de activități redistributive: acela al traficului și comunicațiilor. Nu poate exista exploatare sistematică fără controlul monopolist asupra râurilor, coastelor, căilor maritime, străzilor, căilor ferate, aeroporturilor, poștei și sistemelor de telecomunicații. Astfel, aceste sectoare trebuie să facă, de asemenea, obiectul redistribuției.

De egală importanță este domeniul educației. Depinzând, așa cum se și întâmplă de altfel, de opinia publică și de acceptarea de către aceasta a acțiunilor statului ca legitime, este esențial pentru acesta să fie îndepărtată cât mai mult competiția ideologică nefavorabilă, iar ideologiile etatiste să fie răspândite. Statul încearcă să realizeze acest lucru oferind servicii educaționale pe bază redistributivă.

Promovat printr-un sistem de educație etatizat, următorul sector crucial al redistribuției este acela al puterii înseși a statului, i.e., dreptul asumat de către stat de a expropria, exploata și redistribui activele apropriate non-productiv. În loc să rămână o instituție care restricționează accesul în propria-i structură sau/și în poziții guvernamentale anume, statul, din motive strategice evidente, adoptă progresiv o structură organizațională care în principiu lasă oricui deschisă posibilitatea de a ocupa orice funcție și acordă drepturi egale și universale de a participa și a concura la determinarea politicii statale. Toată lumea – nu doar o

„elită" privilegiată – capătă o miză legală în stat, cu scopul de a se reduce rezistența la puterea acestuia[13].

Odată cu monopolizarea producției de securitate și justiție, a traficului, comunicațiilor și educației, precum și cu democratizarea autorității statale înseși, au fost identificate toate trăsăturile statului modern, cu excepția uneia: monopolizarea banilor și a activității bancare. Pentru toate, în afară de aceasta, s-a explicat – cu toate că pe scurt – cum pot fi, și trebuie să fie, înțelese ca îndeplinind funcții strategice: de ce și în ce fel aceste activități nu sunt contribuții productive normale determinate de forțele cererii și ofertei sau simple fapte bune, ci mai degrabă activități redistributive menite să stabilizeze și, dacă e posibil, să sporească venitul și avuția statului, apropriate prin exploatare.

Monopolizarea banilor și a activității bancare este cel din urmă pilon de sprijin al statului modern. În fapt, a devenit probabil cel mai prețuit instrument de sporire a veniturilor statului. Pentru că nicicum altfel statul nu poate face mai direct, mai rapid și mai sigur conexiunea între cheltuielile redistributive și veniturile din exploatare, decât monopolizând banii și activitatea bancară. Și nicăieri altundeva nu sunt procedurile sale mai puțin clar înțelese decât în acest sector.

Preferînd – ca toți ceilalți – un venit mai mare unuia mai mic, dar – spre deosebire de aceștia – activând în branșa achizițiilor non-productive și non-contractuale de proprietate, poziția statului cu privire la bani și activitatea bancară este evidentă: interesele sale sunt cel mai bine servite de o monedă pur discreționară, controlată printr-un monopol de stat. Pentru că doar în acest fel sunt înlăturate toate barierele din calea fraudei (până la limita dezintegrării totale a sistemului monetar prin hiperinflație) iar statul își poate spori propriile venituri și avuții pe seama altora, practic fără costuri și fără teama de faliment[14].

Totuși, există obstacole în calea atingerii acestei stări de lucruri de invidiat. Pe de o parte, este faptul inexorabil că banii pot apărea numai ca

[13] Despre democratizare ca mijloc de extindere a puterii statului a se vedea Bertrand de Jouvenel, *On Power* (New York: Viking Press, 1949), pp. 9-10.

[14] Asupra tendinței inerente a statului de a ajunge la un monopol nerestricționat al falsificării, a se vedea Rothbard, *The Mystery of Banking*; Murray N. Rothbard, *What Has Government Done to Our Money* (San Rafael, Calif.: Libertarian Publishers, 1985).

marfă. Apariția banilor ca bani discreționari este imposibilă[15]. Pe de altă parte, în timp ce îmbogățirea prin falsificare este fără îndoială mai puțin vizibilă decât cea prin impozitare, este totuși o măsură care nu poate trece neobservată, cu siguranță nu de către bănci, mai ales dacă apare în mod regulat. Și este deci de asemenea imposibil ca statul să ducă la bun sfârșit frauda instituționalizată, dacă aceasta din urmă nu poate fi combinată cu măsuri redistributive, capabile să aducă o schimbare favorabilă în opinia publică.

Această problemă, laolaltă cu dorința naturală a statului, determină, în principiu, cursul acțiunilor lui.

Ca rezultat al proceselor pieței libere, statul găsește aurul instaurat ca monedă și un sistem liber al activității bancare. Scopul său este distrugerea acestui sistem și, în același timp, înlăturarea tuturor obstacolelor din calea fraudei. Tehnic (ignorând pentru moment toate dificultățile psihologice pe care le implică), secvența pașilor care trebuie parcurși pentru atingerea acestui obiectiv este dată. Ca prim pas, baterea monedelor de aur trebuie monopolizată de către stat. Aceasta servește scopului dezinternaționalizării psihologice a aurului, prin mutarea accentului de pe denominarea acestuia în unități universale de masă pe denominarea în termeni de etichete discreționare. Și înlătură un prim obstacol important în calea fraudei, deoarece dă statului tocmai mijloacele instituționale de a se îmbogăți printr-o devalorizare sistematică a monedei.

În al doilea rând, utilizarea substitutelor monetare în locul aurului propriu-zis trebuie încurajată în mod sistematic și sprijinită prin instituirea mijloacelor legale de plată. Prin aceasta, procesul de fraudă devine cu mult mai puțin costisitor. În loc de re-batere a aurului, trebuie tipărite doar bilete de hârtie.

Oricum, problema deja discutată mai devreme rămâne: și anume că, atâta timp cât este operațional un sistem bazat pe activitate bancară liberă, bancnotele fără acoperire nu pot fi împiedicate să revină la emitent pentru rambursare, acesta neputându-și – cel puțin nu fără o contracție corectivă – îndeplini obligațiile. Pentru a depăși acest obstacol, în etapa

[15] Despre imposibilitatea apariției banilor ca bani discreționari, vezi teorema regresiei: Mises, *Theory of Money and Credit*, pp. 97-123; Mises, *Human Action*, pp. 408-410; Rothbard, *Man, Economy and State*, vol. 1, pp. 231-237.

următoare, statul trebuie să monopolizeze sistemul bancar sau să forțeze cartelizarea băncilor aflate în competiție sub tutela propriei bănci centrale. Odată ajuns la comanda unui sistem bancar monopolizat sau cartelizat, statul poate pune în mișcare coordonat și în comun procesul de expansiune frauduloasă, evitând riscul asociat cererilor de rambursare.

În pasul următor, aurul trebuie naționalizat, i.e., statul trebuie să solicite tuturor băncilor să-și depoziteze aurul la banca centrală și să-și desfășoare activitatea utilizând exclusiv substitute monetare. În acest fel, aurul dispare de pe piață ca mijloc de schimb efectiv utilizat, și în locul lui tranzacțiile zilnice sunt caracterizate din ce în ce mai mult de utilizarea biletelor emise de banca centrală.

În cele din urmă, cu aurul deja retras de la vedere și în posesia exclusivă a statului, acesta trebuie să rupă ultima legătură cu metalul prețios, renegându-și obligațiile contractuale și declarându-și bancnotele nerambursabile. Construit pe ruinele etalonului aur, care, ca standard monetar marfă, a făcut inițial posibilă dobândirea unei anumite puteri de cumpărare de către bancnotele de hârtie, un standard monetar pur discreționar a fost astfel înființat și poate fi menținut, acordând statului – într-un final îndelung așteptat – puterea nelimitată de expansiune frauduloasă după care tânjea.

Obiectivul unei autonomii complete în procesul de fraudă dictează totodată și strategia de urmat în plan psihologic. În mod evident, urmându-și scopul ultim, statul creează victime și are nevoie de opinie publică favorabilă. Atingerea puterii absolute de fraudă trebuie însoțită de măsuri redistributive, care să genereze sprijinul necesar pentru contracararea oricăror forțe de rezistență. Statul trebuie să caute aliați.

În ceea ce privește monopolizarea de către stat a legii și ordinii, traficului, comunicațiilor și educației și democratizarea propriei structuri organizaționale – în timp ce e clar că toate acestea sunt măsuri redistributive și ca atare presupun favorizarea unei persoane pe seama alteia – e dificil, dacă nu chiar imposibil, de asimilat câștigătorii și perdanții anumitor clase sociale precise: pot exista câștigători (sau perdanți) în clase diferite; în cadrul unei clase pot exista avantajați și dezavantajați; iar schema redistributivă se poate modifica în timp. În toate aceste cazuri, conexiunea dintre cheltuielile redistributive ale statului și efectele acestora este doar una indirectă; dacă anumite cheltuieli în domeniul

educației, de exemplu, dau rezultate în termeni de venituri sporite pentru stat sau nu, este observabil abia ulterior; și chiar și atunci va fi dificil de atribuit un astfel de rezultat unei cauze precise. În cazul monopolizării banilor și activității bancare, pe de altă parte, e limpede din capul locului cine vor fi beneficiarii politicilor redistributive și cine perdanții; și, din punct de vedere sociologic, beneficiarii pot fi cu ușurință asimilați unei clase sociale anume. În acest caz, conexiunea între oferirea de către stat a unor favoruri redistributive și propria sa îmbogățire este directă și de tip circuit închis; iar atribuirea cauzelor, evidentă: statul este nevoit să facă din bănci și clasa socială a bancherilor niște complici, permițându-le să ia parte la operațiunile sale frauduloase și astfel să se îmbogățească laolaltă cu el.

Bancherii ar fi primii care și-ar da seama de încercările de fraudă ale statului. Fără a fi special motivați, aceștia n-ar avea niciun interes să sprijine astfel de acțiuni, ci toate motivele să le demaște și să le stopeze cât mai repede posibil. Și statul nu s-ar lovi în acest caz de o opoziție pur și simplu: bancherii, datorită poziției lor importante în viața economică și în special datorită interconexiunilor ample care-i caracterizează ca grup profesional și care rezultă din natura activității lor de a facilita schimburile interspațiale și intertemporale, ar fi cea mai formidabilă opoziție pe care cineva ar putea-o întâlni. Stimulentul necesar pentru a transforma astfel de potențiali opozanți în aliați naturali este oferta statului de a-i face părtași la propriile mașinațiuni frauduloase. Familiarizați cu ideea de fraudă și cu potențialul ei enorm de a îmbogăți pe cineva, dar știind de asemenea că în condițiile activității bancare libere, competitive și a etalonului aur șansele de angajare într-o astfel de fraudă fără riscul imediat al falimentului sunt nule, bancherii sunt puși în fața unei tentații aproape irezistibile. Complicitatea la politica statală de monopolizare a banilor și a activității bancare înseamnă în același timp împlinirea viselor de îmbogățire rapidă. Nu numai statul își vede interesul servit de instituirea unui standard monetar pur discreționar. În măsura în care statul le acordă privilegiul de a expanda creditul peste propria-i expansiune monetară în cadrul unui regim bazat pe rezerve bancare obligatorii mai mici de 100% și cu banca centrală funcționând fraudulos ca creditor de ultimă instanță, băncile pot fi cu foarte mare ușurință convinse în a

privi instituirea unui astfel de sistem monetar ca pe propriul scop primordial și ca pe un panaceu[16].

Din punct de vedere economic, această coaliție între stat – ca partener dominant – și sistemul bancar – ca afiliat – duce la inflație permanentă (limitată doar de imperativul de a nu inflaționa peste măsură și a cauza astfel dezintegrarea întregului sistem monetar), la expansiunea creditului și la recurența regulată a ciclurilor *expansiune-contracție* (a crizelor), precum și la o redistribuție subtilă și neîntreruptă a veniturilor și avuției în favoarea statului și a băncilor.

Și chiar mai importante sunt implicațiile sociologice ale acestei alianțe: o dată cu formarea ei, o clasă conducătoare, ale cărei interese sunt strâns legate de cele ale statului, își face apariția în cadrul societății civile. Prin cooperarea cu aceasta, statul își poate acum extinde puterea coercitivă în practic toate domeniile.

Înainte de constituirea alianței etatist-bancare, separația sociologică între stat și societate, i.e., între o clasă conducătoare exploatatoare și o clasă de producători exploatați, este aproape complet și clar identificabilă. Pe de o parte, societatea civilă, care produce întreaga avuție economică; pe de altă parte, statul și reprezentanții săi, care absorb parazitar din ceea ce alții au produs. Oamenii sunt fie membrii ai societății civile, fie ai statului, și-și percep interesele ca situându-se fie de-o parte, fie de cealaltă. Fără îndoială, există activități redistributive în curs care favorizează anumite părți ale societății în dauna altora și care servesc la devierea interesului dinspre urmărirea integrării economice înspre sprijinirea exploatării. Și totuși, pervertirea socială e nesistematică în acest stadiu. Nu e vorba de pervertirea unor clase ce străbat societatea de la un capăt la altul, ci mai degrabă de cea a diferiților indivizi, sau grupuri de indivizi, dispersați. Și aceste interese sunt în legătură cu cele ale statului mai degrabă la modul imperceptibil, prin anumite activități redistributive specifice, decât printr-o legătură bănească directă.

Odată cu formarea alianței etatist-bancare, toate aceste lucruri se schimbă. Există o legătură bănească între părți ale societății civile și stat – și nimic nu unește oamenii mai mult decât interesele financiare comune. Mai mult, această conexiune se realizează între stat și ceea ce

[16] Asupra participării entuziaste a elitei bancare la crearea Fed-ului vezi Rothbard, *Mystery of Banking*, cap. 15 și 16.

poate fi identificat nu doar ca o clasă socială bine consolidată în interior, ci ca una dintre cele mai influente și puternice. De fapt, nu doar băncile își asociază interesele cu cele ale statului și ale politicii sale de exploatare. Cei mai importanți clienți ai băncilor, mediile de afaceri și capii sectoarelor industriale sunt puternic integrați în schemele frauduloase etatiste. Pentru că ei sunt – pe lângă stat și bănci – cei care se bucură cel mai curând de banii suplimentari creați în mod fraudulos. Primindu-i înainte ca aceștia să se propage treptat în întregul sistem economic, să modifice prețurile relative și să crească nivelul general al prețurilor, și beneficiind de credite cu dobânzi în mod artificial reduse, ei, de asemenea, se îmbogățesc pe seama tuturor celor ce economisesc și a tuturor celor care intră mai târziu, sau deloc, în posesia banilor suplimentari[17].

Mai mult, această coaliție financiară între *establishment*-ul industrial, bănci și stat tinde să se consolideze odată cu derularea evenimentelor. Expansiunea creditului duce la investiții sporite și – cum acestea n-au acoperire într-o creștere a economisirii reale – are ca rezultat inevitabil o contracție corectivă. Pentru a evita pierderile sau chiar falimentul, clienții (bancari) vor asalta sistemul bancar cu o cerere sporită pentru lichidități (i.e., bani). Bineînțeles, pentru a evita pierderile, băncile sunt mai mult decât dispuse să-și ajute clienții – cu atât mai dispuse, cu cât clienții sunt mai importanți. Neputând să facă acest lucru pe cont propriu, solicită sprijinul statului și al băncii sale centrale. Și statul, oferindu-i-se încă o șansă de a se îmbogăți, acceptă și asigură sistemului bancar, și prin extensie sectorului de afaceri, lichiditatea necesară printr-o nouă expansiune frauduloasă. Alianța este reînnoită, iar statul își reafirmă rolul dominant prin faptul de a fi salvat elita bancară și de afaceri existentă de sucombarea în fața competiției și de a-i fi permis în schimb conservarea status-quo–ului sau chiar sporirea avuției deja concentrată în mâinile ei. Există, prin urmare, motive de recunoștință și reciprocitate sub forma sprijinului public pentru stat și propaganda lui.

---

[17] Asupra formării coaliției stat-bănci-business, vezi Gabriel Kolko, *The Triumph of Conservatism* (Chicago: Free Press, 1967); Kolko, *Railroads and Regulations* (Princeton: Princeton University Press, 1965); James Weinstein, *The Corporate Ideal in the Liberal State* (Boston: Beacon Press, 1968); Ronald Radosh și Murray N. Rothbard, ed., *A New History of Leviathan* (New York: Dutton, 1972).

În mod cert, această coaliție între stat și elita celor economic puternici nu implică nicidecum o identitate totală de interese. Diferitele întreprinderi ale *establishment*-ului industrial pot avea interese divergente sau chiar contrare; același lucru este valabil și pentru bănci. Similar, interesele acestora și ale clienților lor pot, în multe privințe, să difere. Nici interesele elitei de afaceri și nici ale băncilor nu coincid complet cu cele ale statului. Pentru că, până la urmă, băncile, la fel ca și întreprinderile, sunt angrenate în activitatea normală de afaceri care presupune obținerea de venituri bănești prin producție și schimburi – dincolo de toate celelalte surse de venit ce le-ar sta la îndemână. Și în această calitate, interesele lor s-ar putea foarte bine ciocni cu dorința statului de a percepe taxe, de pildă. Fără îndoială, înființarea și consolidarea unui sistem monopolist al banilor și activității bancare creează un interes comun pentru toți cei menționați mai sus: miza prezervării aparatului statal și deci a instituției mijloacelor politice (i.e., exploatative) ca atare de procurare a veniturilor. Nu numai că statul și banca sa centrală ar putea distruge orice bancă comercială și, în mod indirect, practic orice afacere; această amenințare e cu atât mai serioasă, cu cât afacerea e mai consolidată. Statul le-ar putea de asemenea ajuta pe oricare dintre ele, sau chiar pe toate, să se îmbogățească și aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt deja bogate. Prin urmare, cu cât sunt mai multe lucruri de pierdut de pe urma opoziției și de câștigat de pe urma conformării, cu atât mai intense vor fi încercările elitelor economice de a se infiltra în aparatul de stat și de a-i determina pe liderii acestuia să-și asume interese financiare în lumea afacerilor. Bancherii și oamenii de afaceri devin politicieni; iar politicienii ocupă poziții în sectorul bancar și în afaceri. Rezultatul îmbracă forma unui sistem social[18], caracteristic într-o tot mai mare mă-

[18] În tradiția marxistă acest stadiu al dezvoltării sociale este denumit „capitalism monopolist", „capitalism financiar" sau „capitalism monopolist de stat". Partea descriptivă a analizei marxiste nu este în principiu lipsită de valoare. Prin scoaterea la lumină a conexiunilor personale și financiare dintre stat și sectorul afacerilor, aceasta creionează mult mai realist ordinea economică prezentă decât majoritatea economiștilor „burghezi" de factură naiv – entuziastă. Din punct de vedere analitic însă, marxiștii pricep aproape totul pe dos.

Viziunea tradițională pre-marxistă, corectă, asupra exploatării este aceea a liberalilor radicali (adepți ai laissez-faire-ului) precum cea expusă, de exemplu, de Charles Comte și Charles Dunoyer. Conform acestora, nu există divergențe

de interese între capitaliști ca proprietari de factori de producție și muncitori, ci între cei productivi din societate, i.e. homesteader-i, producători și contractanți, inclusiv oameni de afaceri și muncitori, pe de o parte, și cei care acaparează avuție non-productiv și/sau non-contractual, i.e., statul și grupurile privilegiate de el, precum stăpânii feudali de pământuri. Această distincție a fost mai întâi prost înțeleasă de Saint-Simon, care fusese la un moment dat influențat de Comte și Dunoyer, și care a clasificat oamenii de afaceri, laolaltă cu nobilii feudali și alte grupuri privilegiate de către stat, ca exploatatori. Marx a preluat această confuzie de la Saint-Simon și a amplificat-o, desemnând ca exploatatori doar pe capitaliști și ca exploatați întreaga clasă muncitoare, justificând această viziune printr-o teorie a valorii muncă de sorginte ricardiană și prin propria teorie a plus-valorii. În mod fundamental, această viziune a rămas tipică pentru marxism până-n prezent – în ciuda criticii zdrobitoare a lui Böhm-Bawerk la adresa teoriei marxiste a exploatării și a explicării de către acesta a diferenței între prețurile factorilor și cele ale bunurilor finale prin preferința de timp (dobândă). Chiar și în prezent, ori de câte ori vorbesc de caracterul exploatator al capitalismului monopolist, ei văd rădăcina problemelor în persistența nestingherită a proprietății private asupra mijloacelor de producție. Chiar dacă admit un oarecare grad de independență a aparatului de stat în raport cu clasa capitaliștilor monopoliști (ca în versiunea „capitalismului monopolist de stat"), pentru ei nu statul este cel care face posibilă exploatarea capitalistă; mai degrabă faptul că statul este un agent al capitalismului, o organizație care transformă interesele înguste al capitaliștilor individuali în interesul unui capitalist universal ideal („ideelle Gesamtkapitalist"), explică existența exploatării.

În fapt, după cum am explicat, lucrurile stau exact pe dos: statul este cel care, prin însăși natura sa, este o organizație exploatatoare, iar capitaliștii se pot angaja în exploatare numai în măsura în care încetează să mai fie capitaliști și, în schimb, se aliază cu statul. Decât a vorbi de capitalism monopolist de stat, prin urmare, ar fi mai potrivit a denumi sistemul actual „socialism monopolist finanțat prin stat" sau „socialism burghez".

Pentru studii marxiste reprezentative, vezi Rudolf Hilferding, *Finance Capital* (London: Routledge and Kegan Paul, 1981); V. I. Lenin, *Imperialism: Last Stage Capitalism* (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1974); Paul M. Sweezy, *The Theory of Capitalist Development* (New York: Monthly Review Press, 1942); P. A. Baran și Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (New York: Monthly Review Press, 1966); E. Mandel, *Marxist Economic Theory* (London: Merlin, 1962); Mandel, *Late Capitalism* (London: New Left Books, 1975); H. Meissner, ed. *Buergerliche Oekonomie ohne Perspektive* ([East] Berlin: Dietz, 1976). Asupra pervertirii analizei clasice liberale a claselor prin marxism, vezi Murray N. Rothbard, „Left and Right", in *Egalitarianism As a Revolt Against Nature and Other Essays* (Washington, D.C.: Libertarian Review Press, 1974); despre respingerea teoriei

sură lumii moderne, în care statul și o clasă de apropiați din sectoarele bancar și al afacerilor îi exploatează pe toți ceilalți[19].

Politica internațională și ordinea monetară internațională

Interesele economice ale individului, i.e. sporirea venitului și avuției sale prin producție și schimb, favorizează apariția unei monede-marfă universal acceptată – aurul – și a unui sistem al activității bancare libere.

Interesele politice ale individului, i.e. sporirea veniturilor și avuției sale prin exploatare – pe seama producătorilor și a contractanților – conduc la formarea statelor, la distrugerea standardului aur și la monopolizarea producției de bani și a activității bancare.

---

marxiste a exploatării, vezi Eugen von Böhm-Bawerk, *Karl Marx and the Close of His System*, Paul M. Sweezy, ed. (New York: Augustus M. Kelley, 1948).

[19] A recunoaște existența unei comuniuni de interese cu bătaie lungă între stat și elita economică, datorată monopolizării banilor și activității bancare, nu înseamnă a spune că nu pot apărea conflicte în cadrul acestei coaliții. După cum am menționat mai devreme, statul este caracterizat, de exemplu, și de necesitatea democratizării propriei constituții. Iar procesul democratic ar putea foarte bine scoate la iveală sentimente egalitariste sau populiste, opuse tratamentului favorabil aplicat de stat băncilor și marilor magnați. Oricum, tocmai natura financiară a legăturii etatist – corporatiste face ca acest lucru să fie improbabil. Deoarece n-ar fi vorba doar de o amenințare imediată la adresa elitei economice; ar implica, de asemenea, pierderi financiare severe în veniturile statului, chiar dacă n-ar fi amenințată stabilitatea acestuia ca atare. Ca urmare, există motivații puternice de ambele părți pentru unirea forțelor în vederea eliminării unor astfel de atitudini din spectrul politic, înainte de a căpăta o audiență largă și de a se asigura prin toate mijloacele care le stau la dispoziție ca plaja alternativelor politice admise discuțiilor publice să fie atât de restrânsă, încât să fie exclusă în mod sistematic orice analiză a „combinației" lor frauduloase.

A se vedea, de asemenea, în legătură cu aceasta – în ciuda neînțelegerilor lor stângiste caracteristice – studii ca C.W. Mills, *The Power Elite* (New York: 1965); W. Domhoff, *Who Rules America?* (New York, 1967); E. Schattschneider, *The Semi-Sovereign People* (New York, 1960); Bachrach și Baratz, *Power and Poverty* (New York, 1970); C. Offe, *Strukturprobleme des kapitalistischen Staates* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1972).

Totuși, odată ce statul s-a consolidat ca deținător al monopolului asupra exploatării și fraudei, apar noi probleme. Deoarece, chiar dacă poziția monopolistă este asigurată într-un anumit teritoriu, competiția între state care operează pe teritorii diferite continuă să existe. Această competiție este cea care impune limite severe asupra puterilor exploatatoare ale oricărui guvern. Dintr-o dată, apare posibilitatea ca oamenii să voteze împotriva guvernului „cu picioarele" și să părăsească teritoriul acestuia, dacă percep alte teritorii ca oferind condiții de trai mai puțin exploatatoare. Ori, dacă alte state sunt percepute ca fiind mai puțin opresive, crește probabilitatea colaborării între supușii unui stat și astfel de competitori externi în dorința celor din urmă de cucerire. Amândouă aceste posibilități pun o problemă crucială oricărui stat. Pentru că fiecare stat subzistă practic pe seama unei populații, și orice pierdere de populație înseamnă o pierdere a unor venituri potențiale. De asemenea, interesul oricărui stat în afacerile interne ale altuia trebuie interpretat ca o amenințare, în special dacă are sprijinul supușilor ultimului, deoarece în branșa exploatării prosperitatea este posibilă numai în măsura în care există ceva care poate fi exploatat și, în mod evident, orice sprijin acordat altui stat de către proprii supuși ar reduce propriile oportunități.

Pe de altă parte, când există mai multe state aflate în competiție, puterea de expandare frauduloasă (a creditului) a fiecăruia este sever limitată. De fapt, la nivel internațional apare o problemă similară celei referitoare la piedicile în calea expansiunii frauduloase existente într-un sistem bazat pe activitatea bancară liberă și pe care statele au rezolvato pe plan intern prin monopolizarea sau cartelizarea activității bancare. Situația este caracterizată de existența diferitelor monede naționale de hârtie cu rate de schimb care fluctuează liber. Dacă un anumit stat expandează mai mult decât altul, propria-i monedă este sortită deprecierii în raport cu a celuilalt, iar pentru un stat acest lucru înseamnă (indiferent ce-ar însemna pentru diferiți supuși) că venitul său a scăzut în termeni relativi, și-n același timp și puterea sa. Devine mai vulnerabil la atacurile (militare sau economice) ale statelor concurente. În mod natural, nu este în interesul niciunui stat ca acest lucru să se întâmple, și astfel dorința de expandare trebuie în mod corespunzător temperată. Frauda continuă permanent, bineînțeles, deoarece este în interesul fiecărui stat; dar niciunul nu este cu adevărat autonom în propriile decizii

cu privire la dimensiunea inflației, trebuind, în schimb, să fie atent tot timpul la politicile expansive ale concurenților și, în consecință, să-și ajusteze în mod flexibil acțiunile.

Pentru a-și maximiza veniturile obținute prin exploatare, este în interesul natural al unui stat să depășească ambele tipuri de restricții externe asupra puterii sale interne. Cartelizarea ar părea o posibilă soluție. Totuși, ea este sortită eșecului deoarece – datorită lipsei unei agenții monopoliste de control și reglementare – cartelurile interstatale ar putea fi doar voluntare și ar apărea cu atât mai puțin atractive, cu cât mai puternic ar fi un stat și cu cât mai puțin inflaționistă politica sa. Prin angrenarea într-un astfel de cartel, un stat s-ar autoprejudicia în folosul altor state mai puțin competitive și mai inflaționiste. Prin urmare, există o singură soluție a problemei: statul trebuie să urmărească extinderea propriului teritoriu, eliminarea competitorilor și, ca obiectiv ultim, să se consolideze ca guvern mondial. În paralel cu aceasta, el trebuie să încerce să extindă aria de utilizare a propriei monede de hârtie și-n cele din urmă s-o impună pe aceasta ca monedă globală controlată de propria-i bancă centrală. Doar odată cu atingerea acestor obiective statul își va fi împlinit menirea. Sunt însă multe obstacole în această direcție, care se pot dovedi atât de dure, încât să impună acceptarea unei soluții mult sub cea ideală. În orice caz, atât timp cât există stat, un asemenea interes este operațional și trebuie înțeles ca atare dacă se dorește interpretarea corectă a evoluțiilor trecute, precum și a tendințelor viitoare (până la urmă le-au trebuit câteva secole statelor până să ajungă la puterea internă actuală de fraudă).

Mijlocul de realizare a primului dintre cele două obiective strâns legate este războiul. Războiul și statul sunt inextricabil legate[20]. Nu numai că statul este o firmă exploatatoare și reprezentanții săi de frunte nu pot avea nicio obiecție de principiu împotriva achizițiilor non-productive și non-contractuale de proprietate – altminteri n-ar face ceea ce fac și statul s-ar nărui pur și simplu și s-ar dizolva. Și nu poate fi surprinzător,

[20] Despre corelația strânsă între stat și război, vezi studiul important al lui E. Krippendorff, *Staat und Krieg* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1985); de asemenea Charles Tilly, „War Making and State Making as Organized Crime" în P. Evans și alții, *Bringing the State Back In* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985); Robert Higgs, *Crisis and Leviathan* (New York: Oxford University Press, 1987).

prin urmare, ca ei să nu aibă nicio obiecție fundamentală la adresa expansiunii teritoriale prin intermediul războiului. De fapt, războiul este precondiția logică a unui armistițiu ulterior; și propriul sistem intern, instituționalizat, de exploatare al statului nu este decât un armistițiu legitimizat, i.e., rezultatul cuceririlor anterioare. În plus, ca reprezentanți ai statului, ei dețin de asemenea tocmai mijloacele care fac mai probabilă punerea-n practică a dorințelor de agresiune. Având la dispoziție instrumentul impozitării și, chiar mai potrivită pentru acest scop, puterea internă absolută de fraudă, statul poate purta războaie plătite de alții. Și, în mod natural, atunci când cineva nu trebuie să-și finanțeze aventurile riscante, ci poate să-i forțeze pe alții s-o facă, sau poate crea pur și simplu din nimic fondurile necesare, acel cineva tinde să riște mai mult și să aibă o atitudine mai militaristă decât altminteri.

Independent de o cerere și, ca urmare, o instituție prin natură mai agresivă decât orice companie normală care ar fi nevoită să-și finanțeze războaiele cu venituri câștigate exclusiv prin tranzacții voluntare și care s-ar confrunta cu repercursiuni financiare imediate atunci când un singur client și-ar reduce achizițiile, exprimându-și insatifacția în legătură cu politica de război a companiei, statul tot nu este degrevat în întregime de toate constrângerile în urmărirea propriilor agresiuni externe. La fel cum statele apar, cu toate că nu există o cerere pentru ele, așa și războaiele survin fără a fi fost solicitate. Dar așa cum apariția și extinderea statelor este limitată de opinia publică, așa sunt, de asemenea, și eforturile lor războinice. Deoarece, în mod evident, pentru a face față cu succes unui război, un stat trebuie să aibă la dispoziție suficiente resurse economice – în termeni relativi – singurele care conferă sustenabilitate acțiunilor lui. În orice caz, aceste resurse pot fi furnizate doar de o populație productivă. Astfel, pentru asigurarea mijloacelor necesare câștigării războaielor și evitarea confruntării cu scăderea producției în timpul acestora, opinia publică se dovedește încă o dată a fi variabila decisivă în temperarea politicii externe a unui stat. Numai dacă există sprijin popular pentru războaiele statului pot ele fi purtate și, eventual, câștigate. Sprijinul *establishment*-ului bancar și de afaceri poate fi obținut cu ușurință, în măsura în care agresiunea externă promite a se încheia cu succes, iar costurile sale pot fi suficient de precis stabilite anticipativ. Bineînțeles, nu toți membrii acestei clase vor fi gata să se alătu-

re, datorită intereselor pe care le-ar putea avea în teritoriile vizate și care ar putea fi negativ afectate în eventualitatea unui conflict interstatal; sau unii poate ar dori ca mai degrabă țara C decât țara B să fie atacată; sau, în fine, unii ar putea fi din principiu împotriva războiului. În general însă, anticiparea conform căreia, în același timp cu victoria propriului stat, elita industrială și bancară s-ar instaura în postura de clasă dominatoare asupra unui teritoriu mai extins, cu posibilități corespunzătoare extinse de exploatare financiară, este unul dintre cele mai puternice motive pentru elita economică – în special cea bancară – de a acorda o atenție deosebită opțiunii războiului.

Dar sprijinul membrilor acestei clase nu este nici pe departe suficient. Pe timp de război, chiar mai mult decât pe timp de pace, statul depinde de disponibilitatea fiecărei persoane în parte de a munci și a produce (nu se mai admit „pierde-vară" pe timp de război). Pentru a asigura un entuziasm generalizat, toate statele trebuie să depună eforturi pentru crearea și sprijinirea ideologiilor naționaliste. Trebuie să se-nveșmânte în hainele statului-națiune și să se erijeze în purtătorii de stindarde și protectorii valorilor superioare ale propriilor națiuni ca distincte de cele ale altora, pentru a genera identificarea populației cu ele însele. Acest lucru este necesar pentru spulberarea ulterioară a independenței din ce în ce mai multor națiuni distincte și grupuri etnice, lingvistice și culturale separate.

Totuși, este nevoie de ceva mai substanțial pentru a menține populația muncind și producând resursele necesare războiului: până la urmă și celelalte state se presupune că au sprijinul elitei lor de afaceri; și, de asemenea, și ele au creat un spirit naționalist în teritoriile lor. Presupunând, mai departe, că statele aflate în conflict controlează inițial populații comparabile ca număr și teritorii cu înzestrări naturale similare, variabila decisivă ce determină victoria sau înfrângerea devine avuția materială relativă a acestora; adică gradul lor relativ de dezvoltare economică și acumulare de capital. În războaiele interstatale tind să câștige acele state care se pot grefa parazitar pe o bunăstare economică superioară. Este limpede însă că, pentru a se afla într-o astfel de poziție, pe teritoriile respectivelor state trebuie să fi existat anterior condiții relativ favorabile acumulării de avuție și capital. Iar statele nu contribuie în mod efectiv la aceasta. Dimpotrivă, ca instituții angajate în achiziții non-productive și

non-contractuale de proprietăți, existența lor însăși distruge prosperitatea și acumularea de capital. Totuși, ele pot aduce o contribuție negativă. Avuția și capitalul se creează și acumulează numai prin apropriere inițială, producție și schimb contractual; iar un grad relativ redus de exploatare a *homesteader*-ilor, producătorilor și contractanților înseamnă o – relativă – stimulare a acumulării capitalului care, în următorul ciclu de exploatare, poate oferi statului resursele suplimentare necesare succesului militar asupra competitorilor externi. Astfel, necesar câștigării războaielor este un grad relativ ridicat de libertate internă.

În mod paradoxal, cum s-ar putea părea la prima vedere, cu cât mai liberal[21] este un stat la intern, cu atât este mai probabil să se angajeze în agresiune externă. Liberalismul intern face ca o societate să fie mai bogată; o societate mai bogată de exploatat face ca statul să fie mai bogat; iar un stat mai bogat duce la tot mai multe războaie expansioniste încununate de succes. Această tendință a statelor mai bogate înspre intervenția externă este mai mult potențată dacă acestea reușesc să creeze un naționalism „eliberator" în rândurile opiniei publice, i.e., ideologia conform căreia mai presus de toate, în numele și din considerație pentru libertățile interne și standardele relativ mai ridicate de viață ale populației, războaiele trebuie purtate și expedițiile externe întreprinse.

De fapt, ceva încă și mai specific se poate afirma despre liberalismul intern ca cerință necesară și mijloc pentru imperialismul de succes. Nevoia de a avea o economie productivă, caracteristică statului războinic explică, de asemenea, de ce, *ceteris paribus*, statele care și-au ajustat politicile redistributive interne, astfel încât să reducă importanța reglementărilor economice relativ la cea a impozitării, tind să prevaleze în fața competitorilor în arena politică internațională. Reglementările prin care statele fie obligă, fie interzic anumite schimburi între două sau mai multe persoane private, precum și prelevarea de taxe și impozite implică o expropriere non-productivă și/sau non-contractuală de venituri și deci, ambele prejudiciază *homesteader*-ii, producătorii sau contractanții. Totuși, deși nu sunt nicidecum mai puțin distructive la adresa *output*-ului productiv decât impozitarea, reglementările au o trăsătură parti-

[21] Termenul *liberal* este folosit aici și în cele ce urmează în sensul său european tradițional și *nu* în sensul american al zilelor noastre, ca sinonim pentru *socialist* sau *social-democrat*!

cular prin aceea că necesită pentru implementare controlul statului asupra resurselor economice, fără a spori în același timp resursele aflate la dispoziția sa. În practică, cu alte cuvinte, necesită controlul statului asupra taxelor, deși nu-i aduc acestuia niciun câștig monetar (în schimb satisfac dorința pură de putere, ca în cazul în care un individ A, fără vreun câștig material care să-i revină, le interzice indivizilor B și C să se angajeze în schimb reciproc avantajos). Pe de altă parte, impozitarea și redistribuirea veniturilor colectate conform principiului „luat de la Petru, dat lui Pavel" sporesc mijloacele economice aflate la dispoziția guvernului cel puțin cu „sarcina operațională" aferentă actului redistributiv. Din moment ce o politică a impozitării, și taxarea fără reglementare, aduc venituri monetare mai mari pentru stat (și-n același timp mai multe resurse alocabile eforturilor de război) decât o politică bazată pe reglementare și reglementarea cu taxare, statele trebuie să se miște în direcția unei economii relativ dereglementate și a unui stat relativ bazat pe taxare pentru a evita înfrângerile în arena internațională[22].

În lumina acestor considerații teoretice cu privire la natura statului și a politicii internaționale, mare parte din istorie devine inteligibilă. Colorând secolele, serii practic neîntrerupte de războaie interstatale ilustrează în mod viu cele ce s-au afirmat cu privire la natura intrinsec agresivă a statelor. În mod similar, istoria ilustrează dramatic tendința către o sporită concentrare relativă a statelor ca rezultat al unor astfel de războaie: expansionismul agresiv a dus la ferecarea tuturor frontierelor și la declinul constant al numărului de state, în paralel cu o creștere la fel de importantă a dimensiunii teritoriale a acelora care au reușit să supraviețuiască. N-a apărut încă un stat mondial global, dar o tendință în acest sens își face simțită prezența în mod incontestabil.

Mai precis, istoria aruncă lumină asupra poziției centrale a liberalismului intern pentru creșterea imperiului: întâi, ridicarea statelor Europei Occidentale la o poziție dominantă pe scena internațională poate fi explicată în acest fel. Europa de Vest este zona în care, având la bază vechile tradiții intelectuale ale filozofiei grecești și stoice, precum și ale dreptului roman, au apărut ideologia drepturilor naturale și a li-

[22] Un model emblematic al acestei conexiuni între o politică internă bazată pe dereglementare și o agresivitate externă sporită este oferit de administrația Reagan.

beralismului[23]. Aici, în această zonă – asociate unor nume precum Sf. Toma d'Aquino, Luis de Molina, Francisco Suarez și scolasticii spanioli ai sfârșitului de secol șaisprezece, Hugo Grotius, Samuel Pufendorf și John Locke – și-au câștigat o influență din ce în ce mai mare în rândul opiniei publice; și tot aici, puterea de exploatare internă a diferitelor state a fost, în mod corespunzător, slăbită. Și această putere a fost și mai mult diminuată de faptul că Europa premodernă s-a caracterizat printr-un sistem internațional extrem de competitiv, aproape anarhic, constând într-o multitudine de state de mici dimensiuni și principate feudale. În această stare de lucruri își are originile capitalismul[24]. Datorită puterii reduse a statelor, *homesteader*-ii, producătorii și contracanții au început să acumuleze din ce în ce mai mult capital; s-au înregistrat rate de creștere economică nemaiîntîlnite până atunci; pentru prima dată, o populație aflată într-o continuă creștere putea fi susținută; și, în particular, odată cu stabilizarea creșterii populației, standardul general de viață a început să crească gradual și continuu, ducând în cele din urmă la ceea ce e îndeobște denumit Revoluția Industrială. Beneficiind de această bunăstare sporită a societăților capitaliste, plăpândele state liberale ale Europei de Vest au devenit cele mai bogate de pe planetă. Iar bogăția sporită din mâinile lor a dat naștere unei explozii de aventuri imperialiste care, pentru prima dată în istorie, au consacrat statele europene ca veritabile puteri mondiale, extinzându-și hegemonia asupra tuturor continentelor.

În mod similar poate fi explicat rolul de excepție al Angliei printre statele vest-europene. Cea mai liberală țară dintre toate, ea a devenit și cel mai de succes imperiu[25]. Iar declinul său relativ (și al Europei de Vest) și ridicarea Statelor Unite la rangul de primă putere imperială a lumii corespund, de asemenea, cadrului teoretic. Fără un trecut feudal

---

[23] Pentru cele ce urmează vezi și Hans-Hermann Hoppe, „The Economics and Sociology of Taxation", in *Taxation: An Austrian View*, Llewellyn H. Rockwell, Jr., ed. (Auburn, Ala.: The Ludwig von Mises Institute, în curs de apariție).

[24] Asupra importanței „anarhiei politice" pentru apariția capitalismului vezi J Baechler, *The Origins of Capitalism* (New York: St. Martin's Press, 1976), cap. 7.

[25] Despre imperialismul britanic vezi L.E. Davis și R.A. Huttenback, *Mammon and the Pursuit of Empire: The Political Economy of British Imperialism 1860-1912* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986).

și cu imperialismul britanic înlăturat, liberalismul a fost mai pronunțat în Statele Unite decât oriunde în Europa. Puterea statului era mai redusă ca niciodată, aproape de neobservat în viața de zi cu zi a oamenilor. În consecință, creșterea economică era mai mare decît în toate celelalte țări; nivelul de trai a crescut, la fel și populația; iar standarul de viață și dimensiunea populației le-au depășit încet pe cele ale țărilor din Europa Occidentală. În același timp, începând cu sfârșitul secolului al nouăsprezecelea, Anglia și Europa Occidentală erau afectate de revigorarea etatismului intern, efect al apariției ideologiilor socialiste. Prosperitatea economică superioară – produsă de o societate civilă puțin exploatată – a fost cea care a permis aparatului guvernamental, slab pe plan intern, al Statelor Unite să devină, încet-încet, cel mai bogat și mai dotat cu resurse stat și să direcționeze aceste resurse către agresiunea externă, iar cu timpul să se consolideze ca primă putere mondială, cu baze pe întregul glob, dominând militar și controlând hegemonic, direct sau indirect, o mare parte a lumii (cu excepția Uniunii Sovietice, a Chinei și respectiv, a sateliților acestora)[26]. Secolul al nouăsprezecelea deja aducea cu sine un expansionism agresiv, nemaiîntâlnit până atunci, al statului – liberal – american. Încă din 1801, când Marina Statelor Unite a fost trimisă într-o misiune punitivă în zona îndepărtată a orașului Tripoli, practic n-a trecut niciun singur an fără ca guvernul SUA să nu intervină în diferite locuri pe mapamond[27]. Au fost purtate trei mari războaie: împotriva Angliei (1812); împotriva Mexicului (1846-1848), în care acesta a pierdut jumătate din teritoriu; și împotriva Spaniei (1898), soldat cu ocuparea de către Statele Unite a Cubei și a Filipinelor. Contrar mitologiei general acceptate, Războiul Civil a fost de asemenea un război esențialmente expansionist al Nordului relativ mai liberal împotriva Confederației statelor din Sud. Totuși, pasul decisiv către dominația mondială n-a fost făcut decât în secolul XX, când Statele Unite s-au implicat în cele două războaie mondiale. Acestea au dovedit dramatic, ambele, superioritatea puterii americane în raport cu cea a statelor europene. Statele Unite au decis atât învingătorii, cât și învinșii, cele două războaie încheindu-se

[26] Vezi, pentru aceasta și următoarele, Krippendorff, *Staat und Krieg*, p. 97-116.

[27] Vezi tabelul din E. Krippendorff, *Die amerikanische Strategie* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1970), p. 43 ș.u.

cu victoria guvernului relativ mai liberal al SUA – sprijinit de o economie mai puțin taxată și reglementată – în raport cu mai socialist-autoritarele state europene (inclusiv Uniunea Sovietică) cu economiile lor mai împovărate de taxe și reglementări. Odată cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite dețineau hegemonia asupra Europei și, ca moștenitor al imperiilor coloniale ale statelor europene, asupra unor teritorii întinse pe întreg globul. După război, SUA și-au continuat și chiar intensificat expansiunea fără egal prin intermediul unor intervenții militare mai mult sau mai puțin ample în Grecia, Iran, Coreea, Guatemala, Indonezia, Liban, Cuba, Congo, Guyana Britanică, Republica Dominicană, Vietnam, Chile, Grenada și Nicaragua[28].

În cele din urmă, istoria ilustrează de asemenea în mod viu legătura directă dintre puterea internă de fraudă (expansiune frauduloasă inflaționistă) a statului și politica sa de agresiune externă, precum și conspirația dintre acesta și elitele bancare și de afaceri în virtutea dorințelor expansioniste ale primului. Punctul de cotitură în procesul care a dus la ridicarea SUA în postura de primă putere a lumii a fost Primul Război Mondial. Guvernul Statelor Unite n-ar fi putut intra în acest război, inițial intra-european, și nu l-ar fi putut câștiga fără puterea de expansiune absolută, dobândită odată cu crearea Sistemului Federal de Rezerve, în 1913. I-ar fi lipsit resursele necesare. Dar cu un sistem bazat pe o bancă centrală, s-a putut face „pe nesimțite" tranziția la o economie de război și a devenit posibil pentru SUA să se implice mai consistent în război, transformându-l într-unul dintre cele mai devastatoare ale istoriei. Și la fel cum înființarea prealabilă a Fed-ului a fost sprijinită cu entuziasm de elita bancară (în special famiile Rockefeller, Morgan, și Kuhn, Loeb&Co.), în același mod politica Statelor Unite de a intra în război de partea Aliaților și-a găsit suporterii cei mai fervenți în rândurile elitei economice (de remarcat fiind compania J. P. Morgan&Co., ca agent fiscal al Băncii Angliei, deținătoare a monopolului asupra subscrierii obligațiunilor guvernamentale engleze și franceze și, în același timp, important producător de armament, reprezentată în cadrul administrației președintelui Wilson de forțe precum William G. McAdoo, Secretar al

[28] Asupra politicii externe americane în secolul XX, vezi Leonard P. Liggio, „American Foreign Policy and National Security Management" în Radosh și Rothbard, *A New History of Leviathan*; Rothbard, *For A New Liberty*, cap. 14.

Trezoreriei și ginerele lui Wilson; colonelul Edward M. House, consilierul personal al lui Wilson pe probleme de politică externă; și Benjamin Strong, guvernator al Băncii Federale de Rezerve din New York)[29].

Un singur element important mai lipsește pentru a avea o reconstrucție completă a ordinii internaționale actuale: moneda. Ține de interesul natural al statelor să-și extindă teritoriul pe cale militară; prin urmare, este de așteptat o tendință de concentrare relativă a acestora. Ține iarăși de interesul statelor să se angajeze în „imperialism monetar", i.e., să-și extindă posibilitățile de fraudă asupra unor teritorii mai extinse; astfel, este de așteptat o tendință către o monedă globală unică de hârtie. Atât interesele, cât și tendințele se potențează reciproc. Pe de o parte, orice pas în direcția unui cartel internațional al fraudei este sortit eșecului dacă nu e însoțit de consolidarea unei ierarhii și hegemonii militare. Presiunile economice dinăuntru și dinafară ar tinde să submineze cartelul. Odată cu superioritatea militară însă, un cartel inflaționist devine posibil. Pe de altă parte, când dominația militară creează condițiile apariției unui astfel de cartel, statul dominant își poate extinde puterea exploatatoare asupra altor teritorii fără războaie de cucerire. De fapt, cartelizarea internațională a expansiunii creditului permite statului dominant să urmărească prin mijloace mai sofisticate (i.e., mai puțin vizibile) ceea ce prin simple războaie și cuceriri i s-ar refuza.

Într-o primă fază, statul dominant (adică cel care ar putea zdrobi militar orice alt stat și este perceput ca fiind capabil de acest lucru) își va folosi forța superioară pentru impunerea unei politici internaționale inflaționiste coordonate. Propria sa bancă centrală impune ritmul procesului de expansiune, iar băncilor centrale ale statelor dominate li se ordonă să inflaționeze în ritm cu statul dominant. Practic, moneda de hârtie a celui din urmă este impusă ca valută de rezervă pentru băncile centrale străine, acestea fiind presate s-o utilizeze ca bază pentru propriile lor măsuri inflaționiste.

Nefiind constrâns de cererea efectivă, ci doar de opinia publică, acest obiectiv este relativ ușor de îndeplinit de către un stat dominant.

---

[29] Vezi Rothbard, *Mystery of Banking*, pp. 230-247; asupra rolului clanului Morgan în determinarea lui Wilson să implice America în război, vezi în special Charles Tansill, *America Goes to War* (Boston: Little, Brown and Co., 1938), cap. 2-4.

Cucerirea teritorială directă și impunerea directă a monedei proprii în teritorii străine se pot dovedi contraproductive, datorită opiniei publice, naționale și internaționale. Totuși, dată fiind puterea de a distruge orice alt guvern – chiar dacă este insuficientă pentru o preluare totală – mai e nevoie de foarte puțin ca statul dominant să reușească în imperialismul *monetar*.

Pe plan intern, este cel mai probabil că nu se va întâmpina nicio rezistență. Guvernul însuși va fi satisfăcut de această soluție. Pentru că, odată ce propria-i monedă este utilizată ca valută de rezervă de către băncile străine care-și expandează piramidal propriile monede naționale de hârtie peste aceasta, devine posibilă angajarea într-o expropriere aproape lipsită de costuri a proprietarilor și producătorilor externi, fără teama de consecințe contractive. De asemenea, elita bancară și industrială a statului dominant este dispusă să accepte un astfel de aranjament, deoarece datorită acestuia poate participa și ea fără riscuri la exploatarea străinilor. Băncile, în special, dau dovadă de entuziasm. Iar populația nu conștientizează, în mare parte, ceea ce se întâmplă sau consideră problema exploatării externe ca fiind minoră în comparație cu problemele interne.

În plan extern, problemele sunt doar puțin mai complicate. Ca o consecință a acestui regim monetar, statul dominat pierde resurse în favoarea celui dominant. Dar confruntat cu posibilitatea de a pierde cu totul controlul asupra situației interne, preferă în mod natural să accepte o schemă care nu doar că îi permite să rămână la putere, ci chiar să-și continue exproprierea frauduloasă a propriei populații prin inflaționarea monedei sale peste, și-n același ritm cu, cea a statului dominant. Practic pentru aceleași motive, elitele bancare și de afaceri, primele care intră în posesia banilor suplimentari frauduloși ai statului respectiv, sunt dispuse să accepte această situație. Iar marea masă a populației din teritoriile dominate, care prin intermediul acestui aranjament este supusă unei duble exploatări – de către statele și elitele externe în plus față de propriul stat și elitele interne – este iarăși în mare măsură inconștientă de acest fapt și nu-l percepe ca una dintre cauzele importante ale propriei dependențe economice prelungite și relativei stagnări în raport cu națiunea dominantă.

Acest prim pas nu reprezintă însă o soluție perfectă. Sistemul monetar internațional este caracterizat prin existența unei monede-hârtie dominante și a unei multitudini de monede naționale de hârtie expandate piramidal peste aceasta, precum și prin cursuri de schimb flotante între toate aceste monede. Pe de-o parte, această situație este mai puțin convenabilă pentru statul dominant, deoarece în aceste circumstanțe există posibilități sporite de depreciere a propriei monede în raport cu celelalte, o astfel de turnură a lucrurilor punându-i în pericol poziția de putere dominantă. Și aceasta deoarece ratele de schimb nu sunt determinate exclusiv de politicile inflaționiste ale diferitelor bănci centrale. În ultimă instanță, și *ceteris paribus*, acestea sunt determinate de paritatea puterii de cumpărare[30]. Și chiar în cazul în care o bancă centrală a unui stat dominat expandează în ritm cu banca centrală dominantă, alți factori (un nivel mai redus de impozitare și/sau reglementare, de pildă) pot face ca moneda primului stat să se aprecieze totuși în raport cu a celui de-al doilea.

Pe de altă parte, existența unei multitudini de monede care fluctuează liber una față de cealaltă este, după cum s-a explicat mai devreme, potrivnică scopului însuși al existenței banilor. E un sistem de barter parțial. Creează haos informațional, face imposibil calculul economic rațional și, în consecință, creează ineficiențe în chiar sistemul productiv pe care se bazează, în mod parazitar, statul dominant.

Astfel, pentru a-și asigura poziția dominantă și a-și maximiza venitul acaparat prin exploatare, într-o a doua fază un stat dominant va încerca invariabil să impună o monedă internațională – și-n cele din urmă universală – controlată și emisă monopolistic fie direct, de către banca sa centrală, fie indirect, de către o bancă internațională sau mondială dominată de banca sa centrală.

Există însă anumite obstacole în calea atingerii acestui obiectiv. Totuși, odată ce prima etapă a fost dusă la îndeplinire, niciunul nu pare de nedepășit. Bineînțeles, statele dominate și-ar pierde parte din puterile discreționare în cadrul unui astfel de aranjament. Acest lucru ar fi însă compensat de funcționarea mai eficientă a propriei economii, odată ce haosul calculațional la nivelul comerțului internațional ar fi redus.

[30]Asupra teoremei parității puterii de cumpărare, vezi Mises, *Human Action*, p. 452-458; Rothbard, *Man, Economy, and State*, p. 715-722.

În plus, elitele bancare și de afaceri ale ambelor țări ar sprijini cu îndârjire un astfel de regim monetar și și-ar utiliza strânsele legături cu propriile guverne și contactele la nivel internațional pentru a-i promova adoptarea. Pentru că, până la urmă, băncile și companiile fac bani din activitatea de producție și schimb. Ratele de schimb flotante sunt un impediment artificial în calea acestui interes economic. Și vor fi percepute ca disfuncționale mai ales de către marile afaceri, deoarece în special pentru acestea comerțul internațional joacă un rol mai important.

De fapt, cea mai dură rezistență la adoptarea unei monede internaționale este de așteptat nu din partea statelor și elitelor economice, ci din partea marii mase a populației. Din moment ce o monedă internațională presupune renunțarea la cea tradițională, ea vine tocmai împotriva acelui naționalism pe care statele l-au cultivat cu asiduitate atâta vreme. Problemele ar fi și mai mari dacă li s-ar cere țărilor dominate să adopte – cu nume și toate celelalte – direct moneda statului dominant, deoarece natura imperialistă subiacentă unui astfel de sistem monetar ar deveni periculos de vizibilă. Dar, cu un dram de diplomație și o propagandă răbdătoare, această problemă pare, de asemenea, rezolvabilă. O nouă monedă trebuie creată, cu nume nou, definită în raport cu monedele naționale (care la rândul lor sunt definite în raport cu noua monedă) pentru a le scoate pe acestea – conform legii lui Gresham – din circulație[31]. Aceste acțiuni trebuie însoțite de apelul constant al statelor și elitelor economice la intuițiile economice sănătoase ale marelui public, conform cărora – dincolo de toate sentimentele naționaliste – mai multe monede naționale fluctuând liber constituie un cadru instituțional anacronic care viciază calculul economic rațional, și este în interesul tuturor să existe o monedă internațional (dacă este posibil, universal) acceptată, de tipul celei pe care sistemul bancar internațional sub conducerea băncii centrale a statului dominant este gata s-o furnizeze. Blocată fiind orice schimbare drastică a opiniei publice în direcția proprietății private, a monedei sănătoase și a unei vigilențe sporite corespunzătoare în urmărirea acțiunilor statului, nimic nu va mai împiedica statul dominant să obțină o completă autonomie internațională de fraudă. Și odată cu adoptarea unei monede mondiale și instituirea unei bănci mondiale,

[31] Asupra legii lui Gresham vezi Mises, *Theory of Money and Credit*, p. 75 și 77; Mises, *Human Action*, p. 781-783; Rothbard, *Power and Market*, p. 29-31.

controlate de către banca centrală a statului dominant, s-a făcut pasul decisiv înspre consolidarea acestuia în poziția de veritabil guvern mondial, deținând controlul nu doar asupra inflației la nivel global, ci și asupra impozitării și a reglementărilor legale.

În lumina acestei explicații a imperialismului monetar și a funcției sale de complement „natural" (dintr-o perspectivă etatistă) al expansionismului militar, devine inteligibil și restul istoriei politice internaționale. Mână-n mână cu ridicarea Marii Britanii la rangul de cea mai puternică națiune imperialistă, s-a impus și imperialismul lirei sterline. La vremea respectivă încă temperate de obstacole interne în calea fraudei inflaționiste, țările dominate de Imperiul Britanic erau obligate să-și țină rezervele sub formă de depozite în lire sterline la Londra, cu angajamentul Băncii Angliei de a le răscumpăra contra aur la cerere. Astfel, aceste țări puteau să inflaționeze piramidal monedele lor naționale peste lira sterlină, iar Marea Britanie putea expanda lira peste aur fără a se teme de ieșirea aurului din țară. Odată cu declinul Marii Britanii și ascensiunea guvernului Statelor Unite la rangul de primă putere militară a lumii, imperialismul lirei sterline a făcut treptat loc imperialismului dolarului. La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când dominația SUA s-a extins asupra celei mai mari părți a lumii, dolarul a devenit valuta de rezervă internațională, peste care toate celelalte state își expandau diferitele lor monede naționale de hârtie, fapt în mod esențial consfințit prin Acordul de la Bretton Woods[32]. Pentru o vreme, Statele Unite și-au menținut pretenția oficială de a răscumpăra, la cerere, cu aur dolarii băncilor centrale străine și acest lucru a limitat într-o oarecare măsură propriul lor potențial inflaționist. Totuși faptul n-a împiedicat emiterea constantă de dolari fără acoperire în aur. Poziția de putere militară internațională dominantă a Statelor Unite (concretizată oficial printr-un număr de pacte militare, cel mai important fiind NATO) le-a dat posibilitatea să constrângă guvernele străine să-și exercite doar sporadic, dacă nu deloc, dreptul de a solicita răscumpărarea dolarilor, astfel încât propria inflație cu dolari se putea desfășura fără a pune în mișcare consecințe contractive. Iar când politica lor inflaționistă a dus la o prea mare îndrăzneală a guvernelor străine în încercările lor de a obține aur

[32] Asupra standardului dolar-aur înființat la Bretton Woods vezi Henry Hazlitt, *From Bretton Woods to World Inflation* (Chicago: Henry Regnery, 1984).

la prețuri negociate, puterea militară superioară a Statelor Unite a fost cea care, până la urmă, le-a permis să renunțe la toate angajamentele și să-și declare bancnotele non-convertibile. Din acest moment Sistemul Federal de Rezerve a dobândit poziția de falsificator autonom de ultimă instanță pentru întregul sistem bancar internațional[33].

Natura imperialistă a acestui standard-dolar devine efectivă în special prin instrumente precum Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) și Banca Internațională a Reglementelor (BIR)[34]. Bani și credite suplimentare, create prin simple înscrisuri, sunt transferate dinspre aceste instituții dominate de SUA înspre guvernele străine care-și expandează peste acestea moneda națională și transferă mai departe acești bani suplimentari propriilor lor sisteme bancare cartelizate, care, adăugând o doză suplimentară expansiunii, îi trec diferitelor stabilimente de afaceri agreate de către stat, de unde se propagă până la periferia economiei. În paralel cu acest flux monetar, are loc un proces de sens contrar de redistribuție a veniturilor și avuției dinspre periferie înspre elitele bancare și industriale naționale și guverne, precum și dinspre teritoriile dominate înspre guvernul SUA și *establishment*-ul bancar și de afaceri al acestora, ca centru ultim al finanțelor mondiale.

Din punct de vedere sociologic, dacă aceste două procese integrate sunt aplicate societăților feudale pre-moderne, concluziile sunt deosebit de interesante. Astfel de societăți, în special din Africa, Asia, America Centrală și de Sud, sunt în mod tipic caracterizate prin existența unei clase de stăpâni feudali de pământuri sau seniori feudali reconvertiți în magnați financiari sau industriali și care controlează aparatul statal, avându-și, în cea mai mare parte, reședința în capitală, oraș care în același timp găzduiește guvernul; de asemenea, aceste spații se mai caracterizează prin existența unei clase de țărani dependenți, în cea mai mare parte fără pământ, dispersați în zonele rurale și care susțin statul,

[33] Din 1971, momentul în care standardul aur a fost definitiv desființat, s-a emis mai multă monedă decât fusese anterior acumulată de către toate națiunile de-a lungul istoriei.

[34] Asupra naturii imperialiste a acestor instituții, vezi de asemenea, G. Kolko, *The Politics of War, the World and United States Foreign Policy 1943-1945* (New York: Random House, 1968), pp. 242-340.

elita feudală și capitala țării prin plata rentelor[35]. Imperialismul dolarului înseamnă aici sprijinirea regimului feudal, suportul pentru și participarea la exploatarea unei populații și zone rurale ruinate de către o castă feudală parazitară și orașul capitală, precum și contribuția la suprimarea de către ultimele a oricărei mișcări eliberatoare și de reformă funciară. În fapt, ciclul tipic al Lumii a Treia – opresiune guvernamentală fără scrupule, mișcări revoluționare, războaie civile, opresiune reînnoită, dependență economică prelungită și sărăcie în masă – este în bună măsură cauzat și susținut de sistemul monetar internațional dominat de SUA.

În special începând cu 1971, s-au făcut eforturi sporite în direcția celui de-al doilea pas al procesului de expansionism monetar. Nu toate cele aproximativ 160 de monede cu rate de schimb flotante ridică probleme, deoarece cele mai multe nu sunt în pericol – din motive interne – să se aprecieze în raport cu dolarul și să întărească prin acest fapt poziția statelor respective față de Statele Unite, sau dețin un rol atât de puțin important în comerțul internațional, încât haosul calculațional datorat existenței lor este în mare măsură nesemnificativ. Totuși, datorită forței relative a monedelor lor și rolului lor important în comerțul internațional, principalele state vest-europene și Japonia pun astfel de probleme. Prin urmare, aceste state și monedele lor au fost special vizate de încercările, cu SUA la cârmă, de a crea o monedă globală care să faciliteze raționalitatea calculului economic și în același timp să conserve dominația Statelor Unite și sporirea ulterioară continuă a puterii lor inflaționiste. Crearea Drepturilor Speciale de Tragere (DST), definite inițial pe baza a 16 și ulterior a 5 monede ale liderilor exportului mondial și emise de FMI, a fost o mișcare în direcția unei monede globale și a unei bănci centrale mondiale dominate de SUA[36]. Un alt impuls important înspre atingerea acestor obiective a fost oferit prin activitățile Comisiei Trilaterale, fondate în 1973 ca ramură a Consiliului pentru Relații Externe înființat de David Rockefeller. Constând din circa 300 de foarte influenți oameni politici, bancheri, oameni de afaceri, precum și intelectuali și jurnaliști din America de Nord, Europa Occidentală și

[35] A se vedea Paul A. Baran, *Political Economy of Growth* (New York: Monthly Review Press, 1957), cap. 5-6.

[36] Vezi Henry Hazlitt, From Bretton Woods to World Inflation.

Japonia, Trilaterala a făcut din înființarea unei monede globale principalul său obiectiv[37]. S-au făcut pași importanți în alinierea frontului monetar european, ca scop intermediar, cu sprijinul fervent atât al Trilateralei, cât și al altor asociații politice, bancare, industriale și de afaceri, cu mulți membri comuni cu Trilaterala, și devotate acelorași obiective, cum ar fi Comitetul de Acțiune pentru Europa, Asociația pentru Uniunea Monetară Europeană, Federația Bancară a Comunității Europene, Asociația Bancară a ECU, Comitetul Basel și Wilton Park Group. În 1979 a apărut pentru prima dată nou creata ECU (European Currency Unit - Unitatea Europeană de Cont), emisă sub auspiciile CEE. Definită ca medie ponderată a zece monede europene și asistată de structuri precum Sistemul Monetar European, Banca Europeană de Investiții, SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) și FECOM (Fondul European de Cooperare Monetară), ECU și-a asumat un rol din ce în ce mai important. Din moment ce, medie fiind, este mai puțin volatil decât diferitele monede naționale, băncile și corporațiile multinaționale în special l-au considerat din ce în ce mai atractiv ca unitate de cont și mijloc de compensare: calculul economic este mai puțin arbitrar cu trei monede – ECU, yen-ul și dolarul – decât cu o duzină. În conformitate cu acordurile oficiale interguvernamentale, se dorește înființarea unei Bănci Centrale Europene – cel mai probabil succesoare a actualului FECOM – iar ECU va deveni moneda întregii Europe, înlo-

[37] O listă a proeminenților membri din partea Statelor Unite în Trilaterală ar include pe: David M. Abshire, consilier prezidențial; Frank C. Carlucci, fost consilier pe probleme de securitate națională; J.C. Whitehead, secretar de stat adjunct; Alan Greenspan, președinte al Fed; Winston Lord, ambasador în China; George Bush, președinte; Paul A. Volcker, fost președinte al Fed-ului; Alexander Haig, fost secretar de stat; Jeanne Kirkpatrik, fost ambasador la Națiunile Unite; David Stockman, fostul șef OMB; Caspar Weinberger, fost secretar al apărării; W. Michael Blumenthal, fost secretar al Trezoreriei; Zbigniew Brzezinski, fost consilier pe probleme de securitate națională; Harold Brown, fost secretar al apărării; James E. (Jimmy) Carter, fost președinte; Richard N. Cooper, fost subsecretar de stat pe probleme economice și monetare; Walter Mondale, fost vicepreședinte; Anthony M. Solomon, fost subsecretar al Trezoreriei pe probleme monetare; Cyrus Vance, fost secretar de stat; Andrew Young, fost ambasador la Națiunile Unite; Lane E. Kirkland, șeful AFL-CIO; Flora Lewis, *New York Times*; Thomas Johnson, *Los Angeles Times*; George Will, ABC television and *Newsweek*.

cuind toate monedele naționale[38].

Odată cu rezolvarea problemei haosului calculațional în spațiul european, și în special cu neutralizarea țărilor europene cu monedă sănătoasă și slăbirea acestora printr-un cartel care prin natura lui favorizează statele mai inflaționiste în dauna celorlalte, conservând și prelungind hegemonia SUA asupra Europei, a mai rămas, într-adevăr, puțin de făcut. Cu doar trei bănci centrale și trei monede și cu dominația SUA asu-

[38] În legătură cu acestea a se vedea Jeffrey A. Tucker, „The Contributions of Menger and Mises to the Foundations of Austrian Monetary Theory Together With One Modern Application" (lucrare prezentată la ce de-a 13-a conferință anuală a Association for Private Enterprise Education, Cleveland, Ohio, 1988); și Ron Paul, „The Coming World Monetary Order" (A Special Report from the *Ron Paul Investment Letter*, 1988).

Printre personalitățile europene proeminente care sprijină ideea unei Bănci Centrale Europene, ECU, și-n cele din urmă o monedă globală, se numără: G. Agnelli, președinte al FIAT; J. Deflassieux, președinte al BIR; G. FitzGerald, fost prim-ministru al Irlandei; L Solana, președinte al Compania Telefonica National de Espana; G. Thorn, președinte al Comunității Europene și fost prim-ministru al Luxemburg-ului; N. Thygesen, profesor de economie la Universitatea din Copenhaga; U. Agnelli, vice-președinte FIAT; E. Balladour, Ministru de Finanțe al Franței; N. Brady, Dillon Read Investments; J Callaghan, fost prim-ministru al Marii Britanii; K. Carstens, fost președinte al Germaniei de Vest; P. Coffey, profesor de economie la Universitatea din Amsterdam; E. Davignon, fost comisar european; J. Delors, fost președinte al Comunității Europene; W. Dusenberg, președinte al BIR; L. Fabius, fost prim-ministru al Franței; J.R. Fourtou, președinte al Rhone-Poulenc; R.d. La Jemere, fost guvernator al Banque de France; Valery Giscard d'Estaing, fost președinte al Franței; Ch. Goodhart, profesor de finanțe la LSE; P. Guimbretiere, director al proiectului ECU al Comunității Europene; W. Guth, președinte al Deutsche Bank; E. Heath, fost premier britanic; M. Kohnstamm, fost președinte al European University Institute, Florența; N. Lawson, cancelar britanic al Ministerului de Finanțe; J.M. Leveque, președinte al Credit Lyonnais; L. Lucchini, președinte al Confindustria, Italia; F. Maude, ministru britanic pentru Corporate and Consumer Affairs; P. Mentre, președinte al Credit National, Franța; H.L. Merkle, președinte al Bosch Gmbh, RFG; F. Mitterand, președinte al Franței; J. Monet, fondator al Comunității Europene; F.X. Ortoli, președinte al Total Oil și fost comisar european; D. Ambure, Credit Lyonnais; H. Schmidt, fost cancelar al RFG și editor al *Die ZEIT*; P. Sheehy, președinte al BAT Industries; J. Solvay, președinte al Solvay, Belgia; H.J. Vogel, președinte al Partidului Social Democrat German; J. Zijlstra, fost președinte al Nederlandse Bank.

pra Europei și Japoniei, cei mai probabili candidați pentru poziția de Bancă Centrală Mondială dominată de Statele Unite sunt FMI sau BIR; și sub egida acesteia, inițial definită ca un coș format din dolar, ECU și yen, „phoenix"-ul, sau oricare ar fi numele său, se va afirma ca unică monedă-hârtie globală – dacă nu cumva totuși opinia publică, în postura sa de unică stavilă în calea creșterii guvernului, suferă o schimbare substanțială, iar populația începe să înțeleagă lecțiile explicate în această lucrare anume că atât raționalitatea economică, cât și justiția și moralitatea necesită un etalon-aur global și activitate bancară liberă, bazată pe rezerve 100%, precum și o piață liberă la nivel mondial; și că un guvern mondial, o bancă centrală și o monedă-hârtie globale – contrar impresiei înșelătoare că reprezintă valori universale – nu înseamnă decât universalizarea și intensificarea exploatării, fraudei expansioniste și distrugerii economice[39].

[39] Jeffrey A. Tucker de la Institutul Ludwig von Mises a influențat semnificativ înțelegerea mea asupra dinamicii sistemului monetar internațional – prin discuții frecvente, precum și prin accesul la propriile sale cercetări legate de această temă. Este de prisos să precizez că toate neajunsurile mi se datorează în întregime.

12

Constituția și strategia libertății

Teoria proprietății – aspecte etice și economice

Avuția[1] poate să apară pe trei și numai trei căi: prin perceperea anumitor resurse naturale ca fiind rare și aproprierea lor activă, înainte ca altcineva să fi făcut acest lucru (homesteading); prin producerea de bunuri cu ajutorul muncii producătorului și al unor asemenea resurse apropriate de el în prealabil; sau prin obținerea de bunuri prin transferuri voluntare, contractuale, de la un apropriator sau producător prealabil. Actele de apropriere originară transformă o resursă pe care nimeni nu o percepuse înainte ca fiind rară într-un activ aducător de venituri; actele de producție sunt, prin însăși natura lor, menite să sporească valoarea activelor; și orice schimb contractual implică redirecționarea unor active specifice din mâinile celor ce prețuiesc mai puțin posesiunea lor, în mâinile celor ce o prețuiesc mai mult.

De aici urmează că socialismul nu poate duce decât la sărăcire. Mai întâi, în regim socialist, proprietatea asupra activelor productive este asignată unui colectiv de persoane individuale, indiferent de acțiunea sau inacțiunea trecută a fiecăruia, relativ la activele posedate. Într-adevăr, proprietatea socialistă îl favorizează pe non-*homesteader*, non-producător și non-contractor, în detrimentul *homesteader*-ilor, al producătorilor și al contractorilor. În consecință, va rezulta mai puțină apropriere originară de resurse naturale a căror raritate este percepută, mai puțină producție și mai puțină atenție acordată întreținerii vechilor factori de producție, precum și o reducere a activităților contractuale, deoarece

[*] Traducere de Elena Diana Costea și Dan Cristian Comănescu după „On the Law and Economics of Socialism and Desocialization", *Cultural Dynamics*, vol. 8, nr. 3, Nov. 1996, p. 323-332 și „Small is Beautiful and Efficient: The Case For Secession" în *Telos*, nr. 107, primăvara 1996, pp. 95-101

toate acestea implică suportarea unor costuri. Un regim de proprietate colectivă sporește costurile asociate cu efectuarea acestor acțiuni și le reduce pe cele asociate cu neefectuarea lor.

În al doilea rând, deoarece în regim socialist mijloacele de producție nu pot fi comercializate, nu vor exista nici prețuri de piață pentru factorii de producție. Fără asemenea prețuri, contabilizarea costurilor este imposibilă. Inputurile nu pot fi comparate cu outputurile, și este imposibil să se stabilească dacă utilizarea lor pentru un anumit scop este rentabilă, sau dacă duce la irosirea de resurse rare în scopul realizării unor proiecte de importanță redusă, sau chiar lipsite de importanță pentru consumatori.

Nefiind în măsură să accepte ofertele unor persoane private, care ar putea să vadă căi alternative de utilizare a unui anumit factor de producție, gestionarul socialist al bunurilor de capital pur și simplu nu știe care sunt alternativele abandonate. Așadar, consecința necesară este o permanentă alocare greșită a resurselor.

În al treilea rând, chiar pornind de la o anumită alocare inițială *dată*, deoarece factorii de input și outputul produs se află în posesiune colectivă, incitativul fiecărui producător luat în parte de a spori cantitatea și/sau calitatea produsului său individual este sistematic redus, iar incitativul său de a utiliza factorii de input astfel încât să evite supra- sau subutilizarea lor se diminuează. Dimpotrivă, o dată ce câștigurile și pierderile înregistrate în bilanțul capitalului și al vânzărilor sunt socializate, în loc de a fi imputabile unor anumiți producători individuali, înclinația fiecăruia spre lene și neglijență este sistematic încurajată. Așadar, consecința va fi o reducere a cantității și/sau calității bunurilor produse și o permanentă decumulare de capital.

În al patrulea rând, într-un regim de proprietate privată, persoana care posedă o resursă poate stabili independent de alții ce să facă cu ea. Dacă dorește să-și sporească avuția și/sau să avanseze în ierarhia socială, atunci ea nu-și poate realiza dorințele decât răspunzând mai bine și mai prompt celor mai intense dorințe exprimate voluntar de consumatori, prin întrebuințarea pe care o dă proprietății sale. În regim de proprietate colectivă asupra factorilor de producție, devine necesară utilizarea unor metode colective de luare a deciziilor. Orice decizie privitoare la ce, cum și pentru cine să se producă, la cât să se plătească și ce prețuri să se

solicite, sau la cine să fie promovat sau retrogradat, devine o chestiune politică. Orice dezacord trebuie rezolvat prin impunerea voinței unei persoane asupra alteia, ceea ce creează invariabil câștigători și perdanți. Astfel, dacă cineva dorește să avanseze în regim socialist, atunci acea persoană trebuie să-și mobilizeze talentele politice. Nu capacitatea de a iniția proiecte, de a munci și de a răspunde la nevoile consumatorilor este cea care asigură succesul. Dimpotrivă, afirmarea și succesul se obțin prin mijloacele persuasiunii, ale demagogiei și ale intrigilor, prin promisiuni, mită și amenințări. Inutil să adaug, politizarea societății, care este implicată în orice sistem de proprietate colectivă, contribuie, încă și mai mult, la sărăcire[1].

Constituția libertății – principii de privatizare

Falimentul evident al socialismului în întreaga Europă de Est, începând din anii 1980, după vreo 70 – și în majoritatea cazurilor numai 40 – de ani de „experimentare socială" furnizează o ilustrare tristă a validității teoriei economice. Ce implicații are acum teoria care a prevăzut demult acest rezultat inevitabil[2], cu privire la felul în care Europa de

[1] Contrar unei opinii larg răspândite, lipsa democrației nu are, în esență, nimic de a face cu ineficiența socialismului. Nu regulile după care sunt selectați decidenții politici constituie problema. Problema este politica și politizarea deciziilor în sine. În loc ca fiecare producător să decidă în mod independent ce să facă cu anumite resurse, așa cum se petrec lucrurile în regimul contractualist al proprietății private, în condițiile socializării factorilor de producție fiecare decizie necesită permisiunea unui colectiv. Din punctul de vedere al producătorului, este irelevant cum sunt aleși cei care acordă permisiuni. Ceea ce contează este că aceste permisiuni sunt necesare. Câtă vreme așa stau lucrurile, incitativul lucrătorilor de a produce va fi redus și sărăcirea va continua. Proprietatea privată este, așadar, la fel de incompatibilă cu democrația, ca și cu orice altă formă de stăpânire politică. În schimb, o dată cu instituția proprietății private apare „o anarhie a producției", în care nimeni nu stăpânește pe nimeni, și toate relațiile de producție sunt voluntare și, de aceea, mutual benefice.

[2] V. L. von Mises, *Die Gemeinwirtschaft: Untersuchungen über des Sozialismus* (Jena: Gustav Fischer, 1922). V. și idem, *Human Action, A treatise on Economics*

Est se poate ridica cel mai rapid din ruinele socialismului? Deoarece cauza ultimă a mizeriei sale este proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție, soluția și cheia unui viitor prosper este privatizarea. Dar cum trebuie privatizată proprietatea socializată?[3]

O observație elementară, dar fundamentală, care ține de domeniul moralei, trebuie să preceadă răspunsul la această întrebare. Deoarece socialismul nu se poate afirma fără exproprierea activelor „create" inițial și posedate de *homesteader*-i, producători și/sau contractori individuali, întreaga proprietate socialistă, dobândită dintru început prin mijloace nedrepte, trebuie abandonată de stat. Niciun aparat guvernamental, fie el și liber ales, nu poate fi considerat proprietarul niciunei proprietăți socialiste, deoarece moștenitorul unui criminal, chiar dacă este el însuși inocent, nu devine posesorul legitim al activelor dobândite ilegitim. Datorită inocenței sale personale, el nu este amenințat cu judecata, dar toate câștigurile „moștenite" de el trebuie înapoiate imediat victimelor inițiale, iar repunerea populației în posesia proprietății socializate trebuie să se facă fără ca ea să mai aibă de suportat vreo plată. În fapt, a sili populația victimizată să mai suporte un preț pentru redobândirea celor ce-i aparțineau inițial ar fi o crimă în sine, și ar nimici instantaneu orice inocență pe care noua guvernare o va fi avut.

Mai precis, toate titlurile originare de proprietate se cuvin a fi recunoscute imediat, indiferent cine este posesorul lor actual. În măsura în

(Chicago: Henry Regnery, 1966), cap. 25, 26, unde Mises furnizează o replică definitivă criticilor lucrării sale mai vechi (e.g. O. Lange și H. D. Dickinson).

[3] Deși există o literatură vastă privitoare la colectivizarea proprietății private, s-a scris prea puțin cu privire la decolectivizare. Motivul acestei neglijențe, putem ghici, este de găsit în predilecțiile socialiste persistente, explicite sau implicite, ale majorității intelectualilor socialiști. În asemenea condiții, orice studiu al problemei decolectivizării va fi părut pur și simplu irelevant; într-adevăr, de ce să fi dorit vreodată cineva să facă cale întoarsă de pe o „treaptă" chipurile „superioară" a „evoluției sociale", i.e., de la socialism, pe treapta inferioară a capitalismului? Însă nici chiar Școala misesiană n-a oferit decât sfaturi implicite, în cel mai bun caz, cu privire la această problemă atât de presantă acum, cu care se confruntă țările din Estul Europei. Pentru una din rarele excepții, v. M. N. Rothbard, „How to Desocialize?" (1989), și „A Radical Prescription for the Socialist Block" (1990), în idem, *Making Economic Sense* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1995); idem, „How and How Not to Desocialize", *Review of Austrian Economics* 6/1 (1992).

care drepturile proprietarilor privați inițiali, sau ale moștenitorilor lor, intră în conflict cu creanțele actualilor utilizatori ai activelor, cele dintâi trebuie să prevaleze asupra celor din urmă. Numai dacă un utilizator actual poate dovedi că pretențiile proprietarului/moștenitorului inițial sunt ilegitime – că dreptul la proprietatea în chestiune a fost obținut inițial prin mijloace coercitive sau frauduloase – numai în acest caz se cuvine ca creanța utilizatorului să prevaleze și ca el să fie recunoscut ca proprietar legitim[4].

În ceea ce privește proprietatea socialistă asupra căreia nu se ridică niciun fel de asemenea cereri, de către foștii proprietari sau actualii utilizatori individuali, se cuvin implementate idei sindicaliste. Posesiunea activelor se cuvine a fi imediat transferată către cei care le utilizează – pământul agricultorilor, fabricile muncitorilor, străzile celor ce le întrețin sau rezidenților, școlile profesorilor, birourile birocraților, ș.a.m.d. Pentru a fragmenta conglomeratele socialiste de producție, care sunt cel mai adesea supradimensionate, principiul sindicalist trebuie aplicat anumitor unități de producție în care se desfășoară efectiv munca unui individ dat, i.e., clădirilor cu birouri, școlilor, străzilor sau cuartalelor, fabricilor și fermelor, individual. Spre deosebire de schema sindicalistă, însă de cea mai mare importanță, acțiunile astfel obținute trebuie să fie liber comercializabile, ceea ce va duce la apariția unei burse, astfel încât funcția proprietarilor capitaliști și cea a angajaților non-proprietari vor fi separate, asigurând transferul lin și continuu al activelor din mâinile mai puțin producătoare de valoare în mâini mai producătoare de valoare.

În legătură cu această strategie de privatizare se ridică două probleme. Mai întâi, cum se va proceda cu structurile nou clădite – care, conform schemei propuse ar urma să aparțină actualilor lor utilizatori productivi – ridicate pe terenuri care urmează să fie returnate unui proprietar inițial diferit. În vreme ce poate părea destul de evident că fiecare producător actual va primi un număr egal de acțiuni, sau un număr de acțiuni proporțional cu timpul pe care l-a petrecut respectivul producă-

[4] În acele cazuri în care actualii utilizatori au cumpărat deja active expropriate de la stat, ei vor trebui să solicite compensație de la persoanele responsabile pentru aceste vânzări, iar oficialitățile guvernamentale vinovate pentru aceasta vor trebui silite să restituie prețurile de cumpărare.

tor în acea unitate de producție (o schemă mai justă, cu atât mai mult cu cât ar permite și împroprietărirea lucrătorilor actualmente pensionați, ceea ce ar rezolva simultan și așa-zisa problemă a pensiilor), câte acțiuni i se cuvin oare proprietarului funciar? Structurile nu pot fi separate fizic de teren. În termeni economici, este vorba de factori de producție complementari absolut specifici, ale căror contribuții relative la valoarea produsului total nu pot fi disociate. În cazul acesta, singura alternativă disponibilă este negocierea. Această împrejurare – contrar impresiei inițiale că s-ar putea solda cu un conflict insolubil, permanent – n-ar trebui să genereze prea multe bătăi de cap, deoarece, invariabil, există numai două părți aflate în dispută, pentru resurse strict limitate. Mai mult, găsirea rapidă a unei soluții de compromis mutual acceptabile este în interesul ambelor părți și, dacă vreuna din ele se află într-o poziție de negociere mai slabă, aceea este evident proprietarul funciar (deoarece el nu poate vinde pământul fără consimțământul proprietarilor structurii, în vreme ce ei pot demantela structura fără permisiunea proprietarului funciar).

În al doilea rând, strategia de privatizare sindicalistă creează un avantaj relativ producătorilor din industriile capital-intensive, prin comparație cu cei din industriile care utilizează intensiv forța de muncă. Valoarea acțiunilor primite de cei dintâi ar fi superioară avuției care ar reveni celor din urmă, și această distribuție inegală a averilor ar necesita, în aparență, o justificare. În realitate, o asemenea justificare este imediat disponibilă. Contrar unei opinii social democrate larg răspândite, inegalitatea nu suferă de nicio carență etică. Într-adevăr, problema privatizării proprietăților socializate în prealabil este aproape perfect analoagă cu cea a stabilirii drepturilor de proprietate privată într-o „stare de natură", i.e., atunci când resursele nu se află inițial în proprietatea nimănui. Într-o asemenea situație, conform ideii lockeene centrale cu privire la dreptul natural, care coincide cu intuiția naturală a majorității oamenilor privitoare la dreptate, proprietatea privată ia naștere prin acte de *homesteading*: prin amestecarea muncii cuiva cu anumite resurse naturale, înainte ca altcineva să fi făcut acest lucru. În măsura în care există diferențe calitative între resursele naturale, așa cum este întotdeauna cazul, rezultatul generat de etica lockeeană, prin aplicarea principiului de *homesteading*, va fi inegalitar, mai degrabă decât egalitar. Abordarea

sindicalistă a privatizării schițată mai sus nu este decât aplicarea acestui principiu de *homesteading* în împrejurări ușor diferite. Factorii de producție socializați au fost deja apropriați, prin *homesteading*, de către anumiți indivizi. Atâta doar că drepturile lor de proprietate, privitoare la anumiți factori de producție, au fost, până acum, nesocotite, astfel încât singura modificare propusă prin schema de mai sus este ca această situație nejustificabilă să fie, în cele din urmă, rectificată. Dacă această rectificare generează inegalități, acestea nu sunt mai nedrepte decât cele care ar rezulta dintr-un proces de *homesteading* originar, neadulterat[5].

În fine, această propunere sindicalistă este, din punct de vedere economic, mai eficientă decât singura alternativă posibilă de privatizare compatibilă cu cerința imperativă de dreptate (i.e., cu recunoașterea faptului că statul nu poate fi posesorul legitim al economiei socializate, astfel încât vânzarea sau scoaterea acesteia la licitație trebuie scoasă din discuție). Conform acestei alternative, toți cetățenii ar primi acțiuni cu părți egale, din toate activele țării care n-au fost reclamate de către un proprietar originar expropriat. Abstracție făcând de calitatea morală îndoielnică a acestei opțiuni[6], ea ar fi extrem de ineficientă. În primul rând, pentru ca asemenea acțiuni, distribuite în întreaga țară, să devină titluri de proprietate comercializabile, este necesar să se specifice la ce resurse anume se referă ele. De aceea, pentru a implementa această propunere, ar fi mai întâi necesar un inventar complet al tuturor activelor

[5] Pentru cea mai riguroasă și mai completă teorie lockeană a drepturilor de proprietate, v. M. N. Rothbard, *The Ethics of Liberty* (Atlantic Highlands: Humanities Press, 1981); pentru o justificare teoretică a principiului de *homesteading* în particular, ca fundament axiomatic indisputabil al eticii, v. H.-H. Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat* (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1987); idem, *A Theory of Socialism and Capitalism* (Boston, Kluwer Academic Publishers, 1989); idem, *The Economics and Ethics of Private Property* (Boston, Kluwer Academic Publishers, 1993).

[6] Cum ar putea justifica cineva asignarea drepturilor de proprietate asupra activelor productive, fără a lua în considerație acțiunea sau inacțiunea individului dat, în legătură cu activul posedat? Mai concret, ar putea fi oare justificată, de pildă, proprietatea cuiva asupra unui activ particular, atunci când persoana respectivă nu a contribuit literalmente cu nimic la existența sau la conservarea activului în chestiune – ba poate nici nu știe de existența lui – în același mod cu drepturile altei persoane, care a contribuit activ și obiectiv la existența sau la conservarea proprietății sale?

din țară, sau cel puțin un inventar al tuturor unităților productive distinct separabile. În al doilea rând, chiar admițând că un asemenea inventar ar fi în cele din urmă asamblat, proprietarii ar fi, de regulă, persoane care nu știu mai nimic despre activele pe care le posedă. Prin contrast, urmând schema sindicalistă, non-egalitară de privatizare, inventarul nu mai este necesar. Mai mult, posesiunea inițială le va reveni exclusiv persoanelor care, datorită implicării lor productive în utilizarea activelor ai căror proprietari sunt, vor fi, de regulă, cel mai bine informate pentru a putea face o primă apreciere realistă a valorii acestor active.

În paralel cu privatizarea tuturor activelor, conform principiilor schițate mai sus, aparatul guvernamental ar trebui să adopte o constituție, care să consacre proprietatea privată și să o declare legea fundamentală și imutabilă a întregii țări. Această constituție ar trebui să fie extrem de scurtă și să articuleze următoarele principii, în termeni cât mai inambigui cu putință: fiecare persoană, în afara faptului că este singurul proprietar al corpului său fizic, are dreptul să-și utilizeze proprietatea privată în orice fel crede de cuviință, atâta vreme cât nu modifică fără a fi invitată integritatea fizică a corpului sau proprietății altei persoane. Toate schimburile interpersonale și tranzacțiile titlurilor de proprietate între proprietari privați trebuie să fie voluntare (contractuale). Aceste drepturi ale persoanelor sunt absolute. Orice încălcare a lor de către cineva va fi supusă urmăririi în lege de către victima acestei încălcări sau de către împuterniciții săi, și va fi acționabilă în conformitate cu principiile proporționalității pedepsei și cu cel al responsabilității stricte.

Conform acestei constituții, așadar, toate controalele de prețuri și salarii existente, toate reglementările referitoare la proprietate și la licențiere, și toate restricțiile asupra importurilor și exporturilor ar trebui imediat abolite, instituindu-se în loc libertatea completă de contractare, de alegere a ocupației, de a face comerț și de migrație. În cele din urmă, aparatul de stat, rămas acum fără proprietăți, ar trebui să declare neconstituțională continuarea propriei sale existențe – în măsura în care depinde de achiziții non-contractuale de proprietate, adică de impozitare – și să abdice.

Consecințe ale privatizării. Contagiunea pozitivă

Rezultatul acestei aboliri complete a socialismului și al instituționalizării unei societăți pur capitaliste – o anarhie a posesorilor de proprietate privată, reglementată exclusiv de dreptul proprietății private – ar fi cea mai rapidă cale de redresare economică pentru Europa de Est. De la bun început, populația ar fi, în linii mari, uimitor de bogată, deoarece, deși economiile Europei de Est sunt sfârtecate, țările acestea nu sunt distruse. Aici există valori imobiliare ridicate și, în ciuda întregului consum de capital din trecut, încă mai există cantități masive de capital. Cu abolirea completă a sectorului guvernamental și cu întreaga avuție națională trecută în mâini private, popoarele din răsăritul Europei ar putea să devină în curând invidiate chiar și de vecinii lor occidentali.

Mai mult, eliberarea factorilor de producție de sub tutela controlului politic și așezarea lor în mâinile persoanelor private, care au dreptul să le utilizeze cum doresc, atâta vreme cât nu dăunează fizic resurselor aflate în posesiunea altora, reprezintă supremul stimul al producției viitoare. Cu o piață neobstrucționată a bunurilor de capital, devine cu putință contabilizarea rațională a costurilor. Cu individualizarea profiturilor și a pierderilor și reflectarea lor în bilanțul capitalului și al vânzărilor unui proprietar, incitativul fiecărui producător în parte de a spori cantitatea și/sau calitatea produsului său, și de a evita orice supra- sau subutilizare a capitalului său, va fi maximizat. În particular, prevederea constituțională conform căreia numai integritatea fizică a proprietății (și nu valoarea ei) va fi protejată, garantează că fiecare posesor va face cele mai intense efoturi producătoare de valoare – eforturi de promovare a modificărilor favorabile creșterii în valoare și de preîntâmpinare și combatere a celor defavorabile (de pildă, a celor care ar putea rezulta din acțiunea altei persoane asupra proprietății sale).

Concret, abolirea tuturor controalelor prețurilor ar elimina, aproape instantaneu, toate actualele deficite, și producția ar începe imediat să crească, atât cantitativ, cât și calitativ. Temporar, șomajul ar spori drastic. Însă, datorită flexibilității ratelor salariale și în absența negocierilor colective și a subvenționării șomajului, acesta ar dispărea curând. Inițial, ratele salariale medii ar rămâne substanțial în urma celor occidentale.

Dar și acestea s-ar modifica rapid. Ademeniți de salariile comparativ reduse, de faptul că europenii din est vor simți probabil o nevoie acută să-și preschimbe în bani (să-și lichideze) nou dobânditele active de capital, astfel încât să-și finanțeze consumul curent, și mai ales de faptul că Europa de Est ar fi un paradis al liberului schimb, lipsit de fiscalitate, un număr mare de investitori și volume importante de capital ar începe imediat să sosească.

Producția de securitate – de protecție polițienească și de servicii judiciare – despre care se presupune, de regulă, că se găsește în afara domeniului piețelor libere și că este o funcție rezervată statului, ar fi, cel mai probabil, preluată de principalele agenții de asigurări occidentale[7]. Furnizarea siguranței pentru proprietatea privată și acțiunile polițienești – prevenirea și detectarea crimei –, precum și extragerea compensațiilor fac, în realitate, parte din domeniul „natural" de activitate al acestor industrii (în ciuda faptului că guvernele îi împiedică pe furnizorii de asigurări să-și îndeplinească sarcina, pe care și-o arogă pentru ele însele, cu toate consecințele uzuale și ineficiențele familiare rezultate dintr-o asemenea monopolizare). Similar, fiind deja active în afacerea de arbitraj a conflictelor între litiganți ai unor companii de asigurări rivale, companiile de asigurări și-ar asuma, în mod natural, și funcția de sistem juridic.

Încă și mai important decât pătrunderea pe piață a marilor firme, de felul companiilor de asigurări în domeniul producției de securitate, ar fi influxul masiv de mici antreprenori, îndeosebi din Europa Occidentală. Confruntați nu doar cu povara grea a impozitării din statele asistențiale occidentale, ci și obstrucționați de nenumărate reglementări (de licențiere, ale condițiilor de muncă, restricții ale domeniilor de activitate

[7] Referitor la economia politică a producției de securitate private, competitive, v. G. de Molinari, „Despre producția de securitate", *Polis* 3/3-4 (1996); M. N. Rothbard, „Poliția, dreptul și tribunalele: o abordare libertariană", ibid.; idem, *Power and Market* (Kansas City: Sheed Andrews and Mc. Meel, 1970), cap. 1; Tannehill, M. and L., *The Market for Liberty* (New York: Laissez Faire Books, 1984), W. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man* (New Rochelle: Arlington House, 1970); B. Leoni, *Freedom and the Law* (Princeton, NJ: Van Nostrand, 1972); H.-H. Hoppe, „Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security", *Journal of Libertarian Studies* 9/1 (1989), B. Benson, *The Enterprise of Law: Justice Without the State* (San Francisco: Pacific Institute, 1991).

sau ale orelor de deschidere a magazinelor), economia nereglementată din Europa de Est, bazată pe proprietatea privată, ar reprezenta pentru ei o atracție aproape irezistibilă. Importul pe scară largă de talente antreprenoriale și de capital ar începe neîntârziat să stimuleze creșterea salariilor reale, economisirea internă, ducând la un proces accelerat rapid de acumulare a capitalului. În loc de a mai părăsi Estul, migrația s-ar desfășura curând în direcția opusă, cu un număr tot mai ridicat de occidentali abandonând socialismul asistențial în favoarea șanselor nelimitate oferite de Est. În fine, confruntată cu pierderi crescânde de indivizi productivi, care ar împovăra încă și mai mult bugetele lor asistențiale, elitele puterii din Europa occidentală ar fi silite să înceapă privatizarea și în Occident.

Statul şi dinamica sa

Statul este un monopol teritorial al coerciției – o agenție ce se poate angaja în exproprierea neîntreruptă, instituționalizată a proprietății și în exploatarea – sub forma impozitării și a reglementării – proprietarilor legitimi[8]. Presupunând din partea angajaților statului nimic mai mult decât urmărirea interesului personal, este de așteptat ca toate statele să dovedească o tendință către *accentuarea* exploatării. Pe de o parte, aceasta înseamnă o exploatare (şi o impozitare) internă sporită, iar pe de altă parte, o expansiune teritorială. Statele vor încerca întotdeauna să-și extindă baza de exploatare și de impozitare. Procedând astfel, vor intra însă în conflict cu alte state concurente. Competiția dintre state, în calitatea lor de monopoluri teritoriale ale coerciției, este, prin însăși natura

[8] Despre teoria statului, vezi Murray N. Rothbard, *For a New Liberty* (New York: Macmillan, 1978); *The Ethics of Liberty* (Atlantic Highlands: Humanities Press, 1982); *Power and Market* (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977); Hans-Hermann Hoppe, *Eigentum, Anarchie und Staat* (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1987); *A Theory of Socialism and Capitalism* (Boston: Kluwer, 1993); *The Economics and Ethics of Private Property* (Boston: Kluwer, 1993); de asemenea, Albert J. Nock, *Our Enemy, the State* (Delevan: Hallberg Publishing, 1983); Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vanguard Press, 1914); *System der Soziologie*, vol. 2, „Der Staat" (Stuttgart: G. Fischer, 1964).

sa, o competiție eliminatorie, în sensul că poate exista, pe un anumit teritoriu, doar un singur monopolist al exploatării și impozitării. Astfel, putem anticipa că această competiție dintre diferite state va promova o tendință către o centralizare politică mai accentuată, în cele din urmă, către un unic stat mondial.

Este suficientă o scurtă privire asupra istoriei occcidentale pentru a ilustra adevărul acestei concluzii. Astfel, la începutul acestui mileniu, Europa era formată din numeroase unități politice independente, pentru ca, în prezent, numai o parte dintre acestea să mai existe. Au existat, desigur, și forțe descentralizatoare. Bunăoară, dezintegrarea progresivă pe care a cunoscut-o Imperiul Otoman începând din secolul al XVI-lea până după primul război mondial și apariția Turciei moderne. Imperiul Habsburgic a fost treptat dezmembrat, începând cu momentul de maximă expansiune pe care a cunoscut-o sub Carol al V-lea până la dispariția sa și fondarea Austriei moderne în 1918. Și doar de curând fostul imperiu sovietic s-a dezintegrat. Există în prezent, pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice, mai mult de o duzină de state independente. Fosta Iugoslavie s-a transformat acum în Slovenia, Croația, Serbia, Macedonia și Bosnia. Iar cehii și slovacii s-au despărțit și au format țări independente. Cu toate acestea, tendința predominantă s-a manifestat în direcția opusă. De pildă, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Germania însemna 234 de țări, 51 de orașe libere și 1500 de proprietăți seniorale independente. La începutul secolului al XIX-lea, numărul total al celor trei categorii a scăzut la mai puțin de 50, pentru ca în 1871 să fie desăvârșită unificarea. Același lucru s-a întâmplat în Italia. Chiar și țările mai mici au o istorie a expansiunii și a centralizării. Elveția a început în 1291 ca o confederație de trei state cantonale independente, pentru ca în 1848 să devină un stat unic federal cu vreo două duzini de provincii cantonale.

În plus, văzută dintr-o perspectivă globală, omenirea a ajuns mai aproape ca oricând de instituirea unui stat mondial. Chiar înainte de disoluția Uniunii Sovietice, Statele Unite atinseseră un statut hegemonic asupra Europei occidentale, îndeosebi a Germaniei Federale, și asupra țărilor din zona Pacificului, mai cu seamă a Japoniei. Depun mărturie pentru aceasta prezența trupelor americane și a bazelor militare; pactele NATO și SEATO; rolul jucat de dolarul american ca ultimă monedă de rezervă internațională și sistemul Rezervelor Federale în cali-

tate de „împrumutător" sau „furnizor de ultimă instanță de lichidități" pentru întreg sistemul bancar apusean; existența unor instituții precum Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială și nou-înființata Organizație Mondială a Comerțului (OMC). În plus, sub hegemonia americană, integrarea politică a Europei occidentale a continuat neîntrerupt. O dată cu înființarea unei Bănci Centrale Europene și a unei monezi europene, Comunitatea Europeană se așteaptă să fie desăvârșită înainte de răscrucea secolului. În același timp, o dată cu Acordul Nord American de Liber Schimb (NAFTA), a fost făcut un pas important către integrarea politică a continentului american. În absența imperiului sovietic și a amenințării militare sovietice, Statele Unite s-au impus ca unica, indiscutabila superputere militară mondială și ca „polițistul său fruntaș".

Integrarea politică versus integrarea economică

Potrivit opiniei prevalente în prezent, centralizarea reprezintă o mișcare progresistă, dezirabilă în orice moment, în vreme ce dezintegrarea și secesiunea, chiar dacă uneori inevitabile, sunt un anacronism. Se presupune că unitățile politice de mai mari dimensiuni – și, în cele din urmă, un stat unic mondial – conduc la piețe mai extinse și, în consecință, la o avuție sporită. Este adus ca mărturie faptul că prosperitatea economică a crescut dramatic o dată cu sporirea centralizării. Această interpretare ortodoxă, mai degrabă decât să dovedească acest adevăr, ilustrează faptul că istoria este îndeobște scrisă de învingătorii săi. Corelația sau concidența temporală nu dovedesc cauzalitatea. În realitate, relația dintre prosperitatea economică și centralizare este extrem de diferită de ceea ce pretinde ortodoxia, dacă nu chiar opusul poziției acesteia[9].

Integrarea politică (centralizarea) și integrarea economică (integrarea prin piață) sunt două fenomene total diferite. Integrarea politică

[9] Despre economia politică a centralizării și a descentralizării, vezi Jean Baechler, *The Origins of Capitalism* (New York: St. Martin's Press, 1976), mai cu seamă cap. 7; și Hans-Hermann Hoppe, „Migrazione, Centralismo e Secessione nell' Europa Contemporanea", în *Biblioteca Della Liberta*, nr. 118 (1992).

presupune expansiunea teritorială a puterii statului de a impozita şi de a reglementa proprietatea (adică de a expropria). Integrarea economică reprezintă o lărgire a diviziunii inter-personale şi inter-regionale a muncii şi a participării la schimburile derulate pe piaţă. În principiu, prin taxarea şi reglementarea proprietarilor privaţi legitimi şi a celor ce-şi obţin veniturile pe piaţă, toate statele sunt contraproductive. Ele *reduc* participarea pe piaţă şi formarea avuţiei economice. O dată presupusă însă existenţa statului, nu mai există o relaţie directă dintre mărimea teritoriului şi integrarea economică. Elveţia şi Albania sunt, amândouă, ţări de mici dimensiuni, însă Elveţia dovedeşte un înalt grad de integrare economică, în timp ce Albania nu o face. Atât Statele Unite, cât şi fosta Uniune Sovietică sunt ţări întinse. În vreme ce în Statele Unite există diviziune a muncii şi participare la schimburile pieţei pe scară largă, în Uniunea Sovietică – unde proprietatea privată asupra bunurilor de capital lipseşte aproape cu desăvârşire – cu greu putem vorbi de vreo integrare economică. Prin urmare, centralizarea poate însoţi fie progresul economic, fie regresul economic. Există o îmbunătăţire a situaţiei ori de câte ori un stat ce impozitează şi reglementează într-o mai mică măsură îşi extinde teritoriul în detrimentul unuia mai împilator. Dacă se întâmplă invers, centralizarea conduce la dezintegrare economică şi la regres.

O relaţie indirectă de cea mai mare importanţă există totuşi între mărimea teritoriului şi integrarea economică. Un guvern central ce conduce teritorii întinse nu poate să apară *ab ovo*, cu atât mai puţin un guvern unic mondial. Din contră, toate instituţiile ce se bucură de puterea de impozitare şi reglementare a proprietarilor privaţi trebuie să pornească la drum de la dimensiuni reduse. Aceasta, să nu uităm, favorizează moderaţia. Un stat mic are mulţi concurenţi[10]. Dacă-şi impozitează şi

[10] Competiţia politică este o modalitate mult mai eficientă de limitare a dorinţei fireşti a statului pentru expansiune decât îngrădirile interne impuse prin constituţie. Într-adevăr, încercările unor teoreticieni ai Şcolii *Public Choice* şi „ale teoriei economice constituţionale" de configurare a unor constituţii liberale model ne uimesc prin naivitatea lor extremă. Căci curţile constituţionale şi judecătorii curţii supreme sunt parte integrantă a aparatului etatist ale cărui puteri, după cum ne-am aştepta, ar trebui să le limiteze. Din ce motiv ar trebui ei oare să dorească îngrădirea puterii tocmai a acelei organizaţii care le asigură locuri de muncă, bani şi prestigiu? A face o astfel de presupoziţie nu este numai teoretic inconsistent (i.e. incompatibil cu ipoteza urmăririi propriilor interese), dar este

reglementează supușii într-o mai mare măsură decât concurenții săi, va suferi inevitabil o emigrație a forței de muncă și a capitalului și, în consecință, o scădere a venitului viitor colectat din taxe. Să considerăm, bunăoară, o gospodărie sau un sat ca teritoriu independent. Ar putea tatăl să-i facă fiului său, sau primarul, satului pe care îl conduce, ceea ce guvernul Uniunii Sovietice le face supușilor săi, în sensul că le neagă acestora dreptul de proprietate privată asupra bunurilor de capital, sau cum procedează cu cetățenii lor toate guvernele din Europa occidentală și Statele Unite, când le expropriază până la 50% din rezultatul obținut în producție? Nu, desigur. Fie ar izbucni imediat o revoltă, iar statul ar fi detronat, fie ar începe emigrația către o altă gospodărie sau un alt sat învecinat.

În consecință, contrar poziției prevalente, tocmai faptul că Europa a avut o structură a puterii descentralizată într-un grad ridicat, formată din nenumărate unități politice independente, explică originea occidentală a capitalismului – expansiunea participării la schimburile derulate pe piață și a dezvoltării economice. Nu a fost un accident înflorirea pentru întâia oară a capitalismului în condițiile unei extreme descentralizări politice, prezente în orașele-stat din nordul Italiei, din sudul Germaniei și din Țările de Jos (Olanda), secesioniste.

Competiția dintre state de mici dimensiuni pentru supuși impozabili le aduce într-o stare conflictuală. În urma conflictelor inter-statale, istoric vorbind prelungite de-a lungul secolelor, câteva state reușesc să-și extindă teritoriile, în vreme ce altele sunt eliminate sau încorporate. Care state ies câștigătoare din acest proces competitiv eliminatoriu depinde de mulți factori, desigur, însă pe termen lung, factorul decisiv îl constituie cantitatea relativă de resurse economice aflate la dispoziția

---

lipsit, de asemenea, de orice dovadă istorică. În pofida limitării explicite a puterii guvernului central, exprimată în amendamentul 10 al constituției Statelor Unite, bunăoară, printr-o interpretare a Curții Supreme a Statelor Unite acest amendament a fost declarat, în fond, nul. Similar, în pofida garantării constituționale a dreptului la proprietate privată de către constituția Germaniei Federale, de pildă, curtea supremă germană, după reunificarea germană din 1990, a declarat „validitatea" tuturor exproprierilor înfăptuite de comuniști anterior formării statului est-german în 1949. Astfel, mai mult de 50% din terenul agricol (fost) est-german a fost însușit de statul (vest-) german, în loc să fie înapoiat proprietarilor privați originari, după cum rezulta dintr-o interpretare *ad litteram* a constituției.

statului. Prin impozitare şi reglementare, statele nu contribuie la crearea de avuţie economică. Din contră, ele fagocitează avuţia existentă şi pot influenţa în sens negativ mărimea avuţiei prezente la un moment dat. *Ceteris paribus* (toate celelalte lucruri rămânând constante), cu cât sarcina fiscală şi de reglementare impusă de stat asupra economiei interne este mai scăzută, cu atât populaţia va tinde să se înmulţească – datorită unor motive interne, dar şi ca urmare a imigraţiei, şi cu atât va fi mai ridicată mărimea avuţiei produse intern, pe care statul se poate baza în conflictele cu competitorii învecinaţi. Din acest motiv, centralizarea are de multe ori un caracter dinamic. Statele care impozitează şi reglementează într-un grad redus economiile lor interne – statele liberale – au tendinţa să-şi apere şi să-şi extindă teritoriile pe seama celor neliberale. Astfel se explică apariţia explozivă a „revoluţiei industriale" în Anglia şi Franţa, ambele state centralizate, şi tot acesta este motivul pentru care, de-a lungul secolului al XIX-lea, Europa occidentală a ajuns să domine restul lumii, mai degrabă decât invers. În plus, pe baza aceleiaşi observaţii explicăm ascensiunea din secolul XX a Statelor Unite până la rangul de superputere.

În orice caz, pe măsură ce continuă procesul prin care statele mai liberale le învinge pe cele mai puţin liberale – i.e. cu cât teritoriile sunt mai întinse, cu atât concurenţii rămaşi sunt mai puţini şi la distanţe mai îndepărtate, iar migraţia internaţională tot mai costisitoare – se diminuează tot mai mult incitativul statului de a rămâne fidel liberalismului intern. Apropierea de limita statului unic mondial conduce la dispariţia oricărei posibilităţi de a vota împotriva statului prin părăsirea teritoriului acestuia. Oriunde ne-am îndrepta, se aplică acelaşi impozit şi aceeaşi structură de reglementare. Despovărat în acest mod de problema emigraţiei, dispare o piedică esenţială din calea expansiunii puterii etatiste. Evoluţia evenimentelor din secolul XX este astfel clarificată: o dată cu primul război mondial, şi cu atât mai mult cu al doilea război mondial, Statele Unite au obţinut supremaţia asupra Europei occidentale şi au devenit moştenitorul vastului său imperiu colonial. Un pas decisiv în direcţia unificării globale l-a constituit instituirea lui *pax americana*. Într-adevăr, pe parcursul acestei perioade, Statele Unite, Europa occidentală şi marea majoritate a celorlalte ţări au

suferit o creștere continuă, dramatică a puterii statului, a impozitării și a exproprierii pe calea reglementării[11].

Considerentele economice și politice ale secesiunii

Devine posibilă, așadar, o pledoarie în favoarea secesiunii, în lumina teoriei și istoriei sociale și economice. La început, secesiunea nu este nimic mai mult decât o transferare a controlului asupra avuției naționalizate dinspre un stat central, mai mare, către un stat regional, de mai mici dimensiuni. Dacă acest lucru va conduce la o integrare economică și la prosperitate într-un grad mai ridicat sau mai redus depinde, în mare măsură, de politicile noului stat regional. În orice caz, simplul fapt al secesiunii are un impact pozitiv asupra producției, întrucât unul dintre motivele-cheie ale secesiunii a fost tocmai credința unora dintre secesioniști că ei și teritoriul lor sunt exploatați de alții. Slovenii simțeau că sunt sistematic jefuiți de către sârbi și de către guvernul central iugoslav, aflat sub dominația acestora. Balticii erau nemulțumiți de faptul că trebuiau să plătească tribut rușilor și guvernului Uniunii Sovietice, controlat de către aceștia. Grație actului de secesiune, relațiile hegemonice interne sunt înlocuite de relații contractuale externe, reciproc avantajoase. Separarea voluntară înlocuiește acum integrarea forțată. Ilustrată prin măsuri de genul transportului public, controlul chiriilor, acțiunea afirmativă, legi anti-discriminare și, după cum vom arăta pe scurt, „imigrare liberă", integrarea forțată cauzează invariabil tensiune, ură și conflict. Din contră, separarea voluntară conduce la armonie și pace. În condițiile integrării forțate, orice greșeală poate fi imputată unei culturi sau unui grup „străin", iar toate succesele, însușite. Există, așadar, puține motive pentru ca o cultură să învețe de la alta. Sub un regim al celor „separați, dar egali", oamenii trebuie să se confrunte cu o realitate nu numai a diversității culturale, dar, în particular, și a unor trepte evident distincte ale progresului cultural. Dacă un popor secesionist do-

[11] Asupra acestui subiect, vezi de asemenea Paul Johnson, *Modern Times* (New York: Harper & Row, 1983); și Robert Nisbet, *The Present Age* (New York: Harper & Row, 1988).

reşte să-şi îmbunătăţească sau să-şi menţină poziţia relativă faţă de un concurent al său, nimic nu îl poate ajuta decât educaţia discriminatorie. El trebuie să imite, să asimileze şi, dacă este posibil, să îmbunătăţească aptitudinile, caracteristicile, obiceiurile şi regulile specifice unor societăţi mai avansate şi trebuie să le evite pe cele ale unor societăţi mai puţin avansate. Mai degrabă decât să promoveze o nivelare a culturilor pe o treaptă inferioară, aşa cum se întâmplă în cazul integrării forţate, secesiunea stimulează un proces al selecţiei şi progresului cultural, desfăşurat în condiţii de cooperare.

Să adăugăm că, deşi toate celelalte lucruri depind de politicile interne ale noului stat regional şi cu toate că nu există o relaţie directă între mărimea teritoriului şi integrarea economică, există totuşi o importantă corelaţie indirectă. Aşa cum centralizarea politică tinde, în cele din urmă, să promoveze dezintegrarea economică, tot astfel secesiunea tinde să încurajeze integrarea şi dezvoltarea economică. În primul rând, secesiunea presupune întotdeauna o separare a unei populaţii dintr-o alta mai numeroasă şi astfel reprezintă un vot împotriva principiului democratic şi a regulii majoritare şi în sprijinul proprietăţii private, descentralizate. Mai important încă decât aceasta este faptul că secesiunea conduce întotdeauna la şanse sporite de migraţie inter-regională, iar un stat secesionist se confruntă instantaneu cu pericolul emigraţiei. Pentru a evita pierderea celor mai productivi cetăţeni ai săi, este supus unei presiuni crescânde de a adopta politici interne relativ liberale, permiţând într-o mai mare măsură proprietatea privată şi impunând impozite şi reglementări mai scăzute decât cele ale vecinilor săi. În ultimă instanţă, cu tot atâtea teritorii independente câte gospodării, sate sau oraşe diferite, ocaziile pentru o migraţie justificată economic sunt maximizate, iar puterea statului asupra economiei interne tinde să fie minimă.

Mai precis, cu cât teritoriul unei ţări este mai redus, cu atât va fi mai ridicată presiunea de a alege comerţul liber în locul protecţionismului. Întregul amestec al statului în comerţul internaţional limitează în mod coercitiv sfera schimburilor inter-teritoriale mutual avantajoase, conducând astfel la o relativă sărăcire atât în interiorul ţării, cât şi în afara ei. Acest efect va fi cu atât mai accentuat, cu cât teritoriul şi pieţele interne sunt mai restrânse. O ţară de dimensiunile Statelor Unite, bunăoară, ar putea să atingă standarde relativ ridicate de trai chiar dacă ar renunţa la

toate schimburile internaționale, cu condiția să beneficieze de o piață internă de bunuri de consum și de capital neobstrucționată. Din contră, dacă orașele sau zonele majoritar sârbești ar secesiona de Croația, ce le înconjoară, în condițiile menținerii protecționismului actual, ele ar fi condamnate la dezastru. Să luăm o singură gospodărie ca cea mai redusă posibil unitate secesionistă. Angajându-se într-un comerț liber nerestricționat, chiar și cel mai redus teritoriu poate fi pe deplin integrat pe piața mondială și poate să împărtășească toate avantajele diviziunii muncii, iar proprietarii săi pot deveni unii dintre cei mai bogați oameni de pe planetă. Pe de altă parte, dacă aceiași proprietari ai gospodăriei ar decide să renunțe la orice comerț inter-zonal, consecințele vor fi sărăcia lucie sau chiar moartea. Așadar, cu cât teritoriul și piața internă sunt mai restrânse, cu atât este mai probabil că se va opta pentru comerțul liber.

Mai mult, secesiunea promovează și integrarea *monetară*. Procesul centralizării a fost de asemenea urmat de dezintegrarea monetară, și anume, distrugerea etalonului internațional monedă-marfă aur anterior și înlocuirea sa cu un sistem, dominat de dolar, de monede discreționare de hârtie ale statului, cu cursuri de schimb fluctuante, cu alte cuvinte, un cartel statal global al fraudei, manevrat de Statele Unite. Un sistem de monede de hârtie cu cursuri de schimb ce fluctuează liber – idealul monetarismului friedmanian – nu reprezintă, strict vorbind, absolut deloc un sistem monetar[12]. Acesta este un sistem de *barter* parțial, nefuncțional în raport cu obiectivul însuși al banilor de a facilita schimbul, nu de a-l complica. Lucrurile devin clare o dată ce înțelegem că, din punctul de vedere al teoriei economice, nu este atribuită nici o însemnătate deosebită modului în care sunt trasate granițele. Dacă însă ne imaginăm înmulțirea unor teritorii naționale de dimensiuni din ce în ce mai mici, în cele din urmă până la punctul în care fiecare gospodărie este propria sa țară, propunerea lui Friedman nu se dovedește nimic mai mult decât

[12] Vezi de asemenea Murray N. Rothbard, *The Case for a 100 Percent Gold Dollar* (Auburn, Al.: Ludwig von Mises Institute, 1991); *The Case Against the FED* (Auburn, Al.: Ludwig von Mises Institute, 1995); și Hans-Hermann Hoppe, „How is Fiat Money Possible? – or The Devolution of Money and Credit" în *Review of Austrian Economics*, vol. 7, nr. 2 (1994) [disponibil online în limba română cu titlul *Cum sunt posibili banii discreționari?*, la adresa http://mises.ro/247/].

un nonsens total. Dacă fiecare gospodărie ar emite propria monedă de hârtie, lumea s-ar întoarce rapid la barter. Nimeni nu ar accepta hârtia emisă de un altul, calculul economic ar fi imposibil, iar comerțul s-ar găsi propriu-zis în impas. Doar datorită secolelor de centralizare politică și faptului că au rămas numai un număr relativ redus de țări și de monede naționale – prin urmare, consecințele dezintegrative și dificultățile asociate calculului economic sunt mult mai puțin semnificative – acest adevăr a putut fi trecut cu vederea. Rezultă din această observație că secesiunea, cu condiția să fie dusă îndeajuns de departe, în realitate va promova integrarea monetară. Într-o lume cu sute de mii de unități politice independente, fiecare țară ar trebui să abandoneze sistemul actual al monedei discreționare – responsabil de cea mai mare inflație globală din întreaga istorie a umanității – și să adopte, o dată în plus, un sistem al monedei-marfă internaționale, bunăoară etalonul aur.

Secesionismul și amplificarea mișcărilor secesioniste și separatiste din Europa răsăriteană și occidentală, din America de Nord, ca de altfel de pretutindeni, nu reprezintă nicidecum un anacronism, ci probabil cele mai progresiste forțe istorice. Secesiunea sporește diversitatea etnică, lingvistică, religioasă și culturală, în vreme ce secolele de centralizare au strivit sute de culturi diferite. Ea va pune capăt integrării forțate rezultate de pe urma centralizării și, în loc să stimuleze conflictul social și nivelarea culturală, va promova competiția pașnică, în condiții de cooperare, a diferitelor culturi separate geografic. Secesiunea va elimina, în particular, problema imigrației, cu care se confruntă tot mai mult atât Europa occidentală, cât și Statele Unite. În prezent, ori de câte ori administrația centrală acceptă imigrația, ea le permite străinilor să ajungă – la propriu, pe străzile deținute de stat – până la ușa rezidenților, indiferent dacă aceștia din urmă doresc sau nu acest grad de apropiere fizică față de străini. „Imigrația liberă" reprezintă astfel, în mare măsură, o integrare forțată. Secesiunea soluționează această problemă, lăsând la latitudinea teritoriilor mai reduse să aibă propriile standarde de acceptare și să determine, în mod independent, cu cine anume doresc să se asocieze pe propriul teritoriu și cu cine preferă să coopereze de la distanță[13].

[13] Asupra imigării, vezi Murray N. Rothbard, „Nations by Consent: Decomposing the Nation State", în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 11, nr. 1

În sfârșit, secesiunea promovează integrarea economică și dezvoltarea. Procesul de centralizare a culminat cu formarea unui cartel internațional de stat, dominat de Statele Unite, al migrației, comerțului și monedei discreționare reglementate, a condus la apariția unor state încă și mai invazive și împilatoare, la un etatism asistențial – războinic globalizat și la stagnare eonomică, dacă nu chiar la standarde de trai în scădere. Secesiunea, dacă este îndeajuns de răspândită, ar putea schimba toate acestea. O lume formată din zeci de mii de țări, regiuni sau cantoane diferite, din sute de mii de orașe libere de felul „ciudățeniilor" actuale numite Monaco, Andorra, San Marino, Liechtenstein, Hong Kong și Singapore, cu ocaziile mult sporite rezultate de aici de migrație motivată economic, ar fi o lume de mici state liberale, integrate prin intermediul comerțului liber și al unei monede-marfă internaționale, de pildă aurul. Ar fi o lume a unei creșteri economice nemaivăzute până acum și a unei prosperități nemaiauzite.

(1994); și Hans-Hermann Hoppe, „Free Immigration or Forced Integration?" în *Chronicles* (iunie 1995).

Bibliografie

Albert, H. Marktsoziologie und Entscheidungslogik. Neuwied, 1967.

Alchian, A. Economic Forces at Work. Indianapolis, 1977.

Anderson, P. Passages from Antiquity to Feudalism. London, 1974.

____. Lineages of Absolutism.London, 1974.

Anderson, T. and Hill, P. J. 'The American Experiment in Anarcho-Capitalism: The Not So Wild,Wild West." Journal of Libertarian Studies, 1980.

Apel, K. O. Transformation der Philosophie (2 vols.). Frankfurt/M, 1973.

Armentano, D. Antitrust and Monopoly. New York, 1982.

Ayer, A. J. Language, Truth and Logic. New York, 1950.

Badie, B. and Birnbaum, P. The Sociology of the State. Chicago, 1983.

Baechler, J. The Origins of Capitalism. New York, 1976. Baler, K. The Moral Point of View. Ithaca, 1958. Bailyn, B. The Ideological Origins of the American Revolution. Cambridge, 1967.

Baird, C. Rent Control: The Perennial Folly. San Francisco, 1980.

Baumol, W. Welfare Economics and the Theory of the State. Cambridge, 1952.

____. and Blinder, A. Economics. Principles and Policy. New York, 1979.

Becker, G. Human Capital. New York, 1975.

Bendix, R. Kings or People. Berkeley, 1978. Bernstein, E. Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgabender Sozialdemokratie. Bonn, 1975.

Blanshard, B. Reason and Analysis. La Salle, 1964. Blaug, M. The Methodology of Economics. Cambridge, 1980.

Bloch, M. Feudal Society. Chicago, 1961.

Block, W. "Public Goods and Externalities: The Case of Roads." Journal of Libertarian Studies, 1983.

____. "Free Market Transportation: Denationalizing the Roads." Journal of Libertarian Studies, 1979.

____. "Austrian Monopoly Theory. A Critique." Journal of Libertarian Studies, 1977.

____. "Coase and Demsetz on Private Property Rights." Journal of Libertarian Studies , 1977.

Boehm-Bawerk, E. v. Kapital und Kapitalzins. Positive Theorie des Kapitals. Meisenheim, 1967.

Boetie, E. de La. The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude (ed. M. N. Rothbard). New York, 1975.

Brady, R. A. "Modernized Cameralism in the Third Reich: The Case of the National Industry Group." in: M. I. Goldman (ed.) Comparative Economic Systems. New York, 1971.

Bramsted, E. K. and Melhuish, K. J. (eds.). Western Liberalism. London, 1978.

Brandt, W. (ed.). North-South: A Programme for Survival. 1980.

Brozen, Y. Is Government the Source of Monopoly? And Other Essays. San Francisco, 1980.

____ and Friedman, M. The Minimum Wage: Who Pays? Washington, 1966.

Brutzkus, B. Economic Planning in Soviet Russia. London, 1935.

Buchanan, J. Freedom in Constitutional Contract. College Station, 1977.

____. The Limits of Liberty. Chicago, 1975.

____. The Public Finances. Homewood, 1970.

____. Cost and Choice. Chicago, 1969.

____. Fiscal Theory and Political Economy. Chapel Hill, 1962.

____/Thirlby (ed.). L. S. E. Essays on Cost. Indianapolis, 1981.

____ and Tullock, G. The Calculus of Consent. Ann Arbor, 1962.

____ and Wagner, R. The Consequences of Mr. Keynes. London, 1978.

Carey, L. W. (ed.). Freedom and Virtue. The Conservative/ Libertarian Debate. Lanham, 1984.

Cipolla, C. M. (ed.). Economic History of Europe. Contemporary Economies. Glasgow, 1976.

Coase, R. "The Lighthouse in Economics." Journal of Law and Economics, 1974.

Coase, R. "The Problem of Social Cost." Journal of Law and Economics, 1960.

Demsetz, H. "Toward a Theory of Property Rights." American Economic Review, 1967.

____. "The Exchange and Enforcement of Property Rights." Journal of Law and Economics, 1964.

Dicey, A. V. Lectures on the Relation Between Law and Public Opinion in England During the Nineteenth Century. London, 1974.

Dingier, H. Die Ergreifung des Wirklichen. Muenchen, 1955.

Dworkin, R. "Is Wealth a Value?" Journal of Legal Studies, 1980.

Erhard, L. The Economics of Success. London, 1968._____. Prosperity Through Competition. New York, 1958.

Eucken, W. Grundsaetze der Wirtschaftspolitik. Hamburg, 1967.

Evers, W. 'Toward a Reformation of a Law of Contracts." Journal of Libertarian Studies, 1977.

Fetter, F. Capital, Interest and Rent. Kansas City, 1976.

Feyerabend, P. Against Method. London, 1978.

____. Science in a Free Society. London, 1978.

Fischer, W. Die Wirtschaftspolitik Deutschlands 1918-45. Hannover, 1961.

Flew, A. The Politics of Procrustes. London, 1980.

____. Sociology, Equality and Education. New York, 1976.

Friedman, M. Capitalism and Freedom. Chicago, 1962.

____. Essays in Positive Economics. Chicago, 1953.

____ and Friedman, R. The Tyranny of the Status Quo. New York, 1984.

Galbraith, J. K. A Theory of Price Control. Cambridge, 1952.

Gewirth, A. "Law, Action and Morality" in: Porreco, R. (ed.) Georgetown Symposium on Ethics. Essays in Honor of H. Veatch. New York, 1984.

____. Reason and Morality. Chicago, 1978.

Greenleaf, W. H. The British Political Tradition (2 vols.). London, 1983.

Gregory, P. R. and Stuart, R. C. Comparative Economic Systems. Boston, 1985.

Habermas, J. Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln. Frankfurt/M., 1983.

____. Theorie des kommunikativen Handelns (2 vols.). Frankfurt/M, 1981.

____. "Wahrheitstheorien." in: Fahrenbach, H. (ed.) Wirklichkeit und Reflexion. Pfullingen, 1974.

____. Knowledge and Human Interest. Boston, 1971.

Hamel, H. v. (ed.). BRD-DDR. Die Wirtschaftssysteme. Muenchen, 1983.

Harman, G. The Nature of Morality. New York, 1977.

Harris, M. Cannibals and Kings. New York, 1978.

Hayek, F. A. Law, Legislation and Liberty (3 vols.). Chicago, 1973-79.

____. (ed.). Capitalism and the Historians. Chicago, 1963.

____. The Constitution of Liberty. Chicago, 1960.

____. The Road to Serfdom. Chicago, 1956.

____. Individualism and Economic Order. Chicago, 1948.

____. (ed.). Collectivist Economic Planning. London, 1935.

____. et. al. Rent Control. A Popular Paradox. Vancouver, 1975.

Herbert, A. The Right and Wrong of Compulsion by the State. Indianapolis, 1981.

Hilton, R. (ed.). The Transition from Feudalism to Capitalism. London, 1978.

Hock, W. Deutscher Antikapitalismus. Frankfurt/M, 1960.

Hohmann, H. H., Kaser, M., and Thalheim, K. (eds.). The New Economic Systems of Eastern Europe. London, 1975.

Hollis, M. and Nell, E. Rational Economic Man. Cambridge, 1975.

Hoppe, H. H. Eigentum, Anarchie und Staat. Opladen, 1987.

____. "Is Research Based on Causal Scientific Principles Possible in the Social Sciences." Ratio, 1983.

____. Kritik der kausalwissenschaftlichen Sozialforschung. Opladen, 1983.

____. Handeln und Erkennen. Bern, 1976.

Hospers, J. Libertarianism. Los Angeles, 1971.

Hudson, W. D. (ed.). The Is-Ought Question. London, 1969.

Hume, D. Essays. Moral, Political and Literary. Oxford, 1971.

____. Enquiries (ed. Selby-Bigge). Oxford, 1970.

____. A Treatise of Human Nature (ed. Selby-Bigge). Oxford, 1968.

Hutchinson, T. W. Politics and Philosophy of Economics. New York, 1981.

____. Positive Economics and Policy Objectives. London, 1964.

____. The Significance and Basic Postulates of Economic Theory. London, 1938.

Janich, P. Protophysik der Zeit. Mannheim, 1969.

Jellinek, G. Allgemeine Staatslehre. Bad Hamburg, 1966.

Jencks, C. et. al. Inequality. London, 1973.

Jesse, E. (ed.). BRD und DDR. Bedin, 1982.

Jouvenel, B. de. On Sovereignty. Cambridge, 1957.

____. "The Treatment of Capitalism by Continental Intellectuals." in: F. A. Hayek (ed.) Capitalism and the Historians. Chicago, 1954.

____. On Power. New York, 1949.

Kaltenbrunner, G. K. (ed.). Rekonstruktion des Konservatismus. Bern, 1978.

Kambartel, F. (ed.). Praktische Philosophie und konstruktive Wissenschaftstheorie. Frankfurt/M., 1974.

____. Erfahrung und Struktur. Frankfurt/M., 1968.

Kamlah, W. and Lorenzen, P. Logische Propaedeutik. Mannheim, 1967.

Kant, I. Werke (6 vols., ed. W. Weischedel). Wiesbaden, 1956.

Kautsky, K. Bemstein und das sozialdemokratische Programm. Bonn, 1976.

Kelsen, H. Reine Rechtslehre. Wien, 1976.

Keynes, J. M. The End of Laissez Faire (Collected Writings, Vol. IX). London, 1972.

Kirzner, I. Competition and Entrepreneurship. Chicago, 1973.

Kolakowski, L. Main Currents of Marxism (3 vols.). Oxford, 1978.

Kolko, G. The Triumph of Conservatism. Chicago, 1967.

____. Railroads and Regulation. Princeton, 1965.

Kuhn, T. S. The Structure of Scientific Revolutions. Chicago, 1964.

Lakatos, I. "Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes" in :Lakatos/ Musgrave (ed.) Criticism and the Growth of Knowledge. Cambridge, 1970.

Lange, O. "On the Economic Theory of Socialism" in: Goldman, M. I. (ed.) Comparative Economic Systems. New York, 1971.

Leonhard, W. Sovietideologie. Die politischen Lehren. Frankfurt/M, 1963. Leoni, B. Freedom and the Law. Princeton, 1961.

Locke, J. Two Treatises of Government (ed. P. Laslett). Cambridge, 1960.

Lorenzen, P. Normative Logic and Ethics. Mannheim, 1969.

____. Methodisches Denken. Frankurt/M., 1968.

Luehrs, G. (ed.). Kritischer Rationalismus und Sozialdemokratie (2 vols.). Bonn, 1975-76.

Lukes, S. "Socialism and Equality" in: Kolakowski/Hampshire (eds.) The Socialist Idea. New York, 1974.

Machan, T. Human Rights and Human Liberties. Chicago, 1975.

Machiavelli, N. The Prince. Harmondsworth, 1961.

MacIntyre, A. After Virtue. Notre Dame, 1981.

Main, J. The Anti-Federalists: Critics of the Constitution. Chapel Hill, 1961.

Marx, K. Critique of the Gotha Programme. (Selected Works, Vol. 2). London, 1942.

McGuire, J. W. Business and Society. New York, 1963. Melsen, A. v. Philosophy of Nature. Pittsburgh, 1953.

Mencken, H. A. Notes on Democracy. New York, 1926. Merklein, R. Die Deutschen werden aermer. Hamburg, 1982.

____. Griff in die eigene Tasche. Hamburg, 1980.

Meyer, T. (ed.). Demokratischer Sozialismus. Muenchen, 1980.

Michels, R. Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Stuttgart, 1957.

Miller, M. Rise of the Russian Consumer. London, 1965.

Mises, L. v. The Anti-Capitalist Mentality. San Francisco, 1983.

____. Epistemological Problems of Economics. New York, 1981.

____. Socialism. Indianapolis, 1981.

____. The Ultimate Foundation of Economic Science. Kansas City, 1978.

____. A Critique of Interventionism. New Rochelle, 1977.

____. Planning for Freedom. South Holland, 1974.

____. Theory of Money and Credit. Irvington, 1971.

____. Human Action. Chicago, 1966.

____. Bureaucracy. New Haven, 1944.

____. Omnipotent Government. New Haven, 1944.

____. Liberalismus. Jena, 1929.

Mittelstaedt, P. Philosophische Probleme der modernen Physik. Mannheim, 1966.

Molinari, G. de. "The Production of Security." Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 2. New York, 1977.

Morgenstern, O. National Income Statistics: A Critique of Macroeconomic Aggregation. San Francisco, 1979.

Mosca, G. The Ruling Class. New York, 1939.

Murck, M. Soziologie der oeffentlichen Sicherheit. Frankfurt/M., 1980.

Nisbet, R. "Conservatism" in: Nisbet/ Bottomore (eds.), History of Sociological Analysis. New York, 1978.

Nock, A. J. Our Enemy: The State. Delevan, 1983.

Nove, A. Economic History of the USSR. Harmondsworth, 1969.

Nozick, R. Anarchy, State and Utopia. New York, 1974.

Olson, M. The Logic of Collective Action. Cambridge, 1965.

Oppenheimer. System der Soziologie. Vol. II Der Staat. Stuttgart, 1964.

Osterfeld, D. "The Natural Rights Debate." Journal of Libertarian Studies, 1983.

260 A Theory of Socialism and Capitalism Pap, A. Semantics and Necessary Truth. New Haven, 1958.

Parkin, F. Class Inequality and Political Order. New York, 1971.

Paul, R. and Lehrman, L. The Case for Gold. San Francisco, 1983.

Peden, J. "Property Rights in Celtic Irish Law." Journal of Libertarian Studies, 1977.

Pejovich, S. Life in the Soviet Union. Dallas, 1979.

Pirenne, H. Medieval Cities. Their Origins and the Revival of Trade. Princeton, 1978.

Polanyi, K. The Great Transformation. New York, 1944.

Popper, K. R. Objective Knowledge. Oxford, 1973.

____. Conjectures and Refutations. London, 1969.

____. Logic of Scientific Discovery. London, 1959.

____. The Poverty of Historicism. London, 1957.

Posner, R. Economic Analysis of Law. Boston, 1977.

Radosh, R. and Rothbard, M. N. (eds.). A New History of

Leviathan. New York, 1972.

Rakowska-Harmstone, T. (ed.). Communism in Eastern Europe. Bloomington, 1984.

Rawls, J. A Theory of Justice. Cambridge, 1971.

Reisman, G. Government Against the Economy. New York, 1979.

Robbins, L. "Economics and Political Economy." American Economic Review, 1981.

____. Political Economy: Past and Present. London, 1977.

____. Nature and Significance of Economic Science. London, 1935.

Roepke, W. Economics of a Free Society. Chicago, 1963.

____. A Humane Economy. Chicago, 1960.

Rothbard, M. N. The Ethics of Liberty. Atlantic Highlands, 1982.

____. "Law, Property Rights and Pollution." Cato Journal, 1982.

____. "The Myth of Neutral Taxation." Cato Journal, 1981.

____. "The Myth of Efficiency" in: M. Rizzo (ed.) Time, Uncertainty and Disequilibrium. Lexington, 1979.

____. For a New Liberty. New York, 1978.

____. "Freedom, Inequality, Primitivism and the Division of Labor" in: K. S. Templeton (ed.) The Politicalization of Society. Indianapolis, 1977.

____. Power and Market. Kansas City, 1977.

____. "Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics." Center for Libertarian Studies, Occasional Paper No. 3. New York, 1977.

____. "Ludwig von Mises and Economic Calculation Under Socialism" in: L. Moss (ed.). The Economics of Ludwig von Mises. Kansas City, 1976.

____. Conceived in Liberty (4 vols.), New Rochelle, 1975-79.

____. Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays. Washington, 1974.

____. What Has Government Done to Our Money?. Novato, 1973.

____. Man, Economy and State (2 vols.). Los Angeles, 1970.

Rousseau, J. The Social Contract and Discourses (ed. G. Cole). New York, 1950.

Rubner, A. The Three Sacred Cows of Economics. New York, 1970.

Samuelson, P. Economics. New York, 1976.

____. "The Pure Theory of Public Expenditure." Review of Economics and Statistics, 1954.

Schoeck, H. 1st Leistung unanstaendig? Osnabrueck, 1971.

____. Envy. New York, 1966.

Schumpeter, J. Capitalism, Socialism and Democracy. New York, 1942.

Schwan, G. Sozialismus in der Demokratie. Theorie einer konsequent sozialdemokratischen Politik. Stuttgart, 1982.

____. (ed.). Demokratischer Sozialismus fuer Industriegeselischaften. Frankfurt/M., 1979.

Senghaas, D. (ed.). Imperialismus und strukturelle Gewalt. Frankfurt/M, 1972.

Singer, M. Generalization in Ethics. London, 1963.

Skinner, Q. The Foundations of Modern Political Thought. Cambridge, 1978.

Smith, H. The Russians. New York, 1983.

Sombart, W. Deutscher Sozialismus. Berlin, 1934.

Spencer, H. Social Statics. London, 1851.

Spooner, L. No Treason. The Constitution of No Authority. Colorado Springs, 1973.

Statistisches Jahrbuch fuer die BRD. 1960.

Sterba, J. The Demands of Justice. Notre Dame, 1980.

Stevenson, C. L. Facts and Values. New Haven, 1963.

____. Ethics and Language. London, 1945.

Stigler, G. The Citizen and the State. Essays on Regulation. Chicago, 1975.

Strauss, L. Natural Right and History. Chicago, 1970.

Szalai, A. and Andrews, F. (eds.). The Quality of Life. London, 1980.

Tannehill, M. and Tannehill, L. The Market for Liberty. New York, 1984.

Templeton, K. S. (ed.). The Politicalization of Society. Indianapolis, 1977.

Thalheim, K. Die wirtschaftliche Entwicklung der beiden Staaten in Deutschland. Opladen, 1978.

Tigar, M. and Levy, M. Law and the Rise of Capitalism. New York, 1977.

Toulmin, S. The Place of Reason in Ethics. Cambridge, 1970.

Treue, W. Wirtschaftsgeschichte der Neuzeit. Stuttgart, 1973.

Trivanovitch, V. Economic Development of Germany Under National Socialism. New York, 1937.

Tullock, G. Private Wants, Public Means. New York, 1970.

Veatch, H. Human Rights. Fact or Fancy?. Baton Rouge, 1985.

____. For an Ontology of Morals. A Critique of Contemporary Ethical Theory. Evanston, 1968.

____. Rational Man. A Modern Interpretation of Aristotelian Ethics. Bloomington, 1962.

Vonnegut, K. Welcome to the Monkey House. New York, 1970.

Weber, M. Gesammelte Aufsaetze zur Wissenschaftslehre. Tuebingen, 1922.

Weinstein, J. The Corporate Ideal in the Liberal State. Boston, 1968.

Wellisz, S. The Economies of the Soviet Bloc. New York, 1964.

Wicksell, K. Finanztheoretische Untersuchungen. Jena, 1896.

Wild, J. Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law. Chicago, 1953.

Williams, B. "The Idea of Equality" in: Laslett/Runciman (eds.), Philosophy, Politics and Society (2nd series). Oxford, 1962.

Willis, D. K. K/ass. How Russians Really Live. New York, 1985.

Windmoeller, E. and Hoepker, T. Leben in der DDR. Hamburg, 1976.

Wooldridge, W. C. Uncle Sam the Monopoly Man. New Rochelle, 1970.

Wright, D. Mc. C. Capitalism. New York, 1951.

____. Democracy and Progress. New York, 1948. Zapf, W. (ed.). Lebensbedingungen in der Bundesrepublik. Frankfurt/M., 1978.

Hans-Hermann Hoppe s-a născut la Peine, în Germania de Vest, pe 2 septembrie 1949. A studiat filozofie, sociologie, istorie și economie la Universitatea Saarland din Saarbücken și Universitatea Goethe din Frankfurt pe Main. A obținut doctoratul în filozofie de la Universitatea Goethe în 1974, a urmat cursuri postdoctorale la Universitatea Michigan, Ann Arbor, între 1976 și 1978 și a primit titlul *Habilitation* în Fundamentele Sociologiei și Economiei de la Universitatea Goethe în 1981. După o carieră universitată europeană, în 1986 începe studiul sub Murray Rothbard în Statele Unite ale Americii, rămânând discopulul și colaboratorul apropiat al acestuia. A predat la Universitatea Nevada, Las Vegas, până la retragerea din 2008.

Hoppe este *Distinguished Fellow* al Institutului Ludwig von Mises din Auburn, Alabama, și editor ocazional al *Journal of Libertarian Studies*. În 2006, a fondat *Societatea pentru Proprietate și Libertate* (*Property and Freedom Society*), al cărei președinte este.

Ca reprezentant al Școlii austriece de drept și economie, Hoppe s-a remarcat printr-o consecvență demnă de predecesorii săi, aderând fără compromis la ideile și principiile care au definit și definesc tradiția gândirii școlii austriece. Prin scrierile sale, Hoppe s-a dovedit un critic neobosit al etatismului în toate formele de manifestare ale acestuia – pe toate palierele și în toate aspectele vieții sociale – arătând consecințele nefaste ale oricărui compromis pe linia etatizării.

Hoppe s-a remarcat totodată prin stilul aparte de argumentare. Totuși, după cum sublinia M.N. Rothbard, argumenul contradicției performative nu este o invenție bizară a lui Hoppe ci, până nu demult, acest mod de a scrie și argumenta era stilul obișnuit de a face filosofie – care poate fi întâlnit la kantieni, tomiști dar și la economiștii misesieni. Modul riguros de argumentare al lui Hoppe nu poate fi decât unul binevenit, într-un moment în care atât filosofia politică cât și teoria economică au fost tot mai mult acaparate de hermeneuți, pseudo-empiriști, convenționaliști și eclectici.

Dintre contribuțiile lui Hans-Hermann Hoppe amintim: critica aplicării metodologiei pozitivismului în științele sociale, teoria secesiunii

ca mijloc de reformă politică, critica teoriei *mainstream* a bunurilor publice și a monopolului, analiza rolului intelectualilor într-o societate liberă, sociologia taxării, analiza producției private de securitate, teoria riscului, critica pătrunzătoare a sistemelor democratice din lucrarea *Democracy, the God that Failed* și multe altele.

Volumul de față conține una dintre cele mai importante lucrări ale lui Hans-Hermann Hoppe – *Teoria socialismului și a capitalismului* – o analiză comparativă a sistemelor sociale nu doar din punct de vedere economic, ci și filosofic, etic și sociologic.

Ionela Bălțătescu

Institutul Ludwig von Mises România (http://mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent". În această „ordine a proprietății private" maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul institutului se țin cursuri educative (*Cărți mici, idei mari*) și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale (*Acțiunea umană*) sau articole și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (Publicația *Ordinea proprietății private*) și tipărite (Colecția *Praxeologie și societate*).

Murray N. Rothbard
Ce le-a făcut Statul banilor noștri?

Ce le-a făcut Statul banilor noștri? este fără îndoială cea mai bună carte de introducere în problematica monedei scrisă vreodată. Ce sunt banii? Cum apar ei și la ce sunt utili? Ce sunt și cum funcționează băncile? Care-i rolul Băncii Centrale? Și mai ales care-i rolul Statului în toată această afacere? sunt doar câteva dintre întrebările la care Murray Rothbard răspunde magistral – atât pe gustul celui mai exigent specialist, cât și pe înțelesul oricărui om inteligent, dispus să-și pună mintea la contribuție pentru a înțelege realitățile care îl înconjoară. Și răspunsurile nu sunt – garantat – parte a locurilor comune, îmbâcsite, neclare și fals sofisticate ale discuțiilor monetare (și economice, în general) cu care cititorul român este obișnuit. Că moneda este o marfă ca toate celelalte și nu „simbol", „convenție socială" sau „atribut al suveranității naționale"; că, prin urmare, ea ar putea fi furnizată la fel de bine în același regim cu roșiile, ciocolata și guma de mestecat – la piață; că băncile operează cu „rezerve fracționare" – nu fac distincția între depozite și credite, dând cu împrumut inclusiv resursele pe care ar trebui să le țină „la vedere" – fiind prin aceasta inerent falimentare; că Banca Centrală nu este altceva decât temelia acestui deloc onorabil aranjament etatist-bancar; că în plus, ea nu facilitează decât exproprierea unei mari părți a populației prin taxa ascunsă a inflației, în beneficiul statului și al clientelei acestuia; că, atât istoric cât și teoretic, cel mai viabil sistem monetar a fost, și ramâne, etalonul aur clasic – toate acestea, și multe altele, devin clare după lectura micului tratat rothbardian.

Postfața lui Jörg Guido Hülsmann completează fericit analiza, satisfăcând și curiozitatea doritorilor de analiză aplicată la realitățile recente. Sistemul Monetar European și Euro sunt evaluate, prelungind perspectiva rothbardiană, și sunt descoperite a fi deficitare.

Ludwig von Mises
Birocrația
și imposibilitatea planificării raționale în regim socialist

„Imposibilitatea calculelor de rentabilitate în cadrul monopolurilor coercitive condamnă la haos economic atât socialismul global, cât și presupusele întreprinderi legitime ale statului minimal sau limitat, începând cu "protecția" etatistă a proprietății. În ciuda eforturilor lui Mises de a salva ceva din onorabilitatea și perspectivele unor insule de birocrație statală de taifunul propriului său argument, îndreptat inițial doar împotriva socialismului de tip sovietic, cititorul atent al acestei cărți va desprinde singur concluzia ineluctabilă la care aveau să ajungă cercetătorii critici ai logicii acțiunii politice, începând de la Murray N. Rothbard și Antony de Jasay: orice stat presupune ordinea proprietății private, pe care tinde să o paraziteze până la pulverizarea ei în cel mai abject război legalizat al tuturor împotriva tuturor." (Dan Cristian Comănescu)

„Deși Birocrația (1944) a fost pentru Mises prilejul unei completări a discuției inițiate în articolul din 1920 despre calculul economic în societatea socialistă și expandate ulterior în *Socialismul. O analiză sociologică* (1922), ea poate la fel de bine sluji ca punct de pornire în această discuție. Mai ales că, în prezent, realitatea istorică pune înaintea observatorului nu atât cazuri de socialism sau capitalism cât mai apropiate de forma pură, cât, cu precădere, sisteme intervenționiste, îmbâcsite tocmai de spiritul birocratic, magistral evocat de Mises în rândurile acestei lucrări." (Mihai-Vladimir Topan)

Jesús Huerta de Soto
Moneda, creditul bancar și ciclurile economice

Apariția în limba română a tratatului de economie „Moneda, creditul bancar și ciclurile economice" scris de Jesús Huerta de Soto este un eveniment științific de excepție pentru publicul academic și pentru publicul larg din România. Lucrarea se poziționează în tradiția Școlii austriece de drept și economie și abordează magistral problemele fundamentale ale teoriei economice și monetare. Putem găsi în cele aproape nouă sute de pagini ale lucrării analiza juridică a confuziei dintre instituția depozitului la vedere și a împrumutului la termen, istoria activității bancare încă din antichitate, operațiunile complexe implicate de activitățile bancare de depozitare și de intermediere financiară, expunerea teoriei capitalului și a dobânzii și bineînțeles, expunerea teoriei austriece a ciclului economic. De asemenea, lucrarea cuprinde critica teoriilor monetariste și keynesiste, iar la final avansează o propunere de reformă a sistemului monetar-bancar.

Tratatul lui Jesús Huerta de Soto este necesar oricui dorește să își clădească o cultură economică sănătoasă. Iar acum, mai mult decât oricând, efortul remarcabil al profesorului Jesús Huerta de Soto dă roade: cartea se dovedește un ghid foarte util al crizei actuale.

Ludwig von Mises
Economia în șapte lecții

Cartea conține în primul rând cele șase prelegeri susținute de Mises la Buenos Aires în 1958 și publicate postum în limba engleză, în anul 1979, sub titlul Economic Policy. Thoughts for today and Tomorrow. Prelegerile erau adresate unui public începător și, de aceea, sunt ideale pentru un prim contact cu modul de gândire al lui Mises și al Școlii austriece. Aceste lecții argentiniene sunt însoțite de memoriul despre ciclul economic pe care Mises l-a pregătit în 1946 în calitate de consultant pentru un grup de oameni de afaceri.

Cele șapte lecții misesiene sunt completate de o concentrată biografie intelectuală a autorului, publicată inițial de Rothbard în 1973. Prin căldură, strălucire și luciditate, această scurtă lucrare clasică e depășită doar de exhaustiva biografie misesiană a lui J.G. Hülsmann. Profunzimea istorică și accentul pus pe praxeologie și pe metoda marginalistă, aplicate îndeosebi la teoria monetară, recomandă eseul ca pe o necesară lectură timpurie pentru toți începătorii de orientare misesiană.

Astfel rotunjit, acest volum este important și pentru că tratează simplu chestiuni esențiale pentru conviețuirea oamenilor în societate. Înțelegerea lor sau schimbarea punctului de vedere asupra lor în direcția sugerată de Mises și Rothbard, se aseamănă unei schimbări bruște de mediu, unei treceri subite de la întuneric la lumină.

Titluri în curs de apariție la Institutul Ludwig von Mises România

Ludwig von Mises
Acțiunea umană

Murray N. Rothbard
Etica libertății

Hans-Hermann Hoppe
Democrația: idolul cu picioare de lut

Centrul de limbi străine FIDES

Centrul de limbi străine FIDES (www.fidescentre.ro) este prima școală particulară de limbi străine înființată în România după decembrie 1989.

Centrul s-a dezvoltat cu repeziciune și s-a impus prin calitatea și amploarea activității sale. După 20 ani de experiență în domeniu, Centrul FIDES continuă să fie lider în domeniu, bucurându-se de o largă recunoaștere națională și internațională.

Centrul organizează cursuri de limbi străine în țară și în străinătate, pentru persoane fizice și instituții, la sediul propriu și la sediul companiilor: toate limbile străine, toate nivelurile, limbaj standard și limbaje specializate. FIDES își perfecționează în continuu tehnicile de predare, metodele și materialele, mereu în concordanță cu standardele educaționale europene. Programele și metodele de predare / învățare sunt flexibile și adaptabile țelurilor cursantului sau instituției.

Centrul FIDES oferă servicii de traducere și interpretariat.

Prin agenția sa de turism, FIDES Travel, centrul organizează cursurile în străinătate dar și voiaje culturale, sejururi și oferă servicii de ticketing - www.fidestravel.ro.